گھوڙن ۽ گھوٽن
جيئڻ تورا ڏينهڙا

(سنڌ جي نامور ثقافتي گھوڙن، گھوڙيسوارن، گھوڙن جا مشهور ميلا ۽ گھوڙن جي رنگ نسل، هلڻين ۽ سنجن ڪان وٺي، گھوڙن جي مرضن تائين معلومات)

تحرير ۽ تحقيق

پروفيسر محمّد مبين وساڻ

گھوڙن ۽ گھوٽن جيئڻ تورا ڏينهڙا

تحرير ۽ تحقيق

پروفيسر محمّد مبين وساڻ

Sahil Printers Hyd: 0333-2634650

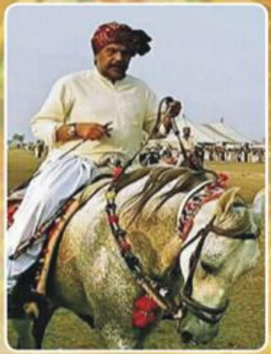

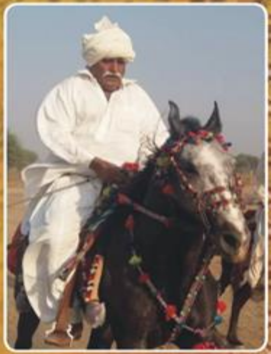
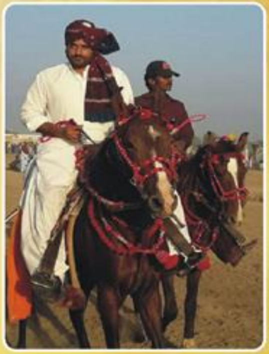
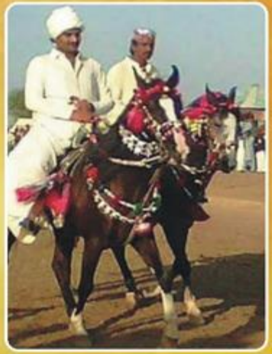

sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گھوڙن ۽ گھوٽن
جيئڻ ٿورا ڏينھڙا

(سنڌ جي نامور ثقافتي گھوڙن، گھوڙيسوارن، گھوڙن جا مشھور ميلا ۽ گھوڙن جي رنگ نسل، ھلڻين ۽ سنجن کان وٺي، گھوڙن جي مرضن تائين معلومات)

تحرير ۽ تحقيق

پروفيسر محمّد مبين وساڻ

شاھنواز جوڻيجو ھارس ڪلب-سنڌ

2018ع

حق ۽ واسطا ليکڪ وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو:	**گھوڙن ۽ گھوٽن، جيئڻ ٿورا ڏينھڙا**
صنف:	سنڌ جي نامور ثقافتي گھوڙن، گھوڙيسوارن، گھوڙن جا مشھور ميلا ۽ گھوڙن جي رنگ نسل، ھلڻين ۽ سنجن کان وٺي، گھوڙن جي مرضن تائين معلومات
تحرير ۽ تحقيق:	پروفيسر محمّد مبين وساڻ
ڇاپو پھريون:	سال 2018ع
ڪمپيوٽر لي آئوٽ:	مور ساگر / جھانزيب علي جوڻيجو
ڇپيندڙ:	ساحل پرنٽر اينڊ پبليشر حيدرآباد 03332634650
پاران:	شاھنواز جوڻيجو ھارس ڪلب- سنڌ
مُلھہ:	=/500 روپيا

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

انتساب

آءٌ منهنجو هيءُ سنڌ جي ثقافتي گهوڙن بابت معلوماتي ڪتاب، انتساب ڪريان ٿو اُنهن عظيم شخصيتن ۽ سندن سوراري يعني گهوڙن بابت جن جي شهسوارن جي قدمن تان قربان وڃون.

سڀ کان پهريان ڪائنات جي ڪارڻي حضرت مٺي محبوب محمّد مصطفيٰ ﷺ جن بُراق مبارڪ تي قدم ڏيڻ فرمائي، عظيم معراج مبارڪ ماڻيو ۽ سڄي اُمت سڳوري جو آڌار بڻيا.

تنهن بعد حضرت علي عليه السلام جن جو ذڪر مبارڪ سونهي، جو پاڻ حضور ﷺ جن پاران عنايت ٿيل دُل دُل گهوڙي مبارڪ جي واڳ سنڀالي، جنهن خيبر قلعي سميت ڪافي جنگين ۾ ڪفار سان مدِ مقابل ٿي اسلام جو جهنڊو سَر بُلند رکيو.

اهڙي طرح حضرت امام حسين عليه السلام شهيدن جي سردار ڪربلا جي پِڙ ۾ پنهنجي ٻچڙن سميت عظيم قرباني ڏئي، گهوڙو نالي مرتجز تي سوار ٿي، پنهنجي نانا جي دين اسلام جي جهنڊي کي ڏينهن قيامت تائين سَر بُلندي بخشي ۽ قربانيءَ جو عظيم مثال قائم ڪرڻ فرمايو.

سنڌ سونهاري جي حصي مان امامِ انقلاب پير سيّد صبغة الله شاهه شهيد سورهيه بادشاهه رح جن هن وطن جي آزادي ۽ اسلام جي سَر بُلندي لاءِ جڏهن سُولي چڙهي سيج ماڻي ته سندس سواري واري گهوڙي نالي نقرو پٽاري اکين مان نير وهائي وهائي دَم ڏئي شهيد سورهيه بادشاهه کي سلامي ڏئي پاڻ ملهايو.

فهرست

1. گهوڙن ۽ گهوٽن جيئڻ تورا ڏينهڙا — پروفيسر محمد مبين وساڻ 07
2. مهاڳ — لعل خان وساڻ 21
3. گهوڙن بابت معلومات 33
4. سونهاري سنڌ ۾ گهوڙن جا شوقين ۽ ميلا 61
5. وڏيرو متو خان وساڻ جا مشهور گهوڙا 62
6. سوار گل وساڻ جو انٽرويو 62
7. بلاول وساڻ ۽ عبدالرحمان راڄپرجي گهوڙن جو مقابلو 64
8. گهوڙن جي شوق جو عظيم ڪردار وڏيرو بلاول وساڻ 66
9. وڏيري خير محمد وساڻ جو انٽرويو 68
10. حاجي سائين بخش جوڻيجو 71
11. وڏيرو گاجن خان وساڻ ڪنڌياري 72
12. خانصاحب عبدالحڪيم مگريو 73
13. نظير ناڪر قائمخاني 74
14. ڀهرم ٻري جي فقير گادي نشين جا گهوڙا 75
15. پٽ ڌڻي لطيف سائين جو ميلو ۽ گهوڙن جي نمائشي تورسال 2014ع 79
16. مخدوم غلام محي الدين صاحب 81
17. مخدوم غلام محي الدين صاحب 81

18. رئيس محمد اشرف جمالي 82
19. محبوب گپچاڻي 84
20. سوار نبي بخش خان مهر 84
21. وڏيرو شاهه جهان خان جوڻيجو 87
22. ميلو پٽ شاهه 2016ع 92
23. انٽرويو وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو 94
24. سيد عابد علي شاهه راشدي پنگريو ضلعو بدين 95
25. سردار بابو خان برهماڻي 96
26. سوار اُستاد مبين ڏاهري 97
27. فقير قمر الدين نوح پوٽو 98
28. رازق ڏنو سيال ۽ ساجد حسين سيال 102
29. رئيس عبدالسلام زرداري 103
30. رئيس بشارت خان زرداري 104
31. وڏيرو شاهه نواز جوڻيجو جي گهوڙن جو سوار محمد يوسف ڪوسو 105
32. فخر سنڌ سوار احمد فقير مگڻهار سان ڳالهه ٻولهه 106
33. ساميءَ وارو گهوڙو 108
34. سنڌ ۾ گهوڙن جي مشهور سوار نور نبي گپچاڻي سان ويچار 110
35. ڀهرم ٻري ميلي ۾ گهوڙن جي نمائش ۾ شوقينن جا انٽرويوز 114
36. وڏيرو امير علي خان وساڻ جو انٽرويو 115
37. سوار احمد فقير مگڻهار 117
38. وڏيرو عبدالرحمان ڏيتو 119
39. سوار محمد جکرو 120
40. ٿر جو سوار مير خان نهڙي 122
41. اُتر سنڌ ۾ گهوڙن جو شوق 123
42. ٿر جا گهوڙا 125

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

43. جهنجهي وارو گهوڙو 127
44. ٽر جا ٻيا گهوڙا ۽ سنڌن مختصر پروفائل 127
45. رئيس ڪاپڙي خان کوسو 129
46. وڏيرو محمد چامن سميجو 131
47. رئيس ڪاپڙي خان کوسو پاران گهوڙن جو مقابلو 133
48. ٽر جو مشهور سوار سيد جڙيل شاهه جو ذڪر 135
49. خليفه عبدالڪريم پليءَ سان فون تي ڳالهه ٻولهه 138
50. ڏاڏو حاجي محمد هاليپوٽو جو انٽرويو 140
51. گل محمد ٽيپو ڳوٺ احمد ٽيپو 141
52. محمد پريل جکرو 141
53. رئيس حاجي ملهار خان ملڪاڻي 142
54. دين محمد عرف پيو ڪيريو 147
55. گهوڙن جو شوقين علي اصغر بروهي 150
56. رئيس جعفر خان جلالاڻي جو گهوڙن بابت معلوماتي انٽرويو 151
57. سوار سيد محمد علي شاهه بخاري 161
58. مشهور لوڪ ميلي سبي بلوچستان جو ذڪر 162
59. لاهور ڪينٽ ۾ گهوڙن جي نمائش 163
60. گهوڙن جي شوق جو بزرگ شوقين محمد خان ٻرڙو 164
61. احمد خان ٻرڙو 165
62. سوار محمد هارون چانگو 166
63. وڏيرو محمد اسحاق وساڻ جي گهوڙن جو احوال 168
64. ڳوٺ گٽنگ جي حبيب خان پنيرو جي گهوڙي جو احوال 169
65. لاکي قلاٽي جي مشهور گهوڙي ”لکي“ جو ذڪر 171
66. گهوڙا ۽ سنڌ 173
67. گهوٽڪي لڳ ڪچي واري پٽڙ تي سالياني گهوڙن جي ڊوڙ 178

68. ڏهرڪي جي ڳوٺ ريتي ۾ گهوڙن جو شاندار مقابلو 178
69. گهوڙن بابت سائنسي علم جي اُپتار 179
70. گهوڙن جا نسل Horse breeds 180
71. گهوڙي جي جسم جا حصا: Body Points of Horse 181
72. گهوڙن جا عمر مطابق استعمال ٿيندڙ نالا 185
73. گهوڙن جا رنگ Colors of Horses 187

74. گهوڙي کي ليٽائڻ جا طريقا 197
75. گهوڙي جي معدي ۾ گئسون 200
76. گهوڙي ۾ معدي جو ڦاٽڻ 202
77. پگهر نه اچڻ 207
78. هيٽ اسٽروڪ 210
79. آسماني بجلي ڪرڻ يا بجلي جو شاڪ لڳڻ 214
80. جانورن جي بلوغت 230
81. 1 نومبر 2016ع تي ميلو سيد اصغر علي شاهه (چام صاحب) 238
82. پٿائي جي ميلي ۾ شريڪ گهوڙا ۽ سنڌن شوقين سوار 240
83. مٽياري پرسان سيد علي انور شاهه (مست بخاري) جو ميلو 241
84. 2014ع چام صاحب جو ميلو 242
85. ٽر جا سوار 243
86. سنڌ ۾ گهوڙن جا مشهور سوار 244
87. سانوڻ فقير جو ميلو لاڙ ضلعو بدين 247

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

گھوڙن ۽ گھوٽن جيئڻ ٿورا ڏينھڙا

آئون پنھنجي تحقيقي ڪتاب جيڪو خاص طور تي سنڌ جي سدا ملوڪ ٿور رمز ۽ مخصوص انداز ۾ ميلن ۽ نمائشي مقابلن ۾ حصو وٺندڙ گھوڙن بابت آھي. ان لاءِ پھنجي اندر جي اُپٽار ۽ حال احوال اوري رھيو آھيان. ان لاءِ دل ٿي چاھي تہ شروعاتي بہ اکر گھوڙن پٽارن بابت پاڪ ڪلام ۽ حضور پر نور صلي الله عليہ وآله وسلم جن جي حديث شريف جي روشني ۾ ڪيو وڃي تہ پلو ٿيندو. ھن معلومات لاءِ آءُ پروفيسر سرفراز حسين پڊا صاحب جو ٿورائتو آھيان ھو صاحب المدينه منور مان فارغ التحصيل آھي.

جيئن تہ ڪائنات جي جوڙڻ پنيان پڻ الله رب العزت پنھنجو راز رکيو آھي. ان ۾ انسان کي اشرف المخلوقات جو درجو ڏئي اُتم ڪيو. اھڙي طرح ڪائنات جي ھزارين رنگن ۾ جيئن جانورن ۾ وري گھوڙي کي اھميت ڏئي سياءَ واور بنايو. ھيءُ جانور پنھنجي وفاداري ۽ فرمانبرداري جي لحاظ کان پڻ انسان جو محبوب جانور رھيو آھي. آڳاٽي دؤر ۾ جنگ دوران گھوڙي جي وڏي اھميت سمجھي ويندي ھئي. لشڪرن جي زينت بہ گھوڙن سان وابسطا ھئي. اسلام جي اوائلي دؤر ۾ الله رب العالمين پنھنجي پياري نبي ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جن کي وحي ذريعي گھوڙن جي پالڻ جو حڪم فرمايو تہ جيئن جھاد جي وقت دشمن تي اوھان کي غلبو حاصل ٿئي. فرمان خداوندي، سورة الانفال آيت نمبر 60 جنھن جو خلاصو ھن طرح آھي تہ:" ۽ ڪافرن جي مقابلي جي لاءِ ھر ممڪن طاقت لاءِ پنھنجن گھوڙن کي تيار رکو، جن جي ذريعي توھان الله جي دشمنن ۽ پنھنجي دشمنن کي زيرڪري سگھو." ان ڏس ۾ حضرت عبدالله بن عمر رضي الله

عنھما کان روايت آھي جنھن جو خلاصو ھن ريت آھي تہ "رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جن مال غنيمت منجھان گھوڙي لاءِ بہ حصا، جڏھن تہ ان جي مالڪ لاءِ ان جو ھڪ حصو مقرر فرمايو.(صحيح بخاري ڪتاب الجھاد حديث نمبر 2863) ڳالھہ ان تي دنگ ڪا نہ ٿي بلڪ ان جي وڏيڪ اھميت بيان ڪندي پاڻ سڳورن ﷺ فرمايو تہ جنھن جو مفھوم ھن ريت آھي تہ "قيامت تائين گھوڙي جي پيشاني سان خير ۽ عافيت وابسطا آھي. (حديث بخاري 2850) اھڙي طرح الله رب العالمين ان جانور جي شان جي باري ۾ سورت العاديات ۾ پنج آيتون نازل ڪرڻ فرمايون ۽ ان جانور يعني گھوڙي جو قسم کنيو.

اھڙي طرح سورت النحل آيت نبر 08 ۾ پڻ الله رب العالمين ٻين جانورن سان گڏ گھوڙي جو ذڪر فرمايو. ارشاد باري تعاليٰ آھي تہ "والعاديات ضبحاً" خلاصو مطلب تہ "گھوڙن جو قسم ڦونگارا ھڻندي ڊوڙن ٿا، "فالموريات قدحاً" پوءِ اُنھن گھوڙن جو قسم (خلاصو) جي پنھنجي سنبن/ کرن سان رڳڙين ٿا ۽ رستي جي پٿرن سان چنگاريون اُڏارين ٿا، "فالمغيرات ضبحاً" پوءِ اُنھن گھوڙن جو قسم جيڪي صبح جي مھل حمد ۽ ساراھہ ڪن ٿا" "فاثرن بِہِ نقعاً" پنھنجي ڊوڙڻ سان ڌوڙ اُڏارين ٿا. "فوسطن بِہِ جمعاً" پوءِ ان وجھہ سان دشمنن جي صفن ۾ گھڙي وڃن ٿا.

اھڙي طرح ڏٺو وڃي تہ واقعي جانورن ۾ گھوڙو نھايت ئي اھميت وارو جانور سمجھيو وڃي ٿو. ان ڏس ۾ جڏھن حضور پاڪ ﷺ جن کي جڏھن معراج شريف جو شرف حاصل ٿيو تہ ان وقت بہ جيڪو جانور حضرت جبرائيل عليه السلام حضور جن جي سواري لاءِ پيش ڪيو سو بہ نشانين مطابق گھوڙي کان ٿورو ننڍو ۽ خچر کان وڏو ھيو يعني جھڙوڪر گھوڙي سان ڪي قدر مشابح ھيو. وڌيڪ رب پاڪ پاڻ ڄاڻي. ان بعد حضور پاڪ ﷺ جن جنگين دوران پڻ مختلف گھوڙن تي سواري ڪرڻ فرمائي. جن مان ھڪ گھوڙي نالي مشھور دُلدل جيڪا اَبلقُ يعني جنھن جي بدن تي وڏا اڇا ڪارا يا اڇا ۽ ڳاڙھا دڳ ھجن. جيڪا حضرت علي ڪرم الله وجه جن کي حضور پاڪ ﷺ جن عنايت ڪرڻ فرمائي ھئي.

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

اهڙي طرح وقت جي اميرن، بادشاهن، سپهه سالارن کان وٺندي فقيرن اهم گهوڙن تي سواري ڪئي. خاص طور تي ڪربلا جي پڙ ۾ حق ۽ سچ جي راهه تي هلندي، اسلام جي سر بلندي لاءِ حضرت امام حسين رضي الله عنه جڏهن جنگ جو ميدان سينگاريو ته پاڻ نالي مرتجز گهوڙي مبارڪ تي سوار هئا. جيئن دنيا ۾ حضرت آدم عليه السلام کان وٺندي هن مهل تائين اربين انسان آيا جن دنيا جي تختي تي پنهنجو قدم رکيو ۽ هڪ ڪردار وانگي پنهنجو برو يا ڀلو ڪردار ادا ڪري پنهنجي وارو وڄائي ويا ۽ پنهنجو ڪردار تاريخ جي بي رحم ورقن تي نشان جي صورت ۾ ڇڏي ويا. اهڙي طرح جانورن ۾ گهوڙا به جيڪي ڪروڙن جي تعداد ۾ آيا ۽ پنهنجو گُن ڏيکاري هميشه هميشه لاءِ هن دنيا مان هليا ويا.

گهوڙن بابت ذڪر هلي پيو ته هڪ ڀيري ابو مسلم خراساني عباسي دؤر خلافت جو ڏاهو وزير هيو. ڪيس جڏهن گهوڙو تحفي ۾ مليو ته هن مجلس وارن کان صلاح گهري ته هن گهوڙي کي ڇا ڪجي، ڪن چيو ته جنگ ۾ ڪم آڻيو ڪن چيو ته چوگان جي راند لاءِ ڀلو آهي، ڪن چيو ته چڙهي شڪار ڪجي، ابو مسلم سڀني ڏي نهاريو ۽ چيو ته هن گهوڙي جو بهترين استعمال اِهو آهي ته هن تي سوار تي اوهان جهڙن بيوقوف ۽ خراب ساٿين کان ڀڄجي.

گهوڙن بابت دلچسپ معلومات جيڪا ڪاوش اخبار جي ٿورن سان نظر مان گذري اُن مطابق گهوڙا اٽڪل 5 هزار سالن کان وڏيڪ عرصي کان باقائده پاليا پيا وڃن، جڏهن ته سائنسدانن جو اِهو به چوڻ آهي ته گهوڙا اٽڪل 5 ڪروڙ سالن کان هن ڌرتيءَ تي موجود آهن. هڪ اندازي موجب هن وقت به دنيا ۾ اٽڪل 6 ڪروڙ گهوڙا موجود آهن. 19صديءَ ۾ ”اولڊ بلي Old Billy“ نالي واري گهوڙي ٿي گذري آهي. جنهن جي عمر 62 سال هئي، جيڪا وڏي عمر واري گهوڙي ليکي وڃي ٿي.

عام طور تي گهوڙي جي عمر 25 کان 30 سالن تائين ٿئي ٿي. گهوڙن بابت وڌيڪ معلومات مطابق گهوڙي جي هڏائين پڃري ۾ لڳ ڀڳ 205 هڏا هوندا آهن. گهوڙي جو ٻچو وڇيرو ڄمڻ کان فوري پوءِ هلڻ ۽ پوءِ ڊوڙڻ شروع ڪري ڇڏيندو آهي.

books.sindhsalamat.com

گهوڙو اناج کان سواءِ وڻ ٽڻ ۽ ٻوٽا پڻ کائي پيٽ جو قوت ڪري وٺندو آهي.

ڌرتيءَ تي رهندڙ ٻين ڪير ٻياڪ جانورن مان گهوڙي جون سڀ کان وڏيون اکيون ٿينديون آهن. گهوڙي جون اکيون جيئن ته هن جي مٿي جي پاسي کان هونديون آهن، تنهن ڪري اهو هڪ ئي وقت لڳ ڀڳ 360 ڊگرين تي ڏسي سگهندو آهي. گهوڙا ٻيهي توڙي ويهي، ان کان سواءِ ليٽي به ننڊ ڪري وٺندا آهن.

گهوڙو جيڪو صحتمند جوان هجي سو هڪ ڪلاڪ ۾ لڳ ڀڳ 40 ڪلوميٽر جو مفاصلو طئي ڪري وٺندو آهي، جڏهن ته هن جي وڌ ۾ وڌ رفتار 88 ڪلوميٽر في ڪلاڪ به نوٽ ڪئي وئي آهي.

گهوڙن جي ننڍي کان ننڍي قسم کي پوني چيو ويندو آهي. بهرحال ائين گهوڙن جي تاريخ تي نگاهه وجهبي ته جيئن انسانن ۾ ڀلن ڀنيان ڍلا ۽ ڍلن ڀنيان ڀلا جا مثال اکين آڏو تري ايندا، ڪربلا جي پڙ ۾ حضرت امام پاڪ جي گهوڙي مبارڪ جو ذڪر نڪتو، وري ڪهاڻيءَ جو ٻيو پاسو اٿلائجي ته وري انهن ئي گهوڙن جي سنبن هيٺان امام سڳورن ۽ سندن معصومن جي جسد خاڪين کي گهوڙا ڊوڙائي لتاڙيو ويو، بغداد جي تاريخ شهر جي تباهي ۽ علمي و ادبي علم جي خزانن لائبررين کي باهيون ڏئي ساڙڻ وارا به گهوڙن تي سوار ٿي حملا آور ٿيا هئا. تڏهن ته اِهو جملو اڄ تائين مشهور ٿي ويو اڙي بابا گهوڙا ڙي گهوڙا، ائين سنڌ سونهاري تي ڪاهن ڪرڻ وارا گورا توڙي ٻيا به ته گهوڙن تي سوار ٿي آيا.

سو آئون اوهان کي ڪنهن خوف ۾ مبتلا ڪرڻ نه ٿو چاهيان منهنجو مطلب صرف سنڌ سرزمين جي شاندار ۽ سدا بهار گهوڙن جي نازن ۽ نخرن جو ذڪر ڪري اوهان دوستن جي دلين کي خوش ۽ باغ و بهار ڪرڻ آهي.

ان ڏس ۾ مون قلم کي جنبش ڏني آهي ۽ سڄي سنڌ جي ميلن ۽ نمائشن ۾ هلي وڃي سدا مور ملوڪ ماڻهن جن ۾ گهوڙا، اُنهن جا قسم، اُنهن جا رنگ ۽ نسل، اُنهن جون هلڻيون، تن جا ساز ۽ سنج وغيره کان وٺندي عمريون، ڪاڏا، پيتا ۽ خوراڪ تن سڀني شين جو حال احوال وٺڻ لاءِ مون

sindhsalamat.com

سنڌ جي خفتي سوارن، شوقين، ماهرن، سئنسن کان معلومات حاصل ڪئي آهي جا اوهان هن ڪتاب ۾ پڙهي سگهندا.

گهوڙن جي هن تحقيقي ڪم ۾ مون سان هم رڪاب آهن، جناب وڏيرو شاهہ جهان خان جوڻيجو ۽ وڏيرو لال خان وساڻ، جن سان گڏجي مون شاهہ عبداللطيف ڀٽائي رحہ جي مختلف سالن ۾ لڳندڙ ميلن وارن گهوڙن جي نمائش توڙي ٻين ميلن جن ۾ درگاهہ سخي اصغر علي شاهہ چار صاحب ۽ ٻهرم ٻري جي مشهور ميلن کان سواءِ سڄي سنڌ جي شوقينن کان، سوارن ۽ خفتين کان معلومات حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

گذريل ٽن سالن کان اهو معلوماتي ڪم مون شروع ڪيو ۽ هاڻي سمجهان ٿو ته متان منهنجا گهوڙا پُري يار معلومات ڏيندي ٿڪجي نه پيا هجن جو هاڻ اِهو سوال ٿو اُڀري پلا آيا اِهو اوهان جو ڪتاب ڪڏهن ايندو، ڇا ان جي گهوڙن جو احوال يا فوٽو وغيره شايع ٿيندو. هونئن ته ان سلسلي ۾ اٽڪل 100 کن سنڌ جي مکيہ شوقينن کان ويندي سوارن، گهوڙن جي مالڪن، خاص طور گهوڙن جي مقابلن جي ڪمپيرنگ ڪرڻ وارن ۽ حڪيمن ۽ ڊاڪٽرن کان انٽرويوز ڪري معلومات ۾ واڌاري جي ڪوشش ڪئي وئي آهي.

تازو گهوڙن جي بيمارين جي اسپيشل ڊاڪٽر جيڪو لائيو اسٽاڪ کاتي مان ڊائريڪٽر جي عهدي تان رٽائرڊ ٿيو آهي. سو آهي ڊاڪٽر محمد جاويد گجر ان ڪجهه خاص ڳالهين جي نشاندهي ڪئي. ان مان ڪجهه عرض رکان ٿو.

(1) سپ کان پهريان هن منهنجي ڪم جي فائل کي ڏسي ساراهيو ته هيتري وڏي ڄاڻ اوهان ڪئي اهي. ڇا لاءِ جو اڳ ۾ ان موضوع تي ڪو خاص ڪتاب وغيره تحقيق ٿيل ناهي.

(2) هي جانور رب العزت جي طرفان انسان لاءِ تحفو آهي، شوقين خاص ڪري ان جي نسل بابت ڄاڻ رکن ۽ سٺي نسلن کي ترويج ڏئي ڪراس بليڊنگ ڪراين ته جيئن سٺا نسل اڳتي اچن.

books.sindhsalamat.com

(3) پوري پاڪستان ۾ خاص طور سنڌ ۽ بلوچستان ۾ ميلن کان سواءِ حڪومت کي پڻ گهرجي ته جيئن سبي ۽ لاهور ۾ روايتي ميلا ٿين ٿا، اهڙا سنڌ ۾ سرڪار جي سرپرستي ۾ ٿيڻ گهرجن.

(4) گهوڙي جي کاڌ خوراڪ جو خاص خيال رکجي جيئن جانور کي متوازن غذا ملي سگهي.

(5) اناج يعني داڻو ڪٽو ان ۾ جوئر، ٻاجهري، ڪڻڪ ۽ ساريون ڪارائي سگهجن ٿيون. وڌيڪ لاءِ ڊراءِ فروٽ جو پڻ استعمال ۽ گيهہ، مکڻ ۽ ديسي ٻُسري ضروري هجي.

(6) گهوڙي جي صحت جو خاص خيال رکجي، سڪل جوئر ۾ اندران سائي رنگ جو ليئر ٿيندي آهي، ان مان فوڊ پوائزنگ ۽ سلو پوائزنگ ٿي سگهي ٿي جنهن کي (فنگس Fings) چئجي ٿو ان جو خيال رکجي.

(7) گهوڙو جڏهن مقابلي ۾ وڌيڪ زور لڳائي ٿو ته ان جو نبضن جو رت وڌيڪ گردش ۾ هوندو آهي. جڏهن فوري بيهاريو ته بند ٿي سگهي ٿو ان کي واڪ ۽ ورزش ڪرائجي جنهن کي گهوم چئبو آهي.

(8) گهوڙي جي سنبن جو خيال رکجي ۽ ڪاريگر کان سنب نُهرائجن جيڪڏهن منڊو ٿي پيو ته انفيڪشن ڪري سگهي ٿو.

(9) گهوڙي ۾ سرءُ يعني (Blood Parasided Diseas) ان کي ساڙ به سڏجي ان لاءِ انجڪشن نالي نيگا نال (Naga Nal) ضرور لڳرائجي. ان کان سواءِ نيورو ٽانڪ طاقت جي اضافي لاءِ به استعمال ٿيندي آهي.

(10) آخري ڳالهہ جيڪا ڊاڪٽر جاويد گجر صاحب شيئر ڪئي سا اِها ته هر گهوڙي جو مالڪ پنهنجي گهوڙن جو پروفائل رکي. يعني گهوڙي جو نسب ۽ شجرو ته هي وهٽ ڪهڙي نسل مان ۽ مادي گهوڙي ڪهڙي بنياد مان آهي ۽ ڪراس ٿيل آهي ته نر مادي ٻنهي جو چارٽ سامهون رکي ته جيئن ٻين شوقينن کي خبر پوي.

sindhsalamat.com

گهوڙن ۾ سنڌ جي گذريل صديءَ جي تاريخ تي نظر ڊوڙائبي تہ ڪافي ناليوارن شخصيتن نالي وارا گهوڙا پالي اُنهن تي سواري جو شرف حاصل ڪيو آهي. ڪن وري معتبر شخصيتن پاڻ سواري ڪري وهتن کي مان بخشيو آهي.

اُنهن ۾ حضرت پير سائين پاڳارو سيد شاهہ مردان شاهہ اول ڪوٽ ڏٽي رح جن جي نالي سوپ واري گهوڙيءَ جو وڏو تذڪرو فقيرن وٽان ملي ٿو.

اهڙي طرح حضرت شهيد سورهيہ بادشاهہ جن جي دؤر ۾ جيسلمير جي راجا طرفان تحفي ۾ ڏنل مڪني هاٿيءَ ڪان وٺي اُٺ جنهن کي خاص مهري سڏيو ويندو هو. ان کان سواءِ پير صاحب جن گهوڙن تي پڻ سواري ڪئي، اُنهن ۾ مشڪي، پنج ڪلياڻ، جنهن جا چارئي پير اڇا هئا ۽ منهن مبارڪ تي سهڻو بانو هيس. جيڪو ڪاوڙ چونڪي جي مک خليفي محمد صالح فقير راهمون جن حضرت جن کي تحفي ۾ پيش ڪيو. جنهن جو سوار ۽ سئنس فقير علي محمد ڪٽبر ولد محمد عمر فقير ڪٽبر هو. ان کان سواءِ نالي نقرو ، اڇي رنگ جو گهوڙو يا چاندي جي رنگ جهڙو گهوڙو جنهن جون ماڪيون شيريون سفيد هجن. گهوڙيءَ کي نقري چئبو . جيڪو ورياٽي طريقي جي مک خليفي وريام فقير جن تحفو ڏنو هو ان تي پڻ سواري ڪرڻ فرمائي. آخر ۾ سيد امام بخش شاهہ شيرازي موجب جيڪو 110 سالن جي عمر ۾ ڳوٺ ڪانڌيرو وساڻ ۾ وفات ڪري ويو. ان ٻڌايو تہ اهو گهوڙو نقرو فقير پير بخش خاصخيلي شهيد بچو بادشاهہ جي پاءُ جي نار تي ڪڙهہ ۾ رکيل هو. سن 1943ع ۾ شهيد سورهيہ بادشاهہ رحہ جن جي شهادت جي خبر بعد اکين مان نير وهائي وهائي گذري ويو. بعد ۾ ان گهوڙي مبارڪ کي فقير پير بخش ورياماٽي جي نار پر ۾ 39 چڪ واري موجوده واٽر ڪورس جيڪو دم واهہ مان نڪري ٿو. ان جي ڪڇ ۾ دفن ڪيو ويو.

ان کان سواءِ سيد شاهہ مردان شاهہ ثاني رحہ جن پڻ پلن گهوڙن تي سواري ڪئي. ان لاءِ مشهور سوار محمد شريف ماڇي موجب جيڪو هن وقت بہ 90 سالن جي عمر ۾ راڄپر جي ڳوٺ ۾ رهي ٿو. ان موجب رئيس

books.sindhsalamat.com

عبدالرحمان راڄپر ۽ ولي محمد خان راڄپر حضرت پير سائين پاڳاري چٽ ڏٽي رحہ جن کي سرخو گهوڙو تحفي ۾ ڏنو ويو. رئيس عبدالرحمان چيو تہ پلو گهوڙو امام جي سواري آهي، ان ڪري خليفي محمد ملوڪ فقير مهر معرفت پيش ڪيو. جنهن تي حضرت پير سائين پاڳاري جن هتي سانگهڙ توڙي ڪيٽي پاڳارا ۾ پڻ سواري ڪئي.

ريس ڪورس ڪلب ڪراچيءَ جو مختصر احوال

جيئن تہ اسان جي لکڻ ۽ تحقيق جو محور سنڌ جا روايتي گهوڙا ۽ اُنهن جي مخصوص تور ۽ انداز آهي، مگر گهوڙن جي ناتي ملڪ پاڪستان ۾ ريس ڪورس ڪلب لاهور ۽ ريس ڪورس ڪلب ڪراچي نهايت ئي اهميت جو حامل رهيا آهن. ان ڪري جيڪا مختصر تاريخ ۽ معلومات ريس ڪورس ڪلب ڪراچي بابت جُڙي سگهي آهي سان ڪراچيءَ جي جاڪوڙي ليکڪ محترم گل حسن ڪلمتي جي ٿورن سان، عرض رکي رهيا آهيون اُميد تہ لاڀائتي ثابت ٿيندي.

ان معلومات جي اڏار سنڌ گزيٽر موجب ڪراچي ريس ڪورس ڪلب جو باني سنڌ پوليس جو اڳواڻ جنرل مارسٽن هيو. جنهن سن 1880ع ڌاري ان جو بنياد رکيو. جڏهن تہ ڪلب جي ويب سائيٽ تي سن 1913ع ڄاڻايل آهي.

پراڻو ريس ڪلب جو ميدان ڪلب آفيس ڪينٽ ريلوي فريئر اسٽيشن جي پرسان هيو جيڪو 1987ع تائين قائم رهيو. سن 1926ع ۾ ڪلب کي نئين سر منظم ڪري ان جو نالو " ڪراچي ريسنگ اينڊ رائيڊنگ ڪلب" رکيو ويو. ياد رهي 1947ع تائين ڪلب جو الحاق بمبئي جي ويسٽرن انڊيا ٽرف ڪلب سان منسلڪ رهيو. ديوان پرتاب راءِ جيڪو ديوان ڏنراج مل جو پٽ هو سو ورهاڱي کان اڳ ڪافي عرصو هن ڪلب جو چيئرمين رهيو.

sindhsalamat.com

ڪراچي شهر جي مشهور سياسي ۽ سماجي شخصيت خانبهادر الهه بخش خان گبول ڪافي عرصو هن ڪلب جو ميمبر رهيو ۽ گهوڙن جو شوقين هو.

ورهاڱي کان اڳ 500 اعليٰ نسل جا گهوڙا مختلف ريسن ۾ شريڪ ٿيندا هئا. ان عرصي دوران بمبئي ريس ڪلب ۾ هر هفتي 12 مقابلا ٿيندا هئا. جنهن تي لکن ۾ شرطون ۽ انعام پڻ رکيا ويندا هئا. 1950ع ۾ ڪراچي ريس ڪلب ۽ لاهور ريس ڪلب جي سهڪار سان ڪي ڪلب آف پاڪستان وجود ۾ آيو. حقيقت ۾ لاهور ريس ڪلب جو بنياد وري سن 18 جنوري 1924ع تي رکيو ويو. هيءُ ڪلب پهريان لاهور جيل روڊ تي قائم هيو بعد ۾ جيلاني پارڪ ۽ هاڻ 1981ع کان وٺي ڪوٽ لکپت جي ويجهو قائم آهي. هن جي ڊيگهه 2254 ميٽر آهي. هن ڪلب ۾ سن 2005ع ۾ دبئي جي شهزادي محمد بن راشد المختوم جي تعاون سان رات جو رنگا رنگ مقابلا ٿيا.

ڪراچي ريس ڪلب 1989ع هاٽوڪي ميدان تي منتقل ٿيو. جيڪو ڪراچي جي ديهه صفوران ڳوٺ ۾ واقع آهي، هتي هر آچر تي ڏهه کن مقابلا ٿيندا آهن. اڳي 1950ع کان 1960ع تائين هر سال 75 ڏينهن مقابلن لاءِ مخصوص هئا.

پاڪستان جي وجود ۾ اچڻ کان پوءِ پير شاهه مردان شاهه پير پاڳارو ستون، سر غلام حسين هدايت الله، محمد اڪبر لياقت علي خان، پرنس يوسف مرزا، ڪرنل عابد حسين، محمد اشرف رانا، سوني حبيب الله، سيد بابر حسين جهڙيون شخصيتون نهايت سرگرم رهيون آهن ۽ سندن گهوڙن پاڻ ۾ تاريخي مقابلا ڪيا آهن. ياد رهي ته پوين چئن ڏهاڪن کان پير پاڳارو خاندان ڪراچي ريس ڪلب لاءِ ڪرنگي جي هڏي جي حيثيت رکندو پيو اچي. پير شاهه مردان شاهه هن ڪلب جو سرپرست اعليٰ رهيو ۽ هن وقت به پير سيد صبغت الله شاهه ثالث انون پير پاڳارو ان ڪلب جو سرپرست اعليٰ آهي ۽ وڏي پير پاڳاري وانگر پاڻ خود به ريس ڪورس گرائونڊ اچي گهوڙن جا شاندار مقابلا ڏسي ٿو. ان کانسواءِ پير سائين پاڳارا

books.sindhsalamat.com

جن جا پائر سيد علي گوهر شاهه راشدي ۽ سيد صدر الدين شاهه راشدي پڻ گهوڙن جي ريس جو شوق رکن ٿا. پير سائين پاڳاري پاران گڏاپ جي ديهه صفوران ۾ گهوڙن جي سار سنڀال ۽ نسل جي افزائش لاءِ "Kingri lodge Stude farm" ان کان سواءِ فيصل فاروق پاران پڻ اهڙي قسم جو نالي "Emirate Stude farm" قائم ڪيو ويو آهي.

هن وقت پير پاڳاري کان سواءِ فيصل فاروق، ڪمال فاروق، بينش حبيب، محمد عتيق، سيد توفيق ڪمال ۽ شفيق احمد سرگرم آهن.

ڪراچي ريس ڪلب ۾ مقابلن جو فاصلو پنج فرلانگ کان هڪ ميل تائين آهي، هن وقت به هر سال 500 کان وڌيڪ گهوڙا ريس ۾ حصو وٺن ٿا. وڏي ۾ وڏو مقابلو قائداعظم ٽرافي آهي. جيڪو 2400 ميٽر جو مقابلو آهي. ان کانسواءِ ڪراچي گولڊ ڪپ، خيرپور ڪپ، ڪنگري ڪپ، يوم آزادي ڪپ ۽ ٻيا مقابلا ٿين ٿا.

جيئن ماڻهو پنهنجي اولاد تي معنيٰ خيز ۽ وڻندڙ نالا رکندو اهي، اهڙي طرح گهوڙن جا شوقين به ٽيپڪل نالا پنهنجي شاندار گهوڙن تي رکن ٿا. مثال طور: جڳا جاسوس، زينت، گيم آوور، ويٽو پاور، پري پيڪر، رائل گيسٽ، لولي بابو سن رائيز ماءِ ٽائيم، سي گولڊ، سونيا اگين، هني ڪُئين، ڪِڪ، بيوٽي فل روز، شاد مان، نيو هوپ، تجوڙو ڪنگس هيڊ اهڙي طرح پير سائين شاهه مردان شاهه پير پاڳاري جي ڪن مشهور گهوڙن ۽ گهوڙين جا نالا هن طرح هئا:

(1) مس ميري Miss Merry
(2) بيوٽي ڪُئين Beauty Queen
(3) ڊانسنگ گرل Dancing girl
(4) ويل ڊن Well Done
(5) ٿيف آف بغداد Thief of bagdad
(6) لَتا جيو Lata gio
(7) فنتا سٽڪ Fantastic

sindhsalamat.com

ريس ڪورس گرائونڊ جي حوالي سان مان پنهنجي يادگيري جو احوال شيئر ڪندو هلان ته جون 2004ع ۾ مون کي فقير چينسر وساڻ ۽ ٻين دوستن سان گڏ قبلا حضرت پير سائين پاڳارا جن جي بنگلي ڪنگري هائوس تي 15 ڏينهن جي لاءِ اسان جي خليفي مرحوم سومر فقير مهر ۽ محمد اسماعيل فقير مهر جن جي اجازت سان چونڪي جي خدمت جو موقعو نصيب ٿيو. ان حوالي سان ٻيون يادگيريون منهنجي پير سائين چٽ ڌڻي رحه جن جي زندگي مبارڪ تي سهيڙيل ڪتاب ۾ شامل آهن.

پر هتي ريس ڪورس جي حوالي سان بيان ڪندس ته هڪ دفعي ڏينهن آچر تي ڪنگري هائوس تان پير سائين سردار جن جي روانگي تي ۽ اسان فقير به فقير ڪليم الله وساڻ جي گاڏيءَ ۾ سوار تي حضرت جن جي قافلي ۾ شامل ٿياسون. ڏاڍي شان، مان ۽ وقادر سان ڪراچي جي مختلف روڊن تان ٿيندي پير صاحب جن جي گاڏي ريس ڪورس گرائونڊ پهتي، جتي اُتي جي انتظاميا ۽ حر جماعت جي خليفن ۽ معززين پير سائين جن جو استقبال ڪيو ۽ پاڻ مٿين فلور تي ريس ڏسڻ لاءِ تشريف وٺي ويا. اهڙي طرح اسان سامهون واري پبلڪ اسٽينڊ تي ويهي، نظارا ڏسڻ لڳاسون. گهوڙن جي ڊوڙ جو آغاز گول چڪري ۾ ڏيڊ ڪلوميٽر پري کان سامهون ٿيڻو هو. مختلف ڪيٽگريز جون ريسون يعني مقابلا شروع ٿيا. هر مقابلي جي گهوڙن ۽ مالڪن جون فهرستون اسڪرين تي اچي ٿي ويون نهايت ئي جديد سسٽم لڳل هو.

ريس جي شروعات ٿيڻ وقت هڪ گهنٽي ٿي وڳي ته جيئن تماشائي متوجهه ٿين. اهڙي طرح مختلف گهوڙن تي شوقين شرطون پڻ لڳائي رهيا هئا.

جيئن ته گهوڙن جي ڊوڙ جو آغاز تي ٿيو ته هڪ مخصوص پڪ اَپ گاڏي جنهن ۾ امين وغيره سوار هئا، گڏوگڏ 50 کان 60 جي اسپيڊ سان هلي رهي هئي. جيئن جيئن ريس جي پڄاڻي تي ته ميدان ۾ تاڙيون، شور، هل، خوشي ۽ تجسس ۾ اضافو ٿي ٿيو سيني جون نظرون گهوڙن جي سنبن ۾ ته آخري مقابلو ڪير ٿو ڪٽي.

books.sindhsalamat.com

اهڙي طرح ڏنل نشاني تي مقابلو ختم ٿي ٿيو ۽ ڪامياب گهوڙي سوار ۽ مالڪ کي اسٽيج تي سامهون سڏائي ٽرافي ۽ ٻيو انعام ڏنو ٿي ويو. ان ڏينهن اٽڪل 10 ريسون اسان ڏٺيون جن ۾ پير صاحب پاڳاري ۽ ٻين اهم شوقينن جي گهوڙن ڪاميابيون حاصل ڪيون. ان ڏينهن مون سيد علي گوهر شاهه راشدي جن کي پنهنجو تعارف ڪرايو ۽ دعا حاصل ڪئي. جڏهن ته پير صاحب جن مٿين فلور تي اِهي مقابلا ڏسڻ فرمايا. بهرحال سائين هي تمام وسيع موضوع آهي ان جي وڌيڪ تحقيقي جي اشد ضرورت آهي.

مون پنهنجي ٽن سالن جي جفڪاشي ۽ جاکوڙ ۾ جن سنڌ جي نامور شوقينن ۽ سوارن سان ملي سگهيو آهيان ۽ ان کان انٽرويوز ڪري گهوڙن بابت معلومات حاصل ڪئي آهي. اُنهن ۾ سرفهرست جناب مخدوم غلام محي الدين صاحب، شاهه جهان جوٽيجو وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو وڏيرو حاجي محمد هاليپوٽو سيد حامد علي شاهه راشدي، محمد اشرف جمالي، محبوب خان گپچاٽي، عبدالرحمان ڏيٿو ڏاڏا احمد فقير مڱريو مگهن فقير مڱريو، وڏيرو محمد صالح اُنڙ، منظور حسين اُنڙ، وڏيرو اَمير علي خان وساڻ، محمد حيات هنگورجو نظير ناڪر قائم خاني، نعيم احمد قائمخاني، نور احمد وساڻ، بابو خان وساڻ، رئيس جعفر خان جلالاڻي، وڏيرو عبدالرزاق پنيرو، حبيب خان پنيرو، فقير فضل ڪريم سڏيراڻي، وڏيرو خير محمد وساڻ، وڏيرو گاجن وساڻ جو پوٽو، گل محمد ٽيبو، دين محمد عرف پپو ڪيريو، محمد پريل جکرو، رئيس علي خان مري حيدرآباد، ڪرم علي خان لاشاري، سيد محمد جمن شاهه درگاهه اوتو شريف، وڏيرو ملهار خان مالڪاڻي، رئيس علي اصغر بروهي دوڙ، رئيس ڌڻي بخش مهڪاڻي مري، حاجي محمد حسن لغاري جهڏو، سردار بابو خان برهماڻي ڪوهستان، فقير قمر الدين نوح پوٽو، رازق ڏنو سيال جهڏو، ساجد حسين سيال جهڏو، رئيس عبدالسلام ڏاهري حبيبري نوابشاهه، رئيس بشارت خان زرداري، رئيس عبدالسلام خان زرداري، محمد خان ٻرڙو، احمد خان ٻرڙو ڳوٺ ڪمال خان ٻرڙو، ڊاڪٽر محمد جاويد گجر 10 چڪ سانگهڙ، رئيس علي خان مري،

sindhsalamat.com

وڏيرو پائي خان وساڻ، ان ڪانسواءِ سنڌ جي جن مشهور گهوڙي سوارن کان معلومات حاصل ڪئي، اُنهن ۾ سوار شير علي مري سانگهڙ، سوار نبي بخش مهر گهوٽڪي، سوار غلام حسين مڱڻهار ڪنڊياري، سوار محمد صالح مڱڻهار، سوار احمد فقير مڱڻهار ڳوٺ خان صاحب عبدالحڪيم مڱريو، سوار شفيع محمد شر نري ميرواهه، سوار گل وساڻ.. سوار محمد جکرو، سوار منئار فقير جکرو ننگرپارڪر، سوار شمس الدين جکرو ٿرپارڪر،سوار مجنو نوهڙي ٿر، سوار الهبچايو مڱڻهار ٿر، سوار محمد شريف ماڇي پينرونمل، سوار گلابيو پيل ٿر، سوار عبدالغفور گجو ڳوٺ ڀاڏو ٿر، مير حسن سميجو ڳوٺ وڏيرو بلاول سميجو ٿرپارڪر. سوار نواب خان نهڙي ٿر، سوار مير خان نهڙي ٿر، جڏهن تہ رئيس جيئندو خان رند ۽ ٿر جي ميلن ۾ گهوڙن جي مقابلن ۾ ڪامينٽري ڪندڙ محمد امين رند ٿر، کان فون تي معلومات حاصل ٿي. سوار حاڪم خان خاصخيلي ڳوٺ روحل خاصخيلي، سوار محمد شريف ماڇي، سوار اُستاد مبين ڏاهري، قاضي احمد، سوار محمد يوسف کوسو ڳوٺ شاهنواز جوڻيجو، سوار اُستاد ڪريم بخش ڪنڀار مئنيجر وڏيرو متو خان وساڻ، سوار سيد محمد علي شاهہ بخاري پٺورو، سوار محمد هارون چانگو، انور فقير جوڻيجو، غلام قادر جوڻيجو مشهور سوار نور نبي گپچاڻي.

ان کان سواءِ مختلف ڪامينٽريٽر جن ۾ دلمراد عرف دلو خاصخيلي ٽنڊو آدم، محمد امين رند ٿرپارڪر، مختيار وساڻ دوڙ پوتار ماڇي ماتلي، آرو خان سونهارو ٽنڊو محمد خان وارن جي معلومات شامل آهي.

عالمي سطح تي ويجهڙائي ۾ انگريزي ٻوليءَ ۾ لکيل هڪ ناياب ڪتاب جنهن جو نالو (The Eqine Manual) جيڪو مسٽر A.J Higgions /I.M Wright, (Published by: Savnders, Londan) نظر مان گذريو.

سنڌ جي گهوڙن جي حوالي سان اڄ تائين جيڪو تحرير جي حوالي سان جيڪو ڪم ٿيو آهي، اُن ۾ ارشد بلوچ موجب ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جا ٽي مضمون جي هن سن 1953_54ع ۾ لکيا جي اُن وقت جي مهراڻ رسالي ۾ موجود آهن مگر ناياب آهن، ان کان سواءِ سنڌ جو سهڻو شاعر ۽ نوجوان اديب

حسن درس مرحوم تحقيقي ڪم شروع ضرور ڪيو مگر زندگي وفا نہ ڪئي ۽ اهو ڪم منظر تي ڪو نہ آيو. محترم ماڪن شاهہ رضوي جو مضمون گهوڙا ۽ سنڌ جيڪو ڪاوش اخبار ۾ ڇپيو سو ڪارائتو آهي. ان کان علاوه ڪلاڊر متوا جو ڪالم لاکي ڦلاڻي جي گهوڙي تي ڪاوش ۾ ڇپيو، اهڙيءَ طرح نواز ڪنڀر صاحب جي شاهہ لطيف جي رسالي ۽ شاعري ۾ پکين ۽ جانورن جي موضوع تي گهوڙن تي پڻ هڪ معلوماتي مضمون موجود اهي، خاص طور تي اليڪٽرانڪ ميڊيا جي حوالي سان محترم فيض کوسو صاحب ۽ سيد علي محمد شاهہ لکياري جن جون گهوڙن جي سوارن ۽ شوقينن بابت ڊاڪيومينٽري K.T.N تي هليون آهن. اُنهن دوستن کي جس هجي، مگر انٽرنيٽ تي پڻ ڪو گهڻو مواد ڪونهي.

گهوڙن بابت سائنسي علمي معلومات لاءِ پروفيسر ڊاڪٽر گهنشام داس جي ڪتاب ۾ پين جانورن سان گڏ گهوڙن بابت هڪ وڏو باب شامل آهي.

هاڻ تہ يار ڪلندي ڪلندي گهوڙن جي ذڪر مان ڊوئي نہ ٿو ٿئي مطلب تہ هن ڪتاب ۾ اوهان کي ڪئين ڳالهيون گهوڙن بابت ملنديون جيڪي پڙهي اُميد تہ اوهان جي دل باغ و بهار ٿي ويندي. هن ڪم ۾ منهنجي فرزند فقير سيف الله وساڻ ۽ منصور مبين وساڻ بہ ساٿ ڏنو، ڏڻي تعاليٰ ڪري سدا خوش هجن ۽ عزت ماڻين.

فقط اوهان جي دعائن جو
طلبگار
پروفيسر محمد مبين وساڻ
رائل سٽي سانگهڙ
mmubeenwasan@yahoo.com
mmubeenwasan@gmail.com
0333_2919597/0345_3729907

sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

مهاڳ

آئون نهايت ئي خوشي ۽ فخر محسوس ڪري رهيو آهيان جو هن ڪتاب جي مهاڳ لکڻ جي سعادت حاصل ٿي رهي آهي. رب العزت جي ڪائنات ۾ هوندئن ته هر شيءِ نهايت ئي وڻندڙ ۽ پرڪشش رکي وئي آهي. انسان جي اشرف الخلوقات کان وٺندي عرش ۽ فرش تي هزارين شيون موجود آهن. تن ۾ جيت، جانور به قدرت جو واهه جو ڪمال آهي. خاص طور تي هن ڪتاب جو موضوع جانورن ۾ اعليٰ مقام ۽ مرتبو رکندڙ جانور گهوڙو آهي. جنهن تي حضور پاڪ ﷺ جن پاڻ به سواري ڪرڻ فرمائي ۽ ان کان سواءِ مولا علي سائين ۽ خاص طور تي حضرت امام حسين عليه السلام جن ڪربلا جي پڙ ۾ سواري ڪري ان جي شان ۽ شوڪت کي اعليٰ مقام تي پهچائي ڇڏيو.

هي ڪتاب سنڌ سونهاري جي سدا ملوڪ ۽ سينگاريل ثقافتي ويس ۾ ڍڪيل عمده گهوڙن جي باري ۾ آهي ۽ هن ڪتاب جو ليکڪ محترم پروفيسر محمد مُبين وساڻ آهي. جنهن هن کان اڳ حُر تحريڪ جي لازوال ڪردارن، شهيد بچو بادشاهه، پيرو وزير کان وٺندي، مختلف ڪردارن تي لکيو اهي. ان کان سواءِ پير سائين سيد شاهه مردان شاهه ثاني، پير سائين پاڳارو جن جي شخصيت، تي مرتب ڪيو ڪتاب سميت سندس شاعريءَ جو مجموعو 'ڪنوٽين ڪيل ڪيا' اچي چڪا آهن. هن وقت سندس تحقيقي ڪتاب گهوڙن بابت اسان جي سامهون ڪمپوز ٿي ڇپائي جي مرحلي ڏانهن وڃي رهيو آهي. گذريل ٽن سالن کان اسان سان گڏ بشمول وڏيرو شاهجهان جوٽيجو سان سائين محمد مُبين وساڻ سنڌ جي مختلف ميلن ۾ خاص طور تي ۽ سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ مان سوين گهوڙن

books.sindhsalamat.com

جي شوقين ۽ سوارن کان انٽرويوز ڪري معلومات گڏ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي.

هن ڪتاب ۾ اسان جي ڪوشش هوندي ته وڌ کان وڌ مفيد معلومات گهوڙن جي شوقين ۽ عام ماڻهو تائين پهچايون. ان لحاظ کان هن مهاڳ جي ٽڪري ۾ آئون پنهنجا ويچار ونڊڻ جي ڪوشش ڪندس. سنڌ ۾ گهوڙن جي نمائشي انداز وارو هلڻ ۽ مقابلا گذريل 50-40 سالن کان ٿيندا پيا اچن. ان کان اڳ ۾ گهوڙا گذر سفر ۽ سواري کان وٺندي جنگي فوجن جي ڪٽڪن جي سواري لاءِ وهٽ طور استعمال ٿيندا هئا. ڪي خوش نصيب گهوڙا وري حڪمرانن ۽ سنڌن وزيرن مشيرن جي استعمال هيٺ هوندا هئا، سي سڪيا ۽ سٽيا ليکيا ويندا هئا. سنڌ ۾ هن شوق وارو رواج سنڌ جي شاهوڪار وڏيرن ۽ زميندارن وٽان پيو ۽ پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ سن 1950-60ع وارن ڏهاڪن ۾ ڪافي مقبوليت ماڻي، پر هن شوق کي ميلن ۽ نمائشن ۾ آڻن وارو پهريون گهوڙو نالي لاهور ميل هو جيڪو وڏيرو گاجن خان وساڻ ڪنديارِي واري جو هو جيڪو سن 1960-61ع ڌاري خانبهار غلام محمد خان وساڻ جي ڪوشش سان لاهور جي شاندار تاريخي مقابلي ۾ پهتو ۽ ڪامياب ٿي، لاهور ميل ريل گاڏي ۾ جيئن بڪ ٿي پهتو هيو ان ڪري مٽس لاهور ميل نالو پيو. ان کان سواءِ چار ڪانيو خان جنهن گهوڙي تي سواري ڪئي ان پڻ وڏي مقبوليت ماڻي. ان کان پوءِ سنڌ ۾ اهو رواج وڌيو.

جڏهن گهوڙن جي رنگن جي ڳالهه تي ڪجي ته سرخ نيرو، مشڪي ۽ ڪميت رنگ وڌيڪ پسند ڪيا وڃن ٿا. جيئن ته سنڌ جي گهوڙن جي شروعاتي روايتي شوقينن جو ذڪر وڏيرو گاجن وساڻ کان شروع ٿيو. ان ۾ واڏارو ڪندو هلجي ته وساڻ خاندان جو سنڌ ۾ ان شوق ۾ اهم ڪردار رهيو آهي. جن ۾ وڏيرو بلاول وساڻ، حاجي محمد صالح وساڻ، حاجي محمد مريد وساڻ، حاجي وڏيرو متو خان وساڻ، وڏيرو محمد صديق وساڻ ڳوٺ ڪرهوڙو لڳ ڪپرو، سعيد خان وساڻ کان وٺندي امير علي خان وساڻ تائين اِها ڍگهي لسٽ آهي. ان ڪري رڳو وساڻ خاندان جي ڇاپ نه لڳي،

sindhsalamat.com

ان ڪري ﭘين شوقين حضرات جو ذڪر ضروري ٿو سمجهان. ان ۾ ٽرواري پاسي محمد صالح جهنجهي ۽ شوڪت جهنجهي جو گهوڙو بہ پنهنجو اهم رڪارڊ رکي ٿو. هن وقت رئيس جيئندو خان رند، رئيس ملهار خان ملڪاڻي ان روايت کي قائم رکيو اچن.

ان کان سواءِ حاجي محمد عيسيٰ لغاري ڪامارو شريف وارو ان جو گهوڙو نالي چال جيڪو سن 1973ع ۾ وڏيرو سعيد خان وساڻ کان ٽيندو، وٽس پهتو اهو گهوڙو بہ ڪمال جو هو.

ان ڪانسواءِ گذريل اڌ صدي کان هن وقت تائين جن مشهور شوقينن ۽ گهوڙن جو ذڪر ڪبو اُنهن ۾، مور ۽ راهي جيڪي ڪنري جي سيدن مان ٽيندي، رئيس رسول بخش خان مري وٽ پهتا. جن جو بنياد ۽ نسل اڃان تائين هلندو پيو اچي. اُنهن کي بہ وساري نہ ٿو سگهجي، ان کان سواءِ وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو ۽ سندس خاندان، وڏيرو شاهنواز جوڻيجو جو هرڻ گهوڙو ملڪان ملڪ مشهور ٿيو، مير منظور حسين پنهور جا گهوڙا سنڌ توڙي بلوچستان تائين ميلن ۽ مختلف نمائشن جو سينگار رهيا، مخدوم غلام محي الدين ۽ سندس خاندان، مير مقبول جمالي جا گهوڙا، ڪڌهر وارن اُنڙ صاحب جن ۾ محمد صالح اُنڙ ۽ اُن جي خانداني شوق کي پڻ سلام آهي. سيڪاٽ وارو ڏاڏو حاجي محمد هاشم سمون جا گهوڙا پڻ مشهور آهن.

نوشهروفيروز واري پاسي جو.............. سانگي جا گهوڙا بہ پنهنجو مٽ پاڻ هئا. ان کان سواءِ محمد حيات هنڱورجو جو ناچو هنڏين ماﭘين مشهور ٿيو. وڏيرو سائين بخش جوڻيجو جو گهوڙو چوتالي بہ وڏي اسپيڊ وارو هو. هڪ دفعو ڄام صاحب جي ميلي ۾ وڏي نمائش ۾ پهريون نمبر حاصل ڪيو، پير سائين شاهہ مردان شاهہ ثاني پير پاڳاروجن جوڻيجن جي دعوت جي موقعي تي هن گهوڙي کي ڪڙهہ ۾ قدم مبارڪ پري اچي ڏسڻ فرمايو ڪنهن زماني ۾ سيد علي اڪبر شاهہ چوٽيارين وارو مخدوم صاحب جن جو خليفو هو. ان جو شوق ۽ گهوڙو بہ ڪمال جو هو. وڏيرو حبيب خان ﭘنيرو جي گهوڙي کي پڻ وساري نہ ٿو سگهجي. ان کان سواءِ وڏيرو يار محمد چانگو ﭘوٺ لڳ لانڍي شهداد پور سو پڻ سخي ۽ هٿ جو ﭼٽل خفتي هو.

books.sindhsalamat.com

عمر ڪوٺ لڳ صوفين فقيرن ۽ ان پٽ ۾ سامي وارو گهوڙو بہ سونهن سوﭘيا ۾ دنگ هو. ڪنڍياري لڳ خانصاحب عبدالحڪيم مڱريو ۽ ان جو خاندان پڻ گهوڙن جي شوق ۾ اڳيرو رهيو آهي. محترم غلام نبي راهو جا گهوڙا پن سنڌ جي شوق ۾ پنهنجي جاءِ والارين ٿا. اهڙي طرح پاٽوين واري ﭘوٺ جو رئيس سوز علي مري جي گهوڙي کي خفتي اڄ تائين ياد ٿا ڪن، سهڻي آوت واهہ جي هُيس، وارڙيو گهوڙو هو. پر اسپيڊ چوتالين کان پڻ وڌيڪ هيس. اهڙي طرح رئيس عبدالسلام زرداري ۽ رئيس پوڙهو خان زرداري کان وينڊي فنڪار جلال چانڊيو پڻ گهوڙن جي دنيا جو شوق رکيو.

وري جڏهن سنڌ جي نامور گهوڙيسوارن جو ذڪر ڪلندو تہ ڄڻ هڪ انوکو باب کلي پوندو. ان ۾ گهڻا شوقين گهوڙن جا مالڪ خود بہ سنا سوار هئا، تہ ڪي وري روايتي شاهہ ڪاريگر سوار ٿي گذريا آهن. اُنهن ۾ وڏيرو گاجن وساڻ جو لاهور ميل جو سوار خود وڏيرو گاجن وساڻ جو ﭘاءُ الهڏنو خان وساڻ سواري ڪندو هو. ان کان سواءِ سندس مشهور سوارن ۾ ڪنڍياري جي مڱڻهار جي ڪاريگري دنگ رهجي وڃڻ جهڙي هئي. هن کي باقائده خانداني ورثي ۾ مليل سواري اٿن. اُنهن ۾ خانصاحب الهڏنو خان مڱڻهار، خانصاحب لونگ فقير مڱڻهار، اولادي ولد ڪانڍيرو فقير ڪمالائي پاڙو. فقير مڱڻهار مشهور ٿي گذريا آهن. صوفي محمد رفيق فقير سندس مور ۽ سرخو مشهور هئا پاڻ سنو سوار هو. ان کان سواءِ نالي رب رکيو عرف گوڏو خاصخيلي بہ واهہ جو سوار هو. ان کان سواءِ حاجي حسو خان گيچاڻي، بالاچ خان گيچاڻي، رسول بخش بگٽي پيرومل، نور نبي گيچاڻي، ارباب مڱڻهار ويجهڙائي ۾ منو مڱڻهار وفات ڪري ويو. جڳ مشهور سوار ۽ ﭘيا ناليوارا سوار ٿي گذريا آهن. محمد شريف ماڇي بہ هن وقت 90 سالن جي عمر جو بزرگ سوار آهي. اهڙي طرح مخدوم غلام محي الدين، وڏيرو شاهنواز جوڻيجو، وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو، محمد پريل جکرو، شاهہ جهان جوڻيجو، جهڙا شوقين خود بہ ﭘلا سوار رهيا آهن. سوار جي ڪاريگري ۽ گهوڙن جي ٽور بابت مختلف ڄاڻو خفتين جي راءِ آهي تہ سوار جو ڪم اصل وهٽ کي سهڻو گس وٺائڻ آهي. جيئن سنو اُستاد پيار محبت سان شاگرد جي نفسيات

sindhsalamat.com

ڪي سمجهي پڙهائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. اهڙي طرح پلو سوار به گهوڙي جي نفسيات کي جاچي پوءِ مٿس قدم رکندو.

سوار پي ۾ واڳ جو اهم ڪردار آهي. اِهو سبق جيئن ٻار پٽي پڪي ڪندو تيئن واڳ کي پڪو ڪرڻ سنڀالڻ ضروري آهي.

گهوڙي جو انداز گوڏي پچڻ، ان رمز ۾ گهوڙو اڳيان پير پنهنجي چال ۾ ائين توري ڪڍندو جيئن سيد سليمان شاهه جهڙا روايتي ناچ جا ڪاريگر پير ڪڍندا هئا، ائين ناچو وانگر گهمائي، پير ڪڍبو جيڪو گوڏي تائين وراڪو ڏيندو يعني گوڏي پچي هليو ته اصل واهه واهه. بيو گهوڙو ناز نخرن سان مشهور ڊانسر وانگر گهنڊ هٽي قدم ڪٽي ۽ چوٽ ڪري ڏيکاري، رلامن پڪا ڪري، وارڙي کان ٿي چوٽ ۽ چوبازي اختيار ڪري.

بي خوبي ان مهارت ۾ ته پوين پيرن جو گهوڙو ترو ڏيکاري ۽ پويان پير گهمرو ڏئي ورائي ڪٽي ته اصل واهه واهه. اهڙيون خوبيون ڪن ڪن گهوڙن ۾ ملنديون آهن. منهنجي صلاح مطابق گهوڙي جي خدمتگار يعني سئنس سوار لاءِ ضروري آهي ته هو گهوڙي جي نفسيات کان واقف ته ٿوري وقت ۾ هو گهوڙي کي اسٽڊي ڪري سمجهي ويندو. جيئن مثال طور راڳ جا چاڻو ماڻهو ڳائڻي جي سر چيرڻ سان ۽ آلاپ مان ئي سمجهي ويندو ته فنڪار ۾ ڪيتري مٺيا آهي. ائين ضروري آهي ته گهوڙي جي طبيعت گرم مزاج يا ٿڌي مزاج کي ذهن ۾ رکڻ گهرجي، ور نه گهوڙو سواريءَ مهل توڙي ڪڙهه ۾ ڇوڙڻ ٻڌڻ وقت نقصان ڏئي سگهي ٿو.

گهٽي ڪاڏ خوراڪ ۽ ٽانڪ سان پڻ وهٽ آپي مان نڪري ويندو آهي. ان ڪري گڏوگڏ ڪئلريز مطابق واڪ، ورزش ۽ پنڌ ڪرائڻ ضروري آهي. رڳو خوراڪ ڪائڻ سان قلعي تي ٽپي چڙهي ويندو ۽ بيجا آتش جو اظهار ڪندو ۽ اهڙي طرح نفساني خواهش گهوڙي جي دماغ تي چڙهي ويندي. جيئن سيڪسي فلمون ڏسڻ سان نوجوان چوڪرا ڪري ويندا ۽ غلط حرڪتون ڪندا، اهڙي طرح وهٽ جو پڻ خيال رکڻ ضروري آهي.

ڪو وهٽ اگر گرم مزاج يعني دادلو آهي ته ان کي ٽيڪنڪ سان اندر ٻاهر ڪرڻ توڙي سنجڻ مهل خيال رکبو ۽ پهريان ان کان شروعات ڪبي، ان جي پروٽوڪول جي خيال رکبو ته نقصان نه ڏيندو.

گهوڙن جي بيمارين بابت چاڻ:

گهوڙن جي بيمارين جي حوالي سان بنيادي چاڻ هجڻ ضروري آهي، ڇو ته هي بنا اوجهري وارو جانور آهي. ان ڪري هن جو هاضمون جلد خراب ٿي ويندو آهي.

پيٽ جو خراب ٿيڻ جو بنيادي سبب پيٽ ۾ ڪيڙن جو پيدا ٿيڻ آهي. ان لاءِ هر ٽن مهينن بعد گهوڙي کي دوا پيارجي، خاص طور تي آڪسافيڪس Oxfex ۽ ان کانسواءِ Capsuls ڪيپسول به ڪارايا ويندا آهن. ان کان سواءِ ديسي علاج مان نسخو جنهن مطابق (ايريو) جڻ هڪ زهر نما گوريون آهن. جيڪي ٻاجهري جي داڻن جهڙي شڪل ۾ هونديون آهن. ان کان سواءِ هنگ ڏجي ته به گهوڙي جي پيٽ جا ڪيئان، جراثيم ختم ٿي ويندا. ان دوا وغيره ڏيڻ کان اڳ ۾ گهوڙي جو پيٽ خالي رکجي صرف مني شيءِ ڳڙ وغيره ڏجي ته جيئن جراثيم وغيره ان جي اثر تي گڏ ٿين ۽ دوا سان جلدي ختم ٿي وڃن.

گهوڙي جي خوراڪ لاءِ خاص ٽانڪ:

طبيعت جي لحاظ کان انسانن وانگر گهوڙا پڻ گرم، سرد تاثير رکن ٿا. ڪي نرم مزاج ۽ ڪي وري جلالي ٿين ٿا. ان لحاظ کان گهوڙي جي دماغ کي گرم ۽ تيز رکڻو ناهي. سياري جي موسم ۾ گجرون ڳاڙهيون، ڳڙ ۽ سچي گيهه جي پور سني خوراڪ آهي.

گهوڙن جي مختلف بيمارين بابت جراح حڪيم نصير احمد مغل جا هٿ ڪيل ناياب نسخا:

نصير احمد مغل ولد امير احمد خان مغل هندستان جي رياست جئپور ۾ سن 1924ع ڌاري پيدا ٿيو. پاڪستان ٺهڻ وقت ان جي عمر 24 سالن جي لڳ ڀڳ هئي. سندس انٽرويو 10 اپريل 2007ع تي ڪيو ويو. هن موجب ڪيس اِها معلومات خانداني ورثي ۾ ملي، ڏهن سالن جي عمر کان هن ديسي نسخا ٺاهڻ شروع ڪيا. سندس خاندان ان ڪم ۾ ماهر ليکيو ويندو هو.

گھوڙي جي مناسب خوراڪ بابت نسخو:

گرمي جي موسم ۾ گھوڙي کي طاقت ڏيڻ لاءِ هي شيون ڏجن:

1. جوَن جو ڏارو	½ ڪلو
2. ڪير ڳائو	2 ڪلو
3. ڳڙ	1 هڪ پاءُ
4. گيهه ديسي	¼ هڪ پاءُ

هي چارئي شيون ديڳڙي ۾ وجهي باهه تي چاس پچائجي. رات جو وِلهه تي رکي ڇڏجي صبح جو سوير گھوڙي کي ڏجي.

سياري جي موسم ۾ متوازن خوراڪ:

1. پتائي ڳاڙهيون گجرون	10 ڪلو
2. ڳڙ	02 ڪلو
3. ايلسي	02 ڪلو
4. گيهه ديسي	02 ڪلو
5. ڪير ڳائو	07 ڪلو

اِهي سڀ شيون ترتيب سان ديڳ ۾ پچايو ته مڪس ٿي وينديون. ڪجهه وقت ٻڙهڪائي، لاهي رکو. روزانه صبح جي مهل اڌ ڪلو گھوڙي کي کارايو ته وڏي طاقت ۽ Power منجهس پيدا ٿيندو.

گھوڙن کي اگر خارش يا چمڙي جي بيماري ٿئي ان جو علاج:

ان لاءِ نسخو هن طرح آهي ته:

(1) ½ ڪلوگرام سرنهن جو تيل. (2) گندرف 50 گرام. (3) ٻه عدد ڊيٽول بوتلون. (4) ليمان 10 عدد. (5) ٿورا نم جا پن يا ٻور هُجي ته شامل ڪجي.

تيل کي ٿورو گرم ڪري گندرف وجهي پوءِ ٺارجي اُن ۾ ليمان، ڊيٽول ۽ نم جا پن مڪس ڪجن پوءِ گھوڙي کي صبح توڙي شام لڳائجي ۽ ڪجهه وقت ڇڏي صبح شام گھوڙي کي تازي پاڻي ۾ وهنجارجي.

books.sindhsalamat.com

سياري جو مثالو گھوڙن لاءِ:

(1) پيپل 50 گرام. (2) سنڍُ 50 گرام. (3) ڪارا مرچ 50 گرام. (4) ڦٽڪي 50 گرام. (5) اڌ ڪلو ڳڙ. هنن شين کي ڪُٽي مڪس ڪري ڳڙ ۾ شام جو هڪڙو لڏون ڪارائجي. هڪ ڏينهن ڇڏي ٻئي ڏينهن ڏجي. گھٽ ۾ گھٽ تي خوراڪ ڏيڻ گھرجي.

اونهاري جو مثالو گھوڙن لاءِ:

(1) بصر 3 ڪلو (2) ڪلونجي هڪ پاءُ. (3) ميرٿي اڌ ڪلو گرام بصرن ۾ ملائي پچائجي. روزانه شام جو هڪڙو لڏون ڏجي.

گھوڙي جو پيشاب بند ٿيڻ جو ديسي علاج:

سنئوف ۽ لوڻ هم وزن پاڻ ۾ ملائي ڪُٽي لڏون جهڙو ناهي. پاٽيءَ جو چندو ڏئي بيمار جانور کي ڏجي ته جلدي سندس پيشاب جاري ٿي ويندو.

نئون سرل وڇيرو يا نوجوان گھوڙو بندجي پوي نريءَ ۾ مُرين ۾ سور ڪري ان لاءِ نسخو:

(1) لونگ 50 گرام. (2) سُنڍ 50 گرام. (3) 50 گرام هيڊ (4) رتن جوت 25 گرام. (5) مال ڪڳٽي 25 گرام. (6) 10 روپيه ڪافور. (7) تِرن جو تيل هڪ ڪلو. (8) صديقي ليلمينٽ مڇن ودري. (9) بير بوٽي 25 گرام جيڪا برسات دوران ڪکرن مان ڪرندي آهي. هنن سڀني شين کي ڪُٽي سنهو ڪري تيل ۾ پچائي پوءِ ڪافور ۽ صديق ليلمينٽ ترڻ تي وجهجي. تنهن بعد گھوڙي جي سيني ۽ ٽنگن، نرين کي مالش ڪجي.

گھوڙي کي سر گير يعني مغز جي بيماري:

(1) ٻڄ 50 گرام. (2) مني ڪاني اُردو ۾ مريني چٽبو (ڪني ڪاني) 50 گرام. (3) ڪارا مرچ 50 گرام. (4) ايلسي 100 گرام. (5) ڳڙ هڪ ڪلو سڀني شين کي ملائي ڪُٽي هڪڙو لڏو روز شام جو ڏجي ته هن بيماريءَ مان نجات حاصل ٿيندي.

sindhsalamat.com

گھوڙي کي آبگير جي بيماري ٿيڻ ۾ علاج:

(1) ½ ڪلو گل قند، (2) تماڪ حقي وارو 50 گرام ڪارو ڪٽي گلقند ۾ ملائي پوءِ گھوڙي کي ڪارائجي تہ فائدو ٿيندو.

گھوڙي لاءِ مٿالو اونهاري ۾ گرميءَ کان بچڻ لاءِ:

(1) پنير هڪ ڪلوگرام، (2) ڏاڏا پاءُ، (3) سنئوف پاءُ هي ٽئي شيون ڪُٽي ملائي، رات جو پاڻي ۾ ٽڏي ٿانو ۾ پسائي ڇڏجي، صبح جو لڏو ناهي ڏيڻ گھرجي ان سان گھوڙي جي اندر جي گرمي ختم ٿيندي.

نئين گھوڙي کي چڙهي کان پوءِ مُرين جي سوج ۾ سور لاءِ:

(1) هيڊ، آمان هلدي 50 گرام، (2) ڦٽڪي ڳاڙهي هڪ پاءُ، (3) سهاڳو 25 گرام، (4) ڳڙ هڪ ڪلو. ڦٽڪي ۽ سهاڳو کي تئي تي ڦلائي پوءِ گھوٽجي. ان بعد ڳڙ ڪٽي سهاڳو ملائجي، هڪ لڏون جيترو ڪارائجي.

گھوڙي کي ڪاهڻ مهل ڏڪ لڳي زخم ٿئي ان جو علاج:

ڦٽڪي، هيڊ ۽ سرنهن جو تيل گرم ڪري لڳائبو تہ فائدو ٿيندو.

گھوڙي جي ناڙ پرجڻ ۾ سور ڪرڻ:

(1) پاپڙي جي ڪڙُ هڪ پاءُ، (2) مئدا لڪڙي اڌ پاءُ، (3) آبا هلدي، هيڊ اڌ پاءُ. انهن شين کي ڪٽي، پچائي پوءِ ملائي گرم سهڻ جهڙو ڪري گھوڙي کي نريءَ تي پٽي ڪري ٻڌجي ۽ 8 پهر ٻڌل رهي.

گھوڙي کي وهنجارڻ لاءِ نسخو:

جڏهن ڪنهن بہ نمائش يا ميلي ۾ گھوڙي کي مقابلوڪرائجي تہ ان کان بہ ڏينهن اڳ ۾ گھوڙي کي وهنجارڻ ضروري آهي. ڇو تہ ان سان وهٽ ڦڙتي، خوشي محسوس ڪندو ۽ سندس بدن مان چوڪڙو ختم ٿيندو آرس يا سُستي ختم ٿي ويندي.

books.sindhsalamat.com

(1) ڦٽڪي هڪ پاءُ، (2) جاڙ هڪ پاءُ، (3) ڪيسوڦل هڪ ڇٽانگ، (4) سمونڊي جهاڪ 10 گرام، (5) ڪارو لوڻ پاءُ ڪن. ان کان سواءِ ٻير جا چوڏا هڪ ڪلو ۽ نم جا چوڏا هڪ ڪلو. هنن سڀني شين کي پاڻيءَ ۾ ڪاڙهي پوءِ پاڻي ٺارجي. ان سان گھوڙي جي بدن جي ڦهريان خوب مالش ڪرائجي.

بعد ۾ ان پاڻيءَ سان گھوڙي کي وهنجاري، يعني ٽڙ ڪرائبو تہ وهٽ پاڻ کي هلڪو ۽ تندرست محسوس ڪندو ۽ مقابلي ۾ جوهر ڏيکاريندو.

گھوڙو بند ٿي پوڻ لاءِ انگريزي علاج دوائون:

روزانہ	Inj. Elvosol 20 cc
روزانہ	Inj. Aminovital 20 cc
بخار وغيره لاءِ	Inj. Diypran 20 cc
پيٽ جي سور لاءِ	Inj. Hyoscine compound 20 cc
پيشاب بند لاءِ	Inj. Luxues

آبگير لاءِ علاج نسخو:

(1) لوڻ 5 تولا، ڀنگ اڍائي تولا گھوٽي ملائي صبح جو ڪارائجي، (2) جواڻ اڌ پاءُ، تماڪ ڪارو 3 تولا، ڳڙ ڪارو اڌ ڪلو ڪچو شراب 5 تولا، لوڻ اڌ پاءُ، سڀ شيون گھوٽي صبح شام ٻاجهريءَ جي اٽي ۾ ملائي ڪارائجي هفتي جي لاءِ.

علاج ماچو ۽ وَر لاءِ:

ماکي 5 تولا تيل سرنهن جو مِڻو اڍائي تولا. هيڊ هڪ تولو ڄَو ڪار هڪ تولو سڀ شيون ملائي باهہ تي گرم ڪري، گھوڙي کي ان جاءِ تي مالش ڪجي ۽ اُس تي بيهارجي اِهو پير وري گرم پاڻيءَ سان ڌوئي ڇڏجي.

sindhsalamat.com

زهرباديءَ پيرن جي مالش لاءِ:

ٿوهر لاسڙ ٽروارو ساڍا ٽي تولا گهوٽي ٻاجهري جي اٽي ۾ ملائي هفتو ڪارائجي.

گهوڙي جي پيٽ جي ڪيڙن لاءِ:

هنگ 5 تولا، ايريو 5 تولا ٿوم سائي 5 تولا ڳڙ پراڻو 5 تولا ڪٽي ملائي 3 وزن ڪجن ۽ ٽي ڏينهن اٽي ۾ ملائي ڪارائجي.

گهوڙي جي تارون ڦاٽڻ جو علاج:

آفيم 3 ماسا، ٽن تولن پاڻيءَ ۾ ڳاري، ٻنهي ناسن ۾ واري واري سان متي ڪٽائجي، ٽي ڏينهن نڪ مان پاڻي اچڻ مفيد آهي.

گهوڙي جي رس لاءِ علاج:

(1) ڪنگڻ هار 10 تولا، (2) جَوَ ڪار 10 تولا، ڪُٽي چاڻي ملائي رکبو ان مان روزانو تولو پاءُ جَو جي اٽي ۾ ملائي ڪارائبو. گهٽ ۾ گهٽ ٽن ڏينهن تائين.

گهوڙو متارو ڪرڻ لاءِ نسخو:

(1) مکڻ 5 تولا، (2) ڦناصرو 5 تولا، (3) پنير 5 تولا، (4) مانهن جو ٻجُ 5 تولا، سڀ شيون ملائي ڪٽي ٻاجهريءَ جي اَٽي ۾ داڻي ڪان اڳ ۾ شام جو 40 ڏينهن ڪارائجي ته وهٽ متارو ٿيندو.

بند گهوڙي لاءِ نسخو خاص:

هيءَ ناياب نسخو محترم اَمير بخش اُڏيرائي جي ٿورن سان مليو. (1) ڦٽڪي ڦلوٽيل 4 تولا، (2) آفيم هڪ ماسو (3) سُنڊ ولرڻ ڏيڍ تولو (4) ٿوم 4 تولا، (5) ميڻ ڦل هڪ عدد، (8) هيڊ 3 تولا، (7) تماڪ پاءُ، (8) ڳڙ پراڻو پاءُ، (9) سنو 6 ماسه. اهي سڀ شيون ڪٽي، هڪ وزن روزانه نيرانو ڏجي.

books.sindhsalamat.com

وري چڙهي ڪري سواري ڏئي، اهڙي دوا به ڏبي ۽ سواري به ڪبي ته فائدو ٿيندو.

اهڙي طرح گهوڙن بابت ڪافي ڄاڻ ۽ علاج وغيره جون ڳالهيون ڪري سگهجن ٿيون پر هن ڪتاب ۾ ڪافي معلومات اسان جي فاضل دوست پروفيسر محمد مُبين وساڻ جي تحقيقي ڪاوشن جي سِلي ۾ اسان کي پڙهڻ لاءِ ملندي. آخر ۾ گهوڙن بابت ڪجهه شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحه جن جي شاعري مان چونڊ شعر ۽ گهوڙن بابت سنڌ ۾ چونڊ چوٽيون بيان ڪري سنگت کان معافي وٺي موڪلائبو ته چڱو ٿيندو.

فقط

لعل خان وساڻ

ڳوٺ سعيد خان وساڻ

sindhsalamat.com

گھوڙن بابت معلومات

گھوڙن ۾ گھوٽن جيئڻ تورا ڏينھڙا،
ڪڏھن منجھ ڪوٽن ڪڏھن راھي رڻ جا.

گھوڙو وھٽ اِھا سواري آھي، جيڪا بادشاھن ڪان وٺي فوجن جي سپھ سالارن ڪان ويندي غريب غربن لاءِ پڻ شاھي سواري سمجھي ويندي آھي. توڙي جو ھينئر ايڪيھين صدي ۾ مشينري جو دور آھي، پر پوءِ بہ گھوڙيسواري جي اھميت گھٽ ڪا نہ ٿي آھي. جيئن تہ انبياءَ سڳورن بہ گھوڙن تي سواري ڪري اُنھن کي مان بخشيو آھي، ايتري قدر جو حضور نبي پاڪ صلي الله عليه و آلہ وسلم جن جي معراج واري شاھي سواري جو روپ براق مبارڪ بہ گھوڙي جي شڪل صورت ۾ ڪي قدر مشابھ ھو ان ڪان سواءِ حضرت علي رضہ جن جي سواري جنھن قلعي خيبر کي فتح ڪيو ھو اِھا بہ دُل دُل نالي گھوڙي مبارڪ ھئي. اھا گھوڙي يونان جي بادشاھ جبويشن حضورﷺ جن کي تحفي ۾ ڏني ۽ حضور جن وري اھا حضرت عليرضہ جن کي عنايت ڪئي. ان ڪان سواءِ عربستان جي جنگين ۾ گھوڙن جي وڏي اھميت رھي آھي. ڪربلا جي پڙ ۾ بہ حضرت امام حسين عليه السلام ڪان ويندي غازي اِمام حضرت عباس رضہ جن پڻ گھوڙي تي سوار ٿي فرات درياءَ جو رُخ ڪيو ھو ۽ معصومن لاءِ پاڻي آڻڻ جي ڪوشش ڪئي ھئي. گھوٽن جي سردار حضرت علي اڪبر رضہ جن ڪان وٺي اڄ تائين ڪروڙين گھوٽ، موڙون ۽ ڳانا ٻڌي ڳيچن سان اِھو شاھي سواري جو شرف حاصل ڪري چُڪا آھن. بھرحال ان ڏس ۾ گھوڙن بابت ڳالھيون پچار، سندن جھوڙن جھاڻن ڪان ويندي سھٽي تور ۽ بيمارين

books.sindhsalamat.com

سيمارين ۾ دوا درمل بابت معلومات ڪتابي صورت ۾ گھٽ پڙھڻ لاءِ ملي ٿي. ان ڏس ۾ راقم قلم ڪٺي معلومات حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آھي. اُميد تہ معلومات ڪارگر ثابت ٿيندي.

ڪربلا ۾ امام حسين عليه السلام جي سواري

شھيدن جي سردار حضرت امام حسين عليه السلام جي گھوڙي مبارڪ جو ذڪر اول ٿيڻ گھرجي. ان ڏس ۾ نصير مرزا صاحب پنھنجي ڪالم ۾ لکيو تہ جڏھن يزيد پنھنجي دور ۾ امام سڳورن ڪان بيعت ڪرائڻ لاءِ سندس سپھ سالارن مديني شريف جو رُخ ڪيو تہ حضرت امام صاحب پنھنجي اھل بيت جي مختصر قافلي سان جڏھن ڪوچ ڪيو ھيو تہ پاڻ ان شاھي سواري تي سوار ٿيا، جيڪو مرتجز نالي گھوڙي جي صورت ۾ ھو. اِھو گھوڙو وھٽ بہ ذوالجناح جي صورت ۾ مڪي شريف مان ٿيندو ڪربلا معليٰ تائين پھتو. اِھا بہ روايت ملي ٿي تہ يوم عاشوره جي ڏينھن فجر جي نماز بعد ٿوري دير لاءِ امام پاڪ جن اُٺ تي سوار ٿي، يزيدي فوج جو جائزو ورتو ۽ گڏوگڏ يزيدي سپاھ کي حق جي حمايت لاءِ قائل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

مگر دشمن پليت تي ھن تقرير جو ڪو بہ اثر ڪو نہ پيو ۽ اُھي امام صاحب سان آخري لڙائي لاءِ تيار ٿي بيٺا.

ان بعد امام صاحب خيمي مبارڪ ۾ تشريف وٺي ويو ۽ پنھنجي خاندان وارن کي آخري نصيحتون ڪري وري بہ ساڳئي مرتجز گھوڙي تي سوار ٿي ميدان جنگ لاءِ نڪتو تہ گھوڙي ذوالجناح پنھنجا قدم روڪي ڇڏيا، نياز ۾ نوڙت منجھان ڪنڌ جھُڪائي ڇڏيو. تڏھن امام سڳوري پنھنجا نيڻ مبارڪ ذوالجناح جي قدمن ڏانھن ڪيا تہ ڪين حضرت بي بي سڪينہ معصوم سانئڻ گھوڙي جي قدمن کي چنبڙيل نظر آيون. عين اُن ويل گھوڙي مبارڪ جي اکين مان بہ اشڪبار ڳوڙھا ڳمڻ لڳا.

تنھن بعد امام سڳوري معصوم سانئڻ کي پيار ڪيو ۽ اجازت وٺي ميدان ڪارزار ۾ پھتا. اھڙي طرح صبح ڪان وٺي ظھر جي نماز تائين امام

sindhsalamat.com

صاحب دشمنن جو مقابلو نهايت ئي بهادري ۽ حوصلي سان ڪيو. نيٺ شهادت جو جام پيتو. جڏهن حضرت امام حسين عليه السلام جن جو سر مبارڪ نيزي تي هيو ته مرتجز گهوڙو پنهنجي لهو لهان پيشانيءَ سان اها خبر ڪٽي خيمي ۾ واپس شهسوار کان سواءِ پهتو. اُتان فرات نديءَ جي ڪناري غازيءَ عباس رضہ جي لاش مبارڪ جو سلامي ٿيو ۽ راوي لکن ٿا ته ان بعد اسرارِ الاهيءَ سان اهو گهوڙو مرتجز غيب ٿي ويو. اکين کان اوجهل ٿي هميشہ هميشہ لاءِ غائب ٿي ويو.

ترڪ سلطان جي ڌيءُ جي سواري لاءِ گهوڙي بطل جو ذڪر

تاريخ جي ورقن کي ورائجي ٿو ته بغداد مٿان ترڪن جون ڪاهون مشهور رهيون آهن. اُنهن مان ترڪ حرم سلطان سلمان اڪثر بغداد ۽ ايرانين تي خوب حملا ڪيا، اِن ڏس ۾ هن پنهنجو نوجوان پٽ مصطفيٰ کي به اکين آڏو مارائي ڇڏيو. ليڪن پنهنجي سلطاني برقرار رکي. سندس ڌي شهزادي مهر ماهہ سلطان جيڪا 21 مارچ 1521ع تي پيدا ٿي ۽ 25 جنوري 1578ع تي 54 سالن جي عمر ۾ وفات ڪري وئي.

سندس شادي 17 سالن جي عمر ۾ 26 نومبر 1539ع تي رستم پاشا سان ٿي هئي. جيڪو اڳتي هلي وزيراعظم پڻ بنيو. ڪيس شهزادي عائشہ هميشہ ساڻ رهندي هئي ۽ بن پٽن جي صورت ۾ شهزادو مراد ۽ شهزادو محمد نالي پٽ ٿيا.

ان لاءِ مشهور آهي ته هوءَ سدائين پنهنجي والد ترڪ حرم سلطان سلمان سان گڏ سفر ڪندي هئي ۽ پنهنجي سواري لاءِ سندس مشهور تُرڪي گهوڙي "بطل" سندس سواري هيٺ رهندي هئي.

ان ڏس ۾، پهريون انٽرويو وڏيرو ياڻي خان وساڻ ولد صابو خان وساڻ جي اوطاق تي سندس گهوڙي جي سوار فقير غلام حسين مڱڻهار ولد الهڏنو فقير مڱڻهار سان تاريخ 2 مئي 2010ع تي ڪيو ويو. مڱڻهار فقيرن لاءِ ڪجهہ خاص ڪم مخصوص آهن. جن ۾ اُنهن خوب مهارت حاصل ڪئي آهي. سڀ کان پهريون ڪم جيڪو سندن رت ۾ سُتيءَ شامل آهي سو آهي

راڳ ويراڳ جيڪو صدين کان هلندو پيو اچي، جيڪو سندن سُتيءَ ۾ شامل آهي. مشهور آهي ته بيجل مڱتي مڱڻهار جي سرندي جي تار ۽ آلاپ ۾ ايترو اثر هيو جو راءِ ڏياچ بادشاهہ پنهنجو سر ڪپي ڏيڻ لاءِ مجبور ٿي ويو مگر بيجل جي سدا کي تاري نہ سگهيو.

پر جيئن ته سڀ راءِ ڏياچ به ڪو نہ ٿيندا ۽ سڀ مڱڻهار فقير بيجل به ڪو نہ ٿيندا ۽ وجي هٿ پير هٽي روزي ڳوليندا.

راڳ کان سواءِ هي مڱڻهار فقير جن ڏنڌن ۾ ڪامياب ويا آهن. اُنهن ۾ سني کان سنو کاڌو تيار ڪرڻ جي ڪاريگري يعني راڌو ۽ بورچي ان کان به وڌيڪ مڱڻهار فقير گهوڙيسواري جا چاڄو آهن.

مڱڻهار فقير طعام تيار ڪرڻ جا پڻ ماهر آهن. سنڌ جي اڪثر وڏيرن ۽ ڪامورن وٽ اوهان کي مڱڻهار بورچي نظر ايندا. ان کان سواءِ مڱڻهار سنا حجام به ثابت ٿيا آهن. اصل سنوارت ناهڻ جا ڪاريگر ليکيا ويندا آهن. ان کان سواءِ سنڌ ۾ خاص طور تي هڪ بن صدين کان مڱڻهار فقير جيڪي ڳائڻ کان ويندي بين ڏنڌن ۾ ايترا ڪامياب نہ ٿيا. اُنهن پنهنجي ڪرت گهوڙي سواري کي ڏني. هونئن به گهوڙو بادشاهي سپہ سالارن جنگجو بهادرن کان پوءِ مڱڻهار جي گهرج جو مثالي وهٽ رهيو آهي. ڇا لاءِ جو ڪين راڄ پاڳ ۾ شادي وغيره جي ڪاڄ کان وٺي، پٽ ڄمڻ جي خوشيءَ ۾ واڌائي، يعني واڌاڻو وٺڻ لاءِ گهوڙي تي ويڄو پوندو هو. ان ڪري گهوڙي سواري ڄڻ سندن ڏاج ۾ ڪين ملي هجي. ان ڪري سنڌ ۾ گهوڙيسواري جا شاهہ ڪاريگر سوار پيدا ٿيا.

اُنهن گهراڻن مان خانصاحب غلام حسين مڱڻهار به هڪ آهي. اُن پنهنجي خانداني سواري بابت ٻڌايو ته هو اتڪل هڪ صديءَ کان ڪنڌياري وارن وساڻن وٽ رهن ٿا. اُنهن جا مشهور گهوڙا هلائين ٿا. سندس موجب سندس والد الهڏنو فقير جنهن اتڪل سو سالن جي عمر ۾ وفات ڪئي آهي. جيڪو پنهنجي زماني جو واهہ جو سوار ليکيو ويندو هو. هن سنڌ جي ناميارن وڏيرن جي گهوڙن تي گهوڙي سواري ڪئي ۽ سنڌ ۾ خوب نالو ڪمايو. ان کان سواءِ فقير غلام حسين مڱڻهار جو نانو نالي ساماڻو

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

فقير مڱڻهار بہ خانصاحب سوار هو. هن سنڌ جي اُتر، لاڙ ڪاچي ۽ ٿر تائين سڄي سنڌ ۾ ٿيندڙ گهوڙن جي ميلن ۽ نمائش ۾ ڀرپور حصو ورتو.

ان ڪانسواءِ سنڌن خاندان ۾ غلام حسين فقير جو چاچو لونگ فقير 110 سالن جي ڄمار ۾ ڪنڌياري ۾ وفات ڪري ويو اهو بادشاهہ ڪاريگر سوار هيو. وٽس گهوڙن ڪان ويندي سنڌن مالڪن ۽ سوارن ۽ ميلن بابت تمام گهڻي معلومات هُئي.

ان ڪانسواءِ فقير غلام حسين جو ڏاڏو فقير محمد صالح مڱڻهار بہ سنڌ ۾ خوب واه واه ڪرائي، هو خاص طور تي ڄام ڪانيو خان ۽ ڄام نواز علي خان وارن جو سوار ليکيو ويندو هو. ان ڏس ۾ ٻئي مشهور سوار محترم محمد شريف راڄپر سنڌس ڳوٺ ڏٽي پرتو راڄپر لڳ ڀيرونمل عمر اٽڪل 75 سال اٿس، هي سوار بہ خانداني سوار آهي. ستن پيڙهين کان وٺن وهٽ پالڻ جو شوق آهي ۽ خود سنو سوار آهي.

تنهن بعد تازو آڪٽوبر 2014ع تي وري بہ ڳوٺ ڪانڌيرو وساڻ ۾ وڏيرو ڀائي خان وساڻ جي اوطاق تي ٿر جو ڀلوڙ سوار پيربخش عرف پيرو ولد احمد فقير مڱڻهار ڳوٺ ساڪر ويرو لڳ ڏانو ڌانڌل پر هينئر چيل بند لڳ سيد علي محمد شاهہ عاجز وٽ رهي گهوڙي سواري ڪري ٿو.

هي بہ خانداني سوا رآهي، سندس خاندان مان سندس ڏاڏو محمد هاشم فقير مڱڻهار ڪان سواءِ پڙ ڏاڏو پيرو فقير مڱڻهار اُهي، سنڌ جا خاص طور تي ٿر جا مشهور سوار تي گذريا آهن. ان ڪان سواءِ ٿر جي ڳوٺ ڀاڏو جو مشهور سوار مجنو خان نهڙي ڪان پڻ معلومات حاصل ڪئي وئي آهي. ان ڪان سواءِ گهوڙن جي امير شوقينن جن ۾ وڏيرو لال خان وساڻ، وڏيرو امير علي وساڻ ڪنڌياري، وڏيرو ڀائي خان وساڻ، رئيس علي خان مري ۽ ٻين سان رهاڻيون ڪري معلومات حاصل ڪئي وئي آهي. هنن سوارن جي معلومات موجب هن دور ۾ ٻن قسمن جون ريسون گهوڙن وچ ۾ مقابلي جي صورت ۾ رواجي آهن. اُنهن ۾ هڪ ريس ڪورس گرائونڊ واري ڊوڙ ۽ ٻي جيڪا سنڌ جي ميلن ۽ عيدن برادن ۽ ٻين خوشين جي موقعن تي ٿين ٿيون. ان ڏس ۾ انگريز سرڪار جي ڪمشنر سکر جان جيڪب، جي

books.sindhsalamat.com

زماني کان وٺي جيڪب آباد کان سواءِ سبي بلوچستان ۾ پڻ ساليانو عظيم شان ميلو لڳندو آهي. جنهن ۾ جانورن جي نمائش جو بندوبست پڻ ٿيندو آهي. جنهن ۾ ڀلا اُٺ، ڀلا ڏاند، ٻڪريون مينهون ۽ ڀلي نسل جا اُٺ ۽ گهوڙا توجهہ جو مرڪز رهندا آهن. بهرحال گهوڙن جي کهڙي ڳالهہ ڪجي چوڻ وارا ائين بہ چون ٿا تہ گهوڙو ملائڪ آهي، ٻيا جانور رزق حلال ضرور آهن مگر گهوڙو غازي عباس جي سواري آهي ۽ تخت سليماني آهي. جنهن وٽ گهوڙو آهي، ان وٽ بخت ڀاڳ ڀاڻهي هلي ايندو آهي.

هاڻي مٿين سوارن جي انٽرويو تي اڃبو ۽ سڀ کان پهريان ”گهوڙن جا نسل بيان ڪجن ٿا“

(1) عربي گهوڙا: هي عربي نسل عربستان کان وڌيو ۽ سڄي دنيا خاص طور تي ڏکڻ ايشيا ۾ عام جام ملي ٿو. خاص طور تي ايران ۽ عراق مان ٿيندا هتي پهتا.

(2) ساموندي: هي نسل سمنڊ جي پروارن ملڪن ۽ علائقن کان ٿيندو ساموندي جهازن وسيلي ۽ ٻين ذريعن سان دنيا جي مختلف علائقن تائين پکڙيو.

(3) جيلسميري: هي گهوڙا هندستان جي جيسلمير جي راجائن پنهنجي استعمال ۾ آندا. ان بعد سنڌن نسل هنڌ ۽ سنڌ کان ويندي ايران عربستان تائين پهتو.

(4) ايراني گهوڙا: جيئن تہ ايران، عراق خاص طور تي بغداد تي پراڻي زماني ۾ ڪافي ڪاهون ٿيون ان ڪري هي گهوڙن جا نسل فوجن جي استعمال ۾ آيا ۽ بعد ۾ ملڪن ڏانهن نسل پکڙي ويا. ان ڪان سواءِ روسي رياستن، افغانستان ڪان بہ ڪافي ڪاهون سنڌ تي ٿيون. ڪابلي ۽ قندهاري گهوڙا بہ هتي پنهنجو نسل ڇڏي ويا.

سنڌ ۾ ويجهڙائي واري زماني ۾ ٻيا بہ ڪافي گهوڙن جا نسل هلندا اچن جن ۾ انڊيا جي علائقي والهوتي وارا گهوڙا جتي عظيم شان گهوڙن جي نمائش پڻ ٿيندي آهي. وڏو واپاري مرڪز آهي جتان پاڪستان ٺهڻ کان اڳ ۾ واپاري گهوڙا ۽ مادي گهوڙيون خريد ڪري آڻيندا هئا.

sindhsalamat.com

ان کان سواءِ تاجڪي نسل جا گهوڙا بہ مشهور آهن. هن نسل جي مادي گهوڙي پڻ سڏبي آهي.

بودلي نسل: واضح رهي تہ بودلي نسل ۾ بہ پلا گهوڙا پر گهوڙي مادي وڏيڪ سهڻي ۽ سيبتي ڏسڻ ۾ ايندي آهي. ان کان سواءِ پيرائي نسل ۽ بختاور نالي نسل جا وهٽ مشهور آهن. ان کانسواءِ بلوچستان ۾ هير زئي نسل بہ ڪافي ڪامياب ويو آهي.

گهوڙن جا رنگ وغيره

جتي گهوڙا پنهنجي اعليٰ نسلن سان سڃاتا ويندا آهن اُتي سندن رنگ روغن پڻ خريدارن ۽ شوقينن خفتين ۽ سوارن کي موهي وجهندا آهن. اهڙي طرح خفتي سوار رنگ مان پروڙ ڪري ويندو آهي تہ هي وهٽ ڪيتري پاڻيءَ ۾ آهي.

1. نقرو گهوڙو: اَڇي رنگ جو گهوڙو. چاندي جي رنگ جهڙو گهوڙو. جنهن جون ماڪيون يعني اکيون شيريون هجن.
2. نقري گهوڙي: ساڳين رنگن ۾ نقري گهوڙي پڻ ٿئي.
3. اَبلق: گهوڙي جي رنگ جو نالو اهڙو گهوڙو جنهن جي بدن تي وڏا اَڇا ڪارا يا ڳاڙها ڊڳ هجن.
4. سرخو رنگ: گهوڙي جو قسم. رنگ اَڇو بت تي تورا چٽ، سُرخيون.
5. سرخي رنگ: حقيقي رنگ اَڇاڻ تي مائل. سرخي رنگ جا پيا قسم (1) شربي سرخو يعني ڳاڙهيرو (2) نيرو سرخو (3) ساڻو سرخو (4) گلزار سرخو (5) عمرد سرخو يعني پنج ڪلياڻ سرخو. ڳاڙهو لال سرخو.
6. ڪُميت: گهوڙي جو رنگ جيڪو چاڪليٽي، سياهي مائل، ڳاڙهي رنگ تي مائل گهوڙو هجي اُن کي ڪميت گهوڙو چئبو.
7. سنجاف: گهوڙي جو رنگ جيڪو اَبلق کان گهٽ ڪبري رنگ جو هُجي.

books.sindhsalamat.com

8. مشڪي: اهو گهوڙو جنهن جو رنگ ٿورو ڪارسرو سانورو سانولو هجي. مشڪڻ: مادي گهوڙي جا رنگ ۾ سانوري هُجي.
9. بورُ: گهوڙي جو هڪ قسم. سونهري، ڳاڙهي رنگ وارو گهوڙو.
10. مڪڙو: گهوڙي جو هڪڙو قسم پورو. سونهري رنگ جو (سمنڊُ) جنهن جون نريون مشڪون. پڇ ۽ ڪرنگو ڪارا هجن.
11. ٻگلو: ٻگهہ پکي صفت جهڙو سفا سفيد رنگ جو گهوڙو.
12. پنج ڪلياڻ: اِهو گهوڙو جنهن جا چارئي پير اَڇا هجن ۽ مُنهن تي بانو يا ٻولهہُ يعني اَڇو نشان هُجيس.
13. بوراق: تکي تيز گهوڙي بہ سڏبو آهي.
14. بوراق ڪرڻ: گهوڙي کي ذبح ڪري، گهوڙي جي سِسي لاهڻ کي پڻ چئبو آهي. ڪي وري گهوڙي کي دفن ڪرڻ لاءِ لفظ اهو استعمال ڪن.
15. چاڳلو: چاڳ وارو. اَنگلي، نخريلو لاڏلو چلولو گهوڙو. چاڳلي مادي گهوڙي.
16. چال: اهڙو گهوڙو يا جانور جنهن جا چارئي پير اَڇا ۽ منهن تي اَڇو ٽڪو هجي.
17. چينو: گهوڙي جو رنگ، چينيءَ جهڙو هُجي. ميرانجهڙو رن. اَڇي ۽ ميري رنگ ڏانهن مائل گهوڙو.

گهوڙن جي هلڻ جا مختلف انداز ۽ نمونا، چاليون

1. قدم: گهوڙي جي هلڻي جو شروعاتي انداز قدم ڪڍڻ
2. وک: گهوڙي جي ٻي هلڻي. ٻن پيرن جي وچ واهہ ويڇو يا مفاصلو.
3. ٿور: گهوڙي جي پنڌ جو قسم. تڪڙا تڪڙ قدم کڻي ٿور وٺڻ
4. ڏور واڳ: وهٽ کي واڳ کان وٺي ڏوري هلائڻ کي چئبو
5. من: گهوڙي جي پنڌ جو قسم. وچون ۽ هيناهون پنڌُ.

sindhsalamat.com

6. رَلو: گهوڙي جي پنڌ جو هڪ نمونو گهوڙي جو وچٿرو پنڌ، جنهن ۾ سوار کي چڙهي ۾ تڪليف نه ٿئي. چوٽي "گهوڙو ته رَلو نه ته هٽيس ڪلو"
7. ڊُگ: گهوڙي کي ڊُگام پنڌ هلائڻ، ڊوڙائڻ، ڊڪائڻ، ڊگامو پچائڻ، ڊيڪائڻ، ڊڙڪي تورڻ وغيره، سوار لاءِ هي ڏکيو پنڌ آهي.
8. چرل: گهوڙي جي پنڌ جو نمونو جنهن ۾ گهوڙو چڱو خاصو پنڌ ڪندو ۽ هلڻي جي تور پڪي ڪندو.
9. وارڙيو: تيزي، تک، ڊوڙ گهوڙي جو تکو پنڌ به چئبو.
10. چوٽ: تيزي، تک، ڊوڙ گهوڙي جو تکو پنڌ به چئبو.
11. چوتال: گهوڙي جي پنڌ جو تمام تکو نمونو
12. وير: گهوڙي جي پنڌ جي آخري تکي منزل. گهوڙو اصل چيهه ڪري ٻانهين ۾ واهه واهه ڪرائي.

(وير چڙهيو وير وڻي ويو اصل وير پيو ڪري)

گهوڙن جون وصفون:

گهوڙن جي خانداني سهڻي سوار پير بخش ۽ عرف پيرو مڱڻهار تفصيل سان گهوڙن جي سٺي يا خراب هجڻ بابت وصفون ۽ رنگ نسل ۾ ڪا خرابي آهي ته ان بابت به وضاحتون بيان ڪيون.

سندس موجب

(1) ڪنهن گهوڙانوي وهٽ جي ڪنوتي چوتي ۽ گڏوگڏ نرم آهي ته اِها پلي گهوڙي هجڻ جي خاص نشاني آهي.

(2) چاتي ويڪري: هي نشاني بهادري واري نشاني آهي جنهن ۾ مرد وانگر گهوڙي جي چاتي ويڪري ۽ ڪشادي هجي، جيئن ميدان جنگ ۾ مرد مجاهد چاتي سائي وڙهندا آهن. ائين گهوڙ به ميلن ۽ نمائشن ۾ چاتي ڪڍي سينو سائي هلي ته واهه واهه ڪرائي.

(3) گهوڙي جي پُر: جيئن مرد ماڻهو توڙي زائفان جو اهم سينگار ان جا وار يعني زلف آهن. ڊگها وار چيلهه تي چوٽيار شاعر حضرات انهن زلفن جي ڳالهه ڪندي اصل ٽڪندا ڪو نه آهن. اهڙي طرح بدن جي مختلف

حصن تي سهڻي پُر وارا وار به ڏاڍا سهڻا لڳندا آهن. جيئن منهنجي شاعريءَ جو هڪ بند آهي ته:

تنهنجي سونهي ٻانهن تي پُر،
هيءَ جند حاضر، هيءَ جان، حاضر،
جيڪو گهرٽو هجئي سو گهر،
سونهي تنهنجي ٻانهن تي پُر.

سو گهوڙو توڙي گهوڙي مادي جي بدن تي وار هوندا ته سهڻي لڳندي، خاص ڪري ڪنڌ تي.

(4) ڦرٽي: مطلب سندس ناس ننڍي هُجي ته وهٽ سهڻو لڳندو. انسانن ۾ به ٿلهي نڪ ۽ ٿلهي ناسن وارو ماڻهو عيبدار لڳندو پر ننڍي ناس وارو ۽ سنهي نڪ وارو ماڻهو سهڻو لڳندو آهي.

(5) وڏي اک: مرد توڙي عورت به اکين مان سجاتي ويندي آهي. اهڙي طرح گهوڙو يا مادي جي اک وڏي ۽ پريل هجي ته اِها سٺي وصف چئبي.

(6) ماڻڪي: ان ڪان سواءِ وڏي اک ۽ وري ماڻڪي هجي ته اصل واهه واهه.

(7) شيري اک: جيئن ماڻهن ۾ به اک ۾ نيراڻ ۽ ساواڻ هوندي آهي، تيئن وهٽن ۾ به ٿئي پر اِها وصف بي وفا ۽ موچاري ڪو نه سڏبي. وهٽن ۾ وري ائين به ٿئي جو هڪ اک شيري ۽ ٻي سهي سلامت. ان ۾ وري سوار اهڙي طرح پرک ڪن ته اگر ساڄي اک شيري ته پوءِ به وري پلي ۽ سياڳي ليکبي اگر کاٻي اک شيري نڪتي ته پوءِ اِها نياڳي ليکبي پوءِ ڪو به واپاري يا شوقين ان ڏانهن ڀيهر نذر نه ڪندو.

(8) پڙچي: هن وصف بابت راءِ آهي ته پڙچي اگر چوٽي هجي ته هوند پلي لڳندي. پڙچي کي پانج يعني ڊيگهه به چئبو. مطلب پانج مناسب هجي. جيئن صفا ڊگهو ماڻهو به پچي ڊکي ڪو نه سگهندو. ان ڪري قد و ڪاٺ مناسب هجي ته بهتر آهي.

البت ريس ڪورس وارا گهوڙا مون به ڏٺا آهن اُهي ڊگهي پانج رکن ٿا. جيڪي شايد ڊوڙڻ ۾ اُهي مناسب هجن. مگر سنڌ جي روايتي، ميلن ۾ گهوڙن جي ڊوڙ نه بلڪ هلڻي، يعني پنڌ ۽ تور سٺيءَ کي ليکيو ويندو آهي.

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

(9) گهوڙي جو سنب: هن بابت سوارن جو خيال آهي ته سنب ڍڳهو هجي ته سٺو ليکبو.

(10) ڳارو: شوقين جو رايو آهي ته وهٽ جو ڳارو يعني ڳچي مناسب هجي، نه گهٽي ڍگهي ۽ نه وري ڳچي سوڙهي سا به مزو ڪا نه ڪندي.

گهوڙي ميٽڻ: سٺو ۽ عمدو نسل حاصل ڪرڻ لاءِ شوقين وڏي جفاڪشي ۽ ڪتڙ کان ڪم وٺندا آهن، سنڌ جي اهم وڏيرن وٽ ته پنهنجا اعليٰ نسل جا گهوڙا موجود هوندا آهن، پر اُهي گهوڙا جيڪي ميلن وغيره مان ريٽائرڊ ٿي ويندا آهن، پنهنجي عمر کان موٽيل هوندا آهن، اُنهن مان نسل ورتا ويندا آهن. پر غريب غربو سوين ميل پنڌ ڪري منٿون ايلاز ۽ خط ۽ چنيون يعني سفارشون ڪرائي پوءِ پنهنجي گهوڙي ميڙائيندو اهي. اهڙي طرح سڄي سال جي انتظار بعد سندس گهوڙي سنياريندي آهي ۽ راتو رات ڦرجٽي چڏيندي آهي. ورلي ڪو ڏينهن جو گهوڙي ڦرجٽي. بهراڙين ۾ اگر ڪو افواهه هلي ته چون ته يار ڪنهن جي ڏينهن جو گهوڙي ويائي هوندي، اُن همراه ان ڳالهه جو رُخ موڙڻ خاطر ڪو ڪوڙو ٻڌ يعني افواهه پکيڙيو هوندو.

(11) بگلو: هن رنگ صفت ۾ گهوڙو صفا اڇو ٿيندو ان تي ڪو ٽِڪو وغيره به ڪو نه هوندو، جهڙا اڇا ڪپڙا.

(12) ڪميت پنج ڪلياڻ: هن رنگ ۾ اڳيان ٻئي پير ڏوتل اڇا گوڏن تائين هوندس. ان کي "فتح جنگ" به سڏبو آهي. چاڪاڻ جو هن رنگ جا گهوڙا آڳاٽي زماني ۾ جنگين ۾ فوجن جي سپه سالارن لاءِ استعمال ٿيندا هئا ۽ اُهي سويون حاصل ڪندا هئا.

شاهه جو بيت ياد ٿو اچي ته:

سوين سر گهُرن، سر ريءَ سوپ نه سپجي،
سوپ برابر سِسين، توريان تان نه ترن،
جي هينئڙي منجهه هُرن، سي مُلهه مهانگا سپرين.

(13) اُبت داٽو: هن وصف ۾ گهوڙي جو ساڄو هڪ پير تي واضح اڇو ٽڪو ۽ وري پوين پيرن مان کابي پير تي اڇو ٽڪو ته اهو سڏبو اُبت داٽو. ان

books.sindhsalamat.com

وصف لاءِ مشهور آهي ته اِهو مسلمانن لاءِ سٺو سوڻ وارو گهوڙو ناهي، البت هندو ڌرم ۾ وري ان جي سٺي اهميت آهي ته اِهو سڀاڳو جانور آهي. ان ڪري مسلمان ان کي ڪو نه ڌارين ۽ هندو پائي ان کي مان ڏين ۽ ڪم ۾ آڻين.

(14) گهوڙن ۾ مختلف رنگن جون پنئوريون:

(1) ڏيمڻ: گهوڙن جي رنگ ۾ هي وصف جنهن کي ڏيمڻ چئبو آهي، ان جو مطلب ته چاتيءَ جي وچ تي اُبتي چنڊ مثل هڪڙو نشان ٿيندو جيئن گهوڙي جو نالو چنڊ ڏينهن جي چنڊ جهڙو اڌ گول لڳي ان کي ڏيمڻ چئبو. هن نشان کي سڀاڳ جي علامت سمجهبو آهي.

(2) پدم پنئوري: هن وصف ۾ وهٽ جا چار ئي پير سفيد اڇا هُجن، البت هڪ پير تي ڪارو ٽڪو هجي، ان کي سفيد پنئوري چئبو ۽ اِها به سڀاڳي نشاني سڏجي.

(3) ٻيڙا ڦوڙ پنئوري: گهوڙي جي مغز تي سهي جي ڪنن جهڙا به اُڀا نشان هُجن ته اِها ٿي ٻيڙا ڦوڙ پنئوري پر ان اُهڃاڻ کي نڀاڳ جي علامت خفتي سڏين.

(4) ٻيڙا چڙهه پنئوري: هي سوار لاءِ سهنجي ۽ سٺي سواري چئبي.

(5) ٺانڙي پنئوري: هن نشاني ۾ ڪنڌ تي آمهون سامهون نشان هُجي. اِها به سڀاڳ واري پنئوري سڏجي.

(6) ڪابي ٺانڙي: هن قسم ۾ اگر پنئوري جو نشان وهٽ جي ڪنڌ جي ڪابي پاسي سان هُجي اُها نڀاڳي ليکبي ۽ پراپت ڪا نه ڏيندي.

(7) گلڪور: گلڪور جي پر ٿورو پيٽ هيٺان به ناليون اِهي نشان به گهوڙن ۾ ٿين.

(8) ٿوپيو: وري هڪ نشاني اِها به ٿئي ته ڳلڪور جي هيٺان واضح نشان ٿئي، ان مان مراد ته سوار لاءِ گهُٽو جهڙو ڪر ڦاهو معنيٰ سوار لاءِ سڀاڳي نشاني ڪانه سمجهبي.

(9) قلعا ڪوڙ پنئوري: مطلب ته گهوڙي جي پير جي نريءَ هيٺ به پنئوريءَ جا نشان اُبتي چنڊ وانگر هيٺ هجن ته اِهي ٻئي پنئوريون سنئوڻ ۾ صدوريون

sindhsalamat.com

ليڪبيون ۽ ونندڙ شوقين هرڪي بہ ونندو. ان ڪان سواءِ اگر جي بہ پنئوريون پير مٿان مٿئين طرف ظاهر هجن تہ اها بہ بي عيبي سياڳي سڏجي.

(10) گوم: پيٽ جي هيٺان تنگ واري جاءِ تي اگر ڪا پنئوري آهي تہ سُٺي سمجهبي، پر اگر جي ٻاهر ٻئي پاسي ظاهر هجي تہ پوءِ وري اها نشاني يا سنئوڻ صدورو ناهي. اِهي سڀ ڳالهيون جن کي مختلف مذهبن ۾ وسوسا يا مرڳو وهم سمجهجن تہ سو ڏٺي تعاليٰ وڏيڪ ڄاڻي ٿو پر هر مذهب ۾ سياڳ ۽ نياڳ جا مختلف انگ اکر ۽ نشانيون بيان ڪيون ويون آهن.

(11) ڀاڪو گوم: هن لاءِ چوٽي مشهور آهي تہ ”گوم ڇڏائي جنم ڀوم“ مطلب تہ وهٽ جي مالڪ يا سوار جو خير ناهي، ڪيس پنهنجو ديس بہ ڇڏائي ڇڏيندس رُلائي ماريندس. اهڙي طرح اجا بہ ڪئين نشانيون آهن، جن جي تحقيق جي ضرورت آهي، باقي ڏاها ماڻهو چون تہ جيئن عورت جا سورنهن سينگار مشهور آهن، تيئن گهوڙن ۾ بہ 32 عيب واريون نشانيون آهن ۽ وري 32 سياڳ ۽ سهڻي خوبصورت هجڻ جون نشانيون آهن پر حقيقت ۾ ان ڳالهہ جي ضرورت آهي تہ حقيقت جي پرک يعني سڃاڻپ هجي، رڳو لئيءَ مان لٺ ڀڃي سوار ماڻهو کو نہ سڏائيندو. ڪا بہ انجڻ يا گاڏي سائيڪل کان وٺي هوائي جهاز تائين سکيا ۽ تربيت جي ضرورت هوندي آهي. اِهي ويچارا سوار سموري زندگي ان فن کي اربيو ڇڏين پر يار سندن قدر ڪرڻ جي ضرورت آهي.

گهوڙن جون هلٽيون ۽ نمونا

جيئن انسان توڙي هر هڪ جاندار جو ٻچو هلڻ، گهمڻ ڦرڻ سکندو اهي تہ پهريان مائٽ جو سهارو ڪيس گهرجي بعد ۾ ٻار جو مثال وٺو تہ ماءُ پيءُ جي آڱر جي سهاري اُٿي، هلڻ شروع ڪري ٿو. ائين هنن وهٽن ڀٽارن ۾ بہ مختلف مرحلن مان ضرور گذرڻو پوي ٿو.

(1) وک: مطلب تہ شروعاتي هلڻ، ڇيڄ وٺي هلڻ.

(2) قدم: هن مان مراد پنهنجي ماءُ گهوڙي سان گڏ قدم کڻڻ.

(3) چرل

books.sindhsalamat.com

(4) ٻگام: هن ۾ ٻگ ٻگ ڪندو هلندو ۽ پيٽ ۾ اصل سور وجهي ڇڏيندو.

(5) دوڙو

(6) رلو

(7) مُن

(8) وارو

(9) ٺاٺ وارو

(10) چورس

(11) وارڙيو

(12) سراڙو

(13) ڪڇڪو: سوارن موجب ڪڇڪو ۽ دوڙو پاڻ ۾ ويجها يعني سوٽ آهن.

(14) دورو: هن ۾ لوڏو نہ ايندو ڀلي سوار کي مٿي تي ڪير جي ڀريل چونئري ڇو نہ هجي.

(15) جهولو

(16) چاچ: هن ۾ گهوڙا پکي ٿي اصل اُڏامندا نظر ايندا.

(17) وچڙ

(18) ٽپالي

(19) ٽپري

(20) چوپار

(21) چوتالي

(22) وير: گهوڙي جي وير ڪرڻ معنيٰ اصل دنگ ڪري ڇڏڻ آهي. ڏسندڙن جا من موهي ڇڏيندو مطلب تہ واهہ واهہ ڪرائي ڇڏيندو. گهوڙو وير چڙهيو مطلب ان ميدان ماري ملهائي ڏيکاريو پوءِ تہ اصل گهوڙي جي مالڪ ۽ سوار مٿان نوٽن ۽ هارن جي برسات ٿي ويندي آهي، هر طرف شاباس پٽ شاباس، بابا اصل علي رضہ جي دل دل جي دعا آٿس، اهڙيون سدائون بلند ٿينديون آهن. سوار اصل خوشيءَ ۾ ڪين ماپندو ۽ سوار گهوڙي مٿان سواري جي حالت ۾ ميدان جا چڪر ڪڍندو ۽ گهورون حاصل ڪندو. ان وقت سچ پچو تہ اِهو منظر ڏسڻ وٽان هوندو آهي.

sindhsalamat.com

اهڙي طرح خفتي گهوڙيسوار ٻڌائين ٿا ته گهوڙن جي هلڻ جا اٽڪل 52 نمونا آهن. پر ڪو اُنهن ڳالهين کان واقف هُجي نه ته اسان پارن لاءِ ته دبي ۾ جڻ نڪريون. اصل ڏسڻ سان واچ گودو ٿيو وڃي.

گهوڙن جي عمر جو اندازو

هاڻي اسان اچون ٿا گهوڙن جي عمر بابت مختلف وهي چڙهڻ جيئن ماڻهو پهريان ٻار بعد ۾ نوجوان پوءِ جوان ۽ آخر ۾ پوڙهاپ جا پار پڌرا ڪندو. ڏند نه بچندس ڏاڻ، هلڻ ڦرڻ کان لاچار ٿي ويندو آهي.

اهڙي طرح جانورن ۾ خاص طور تي گهوڙا پُريءَ ۾ پنهنجي ماءُ جي پيٽ مان پيدا ٿئي ته وڇيرو اگر مادي ته پوءِ وڇيري. هڪ سالن جي عمر تائين وڇيرو سڏبو ۽ بنا ڀڄڻ جي ماءُ جي پويان ڊوڙندو ڪڏندو رهندو.

نيٺ وڃي سال ڏيڍ کان پوءِ ڪيس هٿيڪو ڪبو ۽ رسي سان ٻڌبو پر اِها چوٽي اچ تائين مشهور آهي ته گهوڙاڻون وهٽ جي پٽ کان نه گذرڻ گهرجي ايتري قدر جو مئل گهوڙي مان به خطرو محسوس ٿيندو. ان ڪري وهٽ کي اڳيان پنيان اڳياڙيون توڙي پڇاڙيون يعني سيني پيرن ۾ رسا وغيره ٻڌي قلعن سان قابو ڪيو ويندو آهي.

اگر وهٽ ٽن سالن کي رسسيو ته ٽي سالو يعني سرل سڏبو. اڍائي سالن کان اٽڪل چار سالن وارو وهٽ گهوڙو دوڪ سڏبو. چئن کان پنجن سالن جي وچ وارو پانجاريو سڏيو. مطلب ته هاڻ جوانيءَ کي رسيو آهي. اِها عمر گهوڙي جي خوب سوار وڻڻ جي آهي.

گهوڙو چئن سالن کان وٺي اٽڪل ڏهن سالن جي عمر تائين جوانيءَ واري جوت ۾ هلندو آهي ۽ اگر ڪاريگر سوار ۽ سٺي نسل پنيان اهي ته هر هنڌ واهه واهه ڪرائيندو نه ته مالڪ تي چٽي ثابت ٿيندو. وڃي ٽانگن حوالي ٿيندو يا وري آڳاٽي زماني ۾ مٽس شيون سامان رکي وڃي مالڪ گهور ڪرائيندس پوءِ هن جو جهڙو بخت ڀاڳ سو نصيب ٿيندو. اٺ سالن واري کي آنور به سڏجي اهڙي طرح گهوڙي وهٽ جي عمر 20 کان 25 سالن تائين ٿئي. پڇاڙيءَ ۾ پيلي نسل جو اگر نر هوندو ان مان نسل حاصل ڪبو ۽

books.sindhsalamat.com

مادي هوندي ته ڦر مالڪ وٺندو ۽ خوب ڪمائيندو. هن وقت به سٺي نسل جي مادي جو ڦر پلي ڇهن کان 12 مهينن جو هجي 50 هزار رپين تائين وڪامي ٿو.

گهوڙن جي اعليٰ نسل لاءِ سنجن جا قسم

جيئن ماڻهو پنهنجي گهر، بنگلي ۾ رهي ٿو پکي پنهنجي آکيري ۾ آرامي ٿئي ٿو ٻاڪرو ۽ ريڍو مال واڙ ۾ گذاري ٿو مينهون واڙن ۽ وٿاڻ ۾ رهن ٿيون. اهڙي طرح گهوڙا وهٽ وري پنهنجي مخصوص جاءِ ڪڙهه ۾ سونهن جتي سندن ڪاڏي پيتي، چاري، داڻي توبري کان وٺي ڪڙهه ۾ رهڻ جو بندوبست ڪجي ٿو.

سنجن جا قسم ۽ نالا

1. لغام: لوهي لغام جيڪو سندس وات ۾ وجهبو آهي.
2. دهانا ۽ لاريا.
3. سر واڳ.
4. واڳ.
5. ڳلڪور.
6. مُڇي.
7. جنوئي. پنج ڏاڳا جيڪي وات ۾ پوندا.
8. ملڪور: جنهن کي پنيءَ وارو ڪپڙو به چئجي.
9. تل: اوني ڪپڙي مان ٺهيل جيڪو سوار نرم نرم لڳي.
10. ڳڙها: وهٽ جي ٻنهي پاسن کان پنيءَ تي لهي بيهندا.
11. تنگ: چمڙي وارو ڪشو ٻنهي لوهي ڪڙين سان.
12. پستنگ: تنگ کان سواءِ بالا تنگ به پيٽ کي ٻڌبو آهي.
13. دُمبچي: پڇ پويان ڪپڙي جي رنگ برنگي ٺهيل.
14. پنج سنجي: هي ٽڪي وانگر گهوڙي جي منهن تي لٽڪيل رهندي آهي، سهڻي لڳندي آهي.

sindhsalamat.com

15. دوال: هي چمڙي جا ننهندا آهن ۽ اڳتي رقيب ۾ پيير پوندا آهن.

16. رقيب: لوهه جا ڪڙا جن ۾ پيير پون.

17. ڪشو: تنگ جو چڪجڻ. جهڙو ملهه ٻئي ملهه کي چيلهه ۾ سندرو ڏئي هٿ وجهندو آهي.

18. لوند: جيڪو پٽو چمڙي جو سيني ڪان گهوڙي کي چڪي قابو ڪري.

19. علياڻ: لوهي ڪنڊو جيڪو گهوڙي کي پيرن کان قابو ڪري.

20. هنو: هنن سيني سنجن جو مهندار سنج هنو آهي جيڪو قيمتي هوندو اِهو خاص طور تي انب جي ڪاٺي مان ٺهندو اهي. يا تالهي جي ڪاٺي به استعمال ٿيندي آهي. جنهن تي سوار يا ماڻهو ويهندو آهي.

21. چل مردو: هي لوهه جو پيتلي هنون. ان مٿان وري چمڙي جو چل مردو ناهي رکبو آهي.

22. توبرو: جنهن ۾ وهٽ اناج وغيره جنهن کي داڻو سڏبو آهي. ان ۾ واپرائيندو آهي. گهوڙن لاءِ اِها ڪهاوت به مشهور آهي ته ڪنهن همراهه وات ويندڙ گهوڙي سوار کان پڇيو ادا ڪهڙي نسل جو گهوڙو آهي. تنهن تي ان سوار گهوڙو جهلي توبرو ڪڍي ڏيکاريس ته يار هن نسل جو آهي. مطلب ته اگر داڻو ڪٽو وهٽ کي چاربو خدمت ڪبي ته واهه واهه ڪرائيندو نه ته ماتور گهوڙو ليکيو ويندو. جيئن مون کي چٽو ياد اهي ته ڪوندو ڳوٺ جي هڪ ماچي فقير جو تانگي وارو گهوڙو هيو. اسان ڳوٺ ڪانڊيرو وساڻ مان باغ واري اسٽينڊ يعني چوڌري افتخار واري ڳوٺ وٽان اچي تانگي ۾ چڙهندا هئاسون پوءِ سائين سچ, ڪُتن يا ٻج ڪتن. اصل رمڪ روڙ صبح جو نڪتل شام تائين مس سانگهڙ پهچندو هو. اهڙا گهوڙا به 40 سال اڳ ۾ ڏٺاسين. تڏهن روڊ رستا ۽ چڙهڻ جون سواريون ايتريون ڪونه هيون.

23. اڳياڙيون: اڳين پيرن ۾ رسا ٻڌي قلعا ٺوڪبا.

24. پڇاڙيون: وري پوين پيرن ۾ رسا ٻڌي قلعا لڳائبا.

25. دو واڳي: هن ۾ اگر وهٽ نازن نخرن وارو. هنيلو آهي ته ڪيس ٻه واڳون وجهي ڪنهن وڻ سان قابو ڪبو ورنه ان مان خطرو محسوس ڪبو آهي.

26. واڳ: واڳ وطن ڏي واري, ڪلام مثل سچو ڪم واڳ جو هوندو آهي. مطلب ته گاڏي جو اسٽيئرنگ جيڏانهن وراءِ تيڏانهن واريو هو يار. وانگر واڳ جو وڏو ڪمال آهي. ڪي وهٽ واڳ جا به سخت ٿين جهل نه ڏين. ساڄي ڪاٻي پاسي ورائڻ لاءِ به واڳ جو خوب استعمال ٿئي. واڳون چڪ ته اصل وهٽ جهڪ مينهن ڪندو اُڏامندو ايندو جي واڳ ڍري ڪبي ته گهوڙو وهٽ آهستي تي ويندو.

گهوڙن جي کاڌ خوراڪ ۽ گهوم ڪان وٺي ڪر ڪري تائين

آڳاٽي زماني ۾ اگر ڪو خاصو مهمان ايندو هو ته اِهو پلي گهوڙي تي چڙهي ايندو هو. اوطاق جو مالڪ پري کان مهمان کي ايندو ڏسي پنهنجي نوڪر چاڪر توڙي مائٽ مٽ کي چوندو بابا وارو ڪر اڳواٽ هلي وڃي مهمان جي گهوڙي جي مان مربتي مان ڳلي جهل. اهڙي طرح مهمان گهوڙي تان لهندو سلام دعا ڪري وڃي. اوطاق تي چٽين رلين واري کٽن تي ويهندو.

ان وچ ۾ گهوڙي کي ساهي پترائڻ خاطر همراهه وهٽ کي واڳ مان ڏور ڪري 10 کان 15 منٽ تائين گهوم ڪرائيندو ڇا لاءِ جو اگر پري پنڌ ڪيل گهوڙي کي ائين رليڪس يعني بود ۾ آڻڻ کان سواءِ ٻڌي ڇڏبو ته گهوڙو وهٽ بيمار ٿي پوندو. خاص طور تي چئبو ته بندجي پوندو. سندس بدن چور ٿي پوندو. ان لاءِ هلڪي ڦلڪي واڪ ۽ ورزش سندس لاءِ ضروري آهي. ٻي خاص ڳالهه ته پگهريل گهوڙي جا جلدي تڪڙ ڪري سنج به ڪو نه لاهبا. چاڪاڻ جو هو وائلجي پوندو مطلب ڪيس فالج ٿي سگهي ٿو.

ان کان سواءِ صبح توڙي شام گهوڙي جي گهوم تمام ضروري آهي. ور نه سندس بدن بند رهندو ۽ چالاڪي ۽ چستي منجهس نظر ڪا نه ايندي. چئبو جهڙي لنين جي پري. ان ڏس ۾ ٻي ڳالهه ته گهوڙي وهٽ لاءِ وارياسي خشڪ زمين تي ليٽهڙو به ضرور آهي. گهٽ ۾ گهٽ ڏينهن ۾ ٻه دفعا صبح ۽ شام ليٽ پيٽ وهٽ لاءِ ضروري آهي. جيئن ته گهوڙو ويهي ننڊ نه ڪندو آهي. جانورن ۾ اهو واحد وهٽ آهي جيڪو پنهنجي ننڊ به بيٺل حالت ۾ ڪري ٿو. ورلي ڪڏهن ڪو اوهان گهوڙي کي ويٺل يا سُتل ڏٺو هوندو.

اهڙي طرح جن ماڻهن جو گهوڙن جي پالڻ ۽ ميلن ۽ نمائش ۾ گهمائڻ جو شوق هوندو آهي. اُهي پنهنجي گهوڙن جي عاليشان ڪڙهه ٺهرائيندا آهن، سڄو بندو بست اُن ۾ رکندا آهن. ان سار سنڀال واري ماڻهو کي ”سئنس“ چئبو آهي. جيڪو وهٽن لاءِ صبح شاهه ڪرڪرو ۽ مالش ڪان ويندي تو بري تائين داڻي پاڻي جو بندوبست ڪندو آهي، جڏهن ته سوار صرف سواري ڪندو ۽ گهوڙي کي هلڻ جا گر سيکاريندو.

گهوڙيسوار: جيئن ته اڳ ۾ عرض ٿي چڪو ته گهوڙي جي سار سنڀال جو الڳ ڪم آهي، جڏهن ته سواري جو الڳ فن آهي. اُن ڪري اهو به ڏٺو ويو اهي ته گهوڙيسوار جا ناز نخرا به گهوڙن جي نازن نخرن کان گهٽ ڪو نه هوندا آهن. جيئن جيترو وڏو ڊاڪٽر ايتري في به وڏيڪ. ٻيو مثال جيئن راندين لاءِ مختلف ملڪي و غير ملڪي ڪوچ مقرر ٿيندا آهن ۽ وڏيون فيون حاصل ڪندا آهن. سندن سڀ فرمائشون پوريون ڪيون وينديون آهن. اهڙي طرح نالي چڙهيو سوار به اصل ان موجب هوندو آهي.

جنهن به گهوڙي کي تيار ڪرڻ لاءِ هفتو به هفتا ڏيندو ته وڏيرن جا نوڪر سندس ٿهل ٽڪور ۾ لڳا پيا هوندا. ڪاٺن جا وڳا، بوسڪيءَ جو پٽڪو راڊو واچ ۽ ڪائڻ پيئڻ ۾ اصل جيڪو حڪم ڪندو سو حاضر ٿيندو ته سوار شام و صبح وهٽ کي به سنج رکي پٽيءَ تي گهمائيندو. اهڙي طرح ڪورو وهٽ ته مس وچي سال ٻن ۾ چوٽ تي چڙهندو آهي. سوار کي وهٽ جي چڙهي مان ئي پروڙ پئجي ويندو ته هي وهٽ سخا ڪندو آلائي نه اگر ڪا ٿوم هونديس ته مالڪ کي چوندو بابا هن جي کاڌ خوراڪ جو جوڳو بندوبست ڪر نه ته ٺڙ ٽڪ چئي ڏيندو ته رئيس هن پٽاري کي وچي ٽانگي حوالي ڪر يا اِها به چوٽي ته يار ”هيءَ ته گهور ڪرڻ جهڙو آهي“

کاڌ خوراڪ

گهوڙائين وهٽ لاءِ سڀ کان اُتم خوراڪ توبري ۾ صبح شام داڻو اهي. ان ۾ به ٻاجهري جا داڻا اٽڪل به ڪلو روزانه جهڙي ٻي خوراڪ ناهي. داڻي ڪٽي ۾ ٻيو اناج جنهن ۾ ڪڻڪ، تر، موٺ، جوَ ساريون، چڻو گوار، اناج واري خوراڪ آهي.

books.sindhsalamat.com

باقي ٻين خوراڪن ۾ توهه سُڪائي ٽر وارا ماڻهو ڪارائين، اِها چوٽي مشهور آهي ته جنهن گهوڙي وهٽ چاليهه ڏينهن توهه ڪاڌو ان چڙ ته مڙ گيهه جو واپرايو. ان کان سواءِ صبح جو نيرانو پاءُ ڪن مکڻ، ان کان سواءِ گيهه سچي جي خاص طور تي ڏڳيءَ جو مکڻ ۽ گيهه مانيءَ ۾ پور ڪري، چوري ڪري پڻ وهٽ کي ڏنو ويندو آهي. جنهن سان وهٽ جو هاضمو درست رهندو ۽ پيٽ وغيره ڪو نه وڏندس سنهڙو ۽ سمارٽ لڳندو. جيئن گرمي ۽ سرديءَ جي موسم جي حساب سان مختلف نمونن جون ٻاجيون ۽ ميوا تبديل ٿيندا آهن. اهڙيءَ طرح گهوڙن جي کاڌ خوراڪ تي پڻ ان جو اثر ٿيندو آهي. سياري ۾ گرم خوراڪ خاص طور تي ڊراءِ فروٽ ۾ اخروٽ، ڪشمش، ڊاک ۽ بادام به چوري ڪري وهٽن کي وڏا امير خفتي ماڻهو ڪارائيندا آهن. اهڙين شين تي هريل گهوڙا اصل توبرو ڏسي سنب پيا هڻندا ۽ هڻڪاٽ ڪندا رهندا آهن. سياري جي مند ۾ صوف جو مربو، گيهه، مکڻ، کير گرم ڪري منجهس مصري ساڻ چار مغز ۽ ٻيون شيون استعمال ٿينديون آهن. ان سان گڏ اُونهاري جي مند ۾ نر لوسڻ جو گاهه ۽ چبر وغيره يعني سائوگاهه به مناسب مقدار ۾ ڏنو ويندو آهي.

ان کان سواءِ سوار غلام حسين مگهڙهار موجب واول ٻوٽي، واوڙنگ، ڪڙي ڪاني، چندرست آنباهيڊ، هڏ رس اِهي شيون پنسار جي دڪان تان ملنديون جن کي ڪُٽي، گهوٽي، ڦڪيءَ جي صورت ۾ وهٽ کي ڏبيون. جنهن تي وهٽ جو هاضمو درست رهندو.

وڏيڪ ته گهوڙي جو هَڏُ گُڏ مضبوط ٿيندو ۽ سندس دل ۽ دماغ کي طاقت ملندي. اهڙين جڙي ٻوٽين جي ڏيڻ سان گهوڙو واءُ، وائي بادي کان ويندي سندس جسم جي ٿڪاوٽ ۽ پيڙا محسوس ڪو نه ڪندو ۽ ڪلي هلندو ۽ واهه جو رسُ ڏيکاريندو. سياري جي مند ۾ گهوڙي کي چبر، منهه يا ڪڙهه ۾ ٻڌبو ته مٿان اوٽ هجس. گهٽي سردي نه لڳيس.

ان ڏس ۾ ڪاري جيري، ڪتل، ڏونگهي ڪُتي گڏائي ٻوڙها ٺاهي وهٽ کي ڪارائجن. اونهاري جي مند ۾ گهوڙي کي هوا دار جاءِ يعني وڻ هيٺان ٻڌڻ گهرجي، ساوٽيءَ جا مختلف گاهه چبر کان ويندي، پتر، ساوڙي، مانڊاٽو جوئر ۽ ٻاجهريءَ جا ڪانا ڏنا ويندا آهن.

sindhsalamat.com

اِنهن سيِن ڪاڌن ۾ خوراڪن ڪان سواءِ جيڪا اهم ڳالهه سا اِها آهي ته گهوڙي کي صبح، شام مالش نه ٿي ته مطلب هڙ وئي، ڇڻ ڪجهه به نه ڪارايو. ان ڪري خفتي الڳ مالشيا، نوڪر چاڪر رکندا آهن.

ڪرڪرو هڻڻ ڪان پوءِ بام جي مالش تمام ضروري هوندي آهن ته جيئن گهوڙي جو جسم ڪليل رهي بند نه ٿئي.

بام ڪان علاوه نرم جي پنن کي ڪاڙهي پسائي ۾ پنن سان مالش نهايت ڪارائتي رهندي آهي.

ان ڳالهه جو به خيال رکيو ويندو اهي ته ڪا به ڪاڌ خوراڪ، داڻو اناج وغيره ڪارائڻ ڪان پوءِ جلدي پاڻي ڪو نه پيياربو. ان سان گهوڙو بند ٿي ويندو يعني "آب گير" ٿي پوندس مطلب سنڌ منجهي پوندس. ان بيماري ۾ وهٽ جو پيشاب بند ٿي ويندو. جيڪا گهوڙي لاءِ وڏي بيماري آهي. اِها ڳالهه ته اڳ ۾ بيان ٿي چڪي ته گهوڙي کي پٽي وغيره تي هلائي جلدي سنج ڪو نه لاهبا. گهوڙي کي هلڪي ڦلڪي پسار ڪرائبي.

گهوڙي تي چڙهڻ يعني سواري جو وقت صبح توري شام ٿڌ جي وقت هوندو آهي. گهٽي گرمي تاڪ منجهند چڙهي لاءِ نقصان ڪار آهي. آڳاٽي زماني ۾ گهوڙن تي چانڊوڪي راتين ۾ سفر ڪبو هو ۽ وهٽ پنڌ کي پاڻي وانگر پيئندو ويندو هو. سو ميل پري ڪنوڻ يا برسات هجي ته ٻن ٽن پهرن ۾ وڃي منزل ڪندو. گهوڙي تي چرهڻ مهل الله پاڪ جي صفت ساراهه ۾ دعا سان ڪرڻ گهرجي. خاص دعا بسم الله شريف ڪان پوءِ نصر من الله و فتح قريب ۽ بعد ۾ سخي دين پناهه، تائب علي رضه چئي پوءِ لانگ وراءِجي. ان ڪان سواءِ مشڪل گهڙيءَ ۾ گهوڙي جي ڪن ۾ حضرت علي رضه جا سلام ڏبا ته به مُهڙ موچاري ٿيندي، سفر سهنجو ٿيندو. رات جي وقت گهوڙي جي اِها خاصيت آهي ته هو جنات وغيره جي سامهون دليري سان لنگهي پار ٿي ويندو. جڏهن ته اُٺ توڙي هاٿي به ان حالت ۾ لهرائيندو ۽ اڳتي هلڻ جي ڪا نه ڪندو. نيٽ سوار کي به مجبورن سمجهي گس متاٽو پوندو. اِهي ڳالهيون اسان وڏڙن جي ڪچهرين ۾ سندن واتان ٻڌيون. پوءِ اڄ جي زماني ۾ انهن ڳالهين ۾ ڪيتري صداقت آهي، سو ڏٽي پاڪ ڄاڻي.

books.sindhsalamat.com

گهوڙن جا خاص مرض ۽ علاج

(1) **سرغير:** هن مرض ۾ گهوڙي جو ڳلو بند ٿي ويندو آهي، مطلب ڪيس سردي وغيره جي ڪري سخت قسم جو زڪام وغيره ٿي پوندو آهي. سنڌس ڳلي ۾ سوڄ ٿي ويندي آهي. ڪنگهه ڪندو، نڪ مان وڏا ساهه ڪڍندو چاڪاڻ جو سنڌس ناس بند ٿي ويندي آهي. علاج: پارڪو ماڻهن ۾ حڪيمن ان لاءِ علاج ڳوليو ته (1) سنڌ ڪتي ڪپڙي چاڻ ڪبي، (2) پان جي ول جي پاڙ ڪيڏي اُن کي به ڪتي سنهي ڪجي، (3) آرسڙو تنهي کي پنجي گرم ڪري، تنهي شين جي ڦڪي ڪري، ڪنهن پائيپ وغيره جي مدد سان گهوڙ يجي ناسن ۾ وجهجي. ته سنڌس ناس کلي ويندي ۽ هو ڦونگارا هڻڻ شروع ڪندو.

(2) **گهوڙي جو بُخار:** نيرُ، ڪاري جيري، وڏف، جاڻ، هرمل، ڳڙ، سپ شيون ملائي ڪاڙهي چاس پچائي سيرو ناهجي. هڪ مُنيو شام و صبح وهٽ کي ڏجي ٺيڪ ٿي ويندو.

(3) **هڏ باديو:** هڏ رسي، ٻير هڏي، جو علاج گهوڙن کي اڪثر ڪري گهٽو ٻيهڻ جي ڪري يا وڏي عمر جو ٿي وڃڻ ڪري مٿيون بيماريون ٿي پونديون آهن. ان لاءِ ڪاريگر ماڻهو باديو ۾ هڏرس کي بليڊ سان جهير ڏئي ان مان رت يا پوءِ وغيره ڪيڏي ڇڏيندا آهن.

(4) **وڏو:** ان ۾ گهوڙي جو مٽڪو يعني ڪنڌ جهلجي ويندو آهي. ڪائڻ پيئڻ بند ڪري ڇڏيندو آهي. ان جو علاج جلدي ڪنن جي پاڙ ۾ ڏنپ ڏبو آهي. اگر ڪارآمد ٿيو ته پلو ور نه گهوڙو تن ڏينهن اندر مري ويندو. ان ڪان سواءِ ڦٽ چُتائڻ لاءِ مڇيءَ جو تيل، تاربين جو تيل، گاسليٽ، ڦتڪي ملائي تيل ٺاهبو ۽ اُن جو مک ڏيندا رهو ته ڦٽ چُٽي ويندو. اگر وهٽ کي چتا پئجي ٿا وڃن ته مٿين شين جو تيل سان سرنهن ۾ ڄانمبي جو تيل مک ڪبو ته به ڦٽ چٽي ويندو.

(5) **آبگير:** مطلب سينو بند ٿي وڃڻ، اڪ جا پن ۽ ڪانيءَ سميت، ستن پاٽين ۾ خوب رڌبو ان ۾ سينڌو لوڻ، ڪارو لوڻ ۽ توهه ملائي سيني شين کي خوب پچائبو جو معجون جي شڪل اختيار ڪري وڃي. ان جي

sindhsalamat.com

مالش بہ ڪبي، ڪارائبو تہ وهٽ جو بدن ڪلي پوندو. ان لئہ حقي جو تماڪ، ان ڪان سواءِ لوڻ اٽ پھر پسائي ٻاجھري ۾ لوڻ گڏي ڪارائجي تہ پشاب ڪلندو ۽ هلڪو بہ ٿيندو. نم ڪاڙهي پنن جي مالش بہ فائديمند آهي.

(6) **پيشاب بند ٿيڻ:** گھوڙي جو پيشاب گرميءَ جي ڪري بہ بند ٿئي ۽ وري هاضمو درست نہ هجڻ جي ڪري بہ ٿئي. ان لاءِ وڏف، لوڻ، ٻڙ ڪارائجي لوڻ جي پُنن تي مالش ڪرڻ سان بہ گھوڙي جا سنڌ منڌل ڪلي پوندا ۽ پيشاب جاري ٿي ويندو.

(7) **سهڪي جي بيماري:** هن جو علاج هن طرح آهي آرهڙ جو بصر وڍي رات ولهہ تي رکي ڇڏبو. پلي مٿس ماڪ وغيره پوي. مٿان لوڻ جو ٻُرڪو ڏئي نيرانو ڪارائجي. پوءِ پلي سئو ميل گھوڙو هلي سهڪو نہ ڪندو.

گھوڙي تي ترتيب وار سنج رکڻ ۽ سوار ڪرڻ

هاڻي جڏهن گھوڙائون وهٽ جوانيءَ جي جوت ڪي عمر جي حساب سان پهچي ٿو تہ مالڪ مٿس سنج وغيره رکي الله توهار چئي، ان ڪي گھوڙن جي ميدان ۾ يا ٻني ٻاري تي وجڻ لاءِ سنجي ٿو. ان ڪم جي ترتيب ڪجھہ هن طرح ٿهي ٿي.

ان ڪان اڳ ان ڳالهہ جو خيال رکبو تہ وهٽ نيرانو تہ ناهي ڪيس گھٽ ۾ گھٽ صبح وارو داڻو ڪٽو ضرور ڏبو. ان بعد سندس مختصر گھوم جنهن ڪي اج ڪلهہ جي دور ۾ واڪ چئجي سان ضروري اهي. جي گھوڙو ليٿهڙو ڪري وٺي تہ ويتر پلو آهي.

ان بعد گھوڙي جي بدن ڪي صاف ڪرڻ ۽ گڏوگڏ هٿ مالش ۽ ڪرڪرو ڪرڻ بہ ضروري سمجھيو ويندو آهي. آخرڪار وهٽ ڪي ڪلي تان چوڙي اچي سڌي پڌر پٽ تي بيهاربو. تنهن بعد سنجن جي ترتيب ٿيندي. سپ ڪان پهريان پٿاري ڪي بسم الله شريف پڙهي لغام وات ۾ ڏبو. گڏو گڏ مهٽ سهٽ بہ جاري رکبي. اج ڪلهہ جي دور ۾ سنجن جا بہ سوين قسم اچي ويا آهن پر اسان پنهنجي ڄاڻ مطابق هلنداسون. لغام ڪان پوءِ ملخور ڏبو. ان بعد سنجن جو سينگار تل رکبو جيڪو پٽ ۽ ريشمي شين مان ٺهيل هوندو

آهي. ان بعد ٽڙها رکبا، ان بعد سنجن جو شهنشاهہ سنج هَنو رکبو. چو تہ اصل شيءِ تہ هنو آهي، جنهن تي سوار چڙهي سفر ۽ سواري ڪندو. ان بعد تل ۽ هني ڪي قابو ۾ رکڻ لاءِ تنگ چڪبا. گھوڙي ۽ سوار جي اصل خبر تہ تنگ چڪڻ ۽ چڪجڻ مان ئي پئجي ويندي تہ گھوڙو ڪيتري پاڻيءَ ۾ آهي ۽ گڏوگڏ سوار جي بہ خبر پوندي تہ ڪيترو پنهنجي فن ۾ ماهر آهي.

تنگ چڪڻ جو مثال مون اڳ ۾ بہ ڏنو هيو تہ جڻ ملاکڙي ۾ ملهہ پهلوان جيئن هڪ ٻئي جو سندرو چڪيندا تہ مڙس نہ مڙس جي خبر پئجي ويندي آهي. مشهور ملهہ پهلوان گل جُهلڻ جهڙا جوڙيوال جا سندرا ڪشيندا هئا تہ هڪ ٻئي جا دوڏا ڪڍي ڇڏيندا هئا. اصل پهلوان ڪي ساهہ ڪڻڻ بہ ڏکيو ٿي پوندو هيو.

ان طرح جو مثال تاريخي حقيقتن مان بہ سگهڙ ۽ عالم حضرات ٻڌائين ٿا تہ جڏهن قلعي خيبر فتح ڪرڻ لاءِ حضرت علي رضہ جن دل دل گھوڙي مبارڪ جو ڪست مان تنگ چڪيو هيو تہ پٿاريءَ هٽڪي عرض ڪيو هو تہ قبلا ايترو تنگ زور سان نہ چڪيو. اوهان قدم ڏئي حڪم ڪندا تہ منهنجو اڳيون پير يعني سنبُ خيبر ۾ هوندو. بهرحال گھوڙو ملائڪ جانور آهي. تنگ چڪڻ بعد دوال ٻڌبا، دنبچي چاڙهبي، ان بعد اضافي جهاٻا جهوڙا جن ۾ پنج ڏاڳا، جنوئي ڳلاڪور ۽ آخر ۾ رڪيب ٺاهبا. ياد رهي تہ ڪي ڪي گھوڙا اُڇيرا مطلب تہ آرام سان سنج چاڙهڻ ڪو نہ ڏيندا آهن، ان ڪري ان ڪم ۾ بہ ڪان ٽي همراهہ گڏجي ڪم ڪندا.

ان بعد آخر ۾ سوار بہ پاڻ ڪي سواري لائق بنائي پوءِ گھوڙي تي لانگ ورائيندو. خاص طور تي سوار جو صاف سٿرو هجڻ يعني غسل وغيره ڪري چڙهي تہ پلو چو تہ پاڪائيءَ ڪان سواءِ هن ملائڪي وهٽ تي چڙهڻ، گناهہ مثل آهي.

برحال اج ڪلهہ جي دور ۾ سوار بہ چڪيا مڪيا وتن، همراهہ ڪي بوسڪيءَ جو وڳو بشمول پٽڪو بوسڪي واهہ جو ٺهي ٿو سوار شهپر گارڊر ڪري، سعودي عرب ۽ دُبئي جون سئنٽ استعمال ڪري اڳين زماني ۾ عطر عنبير ۽ ململ جو پٽڪو ۽ هرڪ جا سفيد ڪپڙا واهہ جا ٺهندا هئا.

اهڙي طرح هڪ همراهه جي ڪلهي جي سهاري يا سوار جي پير ڪي ٽيڪ ڏبي تہ سوار ڇلانگ هڻي وڃي هني تي ويهندو. هني تي ويهڻ شرط رينون ڇڪي وٺندو.

سوار واڳون سنپالي هٿ ۾ ڪري هڪ هٿ ۾ نيٽ يعني سنهڙي لڪڻ جو ڪٽڻ نہ وساريندو.

سوار لڪڻ جو تمام گهٽ استعمال ڪندو. ان تي محاورو آهي تہ ”ٽٽونءَ ڪي ٽارو ۽ تازيءَ ڪي اشارو“ سو ڀلن وهٽن لاءِ اشارو ئي ڪافي آهي.

سنج ۽ هنا ٺاهڻ جا ڪاريگر

جيئن گهوڙائين وهٽ جي اهميت صدين کان مشهور ۽ ڪم اچڻ جي رهي آهي. سو ان ڏس ۾ عربستان کان وٺي ايران، بغداد تائين، عربن، ايرانين ترڪن کان ويندي، هندستان جي مغلن بادشاهن گهوڙن جو استعمال ڪيو آهي. ضروري آهي تہ ان دور ۾ بہ ڀلا گوڙا ۽ ڀلا سنج هوندا. پر گذريل هڪ صديءَ کان پاڻ پنهنجي سونهاري سنڌ تي نظر وجهون تہ هتي بہ گهوڙن جي استعمال لاءِ سنج ۽ هنا ٺاهيا ويندا هئا.

اُنهن شهرن ۽ ڳوٺن ۾ شڪارپور، سکر کان ويندي، هالا تائين اِهي شيون ٺهنديون هيون. سانگهڙ ضلعي ۾ پاڪستان ٺهڻ کان اڳ ۾ کڏڙي يعني همير فقير جي شهر جا ٺهيل هنا ۽ سنج اڄ تائين مشهور آهين. خاص طور تي راوتياڻي وارا هنگورا جيڪي ڏنڏي جي لحاظ کان موچي سڏبا هئا، اُنهن مان ڏٽي بخش فقير موچي ۽ ٻيا وڏا شاهہ ڪاريگر هئا. سڄي سنڌ توڙي شهرن جا ماڻهو بہ هلي اچي کڏڙو جي موچين کان هنا ۽ سنج شوق مان ٺهرائيندا هئا.

ان کان سواءِ لاڙ واري علائقي بدين، حيدرآباد، مٽياري ۽ ٻين شهرن ۾ اِهي ڪم ٿيندا هئا. هاڻوڪي دور ۾ بہ سنڌ جي مختلف هنڌن تي اهو ڪم ناما چاري سان ڪيو وڃي ٿو. ٻي ڳالهہ تہ هينئر سنڌ جي وڏيرن ۾ گهوڙن جي پالڻ ۽ ميلن ۾ هلائڻ جو شوق چوٽان چوٽ چڙهيل آهي. ان ڪري سنجن جو مان بہ مٿانهون ۽ مهانگو ٿيو آهي.

books.sindhsalamat.com

سنڌ جي پلوڙ سوارن فقير غلام حسين مڱڻهار ڪنڊياري، فقير غلام نبي مڱڻهار ڄام صاحب وارو، پيرو فقير مڱڻهار ٽر، محمد شريف راڄپر پيرونمل، مجنو خان نهڙي، ڳوٺ پاڏو انهن پنهنجي انٽرويوز ۾ ٻڌايو تہ هن وقت بہ بدين ۾ ڦوٽو ميگهواڙ تمام وڏو ڪاريگر آهي، هو اٽڪل 70 سالن جو ڪراڙو اهي مگر ڪيس واهہ جي ڪاريگري آهي. هاڻ سندس نوجوان پٽ بہ سندس مدد ڪن ٿا. هو سنڌي ميگهواڙ آهي سالن کان هتي رهي پيو.

ان کان سواءِ منيءَ جي ڳوٺ ويڙهي جهپ ڳوٺ ۾ نالي ميگهواڙ بہ تمام سٺو ڪاريگر آهي. هن ڪاريگر جي خوبي اِها بہ آهي تہ هو چاندي وارا مهانگا سنج بہ ٺاهي ٿو.

ان کان علاوه سامارو شهر لڳ موريءَ تي گوپو ميگهواڙ ۽ انبيو ميگهواڙ بہ سنا ڪاريگر آهن. هن ڪم لاءِ خاص چمڙي جو استعمال ٿئي ٿو. ڳائي ڍور جو چمڙو استعمال ٿئي ٿو. ان کان سواءِ اڪ مار جو چمڙو لڳي ٿو.

سوارن موجب هنو ۽ سنجن جي سيٽ جو اگهہ آسمان سان ڳالهيون ڪري ٿو. اِهي سيٽ هڪ لک روپين کان ويندي ٽن لکن تائين ٺهن ٿا. ۽ خانصاحب وڏيرا خريد بہ ڪن ٿا.

سونهاري سنڌ جا نالي وارا گهوڙا، گهوڙن پالڻ جا شوقين ۽ سندن سوار

هونئن تہ سونهاري سنڌ ۾ گذريل ڪيترين ئي صدين کان گهوڙن جي هڻ وٺ رهي آهي. پوءِ اِها ڀلي چو نہ ڏاريا جي سنڌ مٿان ڪيل ڪاهن جي صورت ۾ هجي. عربستان ۽ ايران مان، بغداد جي مشهور رڙ اڄ ڏينهن تائين محاوري جي صورت اختيار ڪري وئي. جڏهن ترڪن تاريخي شهر بغداد مٿان ڪاهون ڪري مقامي ماڻهن جو جيئڻ جنجال ڪيو. ايتري قدر مقامي ماڻهو روز روز جي ڪاهن ۽ حملن مان بيزار ٿيا جو اوچتو گهوڙن جاهنبس ۽ هڻڪاٽ ڏسي ۽ ٻڌي، چوندا هئا تہ اڙي گهوڙا ڙي گهوڙا. چو تہ جڏهن بہ ڪو ڏاريو حملہ آور ٿيندو اهي تہ مقامي ماڻهن جو ساهہ مٺ ۾ ٿي ويندو آهي. هو وس آهر پنهنجي امڙ ڌرتي جي حفاظت ۽ لوئيءَ ۽ لڄ جي حفاظت جي ڪوشش ضرور ڪندو اهي. مگر ڏاريو وري بہ ڏاريو پوءِ تہ مال ملڪيتن کان ويندي عزتون بہ داءُ تي لڳي وينديون آهن.

sindhsalamat.com

اهڙي تجربي مان سونهاري سنڌ به هر دور ۾ آزمائي آهي. پوءِ پليءِ اهي کاهون قابل ڪنڌهار مان لڳيون هجن، عرب ايران کان لڳيون هجن، توڙي هندستان جي مغلن جون ڪاهون هجن. پوءِ ته اهڙي گهڙي ۾ ٽيپو سلطان جهڙن بهادرن کان وٺي پنهنجي ڌرتيءَ کي بچائڻ لاءِ دودي جهڙا دلير هجن، ٻاگهل جهڙيون ٻايون هُجن، هوشو دولهه دريا خان، هيمون کان وٺي، بچو بادشاهه پيرو وزير کان وٺندي شهيد اعظم سيد سورهيه بادشاهه تائين اُنهن سپوتن پنهنجي سرن جا نطرانا ڏيئي، ڌارين جي ڪاهن کي للڪاريو آهي ۽ مقابلو ڪري شهادتن جون سيجون ماڻيون آهن.

هاڻي جيئن ته اسان ولو ڏئي ڦري سري وري به گهوڙن ۽ گهوٽن جي ڳالهه ڪنداسون ته انگريز سرڪار جي دور تائين به اِهي ڪاهون هاٿين کان وٺندي گڏهن، خچرن پر خاص طور تي گهوڙن جي استعمال سان عمل ۾ آيون آهن ۽ لکين گهوڙا ۽ گهوٽ انهن ڪاهن جي نذر ٿيا هوندا.

پر پاڻ جيئن ته شوق جي حوالي سان خاص طور تي سنڌ جي ماڻهن ۽ مشهور گهوڙن ۽ گهوڙي سوارن جو ذڪر ڪنداسون. سنڌ جي تاريخي دورن ۾ ڪلهوڙا، سما، سومرا ۽ ٽالپورن جو دور به ويجهڙائي جو دور گذريو آهي. ان تي به تحقيق جي اشد ضرورت آهي ته اُنهن حڪمرانن وٽ ڪهڙا خاص گهوڙا مشهور هئا. جن تي هنن هلي حڪمراني جا مزا ماڻيا. خاص طور تي مير صاحبن جو دور ايڏو پراڻو ناهي. ان دور جي مير صاحبن ميرن جي صاحبي، ميرن جي چوياري وارن مير صاحبن جي وهٽن جي باري ۾ تحقيق جي ضرورت آهي. ان کان سواءِ سنڌ جي مختلف رياستن جن ۾ خيرپور ميرس جي رياست جي مير صاحبن، حيدرآبادي مير صاحبن جي صاحبي ۽ ميرپور خاص جي مير صاحبن جي دور تي تحقيق ڪرڻ جي ضرورت آهي، ته جيئن اهو پهلو به اُجاگر ٿئي. پر اسان گذريل صديءَ جن جا اکين ڏٺا شاهد خفتي ۽ شوقين ۽ سوار ڪو لکن ۾ هيڪڙ ٻيڪڙ اجان به حال حيات هوندا. اُنهن کان معلومات حاصل ڪريون ته چڱو ٿيندو. هوئڻ ته ڪو مستند ڪتاب گهوڙن جي شوق بابت اسان جي نذر مان ڪين گذريو آهي. تازو ڪي ٽي اين نيوز تان فيض ڪوسو صاحب ۽ سيد علي

books.sindhsalamat.com

محمد شاهه لکياري ان ٽاپڪ تي هڪ سٺيون ڊاڪيومينٽري پيش ڪيون. ان کان سواءِ وڏيرو لال خان وساڻ بابت پڙهڻ ۾ آيو آهي ته هو به مواد گڏ ڪري گهوڙن بابت ڪتاب آڻڻ چاهي ٿو. ان ڪانسواءِ مون کي معلوم ٿيو آهي ته ڊاڪٽر بلوچ صاحب 1960ع واري ڏهاڪي ۾ سنڌ جي گهوڙن بابت ٽن قسطن ۾ مضمون لکيا جيڪي مهراڻ رسالي ۾ به ڇپيا. ان مواد جي ڳولا ۾ به آهيون.

يقينن اِها ججهي معلومات هوندي پر آئون صرف ڪجهه يادگار سوارن، ڪن سنن گهوڙن جي شوقينن جي انٽرويوز ۽ معلومات کي سامهون رکي هي سٽون لکي رهيو آهيان. اُميد ته قبول پوندي.

■

sindhsalamat.com

سونهاري سنڌ ۾ گھوڙن جا شوقين ۽ ميلا

سوار فقير غلام حسين مڱڻهار پنهنجي والد الهڏنو فقير مڱڻهار، ڏاڏي محمد صالح فقير مڱڻهار ۽ چاچي سو ساله لونگ فقير مڱڻهار جي ڳالهين کي سارينديءَ اٽڪل منو صدي اڳ وارن گھوڙن جو پڻ ذڪر ڪيو. سندن موجب سندس ڏاڏو محمد صالح مڱڻهار اصل ۾ ڄام نواز علي جي ڄامن ۽ ڪنڍياري جي وساڻن جو خاص سوار هيو.

ڄام ڪانيو خان جا گھوڙا

ڄام خاندان سنڌ ۾ نهايت ئي سخي ۽ مهمان نواز خاندان رهيو آهي. ڄام نواز علي کان ويندي ڄام ڪانيو خان ۽ ڄام صادق علي خان تائين هن خاندان ملهه پهلوانن جي سرپرستي ڪئي ۽ گھوڙن جو شوق پڻ رکيو.

ڄام ڪانيو خان ۽ ڄام نور علي خان جو مشهور گھوڙو نالي (بي مهابو) هيو. فقير غلام حسين موجب ڪيس سندس والد ۽ ڏاڏي وٽان ڄاڻ ملي ته اهو گھوڙو ڏسڻ ۾ ٻي ڏولو هيو گھڻو ملوڪ ڪو نه هيو، مگر هلڻيءَ جو بادشاهه هيو. سنڌ جي اڪثر ميلن ۾ هن هلي ڏيکاريو. ڪن ننڍڙا هيس ۽ قدبت جو پڻ پورو پنو هيو.

ان کان سواءِ ڄام ڪانيو خان جو گھوڙو (ٻگلو) رنگ اصل بگو ڪارين اکين سان نڪرو هيو. اصل ۾ صادق اباد پنجاب مان ڄام صاحبن آندو هيو. ان کان سواءِ ڄام نور علي خان جو ڪارو ڪميت به اصل واهه جو گھوڙو هيو. سن 1960ع واري ڏهاڪي ۾ گھوڙو واهه جو هليو ۽ سنڌ جي اڪثر ميلن ۾ نصرپور کان ويندي، لطيف سرڪار ۽ سانوڻ فقير جي ميلن تائين هليو.

books.sindhsalamat.com

وڏيرو متو خان وساڻ جا مشهور گھوڙا

وڏيرو متو خان وساڻ جي خانداني پسمنظر ۽ گھوڙن بابت بهرم بري سائين جي ميلي جي موقعي تي سندس قاضي يعني مئنيجر ۽ گھوڙن جي سنڀاليندڙ ڪريم بخش ڪنڀار معلومات فراهم ڪندي ٻڌايو ته مرحوم متو خان وساڻ ولد محراب خان وساڻ ڳوٺ ديهه ڪراڙو لڳ هنڱورنو تعلقي کپرو ضلعو سانگھڙ جو تمام وڏو زميندار ۽ گھوڙن جو شوقين هو.

متو خان وساڻ 1947ع کان 1998ع تائين گھوڙن جي شوق سان واڳيل رهيو. متو خان وساڻ پنهنجي دؤر ۾ 40 پلا گھوڙا ڏاريا، جن مان 5 گھوڙا تمام وڏي نالي وارا ٿيا. 65_1960ع واري ڏهاڪي ۾ سندس سنهڙو سرخو گھوڙو جنهن جو سوار عيسيٰ خان لغاري ڳوٺ ڦلهڏيون ۽ عبدالمجيد نقرچ به سندس گھوڙن تي سواري ڪئي. مجيد نقرچ خاص طور تي سندس ناسي گھوڙي تي سواري ڪندو هو. ان کان سواءِ ڪبوتر نالي گھوڙو جيڪو 1970ع واري ڏهاڪي ۾ هليو ان متو خان وساڻ کي گھڻو مشهور ڪيو. اِهو ڪبوتر گھوڙو هو جنهن کي وڏيرو ڪٽائي ٻورلي محمود شاهه ٿر جي ميلي ۾ ترڪ تي ويو هو. پر ان گھوڙي سان ٿر جي نامور گھوڙي جنجهي جيڪو شوڪت حسين جنجهي جو هو، پر مالڪ اُن کي به پٺيءَ مان ٻاهر ڪڍي ويو. چا لاءِ جو هي سنڌ جو گھوڙو اڃان به گھڻو اسپيڊ رڪندڙ هيو. هن گھوڙي تي سوار مرحوم محمد بخش پهوڙ ڳوٺ ولواري وارو هوندو هو. هن وقت وڏيرو متو خان وساڻ جا فرزند شاهنواز خان وساڻ ۽ علي حسن خان وساڻ آهن. مگر گھوڙن جي شوق کان ٿورا پري آهن. ڪين ڪڇي ته وڏن جي تاريخي ورثي کي سنڀاليندا اچن، ته جيئن سنڌ جيِ اها ثقافت به شان ۽ مان سان ترقي ڪندي رهي، مرحوم متو خان وساڻ نهايت ئي سادو سلوڻو دلربا شخصيت جو هيو. پاڻ اسان جي ڳوٺ ڪانڌيرو وساڻ ۾ مرحوم وڏيرو صابو خان وساڻ جو دوست هيو ۽ ڪافي شادين مرادين تي ايندو هيو.

سوار گل وساڻ جو انٽرويو

سوار گل محمد عرف گل وساڻ ڳوٺ تماچي فقير وسان لڳ پيرو نمل تعلقي کپرو ضلعو سانگھڙ. پاڻ پيراڻو فقير وساڻ جي خاندان سان تعلق

sindhsalamat.com

ركن ٿا. جنهن لاءِ مشهور آهي انگريز سرڪار جا ڪارندا جڏهن سنڌ ۾ داخل ٿيا ته هنن جي هڪ آفيسر مسٽر گورووالا پيراٽو وساڻ کان علائقو سروي ڪرڻ لاءِ گهوڙي چڙهڻ لاءِ گهري. ان زماني ۾ جهرجهنگ هوندا هئا. هن تر ۾ خاص طور تي ڪرڙ جا وڏا وڏا وڻ هوندا هئا. هن پريي مڙس گهوڙي ڏيڻ کان نپ انڪار ڪري ڇڏيو ته هي سنڌ ڌرتي آسان جي سروري ڪري اوهان خوشامندن کي زمينون ۽ جاگيرون ڏيو اهو اسان کي قبول ڪونهي. اسان پنهنجي ڌرتي ملڪ جا پاڻ وارث آهيون. اُها گهوڙي سوار گل وساڻ موجب سندس چاچي تماچي وساڻ به ڏني هئي. صفا مور هئي ۽ رنگ ۾ ڪميت هئي. ياد رهي ته ڏاڏو پيراٽو وساڻ سو 100 سالن جي عمر ۾ 1930ع ڌاري گذاري ويو.

اِن بعد حُر تحريڪ جي مختلف دورن ۾ انگريز سرڪار حُر جماعت تي سختيون جاري رکيون ۽ جماعت سگهوري کي دربدر ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. ان ڏس ۾ تماچي فقير وساڻ به ڳوٺ ڇڏي اچي ڳوٺ سڏير فقير مري لڳ شيرل فقير سڏيراڻي جو هاريو ڪيو. جنهن تي زميندار شيرل فقير مري چيو ته تماچي فقير وساڻ پيڙهياتو سکيو ستابو ۽ خانداني ماڻهو آهي. فقير تون ڪوڙ ڇڏ وقت ۽ حالتن اوهان کي مجبور ڪيو آهي پر مرشد جي دعا سان وري پير ڪوڙيندي. ياد رهي ته اِهو ڳوٺ انگريز سرڪار جي دؤر ۾ به ٽي دفعا باهه ڏئي ساڙيو ويو.

تماچي فقير جي گهوڙن بابت سوار گل وساڻ ٻڌايو ته وٽس صمد مڪڙو گهوڙو درڪن سان اصل صفا مور هو. اهو هن وڏيرو حُسين وساڻ کان خريد ڪيو هو. ياد رهي ته حسين وساڻ ڳوٺ ديهه بوچٽا جو هو. اهو مڪڙو گهوڙو ڏاڍو مشهور هو وڏيرو عبدالرحمان راڄپر گهريو مگر مالڪ نه ڏنو آخرڪار پير سائين شاهه مردان شاهه ثاني رحه جن ڪنڊياري کان اوير طرف ڳوٺ محمد مريد وساڻ ۾ تشريف فرما ٿيا. ان موقعي تي وڏيري تماچي وساڻ اهو گهوڙو حضرت پير سائين پاڳارا جن کي تحفو ڪري ڏنو.

هن انٽرويو دوران سوار گل وساڻ هن تر جي مختلف شوقينن ۽ پلن گهوڙن بابت خاص معلومات فراهم ڪئي. هن موجب ميون من فقير

books.sindhsalamat.com

ڪيريو ۽ ميون غلام رسول فقير ڪيريو هنن جو ٻگلو گهوڙو جيڪو 1965_70ع ڌاري مشهور ٿيو. هي ميان پاڻ به سواري ڪندا هئا. هنن جو ڪميت گهوڙو هنن مخدوم صاحبن کي تحفي ۾ ڏنو هو. هڪ دفعي مين جو گهوڙو محمد صديق وساڻ جي اوطاق تي منڊو ٿي پيو. ڪيترائي خفتي آيا پر گهوڙي جو منڊ ختم نه ٿيو. پر وڏيرو الهڏنو وساڻ علاج لاءِ آيو جيئن ته گهوڙي جو اڳئين پير ۾ منڊ هو پر هن صاحب ان لائين ۾ پوئين پير کي ڪوڪو تتل ڪٽي ڏنپ ڏنو ته گهوڙو چڱو ڀلو ٿي ويو ۽ پير ڪوڙي ٻيهي رهيو.

گل وساڻ موجب ڪاهي شهر وارو دينو حجام به واهه جو سوار هو جيڪو سيد نور علي شاهه گرهوڙ شريف واري جي ڪميت گهوڙيءَ جو سوار هوجا سنڌ ۾ مشهور هئي. هن گهوڙي بابت گل وساڻ ٻڌايو ته شروع ۾ نور علي شاهه سوار کي چيو ته گهوڙي پيرن ۾ ٽڪ تي هٽي رلو ڏکيو آٽس واري م نه تي اچي ڦيتاڙو ٿي ڪري.

سوار دينو حجام ان جو علاج ان طرح ڪيو جو هُن چيو ته گهوڙيءَ کي ست راتيون ۽ ست ڏينهن لڳاتار اوجاڳو ڏيو ۽ به ماڻهو پهري تي ٻيهاريو جيڪي چڪاس ڪن. آخرڪار ائين ڪيو ويو. تنهن بعد سوار چيو ته اهڙي زمين هجي جتي نه رستو ۽ نه اوجهڙ يعني گاڏڙ ساڏڙ ۽ وري ٽائيم اهڙي تي اُتي هلائبو نه سج لٿل هجي نه بيٺل هجي. آخرڪار ان صورتحال ۾ اوجاڳي بعد گهوڙي کي سوار هلايو اصل واهه واهه ڪري ڇڏيائين.

بلاول وساڻ ۽ عبدالرحمان راڄپر جي گهوڙن جو مقابلو

سوار گل وساڻ موجب وڏيرو بلاول وساڻ ۽ عبدالرحمان راڄپر جي گهوڙن وچ ۾ سينار پير جي ميلي جي موقعي تي چئلينج مقابلو ٿيو. گل وساڻ موجب هو خود به ان مقابلي ڏسڻ لاءِ پانهينءَ ۾ بيٺل هو. بلاول وساڻ جو گهوڙو مڪڙو ۽ راڄپر جو ٻگلو عبدالرحمان راڄپر جو وارڙيو هن ورڪري چيو ته وساڻ ٻوتاڙ ڏئي پوءِ هلائج. مطلب ته مهٽو ڏنائين بلاول وساڻ جواب ۾ چيس ته پائو ٻوتاڙا گڏهن کي ايندا گهوڙن کي نه. بهرحال سخت چڪتاڻ واري صورتحال ۾ عبدالرحمان راڄپر پنهنجي گهوڙي کي

sindhsalamat.com

ور ڪرايا. سندس گهوڙي وارڙيو انداز ۾ سنا ور ڏنا، پر مٿان بلاول وساڻ جي گهوڙي مڪڙي اهڙا تہ ور ڏنا جو اصل واڄٽ وڄائي ڇڏيائين، آخرڪار هي گهوڙو چوتال ٿي وڃي وير کي پهتو تہ ٻانهين مان هر طرف واهہ مڪڙا واهہ جون صدائون بُلند ٿيون. هن گهوڙي جي خوبي هئي تہ جڻ اُڏامندو اچي سڄو سنب فقط وراٽي تي لڳندو هئس نہ تہ چار ئي پير اهڙي انداز ۾ ڪڍندو هو جو اصل رڳو نهين لڳي باقي هوا ۾ پير هُجن. اهو مقابلو سيٺار پير تي 1970ع ڌاري ٿيو هو. جنهن ۾ مڪڙي گهوڙي ووٽ ڪنيو. بلاول وساڻ جي گهوڙي تي سون سان سينگاريل سنج ۽ منهن تي سون جا ٽڪا ۽ تاج پهريل هوندو هو.

1980ع ڌاري رئيس غلام علي مري ٻوٻي واري طرفان ميلو ڪرائڻ

سوار گل وساڻ موجب 1980ع ڌاري ٻوٻي پر سان سيد امير علي شاهہ جو ميلو رئيس غلام علي خان مري جي سرپرستي ۾ ٿيو. اهو دؤر هو جڏهن گهوڙن جي رهائش لاءِ عارضي ڇپرايون لانديون ٺهرايون ويندڻون هيون.

هن مقابلي ۾ آخري ڏينهن 5 مکيہ گهوڙا فائنل مقابلي لاءِ ميدان ۾ لٿا، جن ۾ محمد حيات هنڱورجو جو گهوڙو ناچو، وڏيرو متو خان وساڻ جو سنيهو، وڏيرو سائين بخش جوڻيجو سامور واري جو سرخو، جڏهن تہ يار محمد جوڻيجو جو گهوڙو ۽ غلام علي خان مريءَ جو گهوڙو جنهن تي مشهور سنڌ ملوڪ سوار نور نبي گيچاڻي جو والد بالاچ خان گيچاڻي جيڪو پڻ پنهنجي وقت جو بهترين سوار هو. غلام رسول گيچاڻي بہ سٺو سوار ٿي گذريو آهي. هن مقابلي جي ڏسڻ لاءِ هزارين ماڻهو ٻانهين ۾ ويٺل هئا، جڏهن تہ رئيس غلام علي خان مري پڻ پنهنجي مخصوص انداز ۾ پنهنجي جيپ تي چڙهيو ويٺو هو ۽ کليل جيپ مان نظارو ڪري رهيو هو. هن مقابلي ۾ سيني گهوڙن پنهنجو رس ڏيکاريو مگر وڏيرو سائين بخش جوڻيجو جو گهوڙو سرخو جنهن سان ايلچي گهوڙي تي گل وساڻ سوار هيو. سرخي اصل زمن زمين هڪ ڪري ڇڏي، اصل هونگون ڪري پنهنجي مخصوص انداز ۾ واڄٽ وڄايا، جڏهن ٽي ور پورا ٿيا تہ محمد حيات

هنڱورجو پنهنجي گهوڙي تان لهي اچي وڏيري سائين بخش جوڻيجو جي سرخي گهوڙي کي پيشاني تي چمي ڏني. اهڙي طرح رئيس غلام علي خان مري ۽ ٻين شوقينن پڻ سرخي گهوڙي کي ووٽ ڏنو ۽ انعام وغيره جي گهور ڪئي.

گهوڙن جي شوق جو عظيم ڪردار وڏيرو بلاول وساڻ

سنڌ ۾ گهوڙن جي نمائشي ۽ روايتي شوق جو بنياد وجهندڙ وڏيرو بلاول وساڻ جي خانداني پسمنظر بابت وڏيرو امير علي وساڻ جي پاءُ جان محمد وساڻ، معشوق علي وساڻ تفصيل ڏيندي ٻڌايو تہ بلاول وساڻ جو اباڻو ڳوٺ ميرپورخاص کان اولهہ طرف ريلوي اسٽيشن جي پر ۾ سندس نالي بلاول وساڻ سان سڏجي ٿو. بلاول وساڻ جي ناماچاري جي ڪري هن خاندان جو پاڙو پڻ بلالاڻي وساڻ پيو.

هي ڳوٺ پراڻي ٿرپارڪر ضلعي ۾ شامل هو. بلاول وساڻ جي پيدائش 1880،85ع ڌاري ٿي. پاڻ حضرت پير سائين پاڳاري جي جماعت سان تعلق رکندي، چونڪي بان سان واڳيل هو. بلاول پنهنجي والد جو اڪيلو پٽ هو جڏهن تہ سندس فرزندن ۾ (1) محمد صالح وساڻ، (2) خميسو خان وساڻ، (3) مير محمد وساڻ نالي ٽي پٽ هئا. محمد صالح جي پيڙهي مان وري حاجي محمد مريد وساڻ ۽ بلاول وساڻ هئا.

خميسو وساڻ بلاول جي فرزند کي اولاد ڪو نہ ٿيو. جڏهن تہ بلاول جي ٽئين پٽ مير محمد کي غلام محمد وساڻ نالي اولاد ٿيو. بلاول وساڻ جي پوٽي محمد مريد وساڻ جي اولاد مان وري حاجي محمد صالح ۽ خان محمد وساڻ ٿيا، جن اچي ڪنڊياري کان اوپر طرف پنهنجون زمينون آباد ڪري ڳوٺ ۽ راڄ ڀاڳ سنڀاليا، جڏهن تہ بلاول وڏي جي پوٽي بلاول ٻئي جي اولاد مان، مٺا خان وساڻ، جان محمد وساڻ، اَمير علي وساڻ، محمد ملوڪ وساڻ ۽ علي نواز وساڻ پنهنجي خاندان کي سنڀاليو. وڏو بلاول وساڻ وڏي سخا ۽ راڄ ڀاڳ وارو اوطاقي شخص هو. پاڻ پير سائين شاهہ مردان شاهہ ڪوٽ ڏٺي رحہ ۽ سيد

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

سورهيه بادشاهه رح جن جي مان ۾ دعوتن جو انتظام ڪري سعادتون حاصل ڪيون.

1937_38ع ۾ بلاول وساڻ جي دعوت تي پير سائين سيد سورهيه بادشاهه جن مڪني هاٿيءَ تي سوار ٿي تشريف فرما ٿيا. اباڻي ڳوٺ پرسان وڏي قديمي نم جي وڻ پرسان هاٿيءَ پٽاري ڪي رهايو ويو هو. اهڙي طرح هاٿيءَ جي سار سنڀار لهنڊڙ پيلواڻ جي خدمت چاڪري ڪئي وئي.

ان دعوت جي موقعي تي امير علي وساڻ جي پاءُ نالي وڏيرو جان محمد وساڻ موجب پير سائين سردار جن کي وڏيرو بلاول وساڻ گهوڙو سنجن سان تحفي ۾ پيش ڪيو هو. اِهو گهوڙو هندستان جي علائقي گڙهو واري پاسي جو والهوتي نسل جو هو. وڏيرو بلاول وساڻ جي ان گهوڙي کان سواءِ جيڪا مشهور گهوڙي هئي ان جو نالو لال هو. اِها رنگ جي ڪميت هئي. هڪ دفعو پٽائي جي ميلي تي نمائش ۾ پڻ هن پنهنجا جوهر ڏيکاريا. بلاول وساڻ خاص ڪري اُٺ تي سوار هوندو هو جڏهن ته ساڻس وهٽن جو قافلو گڏ هلندو هو. بلاول وساڻ حر تحريڪ دوران پڻ همت ۽ جرئت جو مظاهرو ڪيو. حر جماعت جي غازين جي خدمت ڪئي. ان پاداش ۾ انگريز سرڪار سندس اباڻيون زمينون ۽ جائدادون ضبط ڪري ڇڏيون. ڪيس حر جماعت سان گڏ لوڙهن ۾ قيد به ڪيو ويو. بلاول وساڻ جوان مڙد، همت پريو، قدآور هميشه پٽڪو ۽ پهراڻ پهريل ۽ اصلي چانديءَ واري سنڌي جتي پهريندو هو.

بلاول وساڻ جي خاص خوبي ته سندس اُنن ۽ گهوڙن تي سنج ۽ ڪجاوا اُنهن تي وڏي ڪاريگري ٿيل هوندي هئي. سون ۽ چانديءَ جي زري ۽ جڙاوت ٿيل سنج وساڻن وٽ هوندا هئا.

بلاول وساڻ لاءِ مشهور آهي ته هن جڏهن 1930ع واري ڌاڪي ۾ پنهنجي پٽن جي شادي جو ڪاج ڪيو ته اِهو ڪاج مشهور ليکيو وڃي ٿو. سڄي سنڌ جا امير، سياسي سماجي شخصيتن کان سواءِ مختلف راڄن پاڳن کي دعوت ڏني. خاص طور تي راڄا واري ريل گاڏي کي مسافرن سميت مهمان نوازي ڪندي شادي جي ڪاج ۾ شريڪ ڪيو. آخرڪار بلاول

books.sindhsalamat.com

وساڻ 1945_46ع ڌاري 55 سالن جي عمر ۾ وفات ڪري ويو. ڪيس ڳوٺ بلاول وساڻ جي پير ۾ (سيده نوري ۽ حضوري) جيڪي پاڻ ۾ پاءُ پيڻ هئا. انهن جي تاريخي مقام ۾ دفن ڪيو ويو.

وڏيري خير محمد وساڻ جو انٽرويو

وڏيرو گاجن خان وساڻ جي خانداني پسمنظر ۽ گهوڙن بابت خير محمد وساڻ مير پورخاص ۾ پنهنجي بنگلي تي معلومات فراهم ڪندي ٻڌايو ته گاجن خان وساڻ اسان جو ڏاڏو هو جڏهن ته خير محمد جي والد جو نالو وڏيرو محمد دائود وساڻ هو. خانبهادر غلام محمد وساڻ کي گهوڙن جو خاص شوق ڪو نه هو. مگر هو شخص تمام سياسي ۽ سماجي ڪمن ۾ سرگرم هو ۽ سنڌ جي سياست جو چوٽون پايو سڏيو ويندو هو. وڏيرو گاجن خان وساڻ جي پيدائش 1901ع ڌاري ٿي. ڪيس گاجن غازي به سڏيو ويندو هو. گاجن وساڻ جي فرزندن ۾ الهڏنو خان وساڻ، سليمان خان وساڻ، دائود خان وساڻ به گهوڙن جي شوق ۾ پنهنجو نالو رکندا هئا. سنڌ جي مشهور شوقينن موجب اِها چوٽي مشهور آهي ته پنهنجي چڙهي لاءِ پلا گهوڙا ۽ وهٽ ته هر ڪنهن ڌاريا پر گاجن وساڻ ۽ بلاول وساڻ جي گهوڙن ميلن ۾ مقابلن جو رواج وڌو. گاجن وساڻ جو پهريون سنڌ جو گهوڙو هو جنهن ميلن ۾ هلي پاڻ وٽايو. اِهو گهوڙو جنهن تي بعد ۾ لاهور ميل جو نالو پيو سو خان بهادر غلام محمد وساڻ لاهور ميل ريل گاڏي تي چاڙهي بوگي بوڪ ڪرائي لاهور ۾ ان وقت جي گورنر جي دعوت تي ويو. جتي هن پنهنجي انداز ۾ هلڻ ڪري مهمانن جي منهن تي مُرڪون پکيڙي ڇڏيون ۽ سنڌ جي ثقافت کي جياري ڇڏيو. اِها نمائش پاڪستاني ڊي 23 مارچ جي سلسلي جو ثقافتي پروگرام هو. جنهن ۾ سنڌ، بلوچستان خاص ڪري سبي واري علائقي کان پڻ گهوڙا نمائش لاءِ آندل هئا. ان آزادي شو جي حوالي سان هن گهوڙي کي پهريون نمبر ڏنو ويو. اُتان واپسي بعد مٽس وڏيرو گاجن وساڻ لاهور ميل نالو رکيو. هي گهوڙو 1965_66ع ڌاري لاهور جي نمائش ۾ هليو. وڏيرو گاجن

sindhsalamat.com

وساڻ جي گهوڙي حيدرآباد لڳ چئنل واهه جي پٽڙي سان سردار علي احمد خان ٽنگڙي جي گهوڙي سان مقابلو ڪيو.

لاهور ميل تي وڏيرو الهڏنو خان وساڻ سواري ڪري رهيو هو هوڏانهن ٽنگڙي پڻ پنهنجو گهوڙو چڙهيو. ان مقابلي کي ڏسڻ لاءِ حيدرآباد ۾ سوين مشهور شوقين ۽ وڏيرا لڏل هئا مگر ٻن ٽن ورن کان پوءِ جڏهن لاهور ميل پنهنجي اسپيڊ پڪي ڪئي ته ٽنگڙي واري گهوڙو رئي چٽيندي نظر آيو. آخرڪار ٽنگڙي پنهنجو گهوڙو ميدان مان ٻاهر ڪڍي ويو. اهڙي طرح اِهو تاريخي مقابلو لاهور ميل کٽيو. گاجن وساڻ جي خاص سوارن ۾ مالڪن کان سواءِ اولادي فقير مڱڻهار، صفر فقير مڱڻهار، احمد فقير مڱڻهار ۽ الهڏنو خان وساڻ مشهور سوار هئا.

ان ڏس ۾ وڏي گاجن وساڻ جي پوٽي منظور حُسين وساڻ ۽ سندس نوجوان فرزند وڏيرو شاهجهان منظور وساڻ سان ملاقات ٿي، ٻاڻ ڪنڊياري ۾ رهن ٿا ۽ پنهنجي وڏن جي ورثي يعني سياسي سماجي ۽ ثقافتي ڪمن ۾ حصو وٺي رهيا آهن. آءُ سندن ٿورائتو آهيان.

وڏيرو وڏل خان ڪٽياڻ

لاڙ جي شوقينن ۾ ڪٽياڻ خاندان بهادري، شجاعت، سخاوت کان ويندي گهوڙن جي شوق ۾ اُتم رهيا آهن. وڏيرو وڏل خان ڪٽياڻ جا گهوڙا، نالي "جادوگر" جنهن جو رنگ سونهري هيو. ان کان سواءِ سندس مڪڙو گهوڙو به مشهور هيو. لاڙ ۽ سنڌ جي ميلن ۾ واهه جو هليو. سندس سوار قوتو خان بروهي ٽنڊي محمد خان وارو هيو.

هڪ دفعي متو خان وساڻ ۽ محمد صالح ڪٽياڻ جي گهوڙن وچ ۾ شيخ پرڪيو ۾ مقابلو ٿيو پر متي وساڻ جي بوسڪي گهوڙي کان ڪٽياڻ گهوڙو ميدان ماري ويو.

وڏيرو سائين بخش ٽنگڙي

سائين بخش ٽنگڙي جو گهوڙو ڪارو ڪميت جنهن تي محمد بخش ڀهوڙ سوار هيو. ان جي به اصل بلي پائي هئي. هن گهوڙي وٽ ٿاٽ وارو هيو

books.sindhsalamat.com

۽ اُڏري هلندو هو. سنڌ جي مڙني ميلن ۾ هليو خاص ڪري سمن سرڪار، سانوڻ فقير، پٽ ڏٽي، نصرپور ۽ ٻين ميلن ۾ هليو.

سال 1987ع ۾ سمن سرڪار جي ميلي ۾ حاجي سائين بخش ٽنگڙي ۽ متو خان وساڻ جو گهوڙو ڪبوتر پاڻ ۾ مقابلي ۾ لٿا. ٻئي هڪ ٻئي کان زور هليا. شوقين ٻنهي گهوڙن کي پهرين نمبر تي رکيو.

وڏيرو محمد صالح هاليپوٽو ۽ وڏيرو عبدالرزاق خان هاليپوٽو

لاڙ ۾ هاليپوٽن جا گهوڙا گذريل اڌ صديءَ کان سنڌ جي ميلن ۾ هلندا پيا اچن. اڄ به وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو ان شوق کي جاري رکيو اچي. خاص طور تي لاڙ ۾ سانوڻ فقير جو ميلو هجي وڏيرا پنهنجي نگرانيءَ ۾ لڳرائيندا آهن. سڄي سنڌ جا شوقين ان نمائش ۾ شريڪ ٿيندا آهن.

وڏيري محمد بشير خان هاليپوٽو جو گهوڙو لک پٽي، رنگ جو سرخو جنهن تي وڏيرا پاڻ خود به سوار ٿيندا هئا. سندن خاص سوار جمعو سونهارو هوندو هو. لک پٽي گهوڙي سڄي سنڌ ۾ نالو ڪمايو. خاص طور تي سمن سرڪار، لطيف سائين، سانوڻ فقير ۽ هڪ دفعي ٻهرمبري جي ميلي ۾ واهه جو هليو.

سيد نور علي شاهه عمرڪوٽ

سيد نور علي شاهه ۽ سائين علي مردان شاهه وارن جا گهوڙا به سنڌ ۽ ٿر جي ميلن ۾ هليا. (سرخو چال) ان کان سواءِ سندن ڪميت گهوڙي جيڪا ريل ڪار جي نالي سان مشهور هئي. سندن سوار نور محمد ۽ پير بخش ٻئي بادشاهه ڪاريگر هئا. ان کان سواءِ جهڏي وارو ٻاڳيهو خاصخيلي به سندن سوار هيو. ان کان سواءِ محمد علي شاهه ڪاروڙو عمر اٽڪل 90 سال تائين وارڙين گهوڙن جو يوناني حڪيم ۽ سوار هيو. ٿر جي ميلن ۾ هو وهٽ گهمائيندو به هو.

رئيس احمد خان پرڳڙي

ڏينگاڻ وارن رئيسن مان رئيس احمد خان پرڳڙي وڏو مهمان نواز ۽ سخي ماڻهو هيو ۽ ان کان سواءِ گهوڙن جو پڻ وڏو شوقين هيو. سندس

sindhsalamat.com

مشهور گهوڙن ۾ (ڪبوتر) بورچال جيڪو ميلو ريلوي اسٽيشن صالح پٽيرو پر سان (رام جاڳو) اولياءَ جي ميلي تي اڪثر ڪري ٿو ۽ ٻين سنڌ جي ميلن ۾ پڻ سدائين سهڻو هليو ۽ نالو پيدا ڪيو.

هڪ دفعي صوفي فقير جي ميلي تي رئيس احمد خان پرڳڙي جو گهوڙو ڪبوتر، فقير احمد مگريو ويٺل ڊورو نارو جو گهوڙو ۽ فقير پاتو راڄڙ ويٺل هيرل واهه لڳ ڪپرو، جي گهوڙن جو ڪانٽن جو مقابلو ٿيو آخرڪار شوقينن رئيس احمد خان پرڳڙي جي گهوڙي کي پهريون نمبر ڏنو.

ڪنڌيرو وارا مري

ڪنڌير لڳ پيرو نمل هنن فقيرن مان صحبت فقير مري، سنڌس گهوڙو لغڙ. سومر مريءَ جو گهوڙو (ملنگ ۽ ناچو) ناچو رنگ جو ڪميت هيو. ماڻڪ مري، حاجي سائينداد مري هنن وٽ به پلا گهوڙا هوندا هئا.

محمد حيات هنگورجو

سندس مشهور گهوڙا جن ۾ ناچو درويش، رانديڪو چڪور، پارس، جوڳي تمام گهڻا مشهور ٿيا. هي وڏو نالي وارو خفتي سوار ٿي گذريو آهي، مگر ساڻس ملاقات نه ٿيڻ سبب گهڻي معلومات حاصل ٿي نه سگهي.

حاجي سائين بخش جوٽيجو

حاجي سائين بخش جوٽيجو سنڌ جي نامور شوقينن مان هڪ آهي، سندن اصل ڳوٺ بقار آهي، جتي سندن وڏن جون محل ۽ ماڙيون اجان به ثقافت جو ورثو سڏجن ٿيون. سندن والد جو نالو بانڪو خان جوٽيجو هيو خانصاحب محمّد حيات جوٽيجو سندس سئوٽ هيو سندس مشهور گهوڙن ۾ ڪميت جيڪو ڏاڍو سهڻو هيو سن 1980ع واري ڏهاڪي ۾ هليو. ٻيو گهوڙو نالي محبوب رنگ جو مڪڙو سنڌ جي مشهور ميلن ۾ پهرين جوڙ ۾ هليو. ان کان سواءِ نالي شاهين جيڪو ڪجهه سال اڳ ۾ واهه جو پاڻ ملهايو سندس سوارن ۾ محمّد شريف ماڇي، احمد مڱڻهار، حبو پهوڙ ۽ ٻيا سوار شامل هيا، مالڪ پاڻ به سواري ڪندو هيو. بلوچستان کان به هن وڏي اگهه وارا گهوڙا خريد ڪيا، پاڻ وڏو نيڪ،

books.sindhsalamat.com

پرهيزگار ۽ سخي بندو آهي، هن سال فيبروري 2018ع ۾ درويش بهرم بري جي ميلي مي موقعي تي، اسان دوست جن ۾ شاهجهان جوٽيجو ملهار خان ملڪاڻي، لال خان وساڻ، ممتاز شاهه لڪياري ۽ ٻين سندس اوطاق جي حاضري ڀري، پاڻ وڏي مهمان نوازي ڪئي.

حاجي سائين بخش جوٽيجو سامور شاخ لڳ پيرو نمل

حاجي محمد اشرف درس ۽ محمد قائم درس: سندن ڳوٺ مور هڏي لڳ ڪپرو، سندن گهوڙو (جهولو) تمام گهڻو مشهور ٿيو.

محمد علي راڄڙ: سندس گهوڙو (ڪوهِ نور) ۽ (سپنا) مشهور ٿيا.

وڏيرو گاجن خان وساڻ ڪنڊياري

جيئن ته اِها چوٽي سنڌ ۾ مشهور رهي آهي ته ڪنڊياري وارو خانبهادر غلام محمد خان وساڻ سنڌ جي سياست ۽ سماجي ڪمن ۾ سنڌ جو چوٽون پايو يعني ٽنپ سڏيو ويندو هو. اهري طرح سنڌ جي هن سدا ملوڪ خفت ۽ شوق ۾ به سندس خاندان گهٽ نه رهيو آهي. هن خاندان مان وڏيرو گاجن خان وساڻ جيڪو خانبهادر وساڻ جو چاچو هيو سو گهوڙن جي شوق ۾ اڳيرو هيو. وڏيري گاجن خان جي پٽ الهڏنو وساڻ به سندس ساٿ ڏنو. هنن جو سن 1970ع واري ڏهاڪي ۾ گهوڙو (چال) مشهور ٿيو جيڪو ان زماني ۾ هلندڙ راجا واري ريل کان به تکو ۽ تيز هيو. ان وقت جي مشهور ميلن ۾ هليو سندن سوار لونگ فقير مڱڻهار هوندو هيو. جڏهن ته وڏيرو گاجن خان ۽ سندس پٽ وڏيرو الهڏنو خان پڻ خود سواري ڪندا هيا. ان کان سواءِ سندن گهوڙو راڪيٽ، لاهور ميل، انهن کان سواءِ لال پري گهوڙي به سڄيءَ سنڌ ۾ مشهور ٿي. هنن گهوڙن خاص طور تي پٽ شاهه، سانوڻ فقير، اُڏيرو لال جاٽ جو ميڙو، سمن سرڪار، پير پٺو بهرم بري، سيد جمال شاهه جو ميلو لڳ سڪرنڊ، ميلو بگو شير لڳ قاضي احمد ۾ واهه جو ميلو ڪٽيو ۽ واهه واهه ڪرائي.

ان کان سواءِ هڪ دفعي قيصر گهوٽ جي ميلي ۾ به پلا پير ڏيکاريا.

وڏيرو گاجن وساڻ جي ٻين سوارن ۾ لونگ مڱڻهار کان سواءِ سيد محمد رحيم شاهه به سندن سوار رهيو.

sindhsalamat.com

وڏيرو محمد صالح وساڻ، محمد مريد وساڻ ۽ وڏيرو امير علي وساڻ جا مشهور گهوڙا. هنن وڏيرن منجهان وڏيرو بلاول خان وساڻ جو گوڙو "سدا بهار" رنگ مڪڙو سنڌ مشهور ٿيو. هنن وڏيرن وٽ سدائين نهايت ئي قيمتي گهوڙا توڙا قيمتي سنج رهيا آهن. جن تي سون ۽ چانديءَ جو جڙاوتي ڪم ٿيل هوندو هيو.

وڏيرو امير علي خان وساڻ گهوڙيسواري جي تربيت لونگ فقير مڱڻهار وٽان حاصل ڪئي. وڏيري امير وسان جا جيڪي گهوڙا سنڌ ۾ مشهور ٿيا اُنهن ۾ چڪور، برسات گهوڙي، ڏاڙيل، پتنگ پروانو ان ڪان سواءِ (چال) جيڪو 1990ع واري ڏهاڪي ۾ مشهور ٿيو ۽ جيڪو بلوچستان گندا واهه بلوچستان سان تن لکن ۾ خريد ڪري آندو ويو هو.

ميرپورخاص ڳوٺ ڪاڻ وارا وساڻ. وڏيرو بلاول خان وساڻ، وڏيرو مير محمد وساڻ وڏيرو ابراهيم وساڻ. هنن جي مشهور گهوڙن ۾ نالي ڪروڙ پتي جيڪو ٽر مان هن ستن لکن ۾ خريد ڪيو هو ان ڪان سواءِ ڏاڙيل، جنهن جو رنگ ناسي هيو سو مشهور ٿيو.

وڏيرو پيڙو خان ڪالرو

سندس ڳوٺ لڳ ڪاڻ ميرپورخاص آهي سندس گهوڙو چڪور ڏاڍو مشهور ٿيو. واضح رهي ته چڪور سرخو رنگ جو هيو جڏهن ته سندس سوار عبدالرحيم ڪيريو ۽ ارباب ڪيريو ڪاڻ وارا آهن.

مير محمد جمالي ڳوٺ پيارو لنڊ ضلع بدين

رئيس مير محمد خان جمالي به سنڌ سونهاريءَ ۾ گهوڙن جو پلوڙ شوقين آهي. سندس پلن گهوڙن ۾ ديدار جنهن جو رنگ سنجاف هيو. ان ڪان سواءِ جان من جيڪو سونهري مڪڙو هيو هي گهوڙا سنڌ جي ميلن ۾ پهرين جوڙ ۾ هليا.

خانصاحب عبدالحڪيم مگريو

خانصاحب وڏيرو عبدالحڪيم مگريو جو پنهنجو ڳوٺ لڳ ڪنڌياري آهي. پاڻ ۽ سندس پٽ يار محمد مگريو گهوڙن جا وڏا شوقين

books.sindhsalamat.com

رهيا آهن. هنن ڪي سدائين گهوڙن سان چاهه رهيو آهي. سندن اوطاق جي ڪڙهه ڪڏهن به گهوڙن کان خالي نه رهي آهي.

سندن مشهور وهٽن ۾ هرڻ مشهور ٿيو هرڻ رنگ ۾ سونهري بورهيو. ان کانسواءِ نالي "ٽر ٽلو" گهوڙو جيڪو ويهه سال اڳ پنجاب مان آيو سندن سوار احمد فقير مڱڻهار هيو هي گهوڙو جڏهن ميلي ۾ هلندو هيو ته اصل زمين وچائي ڏيکاريندو هيو. ڄڻ زلزلو اچي ويو.

مير محمد مراد خان ٽالپر

مير محمد مراد خان ٽالپر جو ڳوٺ ميرآباد ضلع ٽنڊو الهيار ۾ آهي. سندن گهوڙا به سنڌ ليول تي مشهور هيا.

سردار نبن خان خاصخيلي

سندس ڳوٺ ڊاسوڙي آهي، سردار نبن خان جو گهوڙو ڪميت اصل اُڏرندو هيو. سندس سوار غلام رسول خان مڱڻهار هيو. جيڪو به سنڌ جي خانصاحب سوارن منجهان هڪ هُيو.

حاجي علي محمد پهوڙ

سندس گهوڙو مڪڙو مشهور ٿيو جنهن مٿان سواري مشهور سنڌ ملوڪ سوار بچو ڏيٿو ڪندو هيو.

نظير ٿاڪر قائمخاني

محترم نظير ٿاڪر قائمخاني، ٽنڊو الهيار ضلعي جو تمام وڏو آبادگار آهي. گڏوگڏ سياسي ۽ سماجي ڪمن ۾ به سندس حصو رهيو آهي. سندس پٽ نعيم خان قائمخاني پنهنجي والد سان گڏ سنڌ جي ثقافت ۾ حصو وٺندي، گهوڙن جي پالڻ ۽ ميلن ۾ شريڪ ٿيندو رهيو آهي.

سندس ناليوارن گهوڙن ۾ ڪمانڊو ۽ طوفان اڄ ڪلهه ڪاميابي سان هلي رهيا آهن. نعيم خان جو ڪمانڊو نالي گهوڙو، رئيس علي حسن خان مريءَ کان خريد ڪيو. سندس سوار ميهر علي فقير مڱڻهار آهي ۽ محمد

sindhsalamat.com

رمضان بروهي جهول وارو. ان کان سواءِ ياد رهي تہ ڪماندو رنگ جو ڪميت ڪارو ۽ طوفان، رنگ جو سرخو آهي. سنڌ جي مختلف ميلن ۾ هي گهوڙا هلي چڪا آهن.

ڀرم ڀري جي فقير گادي نشين جا گهوڙا

ڀرم ڀري هونئن بہ هڪ تہ سنڌ ۾ بزرگ ۽ وڏي ۾ وڏي مڇ جي ڪري مشهور آهي. ان جي ڏسڻ لاءِ هزارين ماڻهو گڏ ٿيندا آهن. ڀرم ڀري فقير جي ٻي وڏي سڃاڻپ ان ميلي ۾ گهوڙن جي هلڻ جي ٽور جو مقابلو هوندو آهي. سڄي سنڌ کان ڀلا گهوڙا ۽ شوقين گڏ ٿيندا آهن.

هن درگاهہ جي گادي نشين فقيرن ۾ صيفل فقير جوٽيجو حسين فقير جوٽيجو نور محمد فقير جوٽيجو انور فقير جوٽيجو ۽ ٻيا گهوڙيسوار ۽ شوقين آهن. هنن جي سدا ملوڪ گهوڙن ۾ ترٽلو سدابهار دلربا، رنگ جو سرخو جڏهن تہ ترٽلو رنگ جو سنجاب ۽ سدابهار رنگ جو مڪڙو هيو.

هنن فقيرن مان انور فقير جوٽيجو خود بہ سنو سوار هيو جڏهن تہ سندن خاص سوارن ۾ لائق چانڊيو ڀرم ڀري لڳ 18 هون ميل موري ڳوٺ جو آهي. ڪيس پنهنجا گهوڙا بہ آهن. اُنهن ۾ ملنگ ۽ رانديڪو نالي گهوڙا آهن. لائق سان گڏ سندس پٽ امير بخش چانڊيو ۽ صدام حسين چانڊيو پڻ ڀلا سوار آهن.

جڏهن تہ سندن ڳوٺ پرسان عاجز اُجڻ جي ڳوٺ جو امام بخش فقير ڪهيري تمام ڀلا ساز ۽ واڳون وغيره ناهي سنڌ جي مختلف ميلن ۾ وڪرو ڪندو آهي. خاص آرڊر تي مُڪو چاندي ۽ ٻي جڙاوت بہ ڪري ڏيندو آهي. سندس گهوڙن لاءِ واڳ مشهور آهن.

ڀرم ڀري فقير جي خاندان مان انور علي فقير جوٽيجو انٽرويو ۾ ٻڌايو تہ سندن والد جو نالو عاقل فقير جوٽيجو ڏاڏاو صاحب خان جوٽيجو هنن جو پاڙو عاقل جا آهي. سندن گهوڙن ۾ عاقل فقير جي دؤر ۾ سرخي ڪميت گهوڙي مشهور هئي، انور فقير جي وقت ۾ جهولو جنهن جو رنگ سنجاب، ان کان سواءِ لغڙ جيڪو مڪڙو هيو. جيڪو لشڪر شاهہ جي ميلي تان قلندر بخش ڪنڊاٽي کان خريد ڪيو. ان کانسواءِ لغڙ گهوڙو جيڪو باگو

books.sindhsalamat.com

شاهہ جي ميلي تان خفتي در محمد کان خريد ڪيو اهو گهوڙو مور ۾ راهي جي نسل مان هو. هينئر غلام قادر فقير جوٽيجو شوق ڪري پيو جنهن وٽ لغڙ گهوڙو مشهور آهي، جيڪو هن عبدالواحد وساڻ کان پنج لکن ۾ خريد ڪيو آهي. ان کانسواءِ هرڻ، رنگ جو ڪميت ٻيو رانديڪو رنگ جو بور جيڪو دين محمد هنگورجو کان ورتو غلام قادر فقير خود بہ سواري ڪري ٿو. سندس سوارن ۾ مير حسن شر شامل آهي، سنج عمرڪوٽ جي ڪاريگر چندو ميگهواڙ کان ٺهرائين ٿا.

رئيس الهداد عرف پوڙهو زرداري

رئيس الهداد عرف پوڙهو خان زرداري مرحوم ٿوري عرصي ۾ وڏي ترقي ڪري اڳتي وڌيو. پاڻ ڏانڊن جي ڳوٺ جو تمام گهڻو شوقين هيو اهڙي طرح هو گهوڙا بہ ڏاريندو هو. محترم آصف علي زرداري جي زرعي فارم ۽ گهوڙن جي پڻ نگراني ڪندو رهيو.

سندس مشهور گهوڙن ۾ ڪانگل نالي گهوڙو جيڪو رنگ جو چال بور هيو. سندس سوار منو مگهڻهار پڻ رهيو. هنيئر سندس فرزند رئيس بشارت علي زرداري جا گهوڙا پڻ سنڌ جي مختلف ميلن ۾ ڀلا هلن پيا. اُنهن ۾ شاندار ۽ جاگير مشهور آهن.

رئيس عبدالسلام خان زرداري

پاڻ نوابشاهہ جو سنو آبادگار آهي ۽ گهوڙن جو شوق آٿس سندس گهوڙو سدا باهر ۽ ڪوهہ نور مشهور آهن.

زوار رئيس قائم خان زرداري

سندس ملنگ گهوڙو سنڌ جي ميلن ۾ ڀلو هلي پيو.

حاجي رضا محمد زرداري

سندس ڳوٺ لڳ ٻچيري ضلع نوابشاهہ ۾ آهي. پاڻ سنو شوقين آهي.
سندس گهوڙو جهولو مشهور آهي. هن سال پٽ شاهہ تي پڻ واهہ جو هليو.

sindhsalamat.com

سيد عيدن شاهه

پاڻ ضلع نوابشاهه سان تعلق رکي ٿو. سندس گهوڙو ڪماندو مشهور آهي. جنهن تي سنڌ جو سدا ملوڪ سوار منو مڱڻهار سواري ڪندو آهي.

وڏيرو محمد صالح اُنڙ

پاڻ نوابشاهه ضلعي جو رهواسي آهي. سندس ڳوٺ ڪڏهر لڳ سڪرنڊ ۾ آهي. پاڻ خانداني گهوڙا پُري آهي. سندس خاندان ۾ سندس فرزند شاهجهان خان اُنڙ ۽ منظور خان اُنڙ واهه جا شوقين آهن ۽ پاڻ به سواري ڪن. سندن مشهور گهوڙن ۾ دلربا، رنگ سرخو اٽس سڄي سنڌ ۾ مشهور آهي.

حاجي غلام نبي راهو! اعجاز علي راهو

حاجي غلام نبي راهو جو ڳوٺ لڳ سعيد آباد ضلعي مٽياري ۾ آهي. پاڻ سني آبادگار سان گڏوگڏ گهوڙن جو وڏو شوقين آهي. سندس مشهور ٽيندڙ گهوڙن ۾ (1) ناچو جيڪو رنگ جو ڪميت، (2) ديناري، جيڪو رنگ جو سرخو هيو سندس گهوڙا سنڌ جي مڙني ميلن ۾ هليا. سندس سوار ارباب مڱڻهار رهيو.

وڏيرو الهه بخش خان ڏاهري

وڏيرو الهه بخش خان ڏاهري جو ڳوٺ حبيبي لڳ دوڙ ضلع نوابشاهه ۾ آهي. سندس پلن گهوڙن ۾ (1) ملنگ، (2) چڪور، (3) ديوانو سندس گهوڙن تي ارباب مڱڻهار سواري ڪندو هو.

رئيس عبدالرحمان ڏيٽو

سندس ڳوٺ پليجاڻي موري آهي. عبدالرحمان ڏيٽو پاڻ گهوڙن جو مالڪ ۽ خودسواري پڻ ڪندو آهي. سندس مشهور گهوڙن ۾ (1) سانول سنهڙو، (2) ڪبوتر جيڪو رنگ ۾ سائو سرخو هيو. سندس گهوڙا ڇيهه پلا، سنڌ جي مختلف ميلن ۾ هليا.

books.sindhsalamat.com

حاجي محمد حسن لغاري

سندس ڳوٺ لڳ جهڏو ۾ آهي. سندس مشهور گهوڙن ۾ (1) راڪيٽ، (2) ناچو جن تي سنڌ جو پلوڙ سوار ارباب مڱڻهار سواري ڪندو هيو.

رئيس حاڪم خان مري ۽ رئيس علي خان مري سنجهوري تعلقي ۾ گهوڙن جا سنا شوقين هئا. سندس گهوڙن جو سوار رسول بخش چاڪراڻي ۽ محمد شريف ماڇي ڳوٺ لڳ ٽوري مري، رئيس علي خان جو مشهور گهوڙو سن 1960ع ڌاري نالي (گهوڙو معشوق) جيڪو رنگ جو صفا اڇو چينو هيو. تمام پلو هليو آخر ۾ امام سڳوري جو ذوالجناح ۾ ڏنو ويو. رئيس حاڪم خان مريءَ جو گهوڙو ڪبوتر جيڪو رنگ ۾ اڇو ٻگلو هيو. جيڪو مير واهه گورچاڻي مان واٽيو سيٽ ڪان سن 1970ع ڌاري هڪ لک ۾ خريد ڪيو. جيڪو ڪافي ميلن ۾ به هليو ۽ رئيس حاڪم خان مري ۽ رئيس علي خان مري خود به سواري ڪندا هئا.

■

sindhsalamat.com

پٽ ڌڻي لطيف سائين جو ميلو
۽ گھوڙن جي نمائشي ٽور سال 2014ع

هونئن ته لطيف سرڪار جي ميلي ۾ حاضري لاءِ ڪافي دفعا وڃڻ نصيب ٿيو آ. جنهن ۾ علمي ادبي پروگرامن کان ويندي، موسيقي جون محفلون، لطيفي لات ۽ ملاکڙو پڻ ڏسڻ جي سعادت حاصل ٿي آهي. مگر هن سال جيئن اسان جو مقصد گھوڙن جي نمائش ڏسڻ ۽ گھوڙيسوارن ۽ شوقينن کان انٽرويوز ڪري گھوڙن بابت ڪجھ معلومات حاصل ڪري ان کي قلم بند ڪرڻو هيو.

سو ان ڏس ۾ سانگھڙ ۾ گھوڙن جي ڄاتوءِ شوقين وڏيرو لال خان وساڻ منهنجو ساٿ ڏنو. منهنجي دير سان سنبرڻ ڪري صبح واري ڊوڙ اسان کان نڪري وئي. البت پنهنجي مقصد ۽ معلومات حاصل ڪرڻ لاءِ وڃي حاضر ٿياسون.

سچ پڇو ته گھوڙن جو شوق به نرالو آهي. جھڙي تھڙي ۽ غريب غربي جي وس کان ٻاهر آهي. نمائش ۾ پير رکڻ سان پتو پيو ته گھوڙن جو صبح وارو مقابلو اِجھو هاڻ پڄاڻي تي پهتو آهي. البت ڪجھ وهٽ هلي رهيا هئا. انهن بابت خبر پئي ته اِهي ويڪائو گھوڙا آهن. جنهن ڪي هڙ ۾ پئسو ڏوڪڙ هجي ۽ اگر جي گھوڙي جي وک وڻيس ته پلي مالڪ سان اگھ پاڙ ڪري گھوڙو خريد ڪري.

بهرحال جيئن وڏيرو لال خان وساڻ به گھوڙن جي پلن شوقينن سان ياري، دوستي رکي ٿو ان، ڪري وڏيرو شاهجهان جوڻيجو ۽ ٻيا ڪافي شوقين اسان جو انتظار ڪري رهيا هئا. ڇا لاءِ ته اُنهن کي اسان جي اچڻ جي مقصد بابت معلوم هيو پر ادا ڇا ڪٽي ڏسون ته گھوڙن جي ريس واري

گرائونڊ يعني پِڙ جيڪو اٽڪل ٻن فرلانگ پنڌ جيترو هيو ان جي ٻنهي پاسن کان وڏيرن ۽ شوقينن جون عارضي رهائش گاهون يعني شاميانه ۽ ڪناتون لڳل هيون ۽ سوين شوقين هرڪو پنهنجي پنهنجي پاٿاريءَ تي پٽ تي سھڻا غلم غاليچا ۽ وِهاڻا لڳايو ٽيڪ ڪيو ويٺا هئا. سچ پڇو ته هيءَ اسان لاءِ نئين ڳالهه هُئي. پلي ڳالهه اِها ته هر ايندڙ خاص مهمان کي شوقينن جا خاص خدمتگار يعني نوڪر چاڪر آڌرڀاءُ ڪري ويهاري رهيا هئا.

اسان سڀ کان پهريان مخدوم غلام محي الدين جي ميلي واري اوطاق تي پهتاسون. وڏيري لال خان وساڻ منهنجو تعارف ۽ گھوڙن بابت معلومات گڏ ڪرڻ جو احوال اهم شوقينن سان ڪري ڇڏيو هو.

مخدوم صاحب سان اسان جي زندگيءَ ۾ اِها پهرين ملاقات هئي. جيئن چوڻ ۾ مشهور آهي ته مخدوم هالا وارو خاندان علمي ادبي، سياسي سماجي لحاظ کان اڳيرو آهن پر اِها ڳالهه به مشهور آهي ته سندن خاندان جو هر فرد ڏاڍو سياءُ وارو خوش خلق ۽ مهمان نواز آهي. ائين مخدوم غلام محي الدين به مون کي ڏاڍو ڪليل دل ۽ دماغ سان گڏ کُليل چهري ۽ سونهن سوڀيا وارو شخص لڳو. جيئن ته تازو گھوڙي سواري تان لهي آيو هو ان ڪري ڪيس بوسڪيءَ جو وڳو ۽ بوسڪي جو پٽڪو واهه جو ٺهي رهيا هئا. هن عزت ڏئي پنهنجي پر ۾ ويهاريو ان وچ ۾ چانهه پاڻيءَ سان اسان جي خاطر تواضح ٿي. ان وچ ۾ رستي ۾ گاڏيءَ مان ايندي اسان ڏٺو ته هر وڏيري توڙي شوقين پنهنجي توڙي دوستن لاءِ توڙي گھوڙن جي تار پوش لاءِ ايندڙ نوڪرن چاڪرن کان ويندي گھوڙيسوارن ۽ لاءِ بهترين انتظام ٿي رهيو هو. ائين لڳو جڻ هي سڀن جو ڪاڄُ هجي. ٻڪر ڪُسي رهيا هئا. ديڳيون پچي رهيون هيون. خاص بورچي گهرايا ويا هئا. تڏهن اسان کي لڳو واقعي هي وڏيراڻو ۽ اميراڻو شوق آهي. غريب غربي جي پهچ کان ڪم مٿي آهي. بهرحال قصو ڪوتاهه اسان مخدوم صاحب سان پنهنجي ڪم جي ڳالهه ڪئي. ان خوش دلي سان مختصر انٽرويو ڏيڻ پسند ڪيو.

هن پنهنجي گهوڙن جي شوق بابت خانداني پسمنظر ۾ ٻڌايو ته سندس ڏاڏو جنهن جو نالو پڻ مخدوم غلام محي الدين هيو ان ۾ سندس والد صاحب کي گهوڙن جو وڏو شوق هيو. انهن پلا گهوڙا ڏاريا اُنهن تي سواري به ڪئي. ڪجهه ميلاءِ نمائشن ۾ پاڻ چڙهي به سواري ڪئي. ان کان سواءِ سندس خاندان ۾ گهوڙا وڏيا چو ته نر ۽ ماديون به پاليندا هئا. اهڙي ريت اهل تشيع هوندي امام صاحبن جي نظر ذوالجناح لاءِ گهوڙا وغيره به ڏنا.

مخدوم غلام محي الدين صاحب

مخدوم غلام محي الدين صاحب ٻڌايو ته وٽس جيڪو گهوڙن جو نسل آهي، اُهو ڪين ڪنري واري پاسي کان سيدن جي هڪڙي گهراڻي وٽان مليو. هي نج سنڌي نسل آهي. هن نسل لاءِ (مورا) ۾ راهي، نالي گهوڙا مشهور تي گذريا آهن. سو هي اُنهن جو نسل مڪس تي ڪراس ڪرايو ويو آهي. ان لاءِ پليون گهوڙيون پڻ آنديون ويون.

مخدوم صاحب موجب هن وقت به سندس ڪڙهه هالا ۾ 7 عدد گهوڙيون، پنج گهوڙا ۽ 13 عدد گهوڙين جا سال، ٻن جا ڦر موجود آهن. ائين سندن نسل سنڌ ۾ وڌي پيو. مخدوم صاحب موجب هن وقت به سنڌ جي مختلف شوقينن وٽ سندن گهوڙن جي نسلن جا گهوڙا موجود آهن. اُنهن ۾ سيد پپو شاهه بدين واور، احمد فقير مگريو ڪپرو، سيد هاشم شاهه ۽ ٻين هنڌن تي موجود آهن.

مخدوم صاحب پنهنجي موجود ميلي ۾ گهوڙن بابت ٻڌايو ته (1) نالي گهوڙو رانديڪو جيڪو رنگ جو پورو آهي، (2) چڪور، (3) ڪانگل رنگ جو ڪارو آهي، سميت 5 گهوڙا هلن پيا. جڏهن ته به عدد تپالي به گڏ هلن پيا. ياد رهي ته ان ڏينهن شام واري ڊوڙ ۾ مخدوم صاحب خود گهوڙيسواري ڪئي ۽ پٽ شاهه ۾ سون جي تعداد ۾ گهوڙن ۾ پهرين جوڙ ۾ هليو.

احمد فقير مگريو

احمد فقير مگريو ڳوٺ حاجي مگهڻ فقير مگريو عمر سندس اٽڪل 75 سال سندس موجب هن پڻ ننڍپڻ کان گهوڙن جو شوق ڪيو. هن وٽ

books.sindhsalamat.com

سنڌي نسل کان سواءِ ڪاٺياواڙي، هندستاني نسلن جا گهوڙا پڻ ڏاريا. هن وقت مشهور گهوڙي راهيءَ جي نسل مان وٽس چڪور نالي گهوڙو موجود آهي. جيڪو مخدوم غلام محي الدين وٽان ڪيس حاصل ٿيو. احمد فقير به گهوڙن جي نسل کي اڳتي وڌايو سندس گهوڙن جي نسل مان پپو هنگورو جو وٽ جيڪو گهوڙو هلي پيو سو احمد فقير وٽان ڪيس حاصل ٿيو هو. احمد فقير وٽ هينئر چڪور کان سواءِ مڪڙو گهوڙو به مشهور آهي. سندس پٽ مٺس سواري ڪري ٿو احمد فقير جا گهوڙا به سڄي سنڌ جي ميلن ۾ هلن ٿا. سانوڻ فقير جي ميلي ۾ سندس گهوڙي بشير احمد هاليپوٽو جي گهوڙن سان مقابلو ڪري ڪٽيو لطيف جي پڙ ۾ به سندس گهوڙا واهه جا هليا.

رئيس محمد اشرف جمالي

رئيس محمد اشرف جمالي جو ڳوٺ پانڌي ضلعي نوابشاهه جو آهي. جمالي صاحب گهوڙن جي شوقينن ۾ تمام گهڻو پڙهيل لکيل گريجوئيٽ شوقين آهي. پان ايچسن ڪاليج لاهور مان تعليم حاصل ڪئي. اُتي هارس ٽريننگ ڪلب مان گهوڙيسواري جي سکيا ۽ تعليم حاصل ڪري سنڌ واپس وريو ته پنجاب جي دوستن ڪيس گهوڙو تحفي ۾ ڏنو. ان کان اڳ ۾ هن موجب سندس وڏڙن به گهوڙن کي پاليو ۽ اهميت ڏني. جمالي صاحب موجب جيڪو گهوڙو ڪيس مليو سو بلوچستان جي پلن گهوڙن جو نسل مان هيو. اشرف جمالي سن 2000ع کان چوپاز گهوڙن جي شوق ۾ پير پاتو.

سندس مشهور گهوڙن ۾ (1) سينگار رنگ جو ڪميت هيو جنهن تي سوار نبي بخش مهر گهوٽڪي ضلع وارو هيو. (2) مشهور گهوڙو فخر سنڌ، نالي ٿيو جيڪو رنگ جو چينو چار ئي پير اَڇا هُيس، جيڪي سنڌ جي ميلن توڙي بلوچستان ۽ سرائڪي بيلٽ پنجاب تائين پڻ هليا.

هن وقت پٽ شاهه جي نمائش ۾ لٿل گهوڙن ۾ (1) دلدار، (2) شير دل (3) برسات انهن ۾ دلدار گهوڙو رنگ جو بور آهي. برسات صافي مشڪي آهي، جڏهن ته شير دل مشڪي ۽ ان کان سواءِ پارس نالي گهوڙو جيڪو رنگ ۾ چنبو ڪميت آهي.

sindhsalamat.com

سندن گھوڙن جو هينئر سوار لال خان ڪيتران ضلع بارڪان بلوچستان جو مشهور سوار آهي. محمد اشرف جماليءَ جا گھوڙا سنڌ جي گهڻن ميلن تي هليا، جن ۾ پٽ شاهه، چام صاحب، عثمان شاهه جي هُڙي، سانوڻ فقير جو ميلو ان ڪان سواءِ بلوچستان ۽ پنجاب ۾ گھوڙن جو مقابلو سڏجي (چڪر واور مقابلو) ان ريس ۾ گول دائري ۾ ٻن ڪلوميٽرن جو مفاصلو ٻن چڪرن ۾ گول دائري ۾ گھوڙا مڪمل ڪن ۽ مقابلو ڪٽي سوڀ حاصل ڪن.

ان مقابلي ۾ سندس هڪ گھوڙ نالي سينگار ۽ تازو هفتو ڪن اڳ ۾ گھوڙي مقابلو ڪٽيو آهي.

سنجن جي باري ۾ محمد اشرف جمالي ٻڌايو ته اُتر ۾ ۽ لاڙ ۾ سنج ٺهن ٿا. لاڙواري پاسي بدين ۾ ڦوٽو ميگھواڙ ۽ سومار ميگھواڙ ڀلا ڪاريگر آهن. لاڙ جا سنجهه سهڻا ۽ قيمتي آهن. جيڪي ٻن ڪان ٽن لکن تائين ملن ٿا. اُتر واري پاسي سنج سستا ۽ هلڪي ڪاني يعني ليسوڙي جي ڪانيءَ مان ٺاهيا وڃن ٿا.

ان ڪان سواءِ پنجاب ۾ خانپور ضلعي، پنگ شريف، جامپور ۽ راجن پور ضلعن ۾ به سنا سنج وغيره ٺهن ٿا.

محترم محمد اشرف جمالي ڪان جڏهن معلوم ڪيو ويو ته سنڌ، پنجاب، بلوچستان جي گھوڙن جي نسل منجهان ڪهڙا نسل ڀلا ۽ ڪامياب آهن. اتي هن صاحب وراڻيو ته بلوچستان جا گھوڙا به ڀلا آهن. اُتي جا شوقين سني نسل جي گھوڙن ۽ مادين جو ميلاپ سان (Proper Breading) ٿئي تي ۽ سنو نسل وجود ۾ اچي ٿو.

پر سنڌ جا گھوڙا نسلن ڀلا آهن. جيئن آڳاٽو ڏنو وڃي ته ڪارو چاڻ يعني لاڙ واري پاسي به ڀلا نسل هئا، تر جي ڪجهه هنڌن تي پڻ شوقينن گھوڙن جي نسلن جي افزائش تي ڌيان ڏنو.

هن وقت به سنڌ جا موچارا شوقين جن ۾ وڏيرو بشير احمد خان هاليپوٽو وڏيرو شاهنواز جوڻيجو جي خاندان ۾ مخدوم غلام محي الدين ۽ ٻيا اهڙي ڪوشش ڪندي نظر اچن ٿا. جن سان سنڌ جي گھوڙن جي نسلن جي افزائش ۾ بهتري ايندي پئي وڃي.

books.sindhsalamat.com

محبوب گپچاڻي

رئيس محبوب خان گپچاڻي، ضلع نوابشاهه جو رهاڪو آهي ۽ مشهور سدا ملوڪ سوار نور نبي گپچاڻي جو سئوٽ آهي. سندس موجب هنن جي خاندان ۾ حاجي خان گپچاڻي ۽ رئيس علي بخش خان گپچاڻي سنا شوقين ٿي گذريا آهن. هنن ڀلا گھوڙا بلوچستان مان نواب خير بخش خان مري ضلعو ڪوهلو مان آندا، بعد ۾ انهن جي نسل ڪي واڌ ڏني. محبوب گپچاڻي موجب هينئر به بلوچستان مان 5 کان 6 لک ۾ سنا گھوڙا ملن ٿا. اهڙي طرح پنجاب جي علائقي ڊيرا غازي خان ۾ پڻ گھوڙن جي افزائش ٿئي ٿي. اڳ ۾ جيڪو سالن کان سبي بلوچستان ۾ گھوڙن جي مشهور نمائش ٿيندي هئي. سا هاڻي امن امان جون حالتون سنيون نه هجڻ ڪري ڊيرا غازي خان پنجاب ۾ به اهڙي نمائش لڳي ٿي. محبوب گپچاڻي جي نالي وارن گھوڙن ۾، (1) جرنل، (2) دلربا، مشهور ٿيا جيڪي سنڌ جي مختلف ميلن ۾ ڀهرين جوڙ ۾ هليا.

سوار نبي بخش خان مهر

اُتر سنڌ جو سدا ملوڪ سوار نبي بخش خان مهر ويٺل ڳوٺ جيئڻ خاڻ مهر ضلعو گھوٽڪي، ڪيس ننڍپڻ کان وٺي گھوڙن جي سواري جو دلي شوق آهي. پاڻ پٽ شاهه جي ميلي دوران گھوڙن بابت انٽرويو ۾ بيان ڪيو ته اسان سوارن ڪي گھوڙو ٺاهڻ لاءِ ڪافي وقت چڙهي جي ضرورت پوندي آهي، جڏهن وهٽ چار کان پنج سالن جو ٿيندو آهي ته مالڪ وهٽ ڪي سوار حوالي ڪندا آهن. سپ کان ڀهريان وهٽ ڪي وڪ پڪي ڪرائبي جڻ اُها شاگرد لئه الف ب جي شروعاتي پٽي مثل آهي. وڪ پڪي ڪري گام وٺندو اهڙي ريت ڪجهه مهينن کان پوءِ گھوڙو رلي ۾ ڪاهي پوندو. اهڙي طرح سال ڪن جي محنت کان پوءِ وهٽ رلي مان گيئر متائي مُن ڪٽندو، ڀهريان هلڪا مُن ۽ پوءِ تڪا من ناهيندو ۽ سوار ۽ مالڪ جي دل خوشي ڏياريندو. اتڪل مُن پڪا ڪرڻ ۾ وهٽ ڪي 6 مهينا ٻيا به لڳي ويندا، ان بعد گھوڙو وارا پڪا ڪري وارڙيو ٿيندو.

sindhsalamat.com

ٽر وارا اڪثر سوار وارا پڪا ڪري وارڙيو گھوڙو ٻيهاريندا، پر سنڌ جا سوار گھوڙي کي اجان بہ آڳاھون ڪاهيندا، واري مان ٽپي گھوڙو چوپازي تي چڙهندو.

اِها وهٽ جي وڏي ڪاميابي ليکبي جو گھوڙو ان منزل تي پهتو آهي. گھوڙي مالڪ منايون ورهائيندو ۽ خوش ٿيندو ۽ سهڻا سنج تيار ڪرائي سنڌ جي ميلن ۾ گھوڙن جي نمائش جو رُخ ڪندو. جتي سنڌ جا امير شوقين اڳ ۾ ان چٽا پيٽي ۾ هوندا آهن.

سوار لاءِ بہ اها وڏي منزل آهي جو هن پنهنجي وهٽ کي آٽي چوپازي تي ٻيهاريو آهي. مگر سنڌ جي گھوڙن ۽ سوار لاءِ هڪڙو ڏاڪو يا منزل اجان بہ اڳتي آهي، جنهن ۾ ڪو هزارن ۾ هڪ وهٽ پهچندو آهي.

جيئن علم جو ڪو چيھ ئي ناهي پر اسان اُستاد سمجھون ٿا تہ پرائمري پاس ٿيڻ کان پوءِ 30 سيڪڙو ٻار رهجي ويندا آهن. وڃي مال متاع چاري محنت مزدوري ڪندا. اهڙي ريت مڊل اسڪول ۽ هاءِ اسڪول مان 50 سيڪڙو ٻار رهجي ويندا آهن. اهڙي ريت ڪاليجن ۾ 50 سيڪڙو ٻار داخل ٿيندا آهن پر پروفيشنل ڪاليج ۽ يونيورسٽين ۾ 25-30 سيڪڙو مس شاگرد رسائي حاصل ڪندا آهن. اهڙي طرح، ايم فل ۽ پي ايچ ڊي وچي 100 مان 5 سيڪڙو مس داخل ٿيندا پر ڊگري 2 کان ٽي سيڪڙو مس حاصل ڪري سگھندا.

اهڙي ريت گھوڙن ۾ آخري منزل يعني وير ڪري چڙهڻ وڏو اعزاز هوندو اهي. ان لاءِ سئو مان ڪو هڪ گھوڙو وير چڙهيو هوندو. اهڙي طرح اهو گھوڙن جي سکيا وارو ڏکيو مرحلو ٿيندو آهي. پنجاب صوبي جي ضلع راجن پور ۾ سابق نگران وزيراعظم مير بلخ شير مزاري ۽ سندس فرزند مير ريحان خان مزاري پڻ گھوڙن جا شوقين آهن. پر پنجاب ۽ بلوچستان واري علائقي ۾ گول چڪر ۾ گھوڙا مقابلو ڪندا آهن. پر ان لاءِ بہ ضروري آهي تہ گھوڙا پنهنجي رمز ۽ پنڌ ۾ هلن ۽ نمبر حاصل ڪن. سردار ريحان خان مزاري جي مشهور گھوڙن ۾ مڪڙو ۽ ڪميت تمام پلا هليا. پنجاب ۾ گھوڙن تي مخصوص نالا رکڻ جو رواج گھٽ آهي. گھوڙا پنهنجي رنگ ۽

نسلن پويان سڃاڻپ رکن ۽ مالڪ جي مشهوري ڪرائين. سوار نبي بخش مهر موجب هن اتر سنڌ ۾ مير منظور علي خان پنهور جا گھوڙا پڻ هلايا ۽ سواري ڪئي. سندس مشهور گھوڙن ۾ ڪوھ نور ۽ برسات گھڻو مشهور ٿيا. مير منظور جا گھوڙا سڄي سنڌ ۾ هليا، خاص طور تي پٽ شاھ، قيصر گھوٽ، سمن سرڪار، سانوڻ فقير، پير پٺو، چڪ ميهر شاھ ۽ ٻين ميلن ۾ واھ جو هليا. مير منظور جو گھوڙو نالي خميني جيڪو جڪراٽين کان ورتو، سو 13 سال لڳا تار هليو.

سوار نبي بخش مهر ٻڌايو تہ هن پنجاب صوبي جي ضلعي رحيم يار خان ۾ پير تنوير حُسين گيلاني جا گھوڙا هلايا، جن ۾ نالي انگريز گھوڙو جنهن جو رنگ انگريزن وانگر پورو هيو. جيڪو تمام تکو ۽ وارڙيو گھوڙو هيو. اُن تي سواري ڪئي.

سوار نبي بخش مهر مخدوم غلام محي الدين، سردار مير گاجي پوٺو جو گھوڙو ڪمانڊو جنهن جو چنبو ڪميت هيو ان تي سواري ڪئي.

ان کان سواءِ محمد اشرف جمالي، گل حسن پنهور پير پٺو ضلعو ٺٽو جي گھوڙن تي سواري ڪئي. ضلع صادق آباد پنجاب ۾ ڳوٺ رحيم آباد ۾ محمد اظهر خان لغاري جو ڪمانڊو گھوڙو مشهور ٿيو.

اُتر سنڌ ۾ ماستر محمد ياسين جڪراڻي ۽ سندس ست پٽ سڀ اُستاد آهن ۽ گھوڙن جا شوقين بہ آهن. سندن گھوڙن ۾ نالي، ضياءُالحق، چال جو گھوڙو هلڪو ڪاٺو هيو. ان ڪري مٿس نالو پيو. ٻيو گھوڙو نالي نواز شريف ان کان سواءِ ٻين مشهور گھوڙن ۾ شاهنواز جوڻيجو جو هرڻ، سيد انور شاھ جو گھوڙو ڏاڙيل جيڪو سبي بلوچستان کان آيو.

ان کان سواءِ لاڙ ۾ علي محمد پهوڙ ۽ راول پهوڙ جو دلبر جاني بہ سنڌ ۾ واڪاڻيل آهي.

وڏيرو بشير احمد خان هاليپوٽو جو لک پتي ۽ جهاز مشهور ٿيا جيڪي لاهور ريس ڪورس سان بہ انعام کٽي آيا.

سوار نبي بخش خان مهر گھوڙن جي نسلن بابت وڌيڪ ڄاڻ ڏيندي ٻڌايو تہ هن کي گھوڙن سان هلندي اٽڪل چاليھ سال ٿيا آهن. سنڌ ۾

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

گهوڙن جو رواج اصل ۾ محمد بن قاسم جي سنڌ فتح ڪرڻ ۽ سنڌ ۾ گهوڙن تي لشڪر وٺي داخل ٿيڻ بعد شروع ٿيو. هتي جيترو وقت رهيو ان دوران ۾ گهڻا گهوڙا جيڪي ڪمزور ۽ ڏبرا ٿيا سي هتي ڇڏي ويا. اهڙي ريت سنڌ جي گهوڙن جي نسل سان عرب گهوڙن جو ميلاپ ٿيو ان مڪس ٿيڻ سان عربي گهوڙن ۽ سنڌي گهوڙن جو ٻج گاڏڙ ساڏڙ ٿي ويو ان ڪري گهوڙن ۾ نواڻ پيدا ٿي. ان گڏيل نسل کي بلوچستان وارن ماڻهن (هير زئي) نسل جو نالو ڏنو هير زئي نسل جا گهوڙا، بهادر ۽ جتادار ٿين ٿا. هن وقت به بلوچستان ۾ مير نواب خير بخش خان مري وارن جي هسٽري ٻڌائي ٿي ته هو به مارشلا جي دورن ۾ روپوش رهيا ۽ افغانستان ۽ روس تائين وڃي رسيا. اُتان سندن قبيلن وري روس ۽ افغانستان مان گهوڙن جا نسل مڪس يعني گاڏڙ ڪري آندا. سي به سنڌ ۽ بلوچستان ۾ مشهور ٿيا.

وڏيرو شاهه جهان خان جوڻيجو

پٽ ڏني سرڪار جي ميلي ۾ گهوڙن جي نمائش ۾ سنڌ جي امير شوقينن ۾ وڏيري شاهنواز خان جوڻيجو جي خاندان جا فرد جن ۾ خاص طور تي شاهجهان جوڻيجو ۽ محمد خان جوڻيجو به نمايان حيثيت ۾ نظر پئي آيا. جڻ ته پٽائي سرڪار جي هن اڱڻ تي ميزباني سندن هٿن ۾ هُجي، هر اينڊڙ ويندڙ شوقين کان وٺي فقير فقراءِ کي ڏيڻ وٺڻ ۾ سندن سرس حصو واضح ڏسڻ ۾ پئي آيو. هونئن ته اڳ ۾ بيان ٿي چڪو ته هر شوقين پنهنجا گهوڙا بيڙا ساڻ ڪري شاميانا لڳائي عارضي اوطاقون قائم ڪري چٽين رلين ۽ رنگين نرم نرم وهاڻن تي سنگت سان ٽيڪون لڳائي ڪچهرين ۾ مصروف هئا، واهه جي خدمت ڪري رهيا هئا، اهڙي ريت هنن وڏيرن جون پڻ اوطاقون آباد نظر پئي آيون.

وڏيري شاهجهان پنهنجي خانداني گهوڙن جي شوق بابت ٻڌايو ته اسان جي ڏاڏي وڏيرو سنجر خان جوڻيجو هن شوق جي شروعات ڪئي پر ان شوق کي پروان تي رسائڻ وارو وڏيرو شاهنواز خان جوڻيجو هو. هونئن ته پٽ ڌڻي جي ميلي تي گهوڙن جي نمائش سالن کان ٿيندي پئي اچي پر

books.sindhsalamat.com

حقيقت ۾ سن 1994ع کان وڏيرو شاهنواز خان جي مالڪي ۽ ميزباني ڪري، سڄي سنڌ جي اهم شوقينن سان رابطو ڪري ان ۾ چڻ ساهه وجهي ڇڏيو.

گهوڙن لئه ميدان پٽ تيار ڪرائي، شوقينن کي سهولتون ڏنيون ۽ اهم مقابلا ٿيڻ لڳا، وڏيرو شاهنواز خان کي گهوڙن جي ميدان ۾ جنهن گهوڙي نالو روشن ڪرايو سو هيو نالي (هرڻ) رنگ ۾ ڪميت هيو پنيان پير اڇا هيس ۽ منهن تي مٿان بانو هيس.

هن گهوڙي جي نسل بابت وڏيرو شاهجهان خان ٻڌايو ته ڪنري واري پاسي سيدن جو گهوڙو ۽ مادي گهوڙي ٿر جي نڪرن جي هئي. ان نسل مان هي نئڊڙو وچيرو وڏيري کي تحفي ۾ مليو. جنهن سنڌ ۾ خوب نالو ڪمايو. شاهنواز جوڻيجو خود پلو سوار هو. ان سن 1994ع ۾ شاهجهان خان کي نصيحت ۽ تربيت به ڏني ته بابا اگر گهوڙن جو شوق رکڻو اٿوَ ته پاڻ سواري ڪريو. سوارن جو آسرو نه رکو. اهڙي طرح گهوڙو هرڻ سڄي سنڌ ۾ هلڻ لڳو پٽائي سرڪار کان سواءِ سمن سرڪار، سانوڻ فقير، بهرم بري، چام صاحب ۽ ٻين ميلن ۾ ٻهرين جوڙ ۾ نمبر حاصل ڪرڻ لڳو. شاهجهان خان ٻڌايو ته اڳي گهوڙن جي ميدان جو ٽريڪ يعني پٽو ٽن پٽن تي مشتمل هوندو هو ۽ ڪافي ماڻهو وچ تي به ويهندا هئا. ان ڪري ٻين پانهين وارن ماڻهن کي گهوڙا ڏسن ۾ تڪليف ٿيندي هئي. ان ڪري وڏيرو شاهنواز پٽ شاهه ۾ ون وي ٽريڪ يعني پٽو متعارف ڪرايو ته ماڻهو پانهيون ٺاهي آرام سان ڏسن ٿا، ۽ وچ ۾ گهوڙا هلن ٿا.

اُتر سنڌ، پنجاب ۽ بلوچستان ۾ چڪر وارو مقابلو آهي، جڏهن ته سنڌ ۾ 2 فرلانگ پنڌ جي ٽريڪ جو رواج آهي. وڏيرو شاهنواز جي ٻين مشهور گهوڙن ۾ ناچو هي سائو سرخو هيو جو بعد ۾ رنگ مٽائي عمر جي حساب سان ريٽائرڊ ٿي ويو. هن وقت شاهنواز خان وٽ هرڻ ۽ ناچو گهوڙي جي نسلن مان ڦر وڌندا آهن ۽ گهوڙن جو نسل وڌي پيو. وڏيرو شاهجهان موجب ٻج هجي نج، جيئن پوکن ۾ وڻ ٽڻ، گل ٻوٽن ۾ مالڪ جي ڪائنات به اصلي ٻجن تي قائم اهي، اهڙي طرح پلا گهوڙا ۽ گهوڙين مان ڦر پلا ٿين

sindhsalamat.com

تا. باقي قدرت جو ڪرم آهي. پلن پنيان ڏلا ۽ ڏلن پنيان پلا بہ ڪڏهن ڪڏهن ٿيو وڃن ٿا. پر اصل اصل آهي.

ميلن ۾ هن وقت رواج ٿي ويو اهي تہ اڪثر ڪري نر گهوڙا هلن ٿا. مادي ڪا هيڪڙ ٻيڪڙ ميلا مار ٿئي ٿي.

ڪن شوقينن جو اهو بہ اعتراض ٿيندو اهي تہ گهوڙيءَ مادي جي ميدان ۾ اچڻ سان نر گهوڙا هرڪجن ٿا ۽ خراب ٿين ٿا. ڪي وهت تہ پتا بہ چڏي گهوڙيءَ پويان ڪاهيو پون. وري ٻي ڳالهہ تہ اڪيلا گهوڙا وري واڻڙا ٿيو وڃن اُنهن لاءِ ٻيو ساٿي يعني ٽپالي ۽ ٽرواري پاسي ان ڪي ايلچي پڻ سڏجي سو ساڻ ڪٽن.

وڏيرو شاهجهان پنهنجي موجوده وهتن بابت ٻڌايو تہ هينئر پٽ ڏٽي سرڪار جي ميلي ۾ سندن شهزادو نالي گهوڙو پلو آهي، جنهن تي وڏيرو محمد خان جوٽيجو خود سواري ڪري ٿو. شهزادو رنگ ۾ ڪارو ڪميت ۽ منهن تي بانو يعني لڪير اٿس. جيڪا نرڙ ڪان هيٺ چپ تائين اٿس. جيڪا وڏي سونهن جي نشاني آهي.

وڏيرو شاهجهان جوٽيجو پنئورين جي نشانن بابت سوال تي وراڻيو تہ ڪي پنئوريون وهت جي سونهن سوڀيا ۾ واڌارو ڪن ٿيون. ڪي وري سنيون ڪو نہ لڳن ٿيون. باقي نياڳ سياڳ وارين پنئورين جي چڪر ۽ وهم گمان تي اسان ويساهہ ڪو نہ رکون.

البت هندو مذهب وارا انهن پونئورين ڪي پنهنجي حوالي سان نالا ڏين ٿا. گهوڙن جي رنگن بابت سوال تي وڏيرو شاهجهان ٻڌايو تہ:

(1) ڪميت: مطلب تہ ڪاري رنگ وارو ڪي وهت سفا ڪارا ٿين.

(2) سرخو: هن رنگ ۾ مڪس وار يعني ڪارا ۽ اڇا وار گڏيل هجن تہ سرخو سڏبو.

(3) مڪڙو: مطلب تہ پوري رنگ وارو.

(4) ٻور: پورو ڳاڙهسرو اُٺ جي رنگ جهڙو.

(5) ڪبوتر: هي مڪس ڳاڏڙ رنگ آهي. هن ۾ پچ تي وار بہ ٿين پر رنگ ڪچو سڏجي.

books.sindhsalamat.com

(6) صمد مڪڙو: هن رنگ ۾ وارن جي ٻُر ۽ پچ اچو ٿئي. هن رنگ ڪي ان ڪري بہ پسند ڪو نہ ڪيو ويندو آهي جو امامن سڳورن جي سامهون يزيدي لشڪر وارن وٽ اهڙي رنگ جا گهوڙا هيا.

(7)سفيد سرخو: هي سفيد اڇو رنگ آهي جنهن تي امام سڳورن بہ سواري ڪئي ان ڪري ان ڪي تبرڪ طور ذوالجناح لاءِ خاص طور تي چونڊيو ويندو آهي. وڏيرو شاهجهان جوٽيجو ڪان سوال ڪيو ويو تہ پلا گهوڙن جي اهم مقابلن ۾ ريفري يا امين جو ڪيترو ڪردار آهي ان جي جواب ۾ هن ٻڌايو تہ ان سلسلي ۾ وڏيرو شاهنواز جوٽيجو جن سنڌ جي مشهور شوقينن جن ۾ مير منظور خان پنهور، مخدوم غلام محي الدين، وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو سيد نبي بخش شاهہ، حسن درس ۽ ٻين سان صلاحون ڪيون تہ اهڙو باقاعده مشينري سسٽم ڏنو وڃي جنهن ۾ ٽي وي ۽ ڪمپيوٽر تي گهوڙن جي ڳوءِ ڪي مانيٽر ڪيو وڃي ۽ خاص امين ان ڪي مانيٽر ڪن. ان سلسلي ۾ سنڌ هارس ڪلب جي نالي سان بنياد بہ سن 2000ع ڏاري وڌو ويو. ليڪن سڀئي شوقين ان تي متفق نہ ٿيا ۽ چياٿون گهوڙن جي روايتي شوق جو امين ڏسندڙ عوام ۽ اُنهن جو داد آهي. سو جنهن ڪي ملي سو ڪٽيندو. پر شاهجهان موجب هن وقت وري بہ اسان ڪجهہ دوست ان سسٽم لاءِ سوچي رهيا آهيون تہ ڪو باقائده طريقيڪار هُجي ۽ جيئن لاهور ريس ڪورس ۽ ڪراچي ريس ڪورس گرائونڊ جي سرپرستي حضرت پير سائين پاڳاره جن ڪن ٿا. اهڙي طرح سنڌ ۾ بہ خاص خاص شوقين گڏجي انهن روايتن تي عمل ڪن ۽ شاهہ لطيف هارس گولڊ ڪپ ۽ ٻين خاص موقف ۽ نالن تي ٽورناميٽ ڪري گهوڙن ۽ سندن مالڪن ڪي آزادي ڪپ وانگر ڪپ ڏنا وڃن. تہ جيئن هيءَ شوق سنڌ ۾ پروان چڙهي وڏيرو شاهجهان ڪان سوال ڪيو ويو تہ هن وقت گهوڙن جا ڪهڙا پلا سوار آهن؟

جواب ۾ هن وراڻيو تہ مڱڻهار فن جي لحاظ ڪان سنڌ ۾ سٺا سوار ٿي گذريا آهن. هن وقت بہ منو مڱڻهار، احمد مڱڻهار، ارباب مڱڻهار، غلام حسين مڱڻهار ڪان سواءِ نور نبي گيچاٽي ۽ ٻيا سر فهرست سوار آهن.

sindhsalamat.com

هونئن بہ گھوڙو پنھنجو پاڻ بہ سوار آھي. ان ۾ خاصيت آھي تہ پاڻ پلو ٿيندو، ٻي ڳالھہ تہ مالڪ خود بہ سُنا سوار آھن ۽ خود سواري ڪن ٿا.

گھوڙي لاءِ سپ ڪان پھريان سار سنڀال لئہ سنئنس جو ڄاڻو ھجڻ ضروري آھي. ڇا لئہ جو ھو سمجھي سگھندو تہ وھٽ ھن وقت ڪيئن آھي. ڪاڏ خوراڪ ڪان علاوہ سندس واڪ ورزش جنھن ۾ پنڌ، ليٿھڙو واري مٽيءَ جو تازو ھجڻ، ان ڪان سواءِ وھٽ ڪا، ٿڪاوٽ، بيماري وغيرہ محسوس نہ ٿو ڪري. اگر ڪو مسئلو ھوندو تہ وھٽ جي ھلٽي مان پتو پوندو. خاص ڪري وھٽ پيرن ڪان منڊائي ٽرندا آھن، سندن پير ۽ مريا سوڄ ڪري ويندا آھن، ان جي نم جي گرم پاٽي سان ٽھل ٽاڪور ڪرڻ سئنس جو ڪم آھي. ان ڪان پوءِ مالڪ ھر شي ميسر ڪري ٿو. آخر ۾ گھوڙيسوار پلي سواري ڪري ڏيکاري ۽ پنھنجا حرفتي انگ اکر، صحيح، پنڌ گام خاص طور تي واڳ جو صحيح استعمال ڪري تہ گھوڙو ڪامياب ٿيندو. جنھن سان مالڪ جي بہ عزت تہ سوار ۽ سئنس جي ناموس ٿيندي.

ان ڳالھہ جو واڌارو ڪندا ھلون تہ تازو فيبروري 2018ع تي ٽنڊو آدم شھر ۾ سنڌ جي ثقافت تي ڪم ڪندڙ شخصيت محترم محمد آچر خاصخيلي ۽ اسان دوستن گڏجي ثقافتي ڪانفرنس ۽ روايتي گھوڙن جي نمائش جو اھتمام ڪيو. ان جي سرپرستي پڻ وڏيرو محمد خان جوڻيجو ۽ شاھجھان جوڻيجو ۽ ٻين دوستن ڪئي، جنھن ۾ سنڌ جي مشھور شوقينن جن ۾ محمد خان جوڻيجو، ڏاڏو محمد ھاشم سمون، بشير احمد ھاليپوٽو، مخدوم غلام محي الدين، انور ارباب، ملھار خان ملڪاڻي، اسحاق وساڻ، خير محمد راڄڙ، عبدالسلام زرداري، پپو خان ھنگورجو ۽ ٻين شوقينن شرڪت ڪئي. ان موقعي تي گڏيل صلاح سان شاھنواز جوڻيجو ھارس ڪلب سنڌ نالي ھڪ ڪلب قائم ڪيو ويو جنھن جو سرپرست اعليٰ وڏيرو محمد خان جوڻيجو کي منتخب ڪيو ويو. اميد تہ اھيو ادارو سنڌ جي ثقافتي گھوڙن جي ورثي کي اڳتي وڌائڻ ۾ ڪارائتو ثابت ٿيندو.

■

books.sindhsalamat.com

ميلو پٽ شاھہ 2016ع

پٽ ڌڻي رحہ جن جي ميلي جي وچين ڏمال تي 15 نومبر 2016ع تي صبح جي سويل فجر نماز پڙھي، وڏيرو لال خان وساڻ سان گڏ وڃڻ نصيب ٿيو. ساجھر وڏيرو شاھجھان جوڻيجو ڏانھن روانگي ٿي. وڏيرو شاھجھان جو نوجوان فرزند عبدالرحمان جوڻيجو بہ پنھنجي والد صاحب ڏاڏي شاھنواز جوڻيجو جي روايت کي برقرار رکندي، بوسڪي جي وڳي مٿان اجرڪ جي پٽڪي ۾ ملبوس تازي گل جيان ٻھڪي رھيو ھو. اسان جي اچڻ ڪان اڳ گھوڙن جي مخصوص نمائش تيار ھئي، ميدان سنواريل ھو، ھر طرف ڪان گھوڙن جي آمد جاري ۽ گڏوگڏ سنڌ جا ملوڪ ماڻھو ٻانھي ۾ پھچي پنھنجي جاءِ ونڊ لاءِ آتا ھئا. ڪمپيئر دلمراد خاصخيلي جو سدا بھار ۽ من موھيندڙ اواز خوش آمديد جي بيتن سان آجيان ڏيندو ٿي رھيو. مطلب تہ ھر طرف رونق جو سمان ھو.

وري ٻانھيءَ جي ٻنھي طرفن ڪان شوقينن جون سينگاريل اوطاقون جيڪي روايتي شاميانن جي جھالرن سان جھرمر لايو بيٺيون ھيون. سوار وڃي پنھنجن گھوڙن تي سوار ٿيا ۽ اسان پڻ شوقينن جي ھڪ مزدا نموني گاڏي جي مٿان چڙھي اھو منظر ڏسي خوشي مان نہ ٿي ماپياسون، ھر طرف واھہ واھہ لڳل ھئي. اٽڪل 200 کن گھوڙا ھن ميلي جو سينگار بڻيا، جن ۾ ويھارو کن گھوڙا پھرين جوڙ ۾، جڏھن تہ ٻيا ٻي ۽ ٽي جوڙ ۾ مد مقابل ھئا، وڏيرو بشير احمد ھاليپوٽو، محمد پريل جڪرو، مخدوم غلام محي الدين، محمد صالح اُنڙ، سردار بابو خان برھماڻي، وڏيرو محمد خان جوڻيجو، شاھجھان جوڻيجو، ملھار خان ملڪاڻي، قمرالدين نوح پوٽو، عبدالسلام زرداري، سردار عمران ٻير، نذير احمد چنا، ڏاڏو سمون، خير محمد راڄڙ، غلام

sindhsalamat.com

محمد راڄڙ ۽ ٻين شوقينن جي گهوڙن پاڻ ۾ واهه جي ڏي وٺ ڪئي. ان وچ ۾ ڪمپيئر دلمراد خاصخيلي جي گهوڙن بابت معلومات ۽ انداز واهه جو مزو ڏنو. ٻن ڪلاڪن تائين جي ملهايل ميدان ۾ مشهور سوارن جن ۾ نور نبي گپچاڻي، سوار اُستاد ارباب مڱڻهار، ڪان سواءِ مالڪ، شوقينن ۾ محترم مخدوم غلام محي الدين جي روايتي بوسڪي جي وڳي مٿان پٽڪو ۽ گهوڙي سواري اصل جهڙو گهوٽ پيا گهمن. خير محمد راڄڙ ۽ غلام محمد راڄڙ جي سواري هيٺ گهوڙن به اصل واڄٽ وڄائي ڇڏيا. نوجوان قمرالدين نوح پوٽو ۽ محمد پريل جکرو جهڙن سوارن سميت شاهجهان جوڻيجو اصل ڪمال ڪري ڏيکاريو مطلب ته گهوڙن جي روايتي ڊوڙ من کي موهي وڌو اهڙي طرح اٽڪل 11 وڳي ڌاري صبح واري نمائشي مقابلو پڄاڻي تي پهتو. اهڙي طرح گهوڙن کي ساهي ڏيارڻ خاطر هلڪي ڦلڪي گهوم ڏني وئي. ان وچ ۾ اسان گهوڙن ۽ سوارن جا مختلف نمونن سان ڦوٽو وغيره ورتا، جن تي سنجن جي حوالي سان واهه جو ڪم ٿيل هو. لکن جي گهوڙن مٿان لکن جا سنج سنوريل هئا. سنجن جو سينگار محبوبه عورت جي سورنهن سينگارن جي ياد ڏياري رهيو هو. هر طرف سنجن تي چانديءَ جي ۽ سون جي ورڪن سان چمڪات ڄڻ ڪنوٽين جا ڪيل هجن. اصل روح پرور منظر هئا، ڪي سوار چڙهن پيا ڪي وري سواري تان لهن پيا ۽ پيار پيا ڪن. ان ڪان اڳ ۾ جڏهن سوارن پلي سواري ڪري پانهي مان داد تي حاصل ڪيو ته منجهن ڪا به وڏائي ۽ فخر نه هو نهايت نياز ۽ نوڙت منجهان عاجزي ۽ انڪساري مان پانهون پڌي مخدوم غلام محي الدين جهڙو ماڻهو به داد وصول ڪري خوش ٿي رهيو هو.

ميلي ۾ وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو طرفان ناشتي جو اهتمام

جيئن ته ميلي ۾ گهوڙن جي شوقينن جون اوطاقون مهمانن جي اچڻ جي اوسيئڙي ۾ آتيون هيون. اسان به وڏيرو شاهجهان جوڻيجو سان گڏ وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو جي اوطاقي اڱڻ تي شاميانيءَ ۾ پهتاسون. ته هر طرف ڪانپ ڪيڏي سنڌي ثقافتي ويس ۾ وٽندڙ ٻهڪندڙ ۽ ڪل مک چهرا

books.sindhsalamat.com

نظر آيا. وچ تي وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو برجمان هو چئني پاسي مهمان دوست ويٺل اصل چؤڀاري لڳي پئي هئي. تن ۾ پير حامد شاهه راشدي، ارباب صاحبان، ملهار خان ملڪاڻي، ٻيا ڪوڙ سارا دوست موجود هئا. هر ايندڙ مهمان کي ڪلي ڪيڪار لاءِ نوڪر چاڪر پانهون ٻڌيو با آدب بيٺل هئا. ان وچ ۾ حال احوال ڪندي پلن گهوڙن ۽ سوارن جي سواري بابت ڳالهيون ۽ ٽهڪڙا متل هئا، ته دستر خوان وڇائجي ويا ۽ ناشتي جي تياري ٿي. اسان ناشتي جي طعامن کي ڏسندي حيران ٿي ويا سون چو ته اهڙو ناشتو مون ڪاليج جي دوستن سان گڏ ٿرپارڪر جي ٽوئر دوران ڳوٺ سوندر ۾ حاجي جميل احمد راڄڙ جي اوطاق تي ڪيو هو. اڄ وري نصيب اڳيان ڪٽڪ جي ماني ڪان علاوه چانورن جي ۽ خاص طور تي ٻاجهريءَ جي ماني ۽ سرنهن جو ساڳ ان ڪان سواءِ ڏهي، لسي، مکڻ جو پنوڙي ڪان ويندي ماکي موجود هئي. هوڏانهن پاڃين واري پاسي مڇي، مرغي، ٻاڪري پاڃي ڪان ويندي دال سبزي جا سڀ ائٽم موجود هئا. ان ڪان سواءِ انڊا ۽ مٽياري شهر جي خاص ڊش جيڪا اسان اڳ ۾ ڪا نه ڏٺي هئي. ان ڪان سواءِ چانورن جا مختلف نمونا رکيل هئا، اصل ائين پيو محسوس ٿئي ته هتي ميلو نه پر ڄڻ وڏيري جي پٽ جي شاديءَ جي دعوت هجي. ياد رهي ته ان ناشتي واري دعوت ۾ به سئو ڪان وڌيڪ شونقين، سوار ۽ خفتي ماڻهو موجود هئا، جن کي دعوت ڏني ويئي هئي. اهڙي خدمت جو اصل واهه واهه دعا آهي ته شل اِهي اوطاقون، ڪچهريون ۽ سنڌي ثقافت جون نشانيون سدائين زنده هجن ۽ سنڌ ۽ سنڌي ماڻهو سکيا ستابا هجن ۽ خوشيون ڪوڙ هجن.

انٽرويو وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو

بشير احمد هاليپوٽو سنڌ ۾ گهوڙن جي شوقينن ۾ نهايت اهم مقام رکي ٿو. سندس خاندان ۾ پنهنجي ڏاڏي حاجي محمد هاليپوٽو جي وقت کان وٺي گهوڙن جو شوق آهي. 1952ع ۾ سندس ڏاڏي ڏهن هزارن ۾ گهوڙو خريد ڪيو هو. تڏهن سستائيءَ جو زمانو هو. سندس والد صاحب به ان شوق کي جاري رکيو ۽ سنجن تي سون ۽ چانديءَ جي جڙوات جو ڪم ڪرايو ان زماني ۾ به نالي

sindhsalamat.com

ڦوٽو ميگھواڙ سنجن ناھڻ جو وڏو ڪاريگر هو. جيڪو بدين شهر جو رهاڪو هيو.

وٽن سنڌي نسل جي گھوڙن کان سواءِ مارواڙ ڪانياواڙ ۽ گڙهي جي هندستاني علائقن جا گھوڙا بہ حاصل ڪياءِ اڳتي هلي انهن نسلن کي مڪس ڪرايو ويو.

پاڻ سنڌ جي مشهور گھوڙن مور ۽ راهي جي نسل بابت ڄاڻ ڏيندي ٻڌايو تہ سن 1960ع ڌاري سيد علي محمد شاهہ ڪنري وارو ان جي مڪڙي گھوڙي جي نسل مان مور ۽ راهي بنياد سنڌ ۾ پکڙيو. ان دؤر ۾ لاڙ واري علائقي ۾ چاڪر خان ڪلوئي، جنهن جا صدر ۽ ڪميت نالي پلا گھوڙا تي گذريا آهن.

هن وقت بشير احمد هاليپوٽو جي گھوڙن ۾ ڪارو ڪميت بيو نالو ڪبوتر جيڪو سرخو بور آهي ۽ مڪڙو گھوڙو سواري هيٺ آهي. اڳي پاڻ بہ سواري ڪندو هيو هاڻ خاص سوارن ۾ نواب هاليپوٽو، ڏاڏو محمد هاليپوٽو ۽ محمد پريل جکرو پڻ سندس گھوڙن تي سواري ڪن ٿا. گھوڙن جي خاص علاج معالج جي باري ۾ هن ٻڌايو تہ سنياسي مهاجر نالي حيدرآباد ۾ وڏو حڪيم جراح هو جيڪو هاڻ گذاري ويو آهي ۽ سندس شاگرد ڪم کي سنڀالين پيا. وڏيرو بشير احمد پاڻ بہ گھوڙن جي مرضن بابت ڄاڻ رکي ٿو. خود ديسي علاج ڪن ٿا، ان کان سواءِ زرعي يونيورسٽي ٽنڊو ڄام ۾ خاص ريسرچ هاسپيٽل آهي، جتي ڊاڪٽر الهہ بخش ميمڻ ۽ ڊاڪٽر عنايت الله ڪانٽيو وڏي ڄاڻ رکن ٿا.

سيد عابد علي شاهہ راشدي پنگريو ضلعو بدين

شاهہ صاحب موجب گھوڙن جو شوق ۽ عشق ڪين موليٰ حضرت علي عليہ السلام کان وٺي، ڪربلا جي امام کان ٿيندو سنڌ تائين هن خاندان جي ورثي ۾ رهيو آهي. سيد عابد علي شاهہ جن جو والد سيد شاهہ محمد شاهہ راشدي پڻ هن شوق کي اڳتي وڌايو سيد شاهہ جهان شاهہ 30 سال اڳ ۾ گھوڙن جي شوق کي سنڀاليو جڏهن تہ سيد عابد علي شاهہ جن جو گھوڙو نالي گلاب سن 2000ع ڌاري مشهور ٿيو ان بعد نالي ناچو رنگ جو

books.sindhsalamat.com

مڪڙو قد بت جو هلڪو پر ڪڙڪي سان هليو هن وقت نالي طوفان گھوڙو رنگ ڪارو ميدان ملهائي پيو. شاهہ صاحب موجب سنڌ جا شوقين پنهنجي شوق خاطر هن ثقافت کي زنده رکيو اچن، نہ تہ سرڪار سڄوري جو ڪو بہ بالا آفيسر هن طرف توجهہ ڏيڻ لاءِ تيار ڪونهي.

حاجي محمد حسن لغاري جهڏو

حاجي صاحب موجب سندس ڏاڏي جي زماني ۾ ڪارو ڪميت گھوڙو سندس مشهور هيو جنهن جو نسل بہ اڳتي وڌيو ڪيس هي شوق ويهارو سال اڳ ۾ هن ميدان ۾ آندو سندس پهريون گھوڙو بادشاهہ جيڪو رنگ جو چينو سرخو هو ان مشهوري ماڻي ان بعد نالي مور ۽ شهزادو سنڌ جي مختلف ميلن ۾ هليا. ارباب مڱڻهار سندس گھوڙن تي سواري ڪري ٿو.

سردار بابو خان برهماڻي

پٽ ڏٺي سرڪاري جي ميلي جي موقعي تي گھوڙن جي شوق جي پلوڙ شوقين سردار بابو خان برهماڻي پنهنجي انٽرويو دوران ٻڌايو تہ سندس ڳوٺ ڪوهستان جي جابلو علائقي ۾ ٿاڻو بولا خان کان 30 ڪلوميٽر ٿاڻو عارب خان نالي قائم آهي. ياد رهي تہ عارب خان نالي شخص سندس ڏاڏو هو. سندس چوڻ موجب پراڻي دؤر ۾ جابلو علائقن رستا ۽ سفري سهولتون ڪو نہ هيون، ان ڪري سندن وڏن پڻ پلا اُٺ ۽ گھوڙا ڌاريا.

بقول سردار بابو خان برهماڻي سندس چاچو نالي محمد رمضان خان برهماڻي 30 سال اڳ ۾ هن گھوڙن جي شوق ۾ قدم رکيو. سندس گھوڙو سرخو تمام پلو نڪتو جيڪو سنڌ جي مختلف ميلن ۽ مقابلن ۾ شامل رهيو.

سردار بابو خان برهماڻي خود سن 2002_ 2001ع کان هن شوق ۾ باقائده پيير پاتو سڀ کان پهريان بلوچستان جي گھوڙن مان نواب خير بخش خان مري جي گھوڙن جي نسل مان بہ وڇيرا خريد ڪيا.

sindhsalamat.com

پاڻ پنهنجي گهوڙن جي سواري لاءِ قاضي احمد جو رهواسي سوار اُستاد مبين ڏاهري حوالي ڪئي. هن سوار جي محنت رنگ لاتو ۽ اُنهن وڇيرن پاڻ ملهايو جن مان نالي گهوڙو شير ڪوهستان. تمام گهڻو مشهور ٿيو ۽ ان کان سواءِ ڪارو مشڪي بلوچستاني. جنهن جو نالو اڳتي هلي ٽارزن رکيو ويو. ان پڻ سنڌ ۾ واهه واهه ڪرائي. اِهي گهوڙا هن وقت پٽ شاهه جي ثقافتي ڊوڙ ۾ شامل آهن. سردار بابو خان برهماڻي موجب هو ڪوهستان علائقي جو پهريون شوقين آهي، جنهن پنهنجا گهوڙا سنڌ ۽ بلوچستان جي ثقافتي ڊوڙ ۾ شامل ڪرايا آهن. هو خود به سواري ڪري ٿو ۽ گهوڙن جو خاص خيال رکي ٿو. واضح رهي ته سردار بابو خان برهماڻي ڪچهري دوران مون کي تمام سيبتو ۽ خيال رکڻ وارو ماڻهو محسوس ٿيو.

سوار اُستاد مبين ڏاهري

استاد مبين ڏاهري گهوڙي سواري جي بنيادي سکيا پنهنجي ڏاڏي علي محمد ڏاهري کان حاصل ڪئي. سندس والد محمد حنيف ڏاهري پڻ سنو سوار رهيو آهي. ان جي زماني ۾ سرخو گهوڙو سندس مشهور هو جيڪو لاڙ جي ميلي سمن سرڪار تان ورتو ويو هو. استاد مبين ڏاهري موجب سکيا جي رمز ۽ شروعات گهوڙي جي واڳ سنڀالڻ کان شروع ٿئي ٿي. سچو ڪمال ۽ ڪاريگري واڳ ۾ رکيل هوندي آهي. وڇيري تي 12 کان 14 مهينن جي عمر ۾ ننگي پُٺي چڙهبو ته جيئن وهٽ وزن سهي سگهي. اهڙي طرح مٿس هلڪو ڦلڪو تل رکبو بعد ۾ وک، قدم، رلو من، چورس ۽ وارڙيو ۽ آخر ۾ پوري اسپيڊ سان چوٽ تي چڙهندو ان سڄي عمل سيکارڻ ۾ ڪافي عرصو لڳي ٿو. سنا سوار ڪتر گهوڙن کي پڻ راهه راست تي آڻيو وجهن. اُستاد مبين ڏاهري موجب نواب خير بخش مري جي گهوڙن جو نسل هير زئي نالي پنيان مشهور آهن. هن نسل لاءِ سنڌ مان ماديون گهوڙيون ڪشمور کان ٽيندين بلوچستان پهچن ٿيون. ائين اِهي نسل مڪس ٿي خارائي به سڏجن ٿا. خاران بلوچستان ۾ هڪ علائقي جو نالو پڻ آهي.

اهڙي طرح ڊيرا بگٽي، ڪيتران واري علائقي ۾ مير خدا بخش خان مري، سردار محمد جان ڪيتران. وارا پڻ گهوڙن جا شوقين آهن. هن علائقي مان خاص گهوڙي نالي چاندي مشڪڻ بلوچستان واري، هن گهوڙي گذريل 20 سالن ۾ ڪافي وڇيرا ڏنا آهن. جن جو تفصيل ڪجهه هن طرح آهي. جناب امان الله خان ۽ مير ثناءُ الله مري سڀي مان ان گهوڙي جو وڇيرو سٽن لکن ۾ خريد ڪيو ان کان سواءِ سنڌ جي ڪافي شوقينن وٽ ان گهوڙي جي نسل جا گهوڙا موجود آهن.

سوار مبين ڏاهري موجب هن بلوچستان جي بارڪان واري علائقي ۾ چڪر واري مقابلي ۾ پڻ حصو ورتو آهي ۽ گهوڙا هلايا آهن. ان کان سواءِ رئيس عبدالسلام زرداري، رئيس رضا محمد زرداري، رئيس بشارت خان زرداري، مير مقبول خان جمالي ۽ ٻين شوقينن جا گهوڙا ميلن ۾ هلائي خوب داد حاصل ڪيو آهي.

فقير قمر الدين نوح پوٽو

فقير قمر الدين نوح پوٽو گهوڙن جي شوق ۾ ڏاڍو پڙهيل لکيل ۽ مثبت سوچ سمجهه وارو نوجوان آهي. پاڻ ايم. اي . ايل. ايل. بي ۽ حيدرآباد بارڪائونسل جو ميمبر پڻ آهي. سندس ڳوٺ موجوده مٽياري ضلعو ۾ ڪنڊو ويجهو آباد آهي. سندن وڏڙن جا هن جاءِ تي سوين سال پراڻا پڊ ۽ درگاهه شريف اباد آهي، هر سال صفر مهيني جي 28، 29 رات سماع ۽ ميلي جو انتظام ٿيندو آهي. ڪين فقيري جو لقب مليل آهي، اصل ۾ پاڻ صديقي خاندان سان تعلق رکن ٿا. مخدوم آف هالا مخدوم نوح سرور جي گادي نشينن جو پڻ هنن نوح پوٽو فقيرن جي گادي نشينن سان تمام گهرو تعلق آهي. ڪو به مخدوم صاحبن جي خاندان جو بزرگ پڳ پهريندو آهي ته پهريان هنن فقيرن جي درگاهه جي حاضري ۽ موجوده گادي نشين کان دعا ۽ اجازت حاصل ڪري، بعد ۾ مخدومي جي پڳ حاصل ڪندو اهي. فقير قمر الدين موجب مخدوم امين فهيم صاحب ۽ مخدوم جميل الزمان صاحب پڻ هن فقيرن جي درگاهه جي حاضري ڀري پوءِ گادي نشين ٿيا هئا.

فقير قمر الدين موجب سندس ڏاڏا سائين محمد فقير عرف شير فقير جيڪو ڏاڍو مٽياوارو بزرگ ٿي گذريو آهي، ان جي عزت ۽ احترام مٽياري وارا جاموٽ صاحب هجن توڙي هالا وارا مخدوم صاحب نهايت عقيدت جو اظهار ڪندا هئا ۽ محمد فقير سائين خود سهائي سومار تي هالا وڃي به مخدومن وٽ فيصلا صادر ڪرڻ فرمائيندو هو. وڏيرو شاهنواز جوڻيجو به چوندو هو ته هن محترم محمد فقير نوح پوٽو ڪان فيصلا ڪرڻ سکيا. مطلب ته سندس تربيت ۾ پڻ فقير صاحب جو وڏو هٿ هو. گهوڙن جي شوق بابت فقير قمر الدين ٻڌايو ته سندس ڏاڏا سائين جو بور گهوڙو جنهن جي منهن تي بانو ۽ پٺاري جا پويان پير اڇان هئس ۽ پارڪر جي نسل مان هو. اهو ڊوڙ رلائي ۽ وارڙين گهوڙن جو هو. سندن ڏاڏا چوندو هو ته بابا گهوڙن ۾ بور شهزور آهي. ياد رهي ته محمد فقير 90 سالن جي عمر ۾ 1964ع ۾ وصال ڪري ويو.

اهڙي طرح فقير قمر الدين جي والد جو نالو فقير مير محمد عرف ميرل فقير هو ميرل فقير هميشه گهوڙي تي سواري مهل ململ جو سفيد پٽڪو ۽ پهراڻ پهريندو هو. هن به پنهنجي وقت ۾ رواج موجب گهوڙن جو شوق قائم رکيو. آخرڪار 1981ع ۾ هي فاني جهان ڇڏيو.

فقير قمرالدين جا خود گهوڙن جي شوق بابت ويچار

جئين ته فقير قمرالدين تمام سلجهيل نوجوان آهي، ان ڪري گهوڙن جي شوق ۾ سواري ڪان ويندي تهل ٽڪور ۽ گهوڙن جي مختلف نسلن جي واڌ ويجهه بابت ڪيس وڏي ڄاڻ ۽ مهارت حاصل آهي، هن موجب هن وقت به سنڌي نسل جا گهوڙا، مارواڙي يعني گڙهو هندستاني مڪس نسل ۽ ان ڪان سواءِ ڊيره غازي خان پنجاب ۽ بلوچستان جي ڪڇهه نوابن وٽ گهوڙن جي نسلن ڪي مڪس ڪرائڻ جا باقاعده فارم قائم ٿيل آهن. جتان پلا پلا گهوڙا ڪراس ٿي خفتين وٽ پهچن ٿا.

مثال طور سنڌ ۾ اج تائين مور، راهي ۽ ريشم نالي مشهور گهوڙن جا نسل پنهنجا پير ڏيکارين پيا. محترم شاهه نواز جوڻيجو جو گهوڙو هرڻ ۽

books.sindhsalamat.com

اصيل هي نسل سيد علي شير شاهه ڪنري وارو جي گهوڙين جي نسل مان اڳتي وڌيو جيڪو رئيس بشير احمد مري ٽنڊو آدم وارن تائين پهتو اُتان مور ۽ راهي نالي پائر گهوڙا ٿيا جن نالو ڪمايو اهڙي طرح بلوچستان ۾ نواب خير بخش مري ۽ ٻين سردارن پڻ گهوڙن جو شوق جاري رکيو. رئيس قمبر علي خان ڪپري به لاڙ واري پاسي وڏو خفتي ٿي گذريو آهي. خاص طور تي ريشم جو نسل لاڙ واري پاسي هتان ڪان ٿيندو اڳتي وڌيو.

پٽ ڏٽي جي ميلي جي موقعي تي فقير قمر الدين ٻڌايو ته هن وٽ ڪڙهه ۾ 10 عدد گهوڙا موجود آهن. جن مان 07 عدد هن وقت به ڊوڙ ۾ شامل آهن. اُنهن (1) ريشم نالي هي گهوڙو سنڌي نسل جو آهي. (2) ريشم بور، (3) ناسي ڳاڙهو ڪشمشي رنگو (4) بور، 11 هزار وولٽيج ڪرنٽ وارو گهوڙو، (5) سرخو سدا ملوڪ، (6) ڪبوتر، (7) طوفان. نالي گهوڙو موجود آهي. جنهن تي هو پاڻ به سواري ڪري ٿو ۽ سوار به ڪاهين ٿا. ان ڪان سواءِ به عدد ٽپالي هڪ جو رنگ سرخو ۽ ٻيو ڪميت به شامل اهن. ان ڪم لاءِ سئنس ۽ سوار پڻ رکيل آهن. گهوڙن جي خوراڪ خاطر 15 ڪان 20 قسمن جا ڊراءِ فروٽ سميت مختلف شين جو مربو پڻ تيار ڪرايو ويندو آهي.

فقير قمر الدين جو خيال آهي ته گهوڙن جا شوقين گڏجي ڪو ڪلب وغيره ناهين. يا آرگنائيزنگ ڪميٽي ان سڄي صورتحال کي مانيٽر ڪري جنهن ۾ خفتي نيوٽرل امپائر وانگر هجن ۽ حقيقي ڪامياب گهوڙي ۽ سوار کي داد ملي. هتي لائوڊ اسپيڪر وارو رڳو پئسن خرچي تي وڏيرن، شاهوڪارن جا نالا بار بار شد و مد. لقب القابن سان وٺي ٿو مگر غريب مسڪين يا حقدار گهوڙي کي داد نه ٿو ڏياري.

فقير قمر الدين پاڻ خود سواري ڪري پٽ شاهه جي ميلي ۾ پنهنجو پاڻ ملهايو ان مان اِها ڄاڻ ملي ته هي خود به پلو سوار آهي، وٽس سٺي ٽيڪنڪ اهي، مٿي تي ٽوپي ۽ هٿن تي دستانا پهري شاندار انداز ۾ گهوڙي کي ڪاهي ٿو منجهس ڪا به وڏائي وغيره ناهي ۽ پاڻ انٽرويو دوران به بهترين انداز ۾ معلومات فراهم ڪئي، واضح رهي ته ميلي جي موقعي تي سندس ننڍڙا فرزند به گهوڙن جي تهل ٽڪور ۾ شامل هئا.

sindhsalamat.com

گهوڙن لاءِ خاص ڪُڙهہ جو انتظام

فقير قمر الدين جديد دؤر کي سامهون رکي باقائده انجنيئر ارشاد علي شاهہ کي حيدرآباد مان گهرايو ۽ گهوڙن جي لاءِ خاص قسم جي ڪُڙهہ جو نقشو تيار ڪرايو جنهن ۾، موسمي حوالي سان گرمي، سردي، برسات ۽ جهڪن جهولن ۾ گهوڙن لاءِ جوڳو بندوبست ڪرايو ويو آهي. برسات جي پاڻي، گپ چڪ، مک توڙي مڇرن کان بچاءُ لاءِ هر وقت اسپري ڪيو وڃي ٿو گهوڙن جي ڪاڌ پيٽ جي ضروري چڪاس ٿئي ٿي، تازي واري مٽي کان ويندي روشني جو انتظام ٿيل آهي.

گهوڙي جي ننڊ ڪرڻ بابت فقير قمرالدين ٻڌايو تہ گهوڙو ويٺي، بيٺي، توڙي رسي جي ٽيڪ تي پڻ ننڊ ڪري ويندو آهي.

گهوڙن کي بيمارين ۾ خاص طور تي پيٽ جو سور، فوڊ پوائزن، پيشاب بند ٿيڻ، ان لاءِ حڪمتي علاج چار جي وڻ جا پن، ٻڙ ۽ لوڻ مکس ڪري کارائبو تہ پيشاب وغيره کلي پوندو، بادي ختم ٿي ويندي. گهوڙن ۾ مک ۽ مڇر جي ڏنگ سان بہ بلڊ سان ٻئي گهوڙي ۾ بيماري پکڙجي سگهي ٿي. انگريزي علاج لاءِ مرحوم نالي ٻالڪو مهاجر حيدرآباد ۾ مشهور حڪيم ٿي گذريو آهي. هينئر بہ سندس شاگرد ڪم ڪن ٿا. ان کان سواءِ مٽياري جو سائين سيد مهدي شاهہ، سيد يار محمد شاهہ اداڪار جو والد بہ ڪافي ڄاڻ رکي ٿو وٽس هندستان مان گهرايل حڪمت جو ڪتاب وغيره پڻ موجود آهي. پر ان ڪتاب کي سائين پاڻ تائين محدود رکيو آهي. حالانڪ اهڙي معلومات ٻين شونقينن تائين پهچڻ گهرجي.

گهوڙن جي هلڻي جي پرک لاءِ سڪرنڊ لڳ محمد صالح اُنڙ جي ڳوٺ هڪ ماڇي بزرگ وڏو شوقين آهي. سندس موجب ميدان ۾ ور ڏيندي رڳو اکين سان گهوڙي کي ڏسڻو ناهي، پر گهوڙي جي سنبن جي آواز سان بہ پارکو ماڻهو سمجهي سگهي ٿو تہ گهوڙي پير تہ ڪاريو ناهي. وهت ڪيئن ٿو پير توري ڪٽي. ڪنهن وقت گهوڙو هوا ۾ هوندو آهي، سندس ڪو بہ پير زمين تي نہ لڳندو آهي، اها پڻ سوار جي مهارت آهي. فقير قمرالدين آمريڪا لنڊن سميت دنيا جي مختلف ملڪن ۾ گهوڙن جي ريس ۾

books.sindhsalamat.com

شريڪ ٿي چڪو آهي. هن ٻڌايو آمريڪا وارن جي اسٽڊي بہ ٻڌائي ٿي تہ گهوڙو ريس مهل زمين کي ٽپائي يعني وائبريٽ ڪري ٿو مطلب لرزش پيدا ڪري ٿو ۽ ڪنهن مهل سندس چارئي پير چند سيڪنڊن لاءِ هوا ۾ هوندا آهن.

دوستو سچ پڇو تہ اهڙي محبتي نوجوان سان ملي تمام گهڻي خوشي ٿي، هن صاحب پڻ منهنجي ڪتابي ڪم واري جاکوڙ کي ساراهيو ۽ دعوت ڏني تہ سندس ڳوٺ اچي سندس گهوڙن جي جديد طرز تي ٺاهيل ڪُڙهہ ۽ ٻين شين جي اسٽڊي ڪجي. انشاءَالله فقير صاحب سان ملاقاتون ٿينديون رهنديون.

رازق ڏنو سيال ۽ ساجد حسين سيال

پٽ ڏٺي سرڪاري جي ميلي ۾ گهوڙن جي نمائش دوران هنن خفتين کان انٽرويو ڪيو ويو ساجن حُسين سيال موجب سندس والد گل حسن خان سيال کي گهوڙن جو تمام گهڻو شوق هو. رئيس رسول بخش خان مري ٽنڊي آدم وارو ۽ گل حسن سيال پاڻ ۾ گهرا دوست هئا. سندن گهوڙن ۾ ترٽلو ڏماڪو ناچو نالي مشهور ٿيا. مشهور گهوڙو ڏماڪو پهريان ٽر مان لال محمد مڪراني، ٽنڊو آدم وارو وٺي ايو. پهريان ٽانگي ۾ پڻ هليو پر خفتين جي نظر چڙهي ويو. ٽانگي مان چوڙائي رئيس گل حسين سيال وارن ميدان ۾ ناهي نوڪي لاٿو 1980_82ع ڌاري هن واقعي واهہ وارو ڪرائي، ان دؤر ۾ رئيس رسول بخش مري جو مور، وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو جو لک پٽي، عظيم ٽنگڙي جو مشهو گهوڙو، غلام نبي راهو جو جاني من، علي محمد پهوڙ لاڙ واري جو نالي تارزن هي گهوڙا ميلن ۾ هڪ ٻئي جو مقابلو ڪندا هئا.

اهڙي طرح مور ۽ راهي مشهوري ماڻي واپس عمر جي حساب سان موٽيا تہ مخدوم غلام محي الدين راهي گهوڙي جي نسل کي ڪراس ۾ آڻي اڳتي وڌايو اهڙي طرح مور جي بنياد بہ سنڌ ۾ اجان هلي پيو ساجد حسين سيال وٽ. هن وقت نالي انگريز گهوڙو جيڪو رنگ جو بور آهي ۽ اچو

sindhsalamat.com

ڪميت رنگ جو آهي. سو بلوچستان مان خريد ڪيو ويو آهي. ان کان سواءِ ڪنگ نالي گهوڙو پڻ هلي پيو. جنهن تي ساجد حسين پاڻ سواري ڪري ٿو. ان کان سواءِ سوار ڦالو خان چانڊيو پڻ سواري ڪري ٿو.

ساجد حسين سيال جي گهوڙن تي بلوچستان جو نالي وارو سوار لالو ڪيتران جيڪو بارکان بلوچستان علائقي جو رهواسي آهي سو سواري ڪري پيو.

لالو ڪيتران کي بلوچستان علائقي جي گهوڙن ۽ خفتين بابت وڏي ڄاڻ آهي. سندس ڏاڏو قربان علي ڪيتران ۽ حاجي خان ڪيتران به وڏاشوقين هيا. جن گهوڙن جي مختلف نسلن کي وڌايو. لالو ڪيتران گذريل 20 سالن کان گهوڙي سواري ڪري پيو. هن بلوچستان جي سردار عبدالرحمان ڪيتران، سردار باز خان مري کان ويندي پنجاب ڏيرا غازي خان، سردار عبدالرشيد دريشڪ راڄن پور، سردار حاجي خان ڪيتران، سردار محمد اسحاق خان دريشڪ، ملڪ محمد خليل سڪلين پنجاب، سردار عبدالرحيم ڏهر، سردار محمد موسيٰ خان پنجاب، سنڌ ۾ سردار محمد اشرف خان جمالي، حاجي غلام نبي راهو فقير قمر الدين ۽ ٻين جي گهوڙن تي سواري ڪئي آهي.

رئيس عبدالسلام زرداري

رئيس عبدالسلام خان زرداري ڳوٺ حاجي محمد بخش زرداري ضلعو نوابشاهه. گهوڙن جي شوق ۾ تمام پراڻو شوقين ۽ گهوڙن بابت معلومات رکندڙ شخص آهي. سندس مشهور گهوڙن ۾ (1) سدا بهار، (2) راجا، (3) ڪوهه نور. گهوڙو سدا بهار 30 کان اڳ ۾ هليو ۽ واهه واهه ٻيهارياڻين. ان کان سواءِ هڪڙو ٻيو وهٽ ڪميت سخي در محمد خان جهت پٽ واري کان خريد ڪيو جيڪو وڏو واپاري ماڻهو آهي. جنهن تي سلام خان زرداري خود به سواري ڪئي ۽ خاص طور تي سوار محمد عالم لاشاري مختلف ميلن ۾ سواري ڪئي، ان دؤر جي مشهور گهوڙن ۾ وڏيرو شاهنواز

خان جوڻيجو جي هرڻ، محمد صالح خان اُنڙ جي دلربا ۽ ٻين سان به مقابلن ۾ هليو.

جڏهن ته ٻيو گهوڙو نالي ڪوهه نور محمد بخش خان پنهور کان خريد ڪيو هن پڻ مشهوري ماڻي. آخر ۾ حضرت امام پاڪ جي ذوالجناح جي صورت ۾ عاشوري محرم ۾ پيش ڪيو ويو.

هن وقت پٽ شاهه جي ميلي 2016ع ۾ هلندڙ گهوڙن ۾ (1) رانديڪو جيڪو مشڪي رنگ جو آهي، (2) طوفان سو به مشڪي آهي، (3) راجا جنهن جو رنگ ڪبوتر رنگو آهي، (4) ڪميت پنج ڪلياڻ جنهن تي وري سدا بهار ٻيو جو نالو رکيو ويو آهي سڀئي گهوڙا بلوچستاني نسل جا مڪس ٿيل آهن.

رئيس عبدالسلام خان زرداري جي خوبي آهي جو پيرسني ۾ هوندي هر ميلي ۾ پاڻ شريڪ ٿئي ٿو سيني گهوڙن کي پرکي ڏسي ٿو ۽ سُڪون حاصل ڪري ٿو سائين جن مون کي ڏاڍو قرب مان ڪچهري ڪري گهوڙن بابت انٽرويو ڏنو سندس مهرباني.

رئيس بشارت خان زرداري

رئيس بشارت خان زرداري ولد رئيس الهداد عرف پوڙهو خان زرداري ڏاڏا سائين جو نالو به بشارت خان زرداري.

سندس والد پوڙهو خان جي وقت ۾ سندس گهوڙو ڪانگل وڏي نالي وارو گهوڙو هو سڄي سنڌ جي ميلن ۾ مشهور گهوڙن کان مقابلو ڪري گوءِ کٽي.

ان کان سواءِ شاندار نالي گهوڙو جيڪو بلوچستاني نسل هو رنگ ۾ بور هيو. ان سال 2008ع ۾ حيدرآباد اسٽيڊيم ۾ وزيراعليٰ سنڌ سيد قائم علي شاهه جي هٿان انعامي ڪپ حاصل ڪيو.

جڏهن ته گهوڙو ڪانگل پٽ شاهه جي ميلي ۾ وزير سنڌ مير منظور احمد پنهور ان گهوڙي سوار کي ٽرافي ڏني.

اهڙيءَ طرح رئيس بشارت خان زرداري پنهنجي وڏڙن جي گهوڙن جي نالن کي عزت ڏئي ساڳيا نالا رکيا آهن. جن ۾ هن وقت پٽ شاهہ جي ثقافتي ميلي ۾ بہ ڪانگل ۽ شاندار نالي گهوڙا واهہ واهہ ڪرائين پيا. سندن گهوڙن جو سوار الله وسايو خاصخيلي آهي.

وڏيرو شاهہ نواز جوڻيجو جي گهوڙن جو سوار محمد يوسف کوسو

چام صاحب جي ميلي 2015ع جي صبح واري شاندار مقابلو ڏسڻ کان پوءِ اسان وڏيرو شاهجهان جوڻيجو سان گڏ، وڏيرو لال خان وساڻ سميت چام صاحب جي پر ۾ ڳوٺ رئيس علي اڪبر شر جي اوطاق تي آياسين. جتي حاجي علي اڪبر شر مهمان نوازي ۽ خدمت ۾ ڪابہ ڪسر نہ ڇڏي. سندس اوطاق جي اڱڻ تي وڻڪار اسان جي دل کي خوش ڪري ڇڏيو جتي ڪجهہ مهمانن ۽ گهوڙن جي شوقينن سان گهوڙن جي تحقيقي ڪتاب بابت انٽرويوز ڪيا ويا. اُنهن ۾ محمد يوسف کوسو پڻ شامل هو سندس والد جو نالو مصري کوسو آهي. هن موجب گذريل 40 سالن کان وڏيرو شاهنواز جوڻيجو جي گهوڙن جي ڪڙهہ سنڀاليندو پيو اچي. وڏيرو شاهجهان سان گڏ پرائمري اسڪول تعليم پڻ هن حاصل ڪئي. سندس چواڻي موجب وڏو صاحب نهايت خوش خلق انسان هو ۽ پنهنجي اولاد وانگر سمجهندو هو. تنهن زماني ۾ وڏيري وٽ ڦوٽو سوار ۽ خليفو نالي پڻ سوار هئا. ان عرصي ۾ وڏيرو شاهنواز جو شهزادو گهوڙو مشهور ٿيو. محمد يوسف کوسو موجب وڏيرو خود گهوڙيسواري جو سٺو اُستاد هيو. تنهن بعد استاد بيڪيو ميگهواڙ ۽ اُستاد مولا بخش عرف مؤلو بہ سٺا سوار هئا.

ان وقت وڏيرو شاهنواز جي گهوڙن ۾ هرڻ نمايان ٿيو. هرڻ رنگ جو ڪميت هو. هرڻ تي محنت ٿيڻ لڳي وڏيرو شاهنواز خود شروعاتي قدم کان سواءِ چرل ۽ ڊگاما ڪرايا. آخرڪار هرڻ ۾ مٽيا هئي نکري پيو پوءِ تہ سڄي سنڌ جي ميلن ۾ وڃي گهمائيندا هئاسين. اسان جو معمول هوندو هو تہ سياري توڙي اونهاري فجر ويل گهوڙا تيار ڪري خصوصي ڊريس پائي سياري ۾ سردي کان بچاءَ وارا ڪپڙا پهري گهوم ٿيندي هئي. سوار محمد يوسف کوسو موجب هڪ دفعي ان وقت 1990ع واري ڏهاڪي ۾ شاهنواز جوڻيجو جو هرڻ، حاجي غلام نبي راهو جو جان من گهوڙو ۽ وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو جو دلربا گهوڙا مشهور هئا، خفتين جو اسرار هو تہ انهن ٽنهي گهوڙن کي گڏي ڇڏجي تہ عوام ڪنهن کي ٿي ووٽ ڏئي. وڏيري شاهنواز سمن سرڪار تي گهوڙو ميدان ۾ لاٿو مگر وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو وڏيري جي عزت افزائي ڪري چيو تہ يارن سان کهڙا مقابلا، اهڙي طرح ان آزمائش ۾ ڪو نہ پيا.

هرڻ 10 سال تمام پلو هليو. آخرڪار ڪيس رٽائرڊ ڪيو ويو اهڙي طرح ان مان نسلي واڌ ورتي وئي. آخرڪار ڪجهہ سالن بعد پيٽ جي سور وگهي گذاري ويو هرڻ گهوڙي کي ڪڙهہ جي پر ۾ براق ڪيو ويو.

ان کان سواءِ محمد يوسف کوسو ٻڌايو تہ حضرت پير سائين پاڳارو شاهہ مردان شاهہ ثاني رحہ جن وڏيري کي گهوڙن سان ريس ڪورس گرائونڊ ڪراچي اچڻ جي دعوت ڏني. جتي وڏيرو شاهنواز کان علاوه مير منظور خان پنهور جا گهوڙا پڻ آيل هئا. اِها ثقافتي شو 2000ع ۾ ٿي هئي. اُتي جي مقامي ريس بعد هنن گهوڙن جي پنهنجي هلٽي ۽ انداز ۾ مير منظور پنهور ۽ وڏيرو شاهنواز جوڻيجو سميت شاهجهان جوڻيجو ۽ مان بہ ٻئي گهوڙي تي سوار هئاسين. اِها سنڌ جي ثقافتي سونهن حضرت پير صاحب پاڳاري ۽ ٻين مهمانن کي تمام گهڻي پسند آئي پير صاحب مٿان گئلري مان نظارو ڪري رهيا هئا. آخر ۾ پاڻ وڏيرو شاهنواز ۽ مير منظور پنهور کي خود داد ڏئي عزت ڏني. ياد رهي تہ ڪراچيءَ جي ماڻهن بہ سنڌ جي گهوڙن جي ثقافتي شو کي تمام گهڻو پسند ڪيو ۽ سڄو ميدان تاڙين جي گونج سان گونجي اُٿيو.

فخر سنڌ سوار احمد فقير مڱڻهار سان ڳالهہ ٻولهہ

سنڌ جي ناليواري گهوڙيسوار محترم احمد فقير مڱڻهار سان گهوڙن جي شوق ۽ سواري جي ڄاڻ بابت ماهراڻي معلومات حاصل ٿي. اها ملاقات ڳوٺ خانصاحب عبدالحڪيم مڱريو لڳ ڪنڊياري ضلعي سانگهڙ ۾ ٿي

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

گذري. احمد فقير مڱڻهار جا وڏا بہ اصل شاهہ ڪاريگر سوار هئا. اُنهن ۾ سندس استاد لونگ فقير مڱڻهار، الهڏنو فقير مڱڻهار ۽ اولادي فقير مڱڻهار هئا جيڪي ڪنڊياري لڳ خانبهادر وساڻ جي ڳوٺ ويٺل هئا.

احمد فقير خانصاحب عبدالحڪيم مگريو ۽ ان جي خاندان گهوڙن جي شوق بابت ٻڌايو تہ هنن جي خاندان ۾ عبدالحڪيم جو والد جيڪو مير صاحب جي لقب سان مشهور هيو ان جي زماني ۾ سندس گهوڙو نالي موتيو جنهن تي سوار الهڏنو فقير مڱڻهار هوندو هو. اهو گهوڙو سنڌ ۾ مشهور هو. ان جي سواري عيوض خانصاحب هنن فقيرن کي زرعي زمين جو بلاڪ ڪاتي ڪري ڏنو جنهن تي اڄ تائين هن خاندان جو گذران آهي. اهو گهوڙو رنگ جو ڪميت هو اها ڳالهہ صدر ايوب خان جي دؤر جي 1960ع ڌاري جي آهي. اِهو گهوڙو سنڌي نسل جو هو ان بعد ان گهوڙي موتيو جو نسل اڳتي وڌيو. ان گهوڙي سان مير مسعود احمد ٽالپر جي گهوڙي مختلف ميلن ۾ مقابلو ڪيو. ان بعد خانصاحب عبدالحڪيم مگريو جي دؤر 1930ع کان 2000ع تائين مختلف گهوڙا رهيا. جن ۾ ڏماڪو نالي گهوڙو رنگ جو ڪميت جيڪو وري گڙهي هندستان جي نسل جو هو ان کان سواءِ ڊيزل ۽ ناچو جيڪي مالڪ وڏيري گل حسن سيال کان خريد ڪيا اُنهن بہ چڱو نالو ڪمايو.

ان بعد وڏيرن هري ميگهواڙ ڪنڊياري واري کان سنجاف رنگ جو گهوڙو ورتو هنن گهوڙن مختلف ميلن ۾ پنهنجو رنگ ڏيکاريو. هنن گهوڙن جو سوار لونگ فقير مڱڻهار رهيو. سمن سرڪار، پير پنو رام جاڳو ڀهرم ٻري، جام صاحب، پير سينار ۽ ٻين ميلن ۾ هنن گهوڙن جي واهہ واهہ ٿي.

وڏيرو علي ڏنو خان مگريو جي زماني جا گهوڙا

وڏيرو علي ڏنو خان مگريو خانصاهب عبدالحڪيم مگريو جو ڀاءُ آهي. هن پڻ ان شوق کي پروان بخشيو ۽ خانداني روايتن کي پاڻي ڏنو. پاڻ جيڪي گهوڙا خريد ڪري آندا اُنهن ۾ ڊيره غازي خان پنجاب مان نالي نشان حيدر هي وهٽ راڻي پور جي سائين بودلو بهار جي گادي نشين کان

ٽيندو اشرف خان جمالي ٻاندي وارو معرفت حاصل ڪيو ويو. اهو گهوڙو اڍائي لکن ۾ پلئي پيو. ان کان سواءِ پاڳناڙي بلوچستان مان شاهين نالي گهوڙو خريد ڪيو ويو.

اهڙي طرح غلام رسول خان بليدي کان وڇيرو سرل 80 هزار ۾ خريد ڪيو ويو آهي. هن وڇيري جا ٽي پير اڇا ۽ منهن تي سري بانو اٽس. هي گهوڙا سنڌ جي ميلن ۾ ڀهرين جوڙ ۾ هليا آهن.

ان کان سواءِ وڏيري جو گهوڙو شير سنڌ هاٽي وهي چڙهي ويو آهي، ان مان گهوڙن جي نسلي واڌ ٿي رهي آهي. سوار احمد فقير مڱڻهار پنهنجي اُستاد سوار لونگ فقير کي ياد ڪندي ٻڌايو تہ اهڙن سوارن جو مثال نہ ٿو ملي، سندس خاندان هن وقت بہ ڳوٺ سليمان وساڻ لڳ ڪنڊياري ۾ رهي ٿو. خانصاحب لونگ فقير مڱڻهار 100 سالن جي عمر ۾ گذاري ويو. هن جي خاندان مان ليمون فقير ۽ اولادي فقير مڱڻهار، ساماٽو فقير مڱڻهار مشهور ٿيا. ان کان سواءِ هن علائقي جي سٺن سوارن ۾ شريف ماڇي، پيرو مل راڄپر جي ڳوٺ وارو ۽ محمد رحيم عرف ڦودنو شاهہ پنهنجي دؤر جا بهترين سوار هئا.

وڏيري گاجن خان وساڻ جو گهوڙو لاهور ميل تي پڻ استاد لونگ خان مڱڻهار سواري ڪئي. احمد فقير مڱڻهار موجب سنڌ ۾ اهو اهم ريڪارڊ آهي تہ چوتالي گهوڙن جيڪو ڀهريون گهوڙو جنهن اهو اعزاز ماڻيو سو گاجن وساڻ جو لاهور ميل هو. اِهو گهوڙي کي چوٽ ونائڻ وارو سوار لونگ فقير مڱڻهار هو. ائين چوڻ ۾ وڌاءُ نہ ٿيندو تہ چوتالي رمز جو بنياد لونگ خان مڱڻهار وٺان پيو ۽ پوءِ سنڌ ۾ ان جي پوئواري ٿي. هينئر سڄي سنڌ ۾ چوتالي گهوڙا تيار ٿي رهيا آهن. ان هنر پنيان خانصاحب ڪاريگر لونگ خان مڱڻهار سوار جي هٿي.

ساميءَ وارو گهوڙو

سنڌ ۾ گهوڙن جي نون شوقينن شايد ئي ان گهوڙي جو ذڪر ٻڌو هجي. اهو سامي وارو گهوڙو هي سامي پنڻ وارا فقير بچاءَ بند لڳ صوفي

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

فقير عمر ڪوٽ روڊ لڳ رهندا هئا. صوفي فقير ۾ ساليانيءَ گهوڙن جي ميل ۾ جڏهن ناليءَ شاهوڪار گهوڙو سامي وارو هليو تہ اصل هر طرف واهہ واهہ ٿيڻ لڳي، جڏهن ٽئي ور پورا ڪري گهوڙي سوار لڪاڏنو فقير مڱڻهار جو ٽنڊو باگو جو رهاڪو هو جڏهن سوار گهوڙي کي ٻانهن مان سلامي ڏياري تہ ٻانهي ۾ سامي فقير جهر جهنگ مان پني پُر ٿيو بيٺا هئا. اُنهن سوار جي مٿان روڪ روپين جو مينهن وسائي خلق کي حيران ڪري ڇڏيو. سنڌ جا اَمير ۽ وڏيرا اهو لقاءُ ڏسي دنگ رهجي ويا. سامي وارو اهو پهريون گهوڙو هو جتان سوار کي داد جي صورت ۾ روڪ ٻانهيءَ مان انعام ڏيڻ جو سلسلو شروع ٿيو جو اڄ تائين جاري آهي. احمد فقير مڱڻهار وري اِها دلچسپ ڳالهہ ٻُڌائي تہ وري سامي واري گهوڙي کي بہ وڏيري گاجن وساڻ جي گهوڙي لاهور ميل هلڻ ۾ ماريو پيو گهوڙو ان جي مقابلي جو نہ هو. ان کانسواءِ رئيس گهرام خان مزاري ڦلڪارا وارو ان جو گهوڙو ڪارنريو ناليءَ امپالا گهوڙو ياد رهي تہ امپالا ان زماني ۾ نئين ڪار ميدان ۾ آئي هئي. ان گهوڙي بہ پنهنجو نالو روشن ڪيو.

اهڙن نالي وارن گهوڙن ۾ سائين بخش خان ٽنگڙي ڳوٺ لڳ جهڻ موري واري جو ناليءَ سنڌ ملوڪ جنهن تي اُستاد ڦوٽو بروهي سوار هو. سو پڻ واهہ جو هليو.

محترم حاجي فريد پيرو زائي ڳوٺ ڪارو ڇاڻ بدين ڳاڙهو ضلعو ٺٽو ۽ ملڪ راجا ڪوهستان وارا بہ سٺا شوقين رهيا آهن. ان کانسواءِ پوين ٻن ٽن ڏهاڪن ۾ جيڪي مشهور گهوڙا پنهنجو نالو ٻيهاري ويا آهن. اُنهن ۾، وڏيرو شاهنواز جوڻيجو جو هرڻ، رئيس رسول بخش خان مري جو مور، رئيس الهداد ڏاهري جو ملنگ، حاجي محمد صالح اُنڙ جو دلربا، وڏيرو بشير خان هاليپوٽو جو لک پتي، گاجن وساڻ جو لاهور ميل، وڏيرو متو خان وساڻ جو جهولو، عبدالحڪيم مگريو جو ٻيزل، حاجي يار محمد چانگ جو برسات، وڏيرو گل حسن سيال جو ڏماڪو ۽ انگريز گهوڙا مشهور ٿي گذريا آهن.

اُتر سنڌ جي مشهور گهوڙن ۾ مير منظور پنهور جو ليلم ۽ ڪانگل جيڪب آباد، سبي ميلي کان سنڌ جي ميلن تان مشهوري ماڻي. سردار عبدالله خان جتوئي لاڙڪاڻو جو گهوڙو ناچو مشهور ٿيو. سردار نظير خان جتوئي جو سدا بهار سردار سڪندر خان جمالي جو بورڪميت، سردار الهڏتو خان سوزائي ڳوٺ ريتي بلوچستان جو سدا بهار، سخي در محمد ڪوسو ڪيبرائي، رڪني بلوچستان جو سدا بهار، سخي در محمد ڪوسو ڪيبرائي رڪني بلوچستان، سردار باز محمد خان ڪيتران، هنن جا گهوڙا پڻ سٺي نسل وارا آهن. ڄام پور راجن پور پنجاب مان چؤڌري ياسين خان، عزيز خان، ياسر خان وارن گهوڙن جي نسلي واڌ ويجهہ جا مرڪز قائم ڪيو وينا آهن.

ان کان سواءِ جيڪب آباد واري پاسي صدام واٽيو گهوڙن جو وڏو ڄاڻو آهي. پاڻ پالي بہ ٿو ۽ واپار ڪري ٿو صدام جو ڏنل گهوڙو گسي نہ ٿو ڪامياب رهي ٿو. سنڌ ۽ بلوچستان جي خفتين کي پيلا گهوڙا وٺي ڏين ۽ ويڪري ۾ سيٺ صدام واٽيو تمام گهڻو مشهور آهي، اهو ڄڻ سندس ڪاروبار آهي.

سنڌ ۾ گهوڙن جي مشهور سوار نور نبي گپچاڻي سان ويچار

سوار نور نبي گپچاڻي ولد بالاچ خان گپچاڻي ولد الهجڙيو خان گپچاڻي ڳوٺ گهنور خان گپچاڻي، اصل خاندان جو تعلق بلوچستان سان پر گذريل صديءَ کان مستقل طور سنڌ ۾ مقيم آهن. واضح رهي تہ هي خاندان سنڌ ۾ روايتي گهوڙي سواري جو علم و هنر رکندڙ سوارپي ۾ هر دم سرس ۽ سوايو رهيو آهي. نور نبي گپچاڻي موجب سندس نانا مرحوم حاجي حسو خان گپچاڻي جي وڏي هاڪ هئي. حاجي صاحب پنهنجي گهوڙا بہ ڏاريا ۽ سواري ڪئي، سندس مشهور گهوڙن ۾ مڪڙو ۽ چال جنهن جي منهن تي سري، بانو هيو جيڪو نور نبي خود بہ ٻاروتڻ ۾ سن 1960ع ڌاري ڏٺو هيو. هي ٻئي گهوڙا سنڌ جي مشهور ميلن جن ۾ ڄام صاحب، ڊنڙو شريف ۽ ٻين ميلن تي هليا. حاجي حسو سان گڏ حاجي گلڻ خان ڪيريو جيڪو هن علائقي سان تعلق رکندو هيو سو پڻ سٺو سوار هيو. حاجي حسو خان سان ان جي جوڙي هوندي هئي، حاجي حسو خان سن 1960ع ڌاري

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

70 سالن جي عمر ۾ گذاري ويو. اڳتي هلي حاجي حسو خان جو فرزند رئيس علي بخش خان گپچاڻي پڻ گھوڙن جو شونق جاري رکيو.

سوار نور نبي گپچاڻي جو والد رئيس بالاچ خان گپچاڻي بہ خاصو سوار هيو. نور نبي موجب سندس والد جي وقت ۾ سندس نالي مستانو گھوڙو مشهور هيو. پنهنجي سکيا جي باري ۾ نور نبي ٻڌايو تہ سندس نانا ۽ والد صاحب سندس اُستاد هيا. رئيس علي بخش گپچاڻي ۽ نور نبي گڏجي سواري ۾ سکيا حاصل ڪئي. سپ ڪان پهريان هن موجب ٻار هوندا هئاسين تہ وڏن کي سواري ڪندي ڏسندا هئاسين ۽ گھوڙن جي پيرن ۾ ديد هوندي هئي تہ ڪئين ٿو وک کڻي، اهڙي طرح سندس والد جو هڪ گھوڙو بيمار ٿي پيو. والد جي حڪم تي ان تي خالي تل رکي گھمايو ۽ ان گھوڙي تي سکيا حاصل ڪئي، آخر ۾ اِهو گھوڙو چاڪ چوبند ٿيو ۽ وري رَلا، مُن ڪيا.

اهڙي طرح حاجي حسو خان جو پوٽو رئيس غلام رسول خان گپچاڻي سان گڏ ڪافي عرصو اِهو فن حاصل ڪيو. جيڪو سندس حقيقي اُستاد ليکيو وڃي ٿو. ننڍي وهيءَ ۾ سکيا حاصل ٿيڻ جا خاص گر ٻڌائيندي نور نبي ٻڌايو تہ جڏهن نئون سرل وهٽ سواري لاءِ تيار ڪجي تہ ان جي لغام جو خاص خيال رکڻو آهي تہ وهٽ ڪيتري پاڻي ۾ آهي. ڪي وهٽ ٿڏا تہ ڪي تکا جذباتي ٿيندا آهن. ان لاءِ تکو لغام يا لسو لغام ان جي چونڊ ڪبي. ان کان سواءِ ڏِگھو لوند يا وري سوڙهو لوند ۽ ٻيا طور طريقا استعمال ڪبا.

شروع ۾ وک پڪي ڪبي، ننگي پني تي بہ چڙهبو آهي، ان بعد هلڪو تل استعمال ڪبو. اهڙي طرح صبح سوير وهٽ تي چڙهي ڪبي، ڪي وهٽ تہ نسلن ۾ پڪا هوندا آهن تہ ماءُ پيئان جهڙا اُستاد. پر محنت ۽ وقت سان وهٽ پڪو ٿيندو.

جڏهن وک کان شروعات ٿيندي بعد ۾ ڊگ، ڊگامو ڊگندو تہ ان کي روڪبو ۽ لغام چڪي گڏوگڏ اڙي جي ٺوڪر بہ ڏئي، ڊگي ڊگي نيٺ پڪو ٿيندو ۽ لغام ڪٽندو. شروع ۾ آڏڪ آڏڪ وک پڪي ڪندو ۽ سهنجو

books.sindhsalamat.com

ٿيندو ۽ سوار جي محنت رنگ لائيندي.اهڙي طرح رلا ۽ مُن پڪا ڪرائبا. گڏوگڏ سوار من پڪا ڪرائيندو ۽ آڙي ۽ چهبڪ جو هلڪو استعمال ڪندو.

آخرڪار گھوڙي لاءِ ٻہ وڏا رستا کُلن ٿا هڪ جيئن ٽر وارن گھوڙن جي ٽور آهي تہ اُهي وارڙيا سکندا ۽ سهنجا ٿيندا، مگر سنڌ جا گھوڙا مقابلن ۾ هلن ٿا ۽ اسپيڊ رٿين، ان ڪري چؤيار، چؤتالي، چورس ئي نالو ڪمائين.سوار جي سواريي واڳ ۾ رکيل آهي. سارو واڳ جو ڪمال آهي.

اهڙي طرح سوار نور نبي سڄي سنڌ جي ميلن ۾ مشهور شونقينن جي گھوڙن تي سواري ڪئي آهي. اُنهن ۾ حاجي غلام رسول گپچاڻي، s.p نادر حسين کوسو. جنهن جا راڪيٽ ۽ سونهري بور مشهور ٿيا، ان کان سواءِ پوڙهو خان زرداري جو مشهور گھوڙو ڪانگل کي تيار ڪيو جنهن پٽ شاهہ جي ميلي ۾ ڪپ حاصل ڪيو.

ان کان سواءِ مير مقبول احمد جمالي جو ناچو گھوڙو حاجي غلام نبي راهو جو لک پتي ۽ ڪميت، جان من ٻئي مشهور گھوڙا ٿي گذريا آهن. ان کان سواءِ وڏيرو محمد اسحاق وساڻ جو ميرا نصيب مشهور ٿيو.

سوار نور نبي موجب وڏن ميلن جي پُرڪشش مقابلن لاءِ گھوڙن توڙي سوارن جي وڏي تياري هوندي آهي، هر ڪو ننهن چوٽيءَ جو زور لڳائيندو ۽ ٻانهينءَ مان واهہ واهہ ڪرائڻ لاءِ جتن ڪندو. هر عام و خاص ماڻهن جي داد خفتين لاءِ حوصلو هوندو آهي ۽ دل باغ و بهار ٿي ويندي آهي.

قانوني حساب سان 3 کان 4 ور ٿيندا آهن. شروع ۾ رلامن ڪري گھوڙو دم پڪو ڪندو. جڏهن تيار ٿيندو جوت ۾ ايندو تہ پڪاور ٿي يا چار چاڙهي ڏبا، ان مان وهٽ جي پرک ٿيندي سواري دوران سوار جي محسوسات بابت نور نبي وراڻيو تہ انتهائي فخر ۽ خوشي جا موقعا هوندا آهن، سوار گھوٽ ٿي سواري ڪندو آهي. هڪ ڳالهہ جو خيال رکبو تہ واڳ جي ڪاريگري هتي ڪم ايندي، بيجا زور ۽ واڳ جي ڇڪ گھوڙي کي پريشر ۾ ڦٿائي بہ ڇڏيندي آهي. اگر وهٽ ايڏي وڏي مقابلي ۾ چار وکون بہ ڪاري ڇڏيون يعني رمز مان ڦٽي ويو تہ ڄڻ هڙ وئي. گھوڙي جي مالڪ جو

sindhsalamat.com

اندر ئي سڙي ويندو. پر جي رس ڪيائين واهه واهه ڪرايائين ته گهوڙي سوار سان گڏ مالڪ به ٻهڪي پوندا ۽ سوار مٿان نوٽن جي برسات ٿي پوندي. ٻانهين مان ملندڙ اِنعام بابت نور نبي ٻڌايو ته لوڪ وٽان جيڪا عزت ملي ٿي ان جو ڪو مُلهه ئي ناهي.

هر سوار سنڌي ثقافتي ويس يعني بوسڪي جو وڳو ۽ پٽڪو وٽيءَ سان اصل رنگ لائي ٿو ڇڏي. نور نبي موجب هن وقت گهوڙن جي شونقينن ۾ جيڪي خود سواري ڪري مقبوليت ماڻي رهيا آهن.

اُنهن ۾ مخدوم غلام محي الدين، بشير احمد هاليپوٽو، حاجي احمد ڏاڏو هاليپوٽو، محمد خان جوڻيجو، شاهه جهان جوڻيجو، خير محمد راڄڙ، منظور حسين اُنڙ، قمر الدين نوح پوٽو، محمد پريل جکرو، ملهار خان ملڪاڻي، ارباب امان الله ۽ ٻيا شونقين شامل آهن.

جڏهن ته سوارپي اصل ۾ ڏنڌي ۽ هنر جي لحاظ کان مڱڻهار خانداني پلا سوار آهن، جن ۾ سوار منو مڱڻهار، سوار ارباب مڱڻهار، احمد مڱڻهار ۽ ٻيا پلا سوار آهن.

گهوڙن جي نسل جي باري ۾ نور نبي ٻڌايو ته سنڌ ۾ مور ۽ راهي جو ٻڻ بنياد بهترين ڪامياب آهي ان جو نعم البدل ناهي. اهي گهوڙا سڄي سنڌ ۾ ناماچاري رکن ٿا.

■

books.sindhsalamat.com

ٻهرم ٻري فقير جي ساليانې ميلي ۾ گهوڙن جي نمائش ۽ شوقينن جا انٽرويوز

تاريخ 5 فروري 2015ع خميس جي ڏينهن صبح سويل ٻهرم ٻري فقير جي ميلي ۾ شريڪ ٿيڻ جي سعادت حاصل ٿي. اسان کان پهريان گهوڙن جو ميدان سجايل هيو. گهوڙن جي هلڻ واري ٻنهي رستن جي پاسن کان هزارين شوقين صفون ٻڌي بيهي رهيا هئا. امير شوقين وري پنهنجي پنهنجي انداز ۾ پنهنجي ٽرڪن، ڊاٽسن، مزدا گاڏين کان سواءِ ٽريڪٽر ٽرالين ۽ وڏا امير پنهنجي ليند ڪروز ۽ ويگو گاڏين جي ڪئبن ۾ ويهي گهوڙن جي ميدان ۾ نظرون اصل کُپايو بيٺا هئا. اناٺونسر پنهنجي رعب دار آواز ۾ سائونڊ تي ڪمپيئرنگ ڪري رهيو هو. اسان به پنهنجا ڪئمرا ۽ موبائل سيٽ جهلي ٻنهي رستن جي وچ واري ٻني تي بيهي گهوڙن جا پورا فوٽو ۽ وڊيوز ناهڻ ۾ لڳي وياسون. مون سان گڏ منهنجو فرزند فقير سيف الله وساڻ به منهنجي مدد ڪرڻ لڳو.

اسان اناٺونسر دلمراد عرف دلو خاصخيلي کي پنهنجو تعارف ڪرايو ته اسان به گهوڙن بابت تحقيقي ڪتاب يا مئگزين لاءِ ڪم تي آيل آهيون. اوهان اسان جو تعارف لائوڊ ذريعي گهوڙيسوارن ۽ شوقينن تائين پهچايو. پر سائين اُن وقت مٿس هزارن جي نوٽن جي بارش ٿي رهي هئي. ان ڪري هن صاحب اهو موقعو غنيمت سمجهي جنگ جي ميدان ۾ جيئن هڪ ڌر کي شڪست ملندي آهي. ۽ ٻي ڌر مال غنيمت جي ميڙڻ ۾ لڳي ويندي آهي. ان سماع موجب اناٺونسر ۽ سندس به ساٿي مال ميڙڻ ۾ پورا هئا. ان ڪري اسان جي ڳالهه دوستن ٻڌي اڻ ٻُڌي ڪري ڇڏي. اسان ڏٺو ته سندن ڪيسا لَٺُ ٿيڻ لڳا. آئون به پنهنجي پروفيسري کي ٿوري وقت لاءِ پاسي تي

sindhsalamat.com

رکي پنهنجي ڪم ۾ لڳي ويس ۽ مشهور گهوڙن جا ڦوٽو ناهڻ ۾ لڳي ويس. اناؤنسر پنهنجي مخصوص لفظن کي رٽيو بيٺو هيو. طوطي وانگر پنهنجي ٻاتي ٻولي سان ساڳيا لفظ اُچاري رهيو هو. سندس خاص لفظ هن طرح هئا ته توجهه جي بسم الله گهوڙو لهي پيو ميدان ۾ خاص طور تي وڏن وڏيرن جي گهوڙن جي واکاڻ ۾ رُڌل هيو. گهوڙي مالڪ جو نالو بشمول سندس ڳوٺ جي شهر جي ائڊريس سان جهولڻا ٻڌي ٻڌائي رهيو هو. اهو به چوندو ويو ته فلاڻي گهوڙي جو واهه جو اسٽائل آهي واهه جي اداڪاري ۽ سيٽنگ آهي. بهرحال غريب غربي ته سندس اک نه ٿي ٻُڏي. پر سچي ڳالهه اِها آهي ته گهوڙن به واهه جو رس ڏيکاريو. ميلي ۾ سئو کان مٿي گهورا لٿل هئا. جنهن ۾ 15 کان 20 گهوڙا پهرين جوڙ جا تمام بهترين هئا. جنهن ۾ وڏيرو شاهجهان جوڻيجو، وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو، وڏيرو محمد صالح اُنڙ، نظير ناڪر قائمخاني، وڏيرو امير علي وساڻ، وڏيرو بابو خان هنگورجو، وڏيرو محمد اسحاق وساڻ، وڏيرو مير منظور علي خان اُنڙ، وڏيرو گل حسن سيال، وڏيرو عبدالرحمان ڏيٿو، وڏيرو سائين بخش جوڻيجو رئيس بلال خان زرداري، جاويد احمد جهيجو، رئيس عمران ٻبر، حاجي علي نواز وساڻ، رئيس علي حسن مري، بهرم بري جي فقيرن، حسين فقير، صدام فقير جوڻيجو، فقير فضل ڪريم سڏيراڻي ۽ ٻين شوقينن جا گهوڙا شامل هئا. جن پنهنجو پاڻ مڃايو ۽ ٻانهين مان واهه واهه حاصل ڪئي.

اهڙي طرح گهوڙن جي صبح وارو مقابلو پڇاڙيءَ تي پهتو ۽ ميدان وري جلد ئي، پلن ڏڳن ۽ پلن اُٺن، سينگاري ڇڏيو. ان وقفي دوران اسان وڏيرو شاهجهان خان جوڻيجو ۽ وڏيرو لال خان وساڻ سان ملياسين. ان بعد شوقينن جي عارضي اوطاقن ۾ سندن انٽرويوز ڪرڻ لاءِ لهي پياسون. سڀ کان پهريان وڏيرو امير علي خان وساڻ، اسان جي آجيان ڪئي.

وڏيرو امير علي خان وساڻ جو انٽرويو

اهڙي طرح هن صاحب سان ڪچهري ٿي، پاڻ پنهنجي گهوڙن جي شوق بابت خانداني پس منظر بابت ٻڌايو ته اٽڪل ٻه سئو سالن کان سندن

خاندان ۾ هي شوق آهي. ان جو واضح مثال وٽن هڪ تاريخي هني جي صورت ۾ آهي جيڪو وٽن موجود آهي. جنهن تي چاندي جو ڪم ٿيل آهي. چانديءَ جي ان وقت جي رائج سڪي تي سن 1732ع لکيل آهي. جنهن مان پتو پوي ٿو ته اِهو هنو 283ع سال پراڻو آهي. اهڙي طرح پوين ٽن صدين جي وڌيڪ معلومات وٽن ڪانهي، مگر سن 1940ع واري ڏهاڪي ۾ وڏيرو بلاول وساڻ جنهن جي ڪري هي وساڻ بلالاڻي پاڙو سڏجن، ان کي پلن گهوڙن پالڻ جو شوق هو. ياد رهي ته وڏيرو بلاول وساڻ حضرت شهيد سورهيه بادشاهه رحه جن کي به گهوڙا تحفي ۾ ڏنا، جيڪي پاڻ قبول ڪيا. هڪ رنگ جو مشڪي هيو. ان بعد هن خاندان ۾ سن 60-1950ع ڌاري وڏيرو گاجن خان وساڻ جا گهوڙا تمام گهڻا مشهور ٿيا، جن ۾ لاهور ميل نالي سندس گهوڙو سڄي سنڌ ۾ مشهور ٿيو. وڏيرو بلاول وساڻ جو گهوڙو ڌاڙيل نالي جيڪو رنگ جو مڪڙو هيو سو پڻ ڏاڍو مشهور ٿيو. وڏيري امير علي خان جي عمر هن وقت اٽڪل 70 سال آهي پر پاڻ وري به سواري ڪري پيو. 50 سال اڳ ڌاڙيل گهوڙو هن بهرم بريءَ جي ميلي ۾ ڪاهيو. ڌاڙيل گهوڙو رنگ جو مڪڙو ۽ منهن تي بانو سري يعني علي مولاٰ سائين جن جو نشان هيس ۽ سندس پوبان پير اڇا هئا. ان وقت بهرم بري جي فقيرن مان محمد فقير جوڻيجو. صيفل فقير جوڻيجو ۽ اسماعيل فقير جوڻيجو ان سال ميلي ۾ موجود هئا سندن گهوڙا به هليا هئا.

ان دور جي ٻين مشهور شوقينن ۾ حاجي عطا محمد شورو ٽنڊو آدم، رئيس سوزل خان مري پاٽويون جو ويٺل حاجي محمد صالح وساڻ، حاجي محمد مريد وساڻ به مشهور هئا. سنجن جي باري ۾ وڏيرو امير علي خان ٻڌائي ٿو ته سندن وڏن خاص طور تي بلاول وساڻ ۽ گاجن وساڻ جي سنجن تي سون، چانديءَ ۽ زريءَ جو ڪم ٿيل هو. اِهي سنج ڪاڻ شهر وارا سونارا ٺاهي تيار ڪندا هئا. ان وقت ڪاڻ ۾ وڏيرن هنا ٺاهڻ لاءِ ڪاريگر به اچي ويهاري آباد ڪرايا.

امير علي خان پنهنجي گهوڙن جي تاريخ ٻڌائيندي چيو ته 50 سال اڳ ۾ هن ڪنريءَ مان سيد علي شير شاهه کان ڪميت رنگ جو شينهن مڪڙو گهوڙو خريد ڪيو. جنهن تي هن ڌاڙيل نالو رکيو. گهوڙن جا نالا به

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

جڻ شوقينن وٽ خانداني ٿيو وڃن. اگر هڪ دفعو ڪو نالي وارو گهوڙو ڪامياب ويو تہ اِهو نالو وري بہ قائم رکندو ايندو. ائين امير علي خان وساڻ جا گهوڙا اڪثر ڏاڙيل نالي تي آهن. هينئر بہ سندس گهوڙي جو نالو جونيئر ڏاڙيل آهي. سن 1981ع ڊي سي سانگهڙ، سانگهڙ ۾ نمائشي مقابلو ڪرايو ان ۾ بہ سندس گهوڙي نمبر ڪنيو. اعزازي سرٽيفڪيٽ وٽس موجود آهي. امير علي خان خاص ڳالهہ ٻڌائي تہ تر واري علائقي ۾ جنجهي وارو گهوڙو تمام گهڻو مشهور رهيو آهي. هڪ دفعي 1990ع ڏاري سيد ٻورلي محمود شاهہ جي ميلي ۾ وڏيري آمير علي، جهنجهي گهوڙي جي مالڪ کي چئلينج ڪيو مگر جنجهي گهوڙو سندس سامهون نہ لٿو. جيئن تہ تر ۾ سنڌ جي تور هلٽي ۾ فرق آهي. ان ڪري تر وارا گهوڙا سنڌ جي گهوڙن جو مقابلو نہ ٿا ڪري سگهن. چا لاءِ جو سنڌ جا گهوڙا تکا آهن. امير علي خان مهانگا گهوڙا اڪثر خريد ڪيا آهن. هن 40 سال اڳ ۾ بہ محمد اسماعيل زرداري کان 60 هزار ۾ گهوڙو خريد ڪيو هو. هن وقت بہ وٽس جيڪو ڏاڙيل گهوڙو آهي. اِهو هن رئيس رضا محمد زرداري کان خريد ڪيو اهي. پاڻ بلوچستان مان انور شاهہ کان بہ گهوڙا خريد ڪيا آهن ۽ خاص ڳالهہ تہ زندگيءَ ۾ هن ڪڏهن بہ گهوڙو وڪيو ناهي. چا لئہ جو گهوڙا پنهنجي اولاد خاص طور پٽن مثل آهن سو وڪڻڻ کي هي شوقين عيب سمجهن ٿا. آخر ۾ اِها پڻ وضاحت ضروري آهي وڏيرو اميد علي خان گذريل سال وفات ڪري ويو هن وقت سندس نوجوان فرزند ان شوق کي جاري رکيو اچي.

سوار احمد فقير مڱڻهار

سوار احمد فقير مڱڻهار خانداني سوار آهي، سندس والد جو نالو ڪانڊيرو فقير، ڏاڏو مزاري فقير ۽ پڙ ڏاڏو روحل فقير مڱڻهار هيو. سندن لڳ ٽنڊو آدم آهي. پاڻ پنهنجي ڏاڏي جي باري ۾ ٻڌايو تہ هن پاڻ بہ گهوڙا ڏاريا ۽ ٻين شوقينن ۾ محمد بچل فقير هنگورو، سومر فقير هنگورو رمضان هنگورو رهندڙ شهدادپور وارن جا پڻ پلا گهوڙا هلايا. احمد فقير مڱڻهار موجب سنڌ ۾ چوتالي يا چوباز گهوڙن جي سواري جو رواج وساڻن جي

books.sindhsalamat.com

گهوڙن وٽان پيو جن ۾ وڏيرو بلاول خان وساڻ ۽ وڏيرو گاجن خان وساڻ جا گهوڙا نالي وارا ٿيا. بعد ۾ وڏيرو شاهنواز جوڻيجو وڏيرو بشير خان هاليپوٽو حاجي محمد صالح هاليپوٽو رئيس غلام محمد اُنڙ، محمد صالح اُنڙ جو والد صاحب، مخدوم غلام محي الدين وارن هن شوق کي عروج تي پهچايو.

احمد فقير موجب سندن خاندان جي ٻين سوارن ۾ اولادي فقير مڱڻهار، گامڻ فقير مڱڻهار بہ سٺا سوار تي گذريا آهن.

گهوڙن جي مشهور سنڌ جي نسل مور ۽ راهي بابت احمد فقير مڱڻهار ٻڌايو تہ هي نسل نالي مور جيڪي رئيس رسول بخش خان مري جي گهوڙن جو نسل آهي، ان سان سڄي سنڌ ۾ وڌيو جڏهن تہ راهي مخدوم غلام محي الدين جي گهوڙن جو ڪامياب نسل آهي، جيڪو هينئر بہ سنڌ جي مختلف شوقينن وٽ وڌي پيو.

ياد رهي تہ مور گهوڙي جو سوار ارباب مڱڻهار رهيو آهي. جنهن کي K.T.N وارن گذريل سال وڏي غلام علي وانگر خانصاحب جو لقب ڏنو. جڏهن تہ هنن احمد فقير کي فخر سنڌ سوار جو لقب ڏنو. احمد فقير ٻڌايو تہ هن سڀ کان پهريان وڏيرو گل حسن خان سيال جو گهوڙو نالي ڏماڪو ناهي تيار ڪري سنڌ جي ميلن ۾ لاٿو هنيئر بہ گل حسن خان سيال جو فرزند رازق ڏنو سيال رهندڙ سيد پناهہ ڏنو شاهہ جي گهوڙن جي سواري ڪري پيو. انهن مشهور گهوڙن ۾ نالي انگريز پيو نالي برسات ڪاميابي سان وڌن پيا. ان ڪانسواءِ فخر سنڌ شوقين غلام محمد راڄڙ جا گهوڙا بہ احمد فقير جي سواري هيٺ رهيا. ڪائونس گهوڙن جي تياري بابت سوال تي هن وراڻيو تہ جيئن سني اُستاد سان گڏوگڏ شاگرد بہ ذهين هوندو تہ جلد ئي سکي ويندو اهڙي طرح ڪي گهوڙا پلي نسل جا هوندا آهن ۽ ذهين هوندا آهن تہ جلدي تيار ٿي ميدان ۾ اچي ويندا آهن. باقي هن وقت سنڌ جي پلن سوارن ۾ ارباب فقير مڱڻهار ولد محمد عيسيٰ مڱڻهار رهندڙ ٽنڊو آدم، محمد منل مڱڻهار رهندڙ ڪڏهر لڳ سڪرنڊ، نواب خان مڱڻهار ڪنري وارو جعفر فقير مڱڻهار ۽ نور نبي گيچاٽي سنڌ ۾ نالي وارا سوار آهن. ان کان سواءِ شوقينن ۾ غلام محمد راڄڙ، مخدوم غلام محي الدين، شاهہ جهان جوڻيجو عبدالرحمان ڏيٿو ملهار خان ملڪاڻي، امير وساڻ وارا خود پلا سوار بہ آهن.

sindhsalamat.com

جڏهن مختلف شوقينن وٽان سنڌ جي مشهور نسل مور ۾ راهي جي بڻ بنياد جو ذڪر نڪتو ته مون ناچيز راقم وڏيرو بشير احمد خان مري جي فرزند رئيس شڪيل احمد خان مري کان فون ڪري انٽرويو لاءِ وقت وٺڻ جي گذارش ڪئي پر مناسب رابطو ٿي نه سگهيو. ان ڪري هن ڪتاب ۾ مور ۾ راهي گهوڙي جي نسلن بابت گهٽي ڄاڻ ڪانهي.

وڏيرو عبدالرحمان ڏيٽو

سندس ڳوٺ ڏيٽا لڳ متياري شگر مل پر سان آهي. پاڻ سنو زميندار آهي. سندن خاندان ۾ سندس والد ۽ ڏاڏو به سنا شوقين رهيا. سندن ڏاڏي جي زماني جو نالي گهوڙو رفيق تمام مشهور وهٽ هيو. تنهن زماني ۾ ماڻهو وهٽن تي سواري ڪندا هئا. سواري جو رواج گهٽ هو. وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو جو والد وڏيرو محمد صالح خان هاليپوٽو وڏيرو عبدالرحمان جي ڏاڏي جو يار هيو. ان زماني ۾ به وٽن ست گهوڙا هئا. وڏيرو عبدالرحمان موجب هي شوق خرچ وارو برابر آهي پر هن ۾ دلي سڪون ۽ قلب کي قرار آهي. وڏيرو صاحب نهايت ئي دل سان اِهي ڳالهيون ڪيون ته ابا گهوڙو غازي مرد اهي، هن جي خدمت اسان لئه عبادت مثل آهي. سندن ڏاڏي جي زماني جو سوار الهو فقير بروهي هيو.

وڏيرو عبدالرحمان پنهنجي گهوڙن تي پاڻ سواري ڪري ٿو سندس چوڻ موجب هن وٽ گهوڙن بابت ڊائري آهي جنهن موجب سندس خاندان هن وقت تائين سئو سالن اندر (760) گهوڙا ڏاريا. جن مان 23 گهوڙا ڪڙهه ۾ مري ويا، سندس ڪڙهه ۾ وقت 24 گهوڙا ۽ گهوڙيون به گڏ رهيون. پاڻ ڪيترائي گهوڙا خريد ڪيا ۽ وڪرو به ڪيا.

وڏيرو عبدالرحمان ڏيٽو موجب گهوڙو پارس سن 1993ع ۾ تمام گهڻو مقبول ٿيو. ان کان سواءِ جادوگر، شهباز، ميزائل مشهور ٿيا. هن وقت وٽس 8 گهوڙا آهن. جادوگر تي خود سواري ڪري ٿو. سندس پٽ فاروق ڏيٽو به سواري ڪري ٿو جن ۾ (1) پارس مڪڙو (2) بي مهابو (3) جادوگر (4) شهباز جيڪو SP سلطان احمد کان خريد ڪيو. سندس گهوڙي ”سنڌ سينگار“ حيدرآباد ۾ ٿيل

نمائش ۾ لطيف ايوارڊ به حاصل ڪيو هو. گهوڙيسواري جي فن بابت عبدالرحمان ڏيٽو جو چوڻ هيو ته هي وڏو فن آهي. گهوڙي سواري مطلب ماڻهو وچ دريا جي سير ۾ هوندو آهي. پوءِ گهوڙو ڪيس تاري يا ماري ڪيترا دفعا سوار گهوڙن تان ڪريا آهن. هڏ گڏ ڀڃايو ويهن. وڏيرو موجب هو خود به ڪيترا دفعا ڪريو آهي. محسوسات جي باري ۾ هن وراڻيو ته گهوڙي سواري وقت دل باغ و بهار هوندي آهي. پاڻ تي ناز ۽ فخر محسوس ٿيندو آهي، ته مون جهڙو نه مون جيڏو. هڪ دفعي شهيد دودو سومرو ڪانفرنس ۾ الاهي بخش خان سومرو انعام اڪرام ڏيڻ بعد پڇيو ته هن شوق مان اوهان کي ڇا حاصل ٿو ٿئي. جواب ۾ وڏيرو عبدالرحمان ڏيٽو جو چوڻ هيو ته اسان جا محبوب ۽ معشوق هي گهوڙائي آهن. جا رات هھڙن ميلن ۾ دوستن سان ملي ڪچهريون ڪندي گذري ٿي. اُها يادگار ٿيو وڃي. هن وڌيڪ ٻڌايو ته گهوڙن جي نمائش ۾ گهوڙي جي هلائڻ جا ٽي وارا ٿيندا آهن هر هڪ واري يا Spale ۾ گهوڙي تي ٽي ور چاڙهي ڏبا آهن. اهڙي طرح وارن Spales ۾ خبر پئجي ويندي ته گهوڙو ڪيتري پاڻي ۾ آهي. ڪڏهن ڪڏهن عوام جي فرمائش تي چوٿون وارو به هلايو ويندو آهي.

سوار محمد جکرو

ٿر جو گهوڙيسوار محمد جکرو عمر اٽڪل 65 سال ڳوٺ جکرا ڪالوني لڳ پيراهو تعلقو ننگر پارڪر ضلع ٿرپارڪر مني. سندس خاندان ۾ انگريزن جي دور کان گهوڙن پالڻ جو شوق آهي. محمد جکرو جي ڏاڏي محمد يعقوب جکرو به وڏو شوقين هو. سندس زماني ۾ سن 1940ع ڌاري شاهين نالي گهوڙو جيڪو رنگ جو ڪميت منهن تي پڪو بانو جو نشان هيس. سوڏيو مشهور ٿيو ۽ ان وقت ٿر جي ميلن ۾ هليو. شاهين گهوڙو گڙهو ڪانياواڙي نسل مان هيو. ياد رهي ته ڪانياواڙي هندستاني گهوڙا سونهن سوڀيا ۾ سدا ملوڪ ٿيندا آهن. ڪنن جا ڪنيا ۽ ڪنوٽيون ٻئي پاڻ ۾ مليل محسوس ٿينديون اٿن. هي وهٽ وزن ۽ قد ۾ ڳرا ۽ پختا ٿيندا آهن.

ان بعد محمد فقير جي والد به سرخو گهوڙو ڏاريو جيڪو هندستاني، ڪانياواڙي ۽ سنڌي نسل ۾ مڪس يعني به سرو هيو. جيڪو پڻ ٿر جي مشهور ميلن جهڙوڪ ٻورلي محمود شاهه، هيراڻ ڪاراڙو ۽ ٻين هنڌن تي

sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

واهه جو هليو. محمد جکرو موجب هن به اٽڪل 50 ڪان مٿي گهوڙا پاليا آهن ۽ ٺاهي ٺوڪي مٿن سواري ڪئي آهي. هن وقت وٽس جيڪي سنڌ مشهور گهوڙا آهن اُنهن ۾ (1) جهاز جيڪو رنگ ۾ ڪميت آهي، (2) پتنگ، جيڪو رنگ جو سرخو آهي، (3) بور جيڪو رنگ ۾ اڇو ٻگلو آهي، (4) ڪبوتر، مشهور آهن. ان کان سواءِ سندس پاءُ شمس الدين جکرو وٽ به سٺو سدا ملوڪ گهوڙو آهي. جنهن جو نالو هرڻ رنگ جو ڪميت منهن تي بانو اٿس. ٿر جي مشهور گهوڙي جنجهي بابت هُن ٻڌايو ته اِهو گهوڙو سال 1980ع واري ڏهاڪي ۾ خوب هليو. ان زماني ۾ متو خان وساڻ ۽ امير علي خان وساڻ جو گهوڙو به ٻورلي محمود شاهه جي ميلي ۾ هليو. متو خان وساڻ ۽ جنجهي واري گهوڙي پاڻ ۾ وارا ڪيا. جيئن ته سنڌ جي گهوڙن جي چال، چالباز تيز تکي هئي، ان ڪري متو خان وساڻ جو گهوڙو نمبر ڪٺي ويو. باقي ٿر جي ميلن ۾ ٿر جي ڪنهن به گهوڙي کي جنجهي گهوڙي رسڻ ڪو نه ڏنو. ان زماني ۾ علي نواز فقير لنڊ صوفي فقير وارن جو ٻگلو گهوڙو به چيهه مشهور هو. محمد جکرو ٻڌايو ته ٿر ۾ هن وقت به گهوڙن جي نسلن جي افزائش ٿئي ٿي. ڪانياواڙي ۽ سنڌي گهوڙن کي مڪس ڪيو وڃي ٿو. ان کان سواءِ ڪي ڪاريگر هٿ سان ٻج به رکن ٿا. انهن ۾ 100 سالن جو بزرگ شوڪت نهڙيو ڳوٺ واگهو جي ويري، ان ڪم جو ماهر ليکيو وڃي ٿو. ان عمل موجب جڏهن گهوڙو نر مادي گهوڙيءَ تي عار ڪري ٿو ۽ واپس ٿئي ٿو. عين ان مهل خفتي ٻج هٿ جي تريءَ تي ڪپهه تي رکي مادي جي رحم ۾ داخل ڪيو ويندو آهي. ان عمل سان مختلف رنگن جي ڪاريگري به ٿيندي آهي.

موجوده دور ۾ ٿر جا مشهور خفتي گهوڙيسوار ۽ مالڪ اُنهن ۾ جيئندو خان رند سرفهرست آهي. ٻين شوقينن ۾ انور علي شينهڙو، شمس الدين جکرو، مجنو خان نهڙي، پيرو مڱڻهار، عثمان مڱڻهار، حسن خاصخيلي، ڳوٺ پالوا مارئي جو تڙ. خميسو سميجو عمر اٽڪل 70 سال اجان به سواري ڪري ٿو. ان کان سواءِ گهرام کوسو ۽ سندس پاءُ دلاور کوسو سٺا سوار آهن.

ٿر جي ٻين مشهور گهوڙن ۾ وڏيرو مير محمد حجام جو گهوڙو جيڪو بعد ۾ ڏاڏو حاجي هاشم خان سمون جي سئوٽ چار لکن ۾ خريد ڪيو. اِهو به ڏاڍو مشهور ٿيو. ان کان سواءِ گذريل سال 2014ع ۾ جيئندو خان رند جو گهوڙو پنج لکن ۾ وڪاڻو جو ڪانياواڙي ۽ سنڌي نسل ۾ ٻسرو مڪس هيو. ان کان سواءِ محمد يوسف چانديو ڳوٺ دڙيلو جو گهوڙو طوفان به سنڌ ۾ مشهوري ماڻي. ان کان سواءِ ٻستان لڳ ڪنري جي سيدن جا پڻ پيلي نسل جا گهوڙا سنڌ ۾ مشهور ٿيا.

سنڌ ۾ اڄ به مور ۽ راهي نسل جا گهوڙا مشهور آهن. اِهي اصل ۾ ڪنري جي سيدن جي گهوڙن جو اولاد هئا جيڪي بعد ۾ پکڙجي رئيس بشير احمد مري، وڏيرو شاهنواز جوڻيجو، مخدوم غلام محي الدين، وڏيرو محمد صالح اُنڙ ۽ ٻين شوقين جي افزائش ذريعي سڄي سنڌ ۾ مشهور آهن.

ٿر جو سوار مير خان نهڙي

سوار مير خان ولد شير خان نهڙي ڳوٺ پاڏو تعلقو ننگر پار ڪر ضلع مٺي. عمر 40 سال گهوڙي سواري ۾ سندس چاچو خان محمد نهڙيو سٺو سوار رهيو جيڪو هن وقت عمر 85 سال جو آهي. سندس گهوڙو طوفان، رنگ ڪارو ڪانياواڙي، هندساني نسل جو هو. ٿر ميلن ۾ هليو.

ڪاروڙو غلام شاهه، ٻورلي محمود شاهه (جڏهن سرحدن تي ايتري پابندي تارون وغيره ڪونه هيون. 67-1966ع انڊيا جو مشهور شخصيت ٻروت سنگهه جيڪو ٻاهڙ مير جو نامي گرامي ماڻهو هو. سو سياري جي بهار رُت ۾ ڳوٺ ڏيڏريا لڳ هاڙهو، ان جي پرسان رڻ جي ڪنڌيءَ تي ساليانو گهوڙن جو ميلو لڳرائيندو هو. جنهن ۾ نڪرن جا مشهور گهوڙا ايندا هئا خود به سواري ڪندو هيو، ٻين پلن گهوڙن ۾ بلاول سميجو جو گهوڙو (پوپو) ان جو سوار محسن فقير درس هوندو هو. ۽ ٻيا شوقين ڀرپور نموني شرڪت ڪندا هئا. رئيس ڪاپڙي خان کوسو جا گهوڙا شريڪ ٿيندا هئا. صوبدار دل ڳوٺ جهڳليو جو گهوڙو ڪبوتر سوار سائين جڙيل شاهه سوار هوندو هو. (بعد ۾ هي مشهور گهوڙو متو خان وساڻ خريد ڪيو. جڏهن ته سنڌ ۾ ان گهوڙي مشهوري ماڻي.)

◘

books.sindhsalamat.com

sindhsalamat.com

اُتر سنڌ ۾ گھوڙن جو شوق

حُر مجاهد شفيع محمد شر عمر اٽڪل 80 ورهيه ڳوٺ سندس لڳ نري ميرواهه ضلع خيرپور ميرس جن پنهنجي انٽرويو ۾ ٻڌايو ته سندس خاندان ۾ ناناڻي نک ۾ گھوڙن جو شوق ڪافي هيو. سندس نانو ۽ خاص طور تي سندس مامون مبارڪ علي گھوڙيسوار سان گڏوگڏ گھوڙن جي مرضن جو علاج ڪندڙ ماهر حڪيم پڻ هوندو هو. وٽانس پري پري کان ماڻهو اچي علاج ڪرائيندا هئا. هو گھوڙن کي حڪمت جا ڏنپ وغيره پڻ ڏيندو هو. ان کانسواءِ مطلوب فقير ۽ فضل فقير شر سنا شوقين هئا. شفيع محمد شر موجب هنن لاڙ جي صوفي فقيرن علڻ فقير صوفي عمر ڪوٽ وارن وٽان 1970ع ڌاري ڪميت گھوڙي ويهن هزارن ۾ ملهه خريد ڪري آندي فقير موجب گھوڙن جي وهٽ ۾، ڪميت ۽ مڪڙو چرخي رنگن کي نهايت گھڻو پسند ڪيو ويندو آهي. هن قسم جي گھوڙن بابت ڪلاچيءَ جي ڳُن مان جن تازو ويامل گھوڙين ڪن مان مورڙيو مير بحر وارو شڪار ڪيل مانگر مڇ پاهر ڪڍيو هو. اُهي به رنگ جون مڪڙيون گھوڙيون هيون.

هن فقير هڪ مثال ٻڌايو ته اڪبر بادشاهه پنهنجي زماني ۾ گھوڙن جي نسلن جي آزمائش خاطر گھوڙن کي بک تي بيهاريو اٽڪل مهيني جي بک ۽ اُڃ بعد بيا گھوڙا ٻُکن وگھي مري پاهه تي ويا، جڏهن ته مڪڙين گھوڙين اُنهن جا هڏا ڪائڻ شروع ڪيا. آخرڪار مڪڙيون به هلي پيون. آخرڪار ڪميت نسل وارا وهٽ مڪڙيءَ جا هڏا ڪائي ويو. ان ڪري اِها ڳالهه مشهور تي ته ڪميت سين گھوڙن کان مضبوط جانور آهي. مطلب ته ڪميت نسل نمبر پهريون، (2) مڪڙو سرخو. اُتر سنڌ جي شوقينن ۾ استاد

books.sindhsalamat.com

الهه ڏنو شر، الهندو جسڪاڻي روهڙي وارو، تاج محمد شنباڻي نارو، سائينداد رند حڪيم، وينل ڏبر، هن جي خاصيت هوندي هئي ته سٺي نسل ۽ وصف وارو وهٽ شوقينن کي سچي سنڌ مان ڳولي وٺي ڏيندو هو.

جاگيراڻين واري ڏبر لڳ روهڙي هتي گھوڙن جي نمائش لڳندي هئي.

ان کان سواءِ خانپور مهرن ۾ سردار غلا محمد خان مهر سن 1970ع واري ڏهاڪي ۾ گھوڙن جو شوق ڪيو ۽ پيلا گھوڙا ڌاريا. ان کان سواءِ سردار جان محمد خان جتوئي شڪارپور درياءَ جي بند تي ميلو لڳرائيندو هو. هر عيد تي اِها گھوڙن جي نمائش ٿيندي هئي. اُتر توڙي لاڙ جا پلا گھوڙا شريڪ ٿيندا هئا. سندس سائو سرخو گھوڙو ناليوارو تي گذريو آهي.

اُتر سنڌ ۾ درياءَ جي بندن تي بيا ميلا جن ۾ جهلي بند، داد لغاري بند، انگريز برٿش بند تي ميلا، سيد محبوب شاهه جيلاني، سيد موزل شاهه مست لڳ روهڙي واري جو ميلو به مشهور هيو.

فقير شفيع محمد شر حضرت سورهيه بادشاهه جن کي پڻ گھوڙي ۽ هاٿيءَ تي سواري ڪندي زيارت جو شرف حاصل ڪيو هو.

علي بخش فقير ڪلهوڙو حضرت سورهيه بادشاهه جن کي نيرو سائو گھوڙو تحفي ۾ ڏنو پاڻ سواري ڪرڻ فرمائي. مير سهراب خان ٽالپر ڳوٺ جنوجي لڳ روهڙي ترائي، هن شخص جا سهڻو دلبر، مڪڙو گھوڙا مشهور هئا.

sindhsalamat.com

ٿر جا گهوڙا

ٿرواري علائقي جا مشهور گهوڙا ۽ سندن شوقين

سڄي سنڌ ۾ گهوڙي وهٽ جي اهميت کان ڪو بہ انڪاري ڪونهي مگر ٿر واري علائقي ۾ هن جي اهميت ٻِنهہ گهٽي آهي. ڇا لاءِ جو اوڏانهن ڏورانهن علائقن ۾ اڃان روڊ رستي کان سواءِ جديد سواريءَ جي بہ کا ٻٽ آهي. ان لحاظ کان ٿرواري پاسي اُٺ کان پوءِ گهوڙو نرجو ۽ سهڻ جانور آهي. اسان عام سواري کان مٿي هاٺي وهٽن جي شوق ۽ ميلن جي ڳالهہ ڪنداسون. جيئن تہ سنڌ جي ڪافي گهوڙي سوارن ۽ شوقينن سان اسان جي ڳالهہ ٻولهہ ٿي آهي. ان طرح ٿر جي شوقين ۽ سوارن سان پڻ ملاقاتون ۽ انٽرويوز جو هي سلسلو جاري آهي. ان ڏس ۾ ٿر جو ملوڪ سوار مجنو خان نهڙي ڳوٺ ڀاڏو، سوار الهہ بچايو فقير مڱڻهار ولد محمد شريف مڱڻهار ڳوٺ ٽپيدار سگرام ميگهواڙ ان کان سواءِ محمّد فقير جکرو ۽ منٺار فقير ڳوٺ ڀيراهو لڳ ڏانو ڏانڊل، گلابيو ڀيل ڳوٺ پوڄاسر، ڪاڪو چترو عمر 80 سال ڳوٺ پورو هاڙو ان کانسواءِ فون وسيلي رئيس جيئندو خان رند، ٿر جو مشهور ڪمپيئر محمّد اَمين رند جا انٽروي شامل آهن ۽ ٻين سان ان ڏس ۾ معلومات وٺڻ جو سلسلو جاري آهي.

انهن موجب تہ هڪ خاص فرق جيڪو سنڌ جي گهوڙن جي شوقين ۾ گهوڙن جي لحاظ کان اِهو هي تہ سنڌ جي اڪثر ميلن ۽ نمائشن ۾ وهٽ مٿي هلن ٿا، مطلب تہ سوار تمام تيز ڇڪين ٿا، گهوڙا پنهنجون رمزون مٽيندا آخرڪار وڃي آخري ڪلي يعني چورس ۽ چوباز ٿين ٿا. ٿروارا سوار ايترو مٿي وهٽ کي ڪو نہ ڪاهين هنن جي چوٽي آهي تہ سنڌ جو گهوڙو اصل ڦڙ ڦاڙ آهي ۽ گهوڙو هنو ٿو هٽي. مطلب سوار کي جهنجهوڙيو ٿو وڃي. جهڙوڪ جهاز اُڏاڻو اچي.

ان جي بسنبت ٿر جا سوار سواري جي لحاظ کان توڙي ميلن ۽ نمائش جي لحاظ کان گهوڙي کي مناسب رفتار ۽ هلڻ ۾ اسان سکيا ڏين ٿا. ڇا لاءِ جو اِهي گهوڙا وري هنن جي عام چڙهي جي ڪم بہ ايندا آهن. پر اِهو بہ ڪونهي تہ ٿر وارا گهوڙا ايترا جهڪا ٿا هلن، اِهي بہ وکون وڌائي وارڙيا ٿين ٿا ۽ آخر ۾ ميلن ۾ وير چڙهن ٿا. ٿر وارا گهوڙا وير چڙهيا ڄڻ گاڏي کي ڊبل ٽاپ لڳو هُجي.

اهڙي طرح ڏنو وڃي تہ ٿر جو ناهيل گهوڙو سنڌ جي گهوڙن جو گهٽ مقابلو ڪري سگهندو آهي ۽ ٿر جي گهوڙن جو مقابلو اڪثر ٿر وارن سان ٿئي. سنڌ جي نمائشن ۾ اگر جي ٿر مان گهوڙو نڪتو ۽ گهوڙن جي تاريخ ۾ سڄي سنڌ تائين نالو ڪمايو تہ جهنجهي وارو گهوڙو هيو. جنهن اصل سڄي سنڌ ۾ پنهنجي وقت ۾ واهہ واهہ ڪرائي ڇڏي جنهن جو وڏيڪ ذڪر اڳتي ايندو.

ٿر واري پاسي جيڪي مشهور ميلا لڳن ٿا ۽ جن ۾ گهوڙن جي نمائشي ڊوڙ ٿئي ٿي اُنهن ۾ (1) مارئي جو ميلو ڀالوا ۾، (2) ٽڙحيات هاليپوٽو (3)ٻورلي محمود شاهہ، (4) سيد مينهل شاهہ سيد غالب شاهہ غازي جو ميلو، (5) راضي شاهہ گهوٽ جو ميلو (6) سيد احمد شاهہ لڪياري لڳ ڳوٺ چيلهيار، (7) ويڙهي جهپ لڳ ڪانٽيو (8) چندو پير لڳ اسلام ڪوٽ، (9) نيٽون رام لڳ اسلام ڪوٽ، (10) ڪاروڙو ۾ (11) هيراڙ جو ميلو (12) سينهڙا ڳوٺ ميلو ۽ ٻيا قابل ذڪر آهن.

ٿرپارڪر جي علائقي جا مشهور گهوڙي سوار ۽ شوقين ڏنو وڃي تہ ٿر هڪڙو منفرد علائقو آهي. سندس جاگرافيائي بيهڪ ۽ سندس ماحول هن علائقي کي سڄي ملڪ کان نرالو رکي ٿو. اهڙي طرح ٿر جي وهٽن خاص طور تي اُتي جي ميلن جو ماحول ۽ گهوڙن جي هلٽي بہ سنڌ جي گهوڙن کان مختلف ۽ مانار واري اهي. البت ٿر وارن گهوڙن مان هن مهل تائين جيڪو گهوڙو سڄي سنڌ جي ميلن ۾ بہ هليو ۽ ٿر جو نالو روشن ڪيو اُن جو ذڪر هيٺ ڏجي ٿو.

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

جهنجهي وارو گهوڙو

هن وهٽ لاءِ چئي سگهجي ٿو ته هو ٿر جو ناليوارو وهٽ ٿي گذريو آهي. ان لاءِ معلومات هٿ ڪرڻ جي جستجو ۾ لڳل آهيون. مختصر اِهو ته اِهو گهوڙو ڳوٺ ٽڙ محمد صالح جهنجهي جي شخصيت شوڪت حسين جنجهي جو هيو مالڪ پاڻ به سواري ڪندو هو مگر سندس خاص سوار نالي عبدالله سميجو رهيو. جيڪو سال 2015ع ۾ وفات ڪري ويو آهي. خاص ڳالهه ته هن گهوڙي جي مٽان هن وقت قبو پڻ نهيل اهي. هي گهوڙو پهريان عام گهوڙن وانگر هر ۾ به هلندو هو بعد ۾ ڪنهن درويش جي دعا ٿيس ته هن کي ڪو به گهوڙو نه رسندو ائين جنجهي پڻ مشهور ٿيو. ٿر جي ميلن ۾ هليو. رنگ جو ساٿو سرخو خوبصورت سپ وڙ وجهه ۽ ڪارب موچارا هيس. ڳارا يعني نريون چوٽيون هُيس، چاتي ويڪري، سينو ڪليل ۽ پانچ ۾ ڊگهو گهوڙو هيو. سيد مينهل شاهه جي ميلي ۾ هن جي مقابلي ۾ سنڌ جا گهوڙا هليا پر سوار پير بخش مڱڻهار موجب هو خود به ان ميلي ۾ موجود هيو. گهوڙي سوار عبدالله سميجو سوار هو. هو سيني گهوڙن کان ووٽ کٽي ويو. هن گهوڙي جي خوبي هي جو پُڇ کي وٽ ڏئي، هلندو هو ته چيهه ڪندو هو سن 80_1970ع واري ڏهاڪن تائين هليو.

■

ٿر جا پيا گهوڙا ۽ سندن مختصر پروفائل

ٿر جي سوارن الهه بچايو مڱڻهار، مجنو خان نهڙي، محمد جکرو، گلابيو پيل ۽ ٻين وٽان مليل معلومات مطابق، ٿر جي ڳوٺ گوران ۾ ٽيپيدار سگرام ميگهواڙ جو گهوڙو به ٿر جي ميلن ۾ گهمايو ويو جڏهن سنج ڪري مٿس سوار آنتا ڏنا ته هن گهوڙي به چيهه ڪري ڇڏيو. آخرڪار هڪ ميلي ۾ سوار کي ڪيرائي وڌو ۽ سوار موقعي تي پساهه پورا ڪري ويو. اِهو گهوڙو سن 60-1950ع تائين واري ڏهاڪي ۾ هليو ۽ مشهوري ماڻي.

books.sindhsalamat.com

سيد جڙيل شاهه

سيد جڙيل شاهه ۽ سيد دين محمد شاهه سندن ڳوٺ وٺهاريو هو. ٻئي سنا سوار ۽ گهوڙن جا مالڪ هيا. انهن مان سيد جڙيل ٿر جي ميلن ۾ خوب گهوڙا ڪاهيا. آخرڪار سندس ٿي گهوڙي تان پاڻ ڪري پيو ۽ ٽنگ ڀڄائي وينو. سندس ڪميت گهوڙو مشهور هو.

رئيس جيئندو خان رند

رئيس جيئندو خان جو ڳوٺ... لڳ چاچرو آهي. پاڻ وڏو گهوڙن جو حفتي سوار ۽ شوقين آهي. سندس گهوڙو ڪميت ڪارو تمام گهڻو مشهور ٿيو.

رئيس انور علي خان سينهڙو

ياد رهي ته سينهڙن جي ڳوٺ مبارڪ ٽڙ پر سان گهوڙن جو ساليانو ميلو پڻ لڳندو آهي. پاڻ گهوڙن جا مالڪ ۽ خود سواري به ڪندا آهن. خميسو خان سميجو به سينهڙن جو سوار آهي.

سيد محمد قابل شاهه

سندس ڳوٺ وٺهارو آهي پاڻ گهوڙن کان سواءِ اُٺن جو به شوقين آهي. سندس اُٺن ۽ گهوڙن ٿر کان سواءِ هندستان جي علائقي ۾ پڻ ميلا ماريا ۽ مشهوري ماڻي، ٿر ۾ ڏاڏو قابل شاهه گهڻو مشهور هيو.

جاني لنجو جيڪو ٿر ۾ نهايت ئي وڏو سخي مرد ٿي گذريو آهي. سندس خاندان مان هينئر ارباب لنجو ولد حبيب لنجو پيڙهيا تو شوقين ۽ گهوڙيسوار آهي. ان کان سواءِ هن ڳوٺ جو سومر لنجو پڻ پلو سوار آهي.

ماستر هارون لنجو سندس ڳوٺ يوسفاڻي آهي. ٿر ۾ هارون لنجو تمام گهڻو چاتو ماڻهو آهي. پلو سوار ان کان سواءِ وهٽن جو چاتو حڪيم ۽ سندس خاص ڳالهه ته پاڻ گهوڙو ۽ گهوڙيءَ جي ميلاپ وقت خاص حرفت ۽ هُنر سان گهوڙي جي ٻج کي ڪپهه تي رکي اُن ۾ مختلف رنگن پري گهوڙيءَ جي مخصوص جاءِ تي رکندو آهي. خدا جي قدرت سان جهڙو رنگ چاهيو اهڙي رنگ وارو ڦر سال بعد پيدا ٿيندو آهي.

sindhsalamat.com

ان ڪان سواءِ پنهون لنجو ۽ ماستر لقمان لنجو موچارو لنجو سالار لنجو ۽ مانجهي لنجو پڻ هن ڳوٺ جا سنا سوار آهن.

رئيس ملهار خان ملڪاڻي

سندن ڳوٺ نالي ڪيتار چاچرو لڳ آهي. پاڻ گهوڙا ڏاري ٿو تازو پٽ شاهه جي ميلي ۾ به سندس گهوڙا سنا هليا. هن سال سنڌڙي لڳ سيد محمد شاهه جي ميلو ڪٽيو هو.

ملهار ملڪاڻي خود اجرڪ جي پٽڪي سان گهوڙي سواري پڻ ڪندو آهي.

منٺار جکرو: سندس ڳوٺ ٻيراهو ٽڙ آهي.

رئيس ڪاپڙي خان کوسو

ننگر پار تعلقي ۾ رئيس ڪاپڙي خان کوسي جو ڳوٺ آهي. سندس هاڪ هنڌين ماڳين مشهور هئي. پاڻ وڏو فياض سخي ۽ بهادر ماڻهو هو. ٽر جا فيصلا سدائين سندس اوطاقن تي ٿيندا رهندا هئا. هينئر به رئيس عبدالغني کوسو ۽ عبدالرحمان کوسو سندس فرزند پنهنجي والد جي پوکيل راهي پوکي ڪي پاٽي ڏئي راڄن پاڳن ۾ مشهور آهن. گهوڙن جي شوق ۾ هي خاندان ۾ ڪافي پراڻو آهي. هن وقت سندن گهوڙا مشهور آهن.

کوسن جي گهوڙي سوارن ۾ محمد امين رند. ڳوٺ مبارڪ ٽڙ، حسن خاصخيلي خاص سوا رآهن.

تازو ڳوٺ تاجو جي ويري ۾ وڏيرو امير حسن سميجو جي دعوت ۾ حُسين بخش کوسو سان مختصر ڪچهري ٿي، هو شخص پوليس مان رٽائرڊ ٿيل آهي، وٽس وڏي رئيس ڪاپڙي خان کوسي ڪان هن وقت تائين پيرائتي معلومات آهي. پاڻ اِهو به ٻڌايو ته ٽي صديون اڳ ۾ هي خاندان بلوچستان مان لڏي هتي آباد ٿيو هندستان جي پارڪر واري علائقي جي کوسن سان متي ماڻتي ڪري هتي رهي پيو. انگريز سرڪار سان مد مقابل به ٿيو ۽ وري ڪنهن وقت انگريز سرڪار مٿن مهربان ٿي جاگير به ڏني.

books.sindhsalamat.com

سندن گهوڙن ۾ رئيس لُڏو خان کوسي جو ڪارو ڪميت ۽ ڦڪو بور جو بعد ۾ 1971ع واري جنگ دوران گم ٿي ويو. ان ڪانسواءِ جنگو خان کوسي جي مڪڙي گهوڙي ۽ رئيس ڪاپڙي خان ٽئين جي گهوڙي ۽ گهوڙا جيڪي ڪاٺياواڙي نسل مان هيا، مشهور هئا. هي کوسا ۽ سندن وڏا ڪبڙي ڳوٺ ۾ مدفن آهن.

متارو خان کوسو

متاري خان کوسي جو ڳوٺ شولو آهي. سندس گهوڙو دلربا ۽ ڪاروڙو ڏاڍا پلا نڪتا.

بشير احمد پوتراڻي

بشير احمد پوتراڻي جو ڳوٺ سامارو شهر لڳ آهي. سندس گهوڙا ٽر ۾ توڙي سنڌ جي ميلن ۾ به واهه جو هلن ٿا. پاڻ سنو سوار آهي ٻين خفتين جا گهوڙا پڻ عاليشان نموني سان هلائي ٿو هو ٽر جو سنو سوار آهي.

محمد يامين هنگورجو

سندس ڳوٺ رتوڪوٽ آهي. پاڻ وڏو شوقين آهي. رئيس احمد خان پريڱڙي نواب آهي ۽ خانداني طور گهوڙن جو شوقين آهي. ان ڪانسواءِ ٽر جي مشهور سوارن ۾ سوار ڪريم بخش ڪارو مڱڻهار.

منجي نکر ۽ گيمڙو نکر سندن ڳوٺ ساڪر ويرو آهي. اِهي پاڻ گهوڙن جا سنا مالڪ ۽ شوقين آهن.

مهراڻ چانڊيو

هي ٽر جو مشهور سوار ليکيو وڃي ٿو.

محمد جکرو

سندس ڳوٺ جا منٺار جکرو شمس الدين ٻيراهو نالي چڳو خاصخيلي ٽر جو سنو شوقين آهي. سندن گهوڙا حسن خاصخيلي سوار ميلن ۾ هلائي ٿو.

sindhsalamat.com

خيرو خان رند

هي ٿر جو سٺو گهوڙيسوار ۽ مالڪ پاڻ آهي. سندس گهوڙا جن ۾ مور ۽ راجا ڏاڍا مشهور ٿيا.

عبدالغفور گجو

سندس ڳوٺ لڳ پاڏو تعلقو ننگرپارڪر ۾ آهي پاڻ گهوڙن جو شوقين رهيو آهي. خاص طور تي 10 سال اڳ ۾ سندس گهوڙي نالي مستاني رنگ جي ڪميت ڏاڍي مشهور ٿي. متس ميلا مار جو نالو پئجي ويو. پلن گهوڙن کي پڻ پوئتي ڇڏي ويندي هئي.

محمد ايوب خان کوسو

ڳوٺ گونگڙي پاڻ سٺو شوقين ۽ پاڻ سوار به آهي.

ميوو خان کوسو

پڻ پاڻ گهوڙن جو مالڪ ۽ سوار پڻ آهي.

ان ڪانسواءِ حبدار ڪپري، شڪور ڪپري: ڪنري شهر جا رهاڪو آهن. عثمان ڪپري، وڏا شوقين آهي ۽ گهوڙن کان سواءِ اُٺ به گهمائين ٿا. خاص طور تي عبدالشڪور ڪپري ڪنري جي مال پڙيءَ ۾ هر خميس تي پلا اُٺ ۽ گهوڙا گهمائيندو آهي. سندس اُٺ ناچ به ڪندا آهن.

وڏيرو محمد چامن سميجو

چامن سميجو ڳوٺ هارون فقير سميجو جو رهواسي آهي. سندس پٽ حيدر سمون گهوڙن جو هينئر به سٺو شوقين آهي. وٽس پلا گهوڙا آهن. هنن جي ٻي خوبي ته اوطاقي ۽ مهمان نواز آهن. هندو مسلمان غريب غربي جا همدرد آهن. ٿر جي ٻين سوارن ۾.

مجنو خان نوهڙي سوار:

ڪيڙ چانديو سوار:

ماستر جان محمد عرف جانو چانديو: ڳوٺ ڪيما ٻائي

books.sindhsalamat.com

گوڏو خاصخيلي:

محمد خان نوهڙي سوار: ڳوٺ پاڏو.

رئيس غلام محمد نوحاڻي ڏگهڙي.

بلاول سميجو ڳوٺ لڳ پاڏو: سندس پوپو نالي گهوڙو ٿر جي ميلن ۾ تمام سٺو هليو ۽ ميلا کٽيائين.

ولي محمد هاليپوٽو محمد صالح هاليپوٽو ڳوٺ پڳي سڻ.

نواب خان نهڙي ڳوٺ ڪريم ڏني جي ويري.

عبدالله خان کوسو ڳوٺ ڪُنڊي تعلقو ننگرپارڪر.

سوار ڪيڙ دل ۽ سوار فضل دل ڳوٺ ڪاروڙو سندن ساجن گهوڙو مشهور ٿيو. ٿر ۾ هن وقت جيڪي گهوڙا پلا هلن ٿا اُنهن ۾ سرفهرست جيئندو خان رند جو گهوڙو آهي ٻي نمبر تي رئيس انور علي خان سينهڙو جو گهوڙو ۽ ٽي نمبر تي منٺار جکرو ۽ محمد جکرو وارن جا گهوڙا پلا هلن ٿا.

ٿر جو سوار مير خان نهڙي

سوار مير خان نهڙي ولد شير خان نهڙي ڳوٺ پاڏو ننگرپارڪر جن ٿر جي پلن گهوڙن ۽ شوقينن جو ذڪر ڪيو انهن ۾ ڳوٺ سمي جي ويري جي رهاڪو عبدالغفور گجو جي گهوڙي نالي "مستاني" جنهن جو سوار مجنو خان نهڙي هو هي سوار هن وقت 75 سالن جي عمر ۾ به سواري ڪري ٿو. سوار مير خان موجب 1966ع کان 1971ع تائين ريس يعني ڀڙوت سنگهه وارو سالیانو گهوڙن جو مقابلو باقائده ٿيندو رهيو. جنهن ۾ هندستان جي ڪڇ، ڪاٺياواڙ کان ويندي جيسلمير، جوڌپور جا گهوڙا شريڪ ٿيندا هئا. هيڏانهن سنڌ خاص طور تي ٿرپارڪر جا امير شوقين رونق افروز ٿيندا هئا. اِنهن مقابلن ۾ ٿر مان بلاول سميجو جو گهوڙو پوپو واهه واهه ڪرائي ۽ هر سال مقابلو کٽندو هو. ڀڙوت سنگهه نڪر هن گهوڙي جي وٺن لاءِ وڏو واڪ ڏنو پر وڏيرو بلاول سميجو گهوڙي وڪڻڻ کان انڪار ڪيو. ان بعد اِهي به خبرون هليون ته ڀڙوت سنگهه جيئن ته هندستاني ڏاڙيل ٽائيپ ماڻهو هو ان خار ۾ هن گهوڙي کي چوري ڪرائڻ جي ڪوشش به ڪئي پر ناڪام رهيو.

sindhsalamat.com

جڏهن ته 1971ع واري پاڪ ڀارت جنگ ڪان پوءِ ٻنهي ملڪن جون حالتون ڪشيده ٿي ويون ۽ تارون لڳي ويون. ان ڪري اِهو ساليانو ميلو به زوال پذير ٿي ويو. ان ڪان اڳ ۾ عبدالغفور گجو جي گهوڙيءَ جو ذڪر نڪتو اِها گهوڙي اڃا تائين حياتي آهي جا 81_1980ع ڪان هن هلڻ شروع ڪيو هن وقت 40 سالن جي عمر جي آهي. ٿر ۾ هن گهوڙي جو نسل تمام گهڻو پکڙيو. هن گهوڙي جي نسل مان شروع ۾ نالي چڳو چوهاڻ، جنهن جو ڳوٺ ڇڇي آهي. اُن وڇيرو خريد ڪيو. ان بعد مادي وڇيري ڇنيسر جکرو ڳوٺ ڀيراهو هن شوق خاطر خريد ڪيو. ان ڪان سواءِ ڳوٺ ڀاڏو جي علي محمد نهڙي وڇيرو حاصل ڪيو. ان ڪان سواءِ سنڌ جي وڏيرن مان ڀائي خان وساڻ ۽ وڏيرو نياز محمد وساڻ سانگهڙ ڪي عبدالغفور گجو تحفي ۾ وڇيرا ڏنا. تن پڻ ڀاڻ ملهايو. هن گهوڙي جي هڪ وڇيرو خدا ڪارڻ خليفو عبدالله ٽيپو غوثيه جماعت واري جي خدمت ۾ پڻ پيش ڪيو ويو. اهڙي طرح هن گهوڙي غفور گجو وٽ 11 ٻيٽ ڏنا. جڏهن ته نسل متائڻ خاطر مختلف ڀلا گهوڙا نسل طور متايا. جن مان 07 عدد نر ۽ 04 عدد ماديون شامل آهن. هن وقت به مستاني گهوڙي 40_35 سالن جي عمر ۾ پوڙهي جهور ٿي بيٺل آهي. سنڌس ڏند ۽ ڏانون ختم ٿي ويون آهن. ڪيس گيهه جي پور ۽ مکڻ آڏار خوراڪ ڏني پئي وڃي. هاڻ هلڻ چلڻ ڪان آزرت آهي.

سوار مير خان نهڙي موجب ٿر جي ٻين شوقينن ۾ شوڪت علي نهڙيو ڳوٺ واڳهي جي ويري، هي پڻ گهوڙا ڏاري تو ۽ گهوڙيون پالي نسل وڌائي ۽ وڪڻي ناڻو ڪمائي پيو. ٿر ۾ هي پڻ سنو ڪاروبار آهي. سنن نسلن جي ميلاپ سان سنا وهٽ نڪرن ٿا. شوڪت نهڙيو ٿر جي گهوڙن جو يوناني علاج پڻ ڪري ٿو حڪيم پڻ آهي.

رئيس ڪاپڙي خان کوسو پاران گهوڙن جو مقابلو

ٿرپارڪر ضلعي ۾ سياسي توڙي سماجي شخصيتن ۾ رئيس ڪاپڙي خان کوسو جو نمايان مقام رهيو آهي. سنڌس ڳوٺ رڻ جي ڪنڌي واري

books.sindhsalamat.com

علائقي ٻرڙيو لڳ ڳوٺ ڪاپڙي خان آهي، ٿر جي علائقي هاڙهو ۾ گهوڙن جي ساليانو نمائشي ڊوڙ ٿيندي آهي. جنهن ۾ ٿرپارڪر علائقي جا چونڊ گهوڙا ۽ خفتي سوار شريڪ ٿيندا آهن. هيءَ رسم ميلو 72_1971ع ڪان شروع ٿيو. جن نالي وارن شوقينن جا گهوڙا هتي هليا، اُنهن ۾ رئيس ڪاپڙي خان کوسو رئيس عنايت علي خان کوسو خان محمد نهڙيو ڪبڙ خان چانڊيو رئيس صوبدار خان دل، حاجي آگيڏنو دل، يعقوب نهڙيو بچو خان دل، الهڏنو خان، ڳوٺ گونگڙي، ميوو خان کوسو خميسو خان چانڊيو بلاول سميجو ڳوٺ تاجي جي ويري ۽ ٻين جا گهوڙا شامل آهن. سوار مير خان نهڙي موجب 1990ع ۾ جڏهن سنڌس عمر 16 سال هئي ان وقت به هن بلاول سميجو امير حسن سميجو جي گهوڙي تي سواري ڪري نمبر حاصل ڪيو هو.

هن ريس جي پٽيءَ جي شروعات رڻ ڪڇ واري پاسي بارڊر وٽان شروع ٿئي ٿي ۽ ڳوٺ ٻرڙيو تائين اٽڪل مفاصلو تي ڪوهه گهوڙا واري ۾ طرح ڪن ٿا. آخرڪار آخري پوائنٽ تي به امين ۽ شائقين صفون ٻڌي بيٺل هوندا آهن. هن ريس ڊوڙ جا آمين خاص طور تي علائقي جا نامور خفتي شوقين ۽ سوار مهران خان چانڊيو ۽ خميسو خان چانڊيو ڳوٺ گونئيو وارا هوندا آهن. جڏهن ته خاص گهوڙي سوارن ۾ محمد امين، محمد آدم خان چانڊيو ڪبڙ خان چانڊيو نورنگ خان چانڊيو رحيم خان نهڙي، اُستاد مجنون خان نهڙي ۽ اُستاد منار جکرو خاص ڪاريگرسوار هوندا آهن. جڏهن ته رئيس ڪاپڙي خان کوسو مرحوم سنڌس فرزند عبدالغني کوسو محمد رحيم کوسو اعجاز کوسو لشڪر خان کوسو ڳوٺ جهونڊڻ، دلاور کوسو حسين بخش کوسو محمد صالح کوسو عنايت الله چانڊيو ممتاز دل، غلام قادر دل، تماچي خان دل، ۽ ٻيا برک ماڻهو سوارن ڪي انعام اڪرام ۽ اجرڪون ۽ بوسڪي جا پٽڪا انعام طور ڏيندا آهن.

سوار مير خان نهڙي موجب هن وقت ٿر ۾ ڪجهه اهڙا ماڻهو به آهن جيڪي عام جانورن ڪان ويندي گهوڙي وهٽ جي خاص مرضن جو علاج ديسي طريقي سان ڪن ٿا. اُنهن ۾ مائي سليمت ته جڳ مشهور آهي. ان

sindhsalamat.com

ڪان سواءِ ڊاڪٽر نالي چگھو چوهاڻ جيڪو جانورن جي علاج جو تمام سنو معالج هو هينئر سندس پٽ محمد حنيف چوهاڻ ڳوٺ چڇي لڳ سمي جي ويري، هي بنيادي طور ديسي علاج ڪندڙ حڪيم آهي. ان کان سواءِ ڪيس گھوڙيون پالي اُنهن تي مختلف جنسن جي نر جو استعمال ڪرائي ڦر حاصل ڪندو اهي. اهڙي طرح سندس وچيرا سڃي ٿر کان سواءِ اندرون سنڌ ڏانهن بہ شوقين وٺي وڃن ٿا.

گھوڙن ۾ جيڪي خاص بيماريون ٿين اُنهن ۾ هڏ رس، مند، ماچو نبض چڙهڻ، وڏو يعني بخار، جنهن ۾ جهٽڪو محسوس وهٽ ڪري ٿو ان کان سواءِ پيٽ جو سور، پيشاب ۽ لِڏ بند ٿيڻ، ڦٽن جو علاج، انهن مرضن جو علاج مائي سليمت هاليپوٽي وڏي ڏاهپ سان ڪري ٿي.

ٿر جو مشهور سوار سيد جڙيل شاهہ جو ذڪر

سوار مير خان نهڙي ٿر جي پڻ شوقينن ۽ سوارن کي سارينديِ آخر ۾ سيد جڙيل شاهہ جو ذڪر ڪيو. شاهہ صاحب 56_1955ع کان ٿر جي گھوڙن تي سواري ڪئي، ويندي 98_1997ع تائين 40 سالن تائين سوار رهيو. سائين مختلف گھوڙن کي ناهي ميدان يعني پِڙ ۾ لاٿو جن مان ڪي مشهور ٿي چورس ۽ وارڙيا ٿيا ۽ خوب نالو ڪمايو. سنڌ جي مشهور شوقين متو خان وسان جا گھوڙا پڻ گھمايا. سائين جڙيل شاهہ جي گھوڙي سواري جو انداز نرالو ۽ ڏاڍو وڻندڙ ۽ پُرڪشش هو شاهہ صاحب قد جو وچولو بدن ۾ پريل چاپهين سونهاري سان جڏهن بوسڪي جي وڳي ۽ پٽڪي جي وٽي سان گھوڙيسواري ڪندو هو تہ هر طرف واهہ واهہ ٿي ويندي هئي. شاهہ صاحب گھوڙي جون رينون ڇڪي جيئن اڪثر ڪري بلوچستان جا سوار بہ ان انداز ۾ گھوڙا ڪاهيندا آهن. اهڙي طرح ان اسٽائيل ۾ سائين کي خوب داد ملندو هو جڏهن گھوڙي کي وراڻو ڏئي سڏو پٽي ۾ لاهيندو هو تہ ڄڻ اصل جهاز اُڏرندو اچي.

آخر ۾ سوار مير خان کان سوال ڪيو ويو تہ ڪجهہ ناليوارن گھوڙن جو ذڪر ڪريو تہ هن ٻڌايو تہ ٿر ۾ شوڪت حسين جهنجهي جي نالي

books.sindhsalamat.com

جهنجهي جي گھوڙي جو اڄ تائين ڪو نعم البدل ناهي ٿي سگھيو. البت ٻين وهٽن ۾ صوبيدار دل جو (بوسڪي) آگيڏنو دل جو ڪارونجهر، عبدالغفور گجو جي گھوڙي مستاني، محمد بخش چانڊيو ۽ دريا خان نهڙي جي گھوڙي ڪونج، امير حسن سميجو جو گھوڙو پوپو مشهور رهيا آهن.

هن وقت بہ رئيس جيئندو خان رند، منٺار جکرو، شان علي جوڻيجو ڳوٺ ڪيجراڙي، علي محمد ڏيتو، فقير عباس علي اُنڙ ڳوٺ اوني ۽ ٻيا شوقين ان سلسلي کي جاري رکيو پيا اچن.

هندستان واري پاسي والهوٽو جو ميلو ۽ مشهور گھوڙن جو ذڪر

منٺار فقير جکرو موجب هن علائقي ۾ ٺڪرن وٽ پلي نسل جون گھوڙيون ۽ گھوڙا ڏاريل هوندا هئا. گھوڙن لاءِ پڪا طنبيلا ۽ ڪڙهيون ٺهيل هونديون هيون. روايتي ميلن ۽ خوشيءَ جي موقعن تي گھوڙن کي سواري سينگاري نمائش ڪندا هئا. انهن ۾ هيمجي ٺڪر جيڪو سلطان سنگهہ جو پٽ هيو ان جي وڏي هاڪ هئي.

هن علائقي جون مشهور گھوڙين جا نسل

1. تاجڻي نسل: هن مشهور نسل جون گھوڙيون ۽ وهٽ سلطان سنگهہ ٺڪر جي پٽ هيمجي سنگهہ وٽ پلبيون هيون.
2. ڪيسريون: هن نسل جون گھوڙيون هيم سنگهہ جي سئوٽ فتح جي سنگهہ وٽ ملنديون هيون.
3. بودليون: هي بہ نامي گرامي نسل جون گھوڙيون هيون جيڪي عمر جي سنگهہ، پونجي سنگهہ ڳوٺ رام جي سنگهہ جنهن کي تيج جي مل سنگهہ جي ويري سڏبو آهي. اُنهن جي ملڪيت هونديون هيون.
4. گهيلڙيون: هي گھوڙيون نسل ۾ پختيون ۽ وڙ وجهہ ۾ بنهہ هرڻ جهڙيون هونديون هيون. اکيون وڏيون ڳچي ڊگھي، هلڻ ۾ بہ پوشيده. هنن گھوڙين جا مالڪ ڪيمجي ٺڪر وارا هئا. جيڪي چوٽڻ قلعي جا وڏا جاگيردار هئا. وڏي شان شوڪت ۽ دٻدٻي وارا

sindhsalamat.com

هئا. هنن گهوڙين جا و سب پلا، ڳن اُپا سفا سهٽيون، جهڙيون
ڪنوار سينگاريل هُجي، خاص موقعي تي هنن گهوڙين تي راڻا
سردار ٽڪر، نهي سنبري شهپر وٽي، مخصوص لونگين جا پٽا
پهري سواري ڪندا هئا.

اهڙي طرح وهٽن تي گهوڙيون توڙي گهوڙن تي راجستاني ثقافت سان
ڀرپور سنج رکيل هوندا هئا، جيڪي نهايت قيمتي هوندا هئا.

انڊيا جي جيسلمير علائقي ۾ گهوڙن جي شونق والهوٽو جو ميلو

هند ۽ سنڌ ۾ صدين کان مال متاع خاص طور تي گهوڙن جي واپار ۽ شونق جي حوالي سان والهوٽو جو ميلو ڪافي مشهور آهي. تر جي بزرگ شخصيت منثار فقير جڪرو ان جو تفصيل ڏيندي ٻڌايو ته هر سال ڦڳڻ مهيني جي چوڏهين چنڊ رات کان هي ميلو شروع ٿيندو آهي. جڏهن سيارو جو پوهه کلن ڪوهه ختم ٿيندو بهار جي رُت جي آمد ٿيندي. اهڙي دلڪش موسم ۾ هي ميلو لڳندو آهي. هي ميلو هندستان ۾ قائم منثار عرف منو جي ويري کان 30 ڪوهه پري لڳندو آهي. جيڪو 21 ڏينهن اٽڪل هفتو جاري رهندو آهي. والهوٽو اصل ۾ سيد نماڻو شاهه بزرگ جي نالي تي لڳندو آهي. جتي هن بزرگ جي مزار پڻ آهي. جتي ڪوهه جو پاٽي پلر منو تي، چاليهه فوٽن تي ڌرتي جي متاڇري جي ويجهو اچي ويندو آهي. هفتو سجو ماڻهن، مال متاع جو گذران ٿيندو آهي. هي پرديسي سيد زادو نهايت پرهيزگار بندو هيو وڏي ڪرامت وارو صاحب بزرگ ٿي گذريو آهي. واضح رهي ته اصل ۾ والهو نالي هندو پائي ان جي خدمت ڪندو هيو. ڳوٺ به ان جي نالي هيو انڪري والهوٽو جو نالو مشهور ٿيو.

والهوٽو جي ميلي ۾ اُتن ۽ گهوڙن جا مشهور واپاري ۽ مختلف جنس وارا گهوڙا ايندا هئا. اُنهن ۾ چيتلواڻ جا گهوڙا گڙهي جي علائقي وارا گهوڙا، جيسلمير، جوڌپور کان قافلا شريڪ ٿيندا هئا. جيڪي ميلي ۾ سوارن جي گهوم سان اصل واهه واهه ڪرائي ڇڏيندا هئا. هند سنڌ جا واپاري ان ميلي مان وهٽ خريد و فروخت ڪندا هئا.

books.sindhsalamat.com

گهوڙن جي معلومات جي باري ۾ خليفه عبدالڪريم پليءَ سان فون تي مختصر ڳالهه ٻولهه

درگاهه غوث بهاوالحق ملتان شريف جي درگاهه سان تعلق رکندڙ خليفو عبدالڪريم پليءَ سان ڳالهه ٻولهه ٿي، سندن ڳوٺ تعلقو ڪپرو ۾ يونين ڪائونسل ڪاهي ۾ واقع نالي درسن جو ڳوٺ، هي اصل ۾ پلي ذات سان تعلق رکن ٿا. ۽ ملتان وارن بزرگن جا خليفا ٿيندا پيا اچن. هي ڳوٺ قابل درس پلي جي نالي سان به سڏجي ٿو.

خليفه عبدالڪريم پلي موجب سندس خاندان کي سن 1220هه ۾ ان وقت جي سجاده نشين جيڪو ٻارهون گادي نشين مخدوم بهاول الحق عرف پاون شاهه سائين، ان خليفه درس چٽو فقير پليءَ کي گهوڙي عنايت ڪئي، اِها پنجاب جي اعليٰ نسل مان هئي، تمام خوبصورت ۽ چڙهي ۾ پڻ ڪاريگر گهوڙي هئي. مٿس سواري مهل ائين محسوس ٿيندو جڻ هندوري جو احساس هُجي. بعد ۾ ان جو نسل سنڌ ۾ مست خليفن وٽ ڪافي عرصو رهيو.

ان بعد وري مخدوم شعر الله ملتان شريف واري بزرگ درس چٽي فقير جي پاءُ کي ٻي گهوڙي عنايت ڪئي. اِها گهوڙي پنهنجو مٽ پاڻ هئي، جيڪا سواري ۾ ته صفا سيبتي ۽ سهٽي هئي، پر اُها گهوڙي اهڙو جمپ ڏيندي هئي جو 9 هٿ اٽڪل 15 فوٽ مٿي جمپ ڏئي ڪمال ڪندي هئي. ان تي درس چٽو فقير جو پاءُ خليفو درس پنيل فقير پلي خاص سواري ڪندو هيو، اِهو ته تروٽ صاحب وارو انگريز سرڪار جو زمانو هيو سنڌ ۾ ميرن جي پوئين حڪومت جا ڏينهن هيا، اِها مشهور گهوڙي درس پنيل پلي وري مير شير محمد خان ٽالپر آف ميرپورخاص واري کي تحفي ۾ ڏني هئي. مير شير محمد خان ان جي قدرداني ڪندي، بيل ڳاڏي سنڌ جي خالص نون ڪپڙن سان پري ڏني. ان کان سواءِ اعليٰ نسل جون 60 ٻڪريون ۽ روڪ ان زماني جا 800 سؤ روپيه ڏياري موڪليا، مطلب ته گهوڙي جي وڏي قدرداني ڪئي.

sindhsalamat.com

خليفہ عبدالڪريم موجب سندس خاندان مان خليفي درس محمد آمين پلي گهوڙن جي چاڙ ۾ شناخت بابت هڪ ڪتاب بہ لکڻ جي جاکوڙ ڪئي پر اِهو ڪتاب قلمي نسخي جي صورت ۾ اجان بہ سندن خاندان وارن وٽ محفوظ هيو ان جي اشاعت ڪا نہ ٿي سگهي، ٻيو نوجوانن ان ورثي جي سنڀال پڻ ڪا نہ ڪئي، ان ڪري ڪافي شيون منظر عام تي اَچي ڪا نہ سگهيون. خليفہ عبدالڪريم بہ دل جي عارضي ۾ مبتلا آهي ۽ گهڻو وقت ملتان شريف جي بزرگن جي حاضري ۾ رهي ٿو ۽ عمر جي لحاظ کان بہ بزرگ ٿي ويو ويو آهي، قسمت ڪيو تہ سائين سان روبرو ملاقات ٿيندي.

■

books.sindhsalamat.com

ڄام صاحب جو ميلو 2015ع

سخي ڄام ڏاتار، ڄام صاحب جو ميلو ۾ گهوڙن جي نمائشي ڊوڙ جا مقابلا سال 2015ع تي شوقينن ۾ سوارن سان جيڪي معلوماتي ڳالهيون حاصل ٿيون اُنهن جو تفصيل ڏجي ٿو:

ڏاڏو حاجي محمد هاليپوٽو جو انٽرويو

سندن موجب هن هاليپوٽا خاندان ۾ گذريل صديءَ کان گهوڙن جو شوق هلندو پيو اچي. محمد هاليپوٽو جو مامو وڏيرو بشير احمد خان هاليپوٽو ماتلي، بدين ضلعي جو نالي وارو گهوڙن جو شوقين آهي هن خاندان مان 1932ع ڏاري محمد عثمان ولد حاجي محمد هاليپوٽو بہ گهوڙن جي شوق بابت مشهور هو ان دؤر ۾ وٽن نالي هزاريو ۽ پنج هزاريو جيڪو 1932ع ۾ بہ ڏهن هزارن ۾ خريد ڪيو ويو هو. جنهن زمانيءَ ۾ نئين وليز جيپ جو پڻ ساڳيو ملهہ هوندو هو ان کان سواءِ هنن وڏيرن جا جيڪي مشهور گهوڙا وهٽ ٿي گذريا آهن، اُنهن ۾ سنڌ ملوڪ ۽ لک پتي مشهوري ماڻي ۽ سنڌ جي ميلن ۾ هليا. محترم بشير احمد هاليپوٽو هندستاني ۽ سنڌي گهوڙن جو مڪس نسل وارا گهوڙا پڻ ڏاريا. ان کانسواءِ پنجاب جي ڊيرا غازي خان مان پڻ گهوڙا خريد ڪري آندا.

هن وقت وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو ۽ ڏاڏو محمد هاليپوٽو خود بہ سواري ڪن ٿا، جيڪي پلا گهوڙا آهن اُنهن ۾ لک پتي، سنڌ ملوڪ، ناچو جهاز، ڪانگل، ساموندي، تن تي سنڌ جا ٻيا سوار جن ۾ نواب خان هاليپوٽو غلام حسين مڱٽهار کان سواءِ غلام جعفر مڱٽهار سواري ڪن ٿا. ياد رهي تہ لاڙ جو مشهور ميلو سانوڻ فقير جي ميلي جي سرپرستي خود

sindhsalamat.com

وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو ڪندو آهي ۽ ميزباني جا فرض سرانجام ڏيندو آهي.

گل محمد ٽيپو ڳوٺ احمد ٽيپو

لاڙ واري پاسي هي خاندان پڻ گهوڙن جي شوق ۾ قدم رکي چڪو آهي 1993_94ع ۾ هنن جو پهريون گهوڙو راڪيٽ جو رنگ جو ڪميت هيو جيڪو اصل ۾ مور ۾ راهي واري مشهور بنيادي نسل مان هو هي گهوڙو ترقي ڪري پهرين جوڙ تائين مقابلو ڪيو. جنهن تي سواري احمد خان هاليپوٽو ڪئي. هن وقت جهانزيب ٽيپو خود به سواري ڪري پيو جنهن وٽ نالي پکي ۽ شهزادو نالي مشهور گهوڙا آهن. جيڪي سنڌ جي مختلف ميلن ۾ هلي چڪا آهن. هنن موجب گهوڙي سواري مان ڪو به خوف خطرو محسوس نه ٿو ٿئي، دل کي خوشي نصيب ٿئي ٿي ۽ دل وڏي ٿي. شوق جو ڪو به ملهه ناهي. اڄ جي دؤر ۾ هي شوق پاڻ وڏيو آهي. ان شوق کي زنده رکڻ ۾ وڏيرو شاهنواز خان جوٽيجو بشير احمد هاليپوٽو مير منظور علي خان پنهور، محمد صالح اُنڙ مخدوم غلام محي الدين جهڙن شوقينن جي ڪري زنده آهي.

محمد پريل جکرو

محمد پريل خان جکرو ولد غلام محمد خان جکرو موجب سندس ڏاڏي فيض محمد خان جکرو 1992ع کان هن شوق ۾ پير پاتو پهريون ناليوارو گهوڙو جنهن جو نالو "پون" هو رنگ جو ڪميت هو ڪُميتُ چاڪليٽي رنگ تي گهوڙو سياهي مائل ڳاڙهي رنگ تي گهوڙو جيڪو سانوڻ فقير، سمن سرڪار ۽ ٻين ميلن ۾ هليو ان دؤر ۾ علي محمد پهوڙ جو دلبر جاني، شاهنواز خان جوٽيجو جو هرڻ، محمد صالح خان اُنڙ جو دلربا، انهن گهوڙن سان مقابلي ۾ ٻن سالن تائين هليو ۽ مقابلا ڪيا. محمد پريل جکرو موجب نوجوان گهوڙو 8 کان 10 سال تائين خوب هلي سگهي ٿو بعد ۾ پيري ڏانهن موٽ ڪائيندو. خفتي پنهنجن گهوڙن تي نالا پاڻ رکن ٿا.

books.sindhsalamat.com

گهوڙن کي اولاد وانگر پالئين ٿا. ٿهل ٽڪور ۽ کاڌ خوراڪ جو خاص بندوبست ڪجي ٿو هن وقت به محمد پريل جکرو وٽ جادو نالي گهوڙو آهي جيڪو سائو سرخو رنگ ۾ آهي ۽ جيڪو بلوچستان کان آندل آهي. ان کان سواءِ نالي دلربا گهوڙو محمد صالح اُنڙ جي گهوڙن جي نسل منجهان آهي. هنن گهوڙن مان دلربا ۽ جادو کي ٻن سالن جي محنت کان پوءِ سواري لاءِ ناهيو ويو آهي. شروع ۾ وڇيرو هو ته وک کان شروعات ڪئي ان بعد رلو ۽ ڻُن تائين پهچايو جڏهن ٻن سالن جو دوڪ ٽيندو ته اسپيڊ وٺندو ٽن سالن جو 36 مهينن ۾ بلڪل چڙهي لائق ٿي ويندو ۽ ميلن ۾ هلي ڏيکاريندو.

سيد جمن شاهه درگاهه اوٺو شريف لڳ ماتلي ضلعو بدين

شاهه صاحب جن جام صاحب جي ميلي جي موقعي تي پنهنجي خيالن جو اظهار ڪندي ٻڌايو ته سندس خاندان سالن کان گهوڙا ڏاري پيو پر ميلن ۾ نمائشي شوق ۾ ڪين 10 سال کن ٿيا آهن. سندس پهريون گهوڙو نالي مهراڻ جو رنگ جو ڪميت هو ڪيترن ميلن ۾ سٺو هليو ۽ مقابلا ڪيا پر بدقسمتي سان ابراهيم شاهه جي ميلي ۾ مزدا گاڏي مان ٽپ ڏئي لٿو ۽ ڪري پيو ان ڪري زخمي تي رٽائرڊ ٿي ويو هي گهوڙو تر مان آندو ويو هو.

هن وقت وٽس جان من نالي گهوڙو آهي جو ڪارو ڪميت رنگ جو آهي، اهو هن ڊيرا غازي خان پنجاب مان خريد ڪيو آهي. ان کان سواءِ هڪ مڪڙو وڇيرو پڻ اٿس جنهن تي سائين جمن شاهه پاڻ سواري ڪري ٿو.

رئيس حاجي ملهار خان ملڪاڻي

ملهار خان ملڪاڻي پنهنجي خانداني پس منظر تي روشني وجهندي ٻڌايو ته سندن ڏاڏي جو نالو مالڪ ڏنو عرف مالڪو هو. ان ڪري مالڪاڻي پاڙو سڏيو ويندو آهي. سندن ڳوٺ ٿرپارڪر ۾ چاچري لڳ ڳوٺ منڙيو چارڻ آهي. حال ۾ گرهوڙ شريف واري پاسي زرعي زمين فارم تي ضلعي

sindhsalamat.com

سانگهڙ ۾ رهائش پذير آهن. سندن اصل ذات نوهڙي اهي. 1965ع واري جنگ کان پوءِ پاڪستان لڏي آيا. پهريان ڪجهه عرصو ڏينگاڻ پرڳڻي لڳ سيدغلام رسول شاهه وارن جي ڳوٺ ۾ رهيا. بعد ۾ ملهار خان ملڪاڻي موجب هندستان ۽ پاڪستان واري بارڊر جيڪا 1990ع تائين کليل رهي، جتان عام واهپي جون شيون ۽ واپار ٿيندو رهندو هو. گهوڙن جي سلسلي ۾ انڊيا واري پاسي سانتور وارو ميلو لڳندو هو. ان وقت گڊڙو چونڪي ۽ سامهون انڊيا واري پاسي رام سنگهه سوڍو وارن جو علائقو گڊڙو ٽانڪي انڊيا ۾ هو. تر ۾ سانتور جي ميلي انڊيا مان پلا گهوڙا خريد ٿي سنڌ ايندا هئا. گڙهي نسل وارن گهوڙن جي سونهن سوڀيا بابت هن ٻڌايو تہ ڏاڍا سهڻا لڳندا آهن. خاص ڪري پاپاسرو جا گهوڙا جن جي ڪنن جون چوٽيون اُڀيون چڙهيل ۽ پيٽ ڪنيل، نظر نہ ايندو جهڙا تازي گهوڙا ڏاڍا شاندار لڳندا هئا جو ڏسندڙ جلدي هرڪجي پوندو ۽ ٽڪا پري خريد ڪندو.

خاص ڪري گڙهي نسل جون ماديون گهوڙيون ڳاڙهيون لال گوءِ ڪنيو بيٺيون هونديون ڏاڍيون سهڻيون لڳنديون. هنن جي هلڻ جو انداز سراڙو هرڻ واري اسپيڊ اصل تيز ۽ تکيون.

هنن گهوڙن جي خريد فروخت پنجاب تائين بہ ٿيندي آهي. خاص ڪري هن علائقي مان حاجي ظهير احمد آرائين ۽ نور احمد مري بہ واپار ڪري ٿو.

گهوڙين ۾ (1) گڙهڻ (2) تاجڻ بئي سنا نسل آهن. هي گهوڙيون مالڪ سان وفاداري نباهين ٿيون. ان سلسلي ۾ هڪ قصو جيڪو ڪتابن ۾ اچي ٿو "سروپ سنگهه ٺڪر راڻا رتن سنگهه وارو. (نوٽ هي تفصيل وٺي پوءِ لکبو) مختصر تہ ڪيسر نالي گهوڙي يا نسل مان پنهنجي مالڪ راڻي رتن سنگهه کي جڏهن عمرڪوٽ جي قلعي ۾ راڻن قاسي چاڙهيو تہ گهوڙي پنهنجي ڳوٺ پاڏيلي مان رسا ۽ قلعا اڳياڙيون پڇاڙيون توڙائي قلعي جي دروازي تي چڙهڻ جي ڪوشش ڪئي. مالڪ سان وفاداري نباهڻ جي ڪوشش ڪئي، هن زور زور سان سنب، هٽي هٽڪاٽ ڪيا وس ڪيا.

books.sindhsalamat.com

آخر بيوس ٿي داٽو پاٽي ڪانڻ پيئڻ ڇڏي ڏنو. پنهنجو ساهہ ڏئي پنهنجي شهسوار تان صدقي ٿي وئي.

هندستان علائقي جي ٻين واپارين ۾ لَلُو جوڳي مشهور واپاري هو. هن جا گهوڙا جن ۾ (1) ڪارو پنج ڪلياڻ (2) بوسڪي اکيون ڪاريون (3) گانگو نقرو مشهور هئا. ڪارو سنجاف خاص ڪري انڊيا جا واپاري پسند ڪندا هئا. 1990ع کان پوءِ بارڈر تي ڪشيدگي سبب انڊيا حڪومت تارون لڳائي سيل ڪري ڇڏي، رئيس ملهار خان ملڪاڻي گهوڙن جي مختلف پنئورن بابت ڄاڻ ڏيندي ٻڌايو تہ "اگر گهوڙي وهٽ جي ڪنن جي پويان دو نال جن جو رُخ اڳتي هجي تہ سڀاڳو ليکيو ويندو.

اگر جي وري اِهي دونال جا نشان پوئتي هجن تہ خفتي ان کي ڪنڌ تي جنازو يعني سڀاڳ وارو ڪو نہ سمجهندا. يعني وهم تي پوندو.

ان ڪانسواءِ گهوڙي جي نراڙ تي پڻ پنئورين ٿين انهن نشانين کي ڀيڙا چاڙهہ يعني ڪاميابي ۽ سوڀ واري علامت سڏبو اهڙن وڏن نشانن کي پؤنرا ۽ ننڍين نشانين کي پنئوريون سڏبيون.

ان کان سواءِ گوم پنئورا اگر وهٽ جي پيٽ جي هيٺان ٿين تہ ڏکي لڳندي وهٽ دل هاريندڙ ليکبو. تر جي مشهور گهوڙي جهنجهي بابت هن ٻڌايو تہ اِهو حاجي صالح جهنجهي ۽ شوڪت جهنجهي وارن جو هو. اِهو ناماچار گهوڙو رئيس ملهار خان اکين ڪو نہ ڏٺو پر ان جي واڪاڻ تمام گهڻي ٻڌي، هي گهوڙو رنگ جو چينو هو جو سنڌي نسل جو هو. جهان خان مگريو نيپاڙو واري کان شوڪت جهنجهي خريد ڪيو. جيڪو 1976ع کان 1983ع تائين واهہ جو هليو نالو ڪمايو. هن گهوڙي جو سوار عبدالله سميجو هو جو 2015ع ۾ وفات ڪري ويو. ٿرپارڪر واري پاسي جي مکيہ گهوڙن جي شوقينن ۾ شفيع محمد اُنڙ دولت آباد، صوبدار خان دل جنهن جو جهولو گهوڙو مشهور ٿيو جيئندو خان رند، سيد نور محمد شاهہ، سيد سائين ڏنو شاهہ ڳوٺ ٻورلي محمود شاهہ ان کان سواءِ تر ۽ سنڌ جي ڪس تي ڪنري جا مشهور شوقين جن ۾ سيد علي شير شاهہ ڪنري وارو ۽ محمد حاصل خان سهتو جنهن جي گهوڙن مان راهي نسل جا گهوڙا سنڌ ۾ پکڙيا

sindhsalamat.com

ءِ سيدن ڪنري وارن جي گهوڙن جي نسل مان مور گهوڙي جو نسل سڄي سنڌ ۾ وڌيو آهي.

ملهار خان ملڪاڻي موجب جهنجهي گهوڙي جي مقابلي لاءِ اندرون سنڌ مان وڏيرو متو خان وساڻ پنهنجو گهوڙو ترڪ تي پهريون دفعو ڪٽائي آيو. گاڏين تي گهوڙا ميلن تي ڪٽائي وڃڻ جو رواج متو وساڻ وٽان پيو. پر جهنجهي گهوڙي جي مالڪ متو وساڻ جي گهوڙي سان مقابلو نه ڪيو چو ته سنڌ جي گهوڙن جي اسپيڊ وڏيڪ تيز آهي. تر وارا رَلائي ۽ سنڌ وارا گهوڙا چوٽ چڙهي وير ڪن ٿا، وارڙيا آهن. جهنجهي گهوڙي جي هنڌ توڙي سنڌ ۾ هاڪ ٻُڌي انڊيا جو مشهور ڊاڙيل ڪرشن چارڻ تي دفعا گهوڙو چورائڻ لاءِ تر آيو مگر ڪامياب ٿي نه سگهيو. هن وقت به تر ۾ مشهور سوار ۽ شوقين جن ۾ انور علي سينهڙو پيارو خان سينهڙو جيئندو خان درس، پيارو درس، سليمان شاهه، محمد جکرو محمد علي شاهه پٽوري وارو پلو سوار آهي، حاجي ملهار خان ملڪاڻي موجب محمد حُسين جوٽيجو ڳوٺ لڳ سيد غلام نبي شاهه عمرڪوٽ وارو گهوڙن جي مرضن ۾ ڏنپ ڏيڻ جو وڏو جراح ڪاريگر ٿي گذريو آهي. جڏهن ته هنا ناهڻ لاءِ سمن راجڙ ڳوٺ لڳ ڪپرو به وڏو ڪاريگر ٿي گذريو آهي.

ملهار خان ملڪاڻي جي گهوڙن جو وڌيڪ احوال

ملهار خان ملڪاڻي گهوڙن جي مخصوص معلومات ڪان سواءِ پنهنجي گهوڙن جو پڻ ذڪر ڪيو هن چيو ته پاڻ 1985ع کان باقاعده گهوڙيسواري جي شروعات ڪئي. سڀ کان پهريان هن ڪانگل نالي گهوڙو صوفي فقير جي ميلي ۾ هلايو جتي مشهور شوقين عطا محمد پلي ۽ محمد اسماعيل پلي جي گهوڙن سان مقابلو ڪيو. 1987ع ۾ رام جاڳو واري ميلي ۾ گهوڙي تان ڪرڻ ڪري زخمي ٿي پيو.

ملهار خان پنهنجو بيو مشهور گهوڙو نالي پارس عبدالرحمان ڏيتو کان خريد ڪيو ان تي پاڻ به سواري ڪئي ۽ ان کان سواءِ مانجهي خان سولنگي کان ڪبوتر نالي گهوڙو حاصل ڪيو جن سنڌ جي مختلف ميلن ۾ پنهنجو پاڻ ملهايو.

books.sindhsalamat.com

هن وقت به ملهار خان مالڪاڻي وٽ جادو نالي گهوڙو آهي جو خاص ڪري تر جي ميلن ۾ هلي ٿو ان جي تور وارڙيو واري آهي جا تر لاءِ خاص اسپيشل آهي. هن تور ۾ گهوڙو اهڙي انداز سان هلي جو سوار جي مٿي تي يا هٿ جي ترئ تي ڪير جو وٽو هجي سو به نه ڪري. جادو گهوڙو به وير ڪري هلندو آهي.

گهوڙن جي خاص مرضن بابت ويچار ونديندي ملهار خان مالڪاڻي چيو ته (1) آبگير، يعني ڪاڌ خوراڪ جي مقدار گهٽ يا وڌ ٿيڻ يا ڪنهن جي سبب جي ڪري گهوڙو بندجي ويندو آهي. (2) وڏو نالي مرض، (3) ڪارو واءُ: جنهن ۾ گهوڙي جي رت جي گردش بند ٿي ويندي آهي. جيئن فالج جو شديد حملو ان ۾ گهوڙو مري وڃي. ان کان سواءِ باديه يا رس ڪيڻ، ان ۾ گهوڙو پيرن ۾ سوج ڪري هلڻ کان لاچار ٿي پوندو ۽ چُور منڊو ٿي پوندو. ان مرضن لاءِ خاص حڪيم خادم خاصخيلي نوابشاهه جو رهاڪو سنو طبيب آهي. حيدرآباد شهر ۾ بالڪو نالي مهاجر، شهداپور ۾ نصيرالدين نالي مهاجر، اُتر سنڌ واري پاسي عابد جوٽيجو پنوعاقل جو رهندڙ شامل آهن.

تر جي جڳ مشهور حڪيم مائي سليمت جي باري ۾ ملهار خان ٻڌايو ته اسان جي اکين جي آڏو هن ڪجهه گهوڙن جو ترت علاج ڪيو تن ۾ هڪ همراهه علي محمد ڏيتو ڳوٺ هيراڙ ۽ هارون ٽيبو ڳوٺ نيباڙو تر.

مائي سليمت صبح ساڻ گهوڙي کي چڪاسي چيو ته بابا هن کي 8 ڪلاڪن تائين بک اُڃ تي نتهڻ اُس ۾ ٻڌي ڇڏيو اهڙي طرح تر واري پاسي ٿهيل پاڻي جا آوازا يعني هود ۾ پاڻي جمع ڪرائي ڇڏيو.

آخرڪار شام جو پوڄاڙي ويلي بوسڪي جهڙي سخت ٽيتون واري ڪپڙي سان گهوڙي جي ڪنڌ ۾ گُهٽي جيان ٻڌي ڇڏيو ويو ٻنهي پاسن کان جامڙد همراهن کي ان ڪپڙي جي پلاندن کي جهلي بيهڻ لاءِ چيو ويو. ڪجهه وقفي لاءِ ڪپڙي جي پلاندن کي ڍرو ڇڏيو ويو. اهڙي طرح گهوڙي کي سخت پياس جي حالت ۾ حوض تي ڇڏيو ويو. جڏهن ڏنو ويو ته گهوڙي پاڻي پي رَڄ ڪيو آهي. ان وقت جلدي همراهن کي چيو ويو ته به ماڻهو

sindhsalamat.com

ٻنهي طرفان کان چڪين، اهڙي طرح چڪين جو گهوڙو گهڻو محسوس ڪري، تان جو گهوڙي ناسن مان زوردار ڦونگارو ڪڍيو ۽ نڪ مان وڏو ساهه کنيو ۽ واپس ڪيو. جنهن سان گهوڙي جي ناس اندر مغز ۾ ڪو ڪک ڦڪجي ويو هو سو ڦونگاري سان ٻاهر وڃي سٽجي ڪريو. اهڙي طرح وهٽ سوَلو ساهه کڻڻ لڳو ۽ چڱو ڀلو ٿي ويو.

اهڙي طرح هارون ٿيٻو جو اُٺ ٻتال تي پيو، هلڻ کان پڙ ڪيو ويهي رهي. مائي سليمت اُٺ کي چڪاس ڪري چيو ته اَبا دو نالي بندوق کڻي اَچو. ڏسندڙ حيران ٿا ته ڀلا دو نالي بندوق سان ڪهڙو علاج ٿيندو، مائيءَ کي اُٺ مارڻو اهي ڇا؟ بهرحال ان ڳالهه تي عمل ڪرايو ويو. مائي سليمت چيو ته اُٺ جي ڪنن وچاڻ ڌڙام ڪري فائر ڪيو. اصل دوڙهيو ٿي ويو ۽ اُٺ ڪن ڇنڊي هوش هواس ۾ اچي ويو ۽ چڱو ڀلو ٿي ويو.

مائي سليمت ان ڳالهه کي کولي سمجهايو ته اَبا اُٺ خواب لڌو ته ڪيس بندوق لڳي وئي آهي. جڏهن واقعي ٺڪاءُ ٿيو ته سندس لڳل تاڪ ذهن جا کلي پيا ۽ سندس ڪامن سينس ڪم ڪرڻ وري شروع ڪيو.

رئيس عبدالجبار ڪريو

دين محمد عرف پپو ڪيريو

شهر مسو پرڳڙي جبار ڪيريو سنڌ يونيورسٽي جو پڙهيل نوجوان شوقين آهي جيڪو گهوڙن سان عشق جي حد تائين جنون ۾ ورتل آهي، سڄي سنڌ جي ميلن تائين پنهنجا گهوڙا ڪاهي ٿو. سندن گهوڙا رڪني بلوچستان مان گهرايل آهن، ڪجهه گهوڙا ڊيره غازي خان پنجاب مان پڻ خريد ڪري آندا ويا آهن. پاڻ ٻڌايو ته 75_1974ع ڌاري سندن ڏاڏي جي وقت ۾ پکي نالي گهوڙو جو رنگ جو سرخو هيو، سنڌ جي نسل جو هيو، ان خوب مشهوري ماڻي، هن وقت ٻه وٽس نالي پکي جيڪو ڪارو ڪميت آهي ۽ ٻيو سرخو واهه جو هلن پيا. هتي ڄام صاحب جي ميلي ۾ مالڪ پاڻ سواري ڪئي آهي.

books.sindhsalamat.com

ڪرم علي خان لاشاري

ڳوٺ لڳ جهڻ موري عمر 60 سال ڪرم علي لاشاري ٻڌايو ته سندس خاندان ۾ والد غازي خان لاشاري ۽ ڏاڏو محمد علي خان لاشاري پڻ گهوڙن جي پالڻ جا شوقين هئا، سندن وقت ۾ مڪڙي گهوڙي جا سنڌ جي نسل مان هئي سا ڏاڍي لاجواب هئي. والد صاحب جي وقت ۾ مڪڙو گهوڙو جيڪو سوار الهڏتو لاشاري هلائيندو هو، ان خوب نالو ڪمايو.

ان کان سواءِ ڪرم علي لاشاري خود يار جاني نالي مڪڙو گهوڙو جيڪو هُن ٿر مان ريشم جي ٽڙ تان پيلن وٽان 40 هزارن ۾ خريد ڪيو. جيڪو نسل جي لحاظ کان ٻه سرو يعني مڪس نسل مان هيو، جنهن ۾ سنڌي ۽ گڙهو هندستاني ڇئبو. جنهن تي ڪرم علي پاڻ سواري ڪري ٿو. سندس موجب هي شهنشاهه سواري اهي، هن موجب هڪ دفعي سندس گهوڙو يار جاني تيار پئي ٿيو ۽ اوچتو گهوڙي ڪنڌ ڌوڏيو ۽ هلڻ کان نهڪر ڪري نابري واري بيٺو. نيٺ وڃي زمين تي ڪريو، ان ڳالهه تي موجود ختين ۾ ٿهڪڙو مچي ويو، وڏيرو شاهجان جوڻيجو سميت، ملهار خان ملڪاڻي، محمد پريل جکرو، ڏاڏو احمد هاليپوٽو، لال خان وساڻ ۽ ٻيا ڪيترائي شوقين موجود هئا. ڪن چيو ادا ٻانهي مان ڪنهن ساڙو تي نظر هنئين هوندي. ڪرم خان موجب بعد ۾ ڦيٽي يعني پڪ هٽڻ بعد گهوڙو اُٿي کڙو ٿيو.

رئيس علي خان مري

رئيس علي خان مري ويٽل ڳوٺ لڳ ڪيسانه موري، هُن موجب سندس وڏن وٽ عام چڙهي جا ڀلا گهوڙا هئا، مگر ميلن جو شوق هن خود 2001_02ع کان شروع ڪيو آهي. سندس گهوڙو نالي جادو جيڪو رنگ جو ڪميت هو ۽ جهل مگسي علائقي بلوچستان مان آندل هو، هي گهوڙو مگسي سردارن جي هير زئي نسل مان هو.

بلوچستان جي مگسي سردارن مان سردار خادم حسين مگسي، سردار نياز حسين پوتاڻي، سردار نادر خان مگسي، سردار ذوالفقار خان مگسي وڏا

sindhsalamat.com

شوقين آهن. سنڌ ۾ بلوچستان جي ميلن ۾ سندن گهوڙا هلن ٿا، رئيس علي خان مري موجب ٻيا به گهوڙا سنڌ جي ميلن ۾ هلن پيا. تازو پٽ شاهه تي به سندن گهوڙن واهه واهه ڪرائي، رئيس علي خان مري موجب سندس گهوڙو جادو حاجي غلام نبي راهو ۽ وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو جي گهوڙي جهاز سان گڏ به مختلف ميلن ۾ ٻهرين جوڙ ۾ مقابلو ڪيو. سندس سوار محمد حسن پيندبو ويٺل متياري جو آهي.

بلوچستان جي چڪر واري مقابلن بابت رئيس علي خان مري ٻڌايو ته اُتي سڌيون پٽيون اهن. جتان 6 ڪان 8 گهوڙا گڏي ڇڏيا ويندا آهن. اهڙي طرح سوا ڪلوميٽر جو مفاصلو ڪري گهوڙا پنهنجي مخصوص رمز ۾ چال ۾ هلندا، ڊبل چڪر ڪري واپس ورندا. ان وچ ۾ آمين ۽ ٻيا نمائندا ماڻهو گهوڙن جي پيرن جي چڪاس ڪندا رهندا ته ڪٿي گهوڙي پير ته نه ڪاريو آهي. اهڙن معتبر آمينن ۾ سردار نادر ڪوسو مير منظور پنهور، مير احسان خان سندراڻي جهڙا معزز شامل هوندا آهن. جي آخري فيصلو ڪن ٿا. اهڙي طرح سنڌ ۾ تر وارن گهوڙن جو پنهنجو نمونو ۽ انداز آهي سنڌ ۾ هن وقت به پلا شوقين آهن ۽ هن خفت ۾ ويتر اضافو ٿيندو پيو وڃي.

گهوڙن جي خاص مرض ۽ علاج بابت رئيس علي خان مري ٻڌايو ته،

(1) خاص ڪري گهوڙن جا پير سوڄ ڪري وڃن ٿا. ان مرض لاءِ علاج واسطي سوانجهڻي جو وڻ، سنياڻو جو وڻ ۽ ٿنا ٻوٽي، تنهي شين کي گهوٽي پياريو ته فائدو ٿيندو.

آبگير

هن مرض ۾ هيرڻ جا پن ۽ ڳڙ پسائي پياريو ته گهوڙي جو هاضمو جاري ٿيندو. ان ڪان سواءِ گهوڙي کي زڪام وغيره ٿيندو آهي جنهن ۾ نڪ بند ٿيندو اُن لاءِ بام جو استعمال ٿئي ٿو.

گهوڙي جي ننڊ ڪرڻ بابت هن ٻڌايو ته گهوڙو چڙهي ۾ هلندي به 40 سيڪڙو ننڊ ڪري وٺندو آهي.

books.sindhsalamat.com

سمڪ واءُ

هن مرض ۾ گهوڙو بيٺي به ڏڪندو يعني ڪيس بخار ٿي پوندو. ان لاءِ مختلف شين جو دونهون به ڏبو ۽ آخرڪار چپ جي هيٺان ڏنپ ڏبو ته چاڪ ٿي ويندو. انهن علاجن بابت تر جي مائي سليمت خاتون کي وڏي ڄاڻ آهي. وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو به ڄاڻ رکي ٿو. ان ڪان سواءِ ڊاڪٽري واري علاج ۾ ڊاڪٽر الله بخش ميمڻ جيڪو ٽنڊو ڄام زرعي يونيورسٽي جو پروفيسر آهي سو سٺي ڄاڻ رکي ٿو.

گهوڙن جو شوقين علي اصغر بروهي

علي اصغر بروهي ڳوٺ بلوچ آباد لڳ دوڙ ضلعو نوابشاهه. سندس موجب هي شوق سنڌي ثقافت جو اُهڃاڻ آهي، ان ڪري وس آهر ان کي جيارڻ جي ڪوشش آهي. پنهنجي خانداني پسمنظر ۾، هن ٻڌايو ته سندس وڏن مان عبدالله بروهي به هن شوق ۾ هو سندس گهوڙي نالي آراضي پنهنجي دؤر ۾ هن علائقي ۾ مشهور هئي. 1975ع ڌاري سندس خاندان هتي آباد ٿيو. علي اصغر جو والد محمد انور بروهي به ڏسڻ جي حد تائين شوقين هو. آخرڪار هن 10 سال اڳ ۾ الهه بخش خان بروهي، فيصل خان بروهي وارن ڪان گهوڙي سواري جي سکيا حاصل ڪئي. هن وقت اصغر بروهي وٽ وڇيرو آهي. جيڪو ميلن لاءِ تيار ٿي رهيو آهي. هي وهٽ پاڻ حاجي ٻانيڻ ڪان بلوچستان مان خريد ڪيو آهي، جيڪو رنگ جو مشڪي آهي، ان سان ساٿ ۾ گهوڙي ٽپالڻ به مشڪي آهي، گهوڙي تي ڪريم بخش مڱڻهار سواري ڪري رهيو آهي. ۽ ڄام صاحب جي ميلي ۾ 2015ع تي واهه جو گهميو آهي.

رئيس نادر حسين گورچاڻي

نادر حسين گورچاڻي دوڙ شهر جو رهاڪو آهي. گذريل 15 سالن ڪان شوق ۾ آهي. سندس ٻهريون گهوڙو جيڪو هن ميدان ۾ لاٿو سو نالي شير سنڌ هو جيڪو رنگ جو ڪميت هو.سندس گهوڙا ڄام صاحب ڪان سواءِ

sindhsalamat.com

هوت فقير جي ميلي ۾ هر سال لڳ ڀانڊي تي هلندا آهن. ان کان سواءِ الهه بخش خان بروهي جو فرزند فيصل خان بروهي هيبري ضلعو نوابشاهه ۾ سو پڻ هر سال گهوڙن جي نمائش جو ميلو رکندو آهي. اُن ۾ پڻ سنڌس گهوڙا ريس ڏيکاريندا آهن. سنڌس گهوڙي تي ٽر جو سوار پُرڪو پيل آهي.

رئيس ڏٽي بخش مهڪاڻي مري

تنبو آدم واري پاسي جا هي شوقين به گهوڙن جي شوق ۾ اهم حيثيت رکن ٿا. هن علائقي ۾ رئيس دلشير خان مري جو سرخو گهوڙو به ڪنهن وقت ۾ پهرين جوڙ ۾ هلندو هو. ان دؤر جي ٻين نامور گهوڙن ۾ رئيس حسو خان مري جي نالي ڏماڪو گهوڙو، رئيس رسول بخش خان مري جا سنڌ مشهور گهوڙا مور ۽ راهي، سيد پناهه شاهه، سيد پنجيل شاهه جو برسات گهوڙو، ان کان سواءِ گل حسن سيال جو ڏماڪو گهوڙو مشهور رهيا آهن. انهن کان سواءِ رئيس علي محمد خان مري، رئيس گل حسن مري، دودو خان مري، حسن علي خان مري وارن جو گهوڙو جيڪو 84_1983ع ۾ سائو سرخو ان به اصل واهه واهه ڪرائي ڇڏي جڏهن ٻانهي سان هلندو هو ته وير ڪري هلندو هو. ٻانهي ۾ ڪو ڪريا ڪرائي ڇڏيندو هو. هن گهوڙي جي خاص خوبي اِها هئي جو چرخيون هٽي وجهندو هو. سوار موجب گهوڙو جڏهن موج مستيءَ ۾ پويان پير ايترا تيزيءَ سان ڪٽي جو اڳين پيرن کي پنيان ڦٽي وجهندا، ان حالت ۾ گهوڙو سوار چالاڪي سان هلائيندو نه ته گهوڙو چور منڊو ٿي پوندو. اهو مشهور گهوڙو پڇاڙي ۾ براق ٿيو ۽ رئيس دلشير خان مري پنهنجي اوطاق جي ڪڙهه ۾ ڪيس براق ڪري دفن ڪرايو. هن گهوڙي تي شاهه محمد مري به سواري ڪندو هو. ان کان سواءِ شاهه محمد عرف شانو سوار هو.

رئيس جعفر خان جلالاڻي جو گهوڙن بابت معلوماتي انٽرويو

هوئنئن ته گهوڙن جي شوق بابت آئون سڄي سنڌ وچي نامور شوقينن کان معلومات وٺڻ لاءِ ميلن ۾ مختلف هنڌن تي هلي ويس. پر رئيس جعفر

books.sindhsalamat.com

خان جلالاڻي جا لک ٿورا جو هو پاڻ مون وٽ ٻه دفعا منهنجي گهر رائل سٽي سانگهڙ اچي معلومات سان نوازيو.

پاڻ پنهنجي خانداني پسمنظر بابت ٻڌايو ته سنڌس وڏا اصل جلال آباد نالي شهر ايران جي سرحدي پٽي ويجهو بلوچستان ۾ آباد هئا. جتي جلال نالي وڏو بلوچ شخص آباد هو ان ڪري اهو شهر تي نالو پيو اهڙي طرح سنڌن وڏا مختلف دؤرن ۾ لڏپلاڻ ڪري سنڌ ۾ آباد ٿيا. ياد رهي ته بلوچ قبيلي ۾ جلال نالي جي خاندان مان اڳتي هي جلالاڻي پاڙي سان مشهور ٿي ويا.

سنڌ ۾ ڪلهوڙن ۽ بعد ۾ ميرن واري دؤر ۾ رئيس نصير خان جلالاڻي کي ٻن هزارن ايڪڙن جي جاگير ورثي ۾ ملي. رئيس نصير خان کي ٻيو ڀاءُ نالي غلام حسين هو مگر هو سادو شخص هو دنيا سان سنڌس لالچ وغيره ڪو نه هئي نه ڪو هن شادي وغيره ڪئي، فقيريءَ ۾ زندگي گذاري ڇڏيائين. اهڙي طرح نصير خان جلالاڻي جي اولاد هڪ مان هڪ ٿي اڳتي وڌيو نصير خان جو فرزند محمد موسيٰ خان ۽ ان مان جعفر خان ۽ سنڌس پٽ نصير خان ۽ سنڌس پٽ رئيس خان محمد خان جلالاڻي ۽ اُن مان موجوده رئيس جعفر خان جلالاڻي آهي. هينئر سنڌس پاڙو نصيراڻي آهي.

رئيس جعفر خان دلچسپ ڳالهه ڪئي ته حيدرآباد ۾ ميرن جي صاحبيءَ کي سلام ڪرڻ لاءِ سال بسال وڏن جو وڃڻ ٿيندو هو. اهڙي طرح رئيس نصير خان جلالاڻي بيت جو حوالو ڏنو ته "وٽ ڪنجڪ ڪريم جي، جڳ جي والي جو" مطلب ته سهارو وٺڻ. ان سلامي کي سمجهائڻ لاءِ ٻڌايو ته ڏاڏو نصير خان جلالاڻي پريو مڙس ۽ پيرسن به هو ان ڪري ڪنجڪ يعني قافلي ساڻ هلبو هو جنهن مختصر قافلي ۾ گهوڙا، پيڙا، خدمت گار ڪاڏي پيتي جو سيڏو سامان وغيره ڪٽي هلبو هو جتي رات رهيا، اُتي اصل واهه واهه لڳي ويندي هئي. نوڪر چاڪر ۽ محافظ ۽ همت پريا گڏ هوندا هئا. ان کان سواءِ قريبي يار دوست ۽ ڪچهريءَ جا ڪوڏيا ساڻ هجن جو اصل رنگ لڳيو وڃن.

sindhsalamat.com

بي دلچسپ ڳالهہ تہ ڪنجڪين کي وهٽن تي چڙهڻ جي اِجازت ڪو نہ هوندي هئي. اُهي جا مڙد ماڻهو رئيس جي سواري جي ٻنهي پاسن کان اصل پروٽوڪول وانگر چنبڙيا ايندا هئا.

اِئين ميراڻي دربار جي حاضري پري تحفا تحائف ڏئي وٺي وري ساڳئي نموني سان واپسي ٿيندي هئي. رئيس جعفر خان جلالاڻي موجب سندس خاندان جي نسبت حضرت پير سائين پاڳاره جن جي خاندان سانپڙ سٺي رهي آهي. خاص طور تي حضرت شهيد سورهيہ بادشاهہ جن ڏاڏي نصير خان جلالاڻي سان ڏاڍو شفقت سان پيش ايندا هئا. پاڻ فرمائيندا هئا تہ ريئس جعفر خان جلالاڻي تہ ورندي ۾ ڏاڏو ادب جا هٿ ٻڌي چوندو هو "قربان وڃان منهنجا ڏٽي" اِئين مخاطب ٿيندا هئا. بيو تہ اسان جون زمينون ۽ ڳوٺ وغيره شهيد سورهيہ بادشاهہ رحہ جن جي تاريخي ماڳ ديهہ ڪٽنگ جي پر ۾ ڳوٺ ساڏوٽي آهي، ان ڪري بہ پاڙيسريءَ جي سنت رسول پاڪ موجب عزت ملندي هئي. ان لحاظ کان حُر مارشلا دوران بہ هن جلالاڻي خاندان حُر غازين جو پورو پورو ساٿ ڏنو.

رئيس جعفر خان جلالاڻي موجب سندس ڏاڏاڻو خاندان پيٽ ڏٽي لطيف سرڪار جا مريد ۽ والد خان محمد جلالاڻي جو ناناڻو خاندان سائين پاڳاري جا مريد حر فرقي جن مان دوست محمد عرف دوست جلالاڻي، شهيد بچو بادشاهہ واري زماني ۾ سرگرم هو. لوڙهن ۾ بہ ويو اِهو فقير سن 1901ع ڌاري گذاري ويو.

هاڻ آڇبو اصل مقصد تي جنهن مطابق رئيس جعفر خان جلالاڻي ولد خان محمد جلالاڻي ولد نصير خان جلالاڻي 1940ع ڌاري ڳوٺ ساڏوٽي ۾ پيدا ٿيو. پرائمري تعليم ڳوٺ مان حاصل ڪري بعد ۾ جهول ۾ پڻ تعليم حاصل ڪئي. پاڻ پنهنجي ڏاڏي نصير خان جلالاڻي بابت ٻڌايو تہ سندن وفات 1946ع ڌاري ٿي اُن وقت بہ سندس ڪڙهہ ۾ 11 گهوڙا ٻڌل هئا. وفات وقت رئيس نصير خان جلالاڻي جي عمر 90 سال کن هئي. رئيس نصير خان جلالاڻي گهوڙن جو وڏو شوقين هو ڪيس گهوڙي سواري پٽ شاهہ جي بزرگ محمد جڙيل شاهہ گهوڙي جي واڳ وٺي سيکاري ۽ رئيس نصر

books.sindhsalamat.com

خان ڪيس اُستاد ڪيو. جعفر خان جلالاڻي موجب سنڌ ۾ سنڌي ۽ ڪاٺياواڙي نسل جا گهوڙا مشهور آهن. اهڙي طرح دنيا ۾ عربي نسل جا گهوڙا بہ مشهور آهن.

جيئن تہ جعفر خان جلالاڻي سائين الهورايو ٻهڻ جهڙن پڙهيل لکيل دوستن جي اَدبي ڪچهرين ۾ ڪافي وقت گذاريو آهي. ان ڪري کين لکڻ پڙهڻ ۽ ڊائرين لکڻ جو شوق آهي. هيءَ گهڻي معلومات سندس ڊائريءَ ۽ انٽرويو تي مشتمل آهي.

گهوڙن جي مختلف رنگن بابت ذڪر

جيئن رب سائين جي ڪائنات سڳوري مختلف رنگن سان جرڪي پئي آ، اهڙي ريت گهوڙن پيارن کي بہ مالڪ سائين سهڻن رنگن سان پري حسن وند ڪري ڇڏيو آهي. انهن خاص رنگن ۾ بور، سونهري بور، ڪشمشو ڪميت، ڪارو، ڪار نريو ڳاڙهو ڪڪو ڪميت، مڪڙو جنهن ۾ پڇ بہ ڪارو ۽ پُر يعني وار بہ ڪارا. صمد مڪڙو ديناري مڪڙو. جنهن ۾ پنيءَ ۽ دنب تي گول ٽِڪا جهڙا گلٽ روپيہ جهڙا، شينهن مڪڙو بہ ٿئي جنهن ۾ شينهو رنگ ٿئي. جنهن ۾ گهوڙي جي رانن ۽ نرن تي شينهن جهڙا ليڪا ٿين. ڪارو مشڪي، اَبلق، عربي مر اَبلق، جنهن ۾ گهوڙي جي بدن تي ڳاڙها ۽ اَڇا دبڪ يعني داغ نمونو ڪي وري ڳاڙهاڻ ۽ ڪاراڻ مائل دبڪ نشان هن رنگ ۾ ٿين يعني اَبلق، سائو سائو تر، چينو سرخو جنهن ۾ گهوڙي جي بدن تي ننڍڙا ڪار سرا پتا ٿين. ان کان سواءِ سرخو بور بہ ٿئي ۽ سرخو نيرو رنگ پڻ ٿئي. رنگ ٻگلو جنهن کي عام سنڌي چوٽيءَ ۾ نقرو بہ چئجي، جيئن پير سائين پاڳاري شهيد سورهيہ بادشاهہ جن جو نقرو گهوڙو مشهور هو. هن ۾ گهوڙي جو رنگ اَڇو جهڙو ڪڪڙ جو آنو.

گهوڙن جي عمر جو اندازو ۽ نالا

گهوڙيءَ کي ڦر جمي پئدا ٿي تہ وڇيرو يا مادي وڇيري جنهن کان پوءِ سال کن تائين جي عمر کي سرل چئجي. جڏهن وڇيرو سال کان مٿي چڙهي

sindhsalamat.com

عمر ٻي سال کي پورو ڪري ته ڇئبو ته دوڪ يعني ٻن سالن جو ٿيو آهي. ان عمر ۾ به ڏند هينان ڪيندو مٿيان ڪيرا ئي ڏند پيجي ڇڏيندو.

ٽي سالو: هن ۾ گھوڙي جو وڇيرو پڪو ٿي ويندو ۽ چڙهي لائق ٿي ويندو سوار ڪيس روان ڪندو. چار ڏند هينان ۽ مٿيان پڪا ڪندو.

پنج سالو: ان عمر ۾ وهٽ جوپ تي هلندو يعني جوانيءَ ۾ آچي ويندو.

ڇهه سالو: هن ۾ ڪاٽينا ڪيندو ڪاٽينين کي نيش به چون، اهڙي ريت آنور يعني اٺ سالن وارو ڦوهه جوان وهٽ ليکيو ويندو. آخرڪار پوءِ جيڪا عمر ڏٽي ڏئيس سا ماڻيندو. گھوڙي جي وڌ ۾ وڌ عمر چاليهه سال کن ٿيندي آهي.

گھوڙن جي ٽوڙ جا نمونا:

1. وک
2. ڊگ يعني ڊگامون
3. رلو
4. مُن
5. چرل
6. وارڙيو
7. چوٽ
8. چوتالي
9. ويڙ

ان کان سواءِ چڙهي واري گھوڙي جون مختلف ٽورون آهن. جن ۾

(1) پيلڪ: هن ۾ ميل ٻن جي ٽور ٽورو بند ڪاهبو اهي.

(2) ڇُهي: هن ۾ به ٽورو پند ڪرائبو.

(3) سراڙو: هن ۾ ڊگهي منزل تي ٽورو تيز هلائبو. سراڙي کي چانچ به ڇئبو جنهن ۾ تيز هلندي پيرن سان چنگيون هٽندو.

ٽوڙ پڪي ڪرڻ: سپ کان پهريان سوار گھوڙي کي ٽوڙ هلڻي پڪي ڪرائيندو ته جيئن سندس ساهه نه چڙهي ۽ پنڌ پڪو ڪري ڪتر: هن ۾ گھوڙو وهٽ ڪيتو ڪندو يعني ڦٽندو گهه به ڪندو پوءِ سوار ڪيس سنڀالڻ جي ڪوشش ڪندو.

books.sindhsalamat.com

گھوڙن جي سنجن جا نالا

(1) واڳ: گھوڙي جي واڳ يعني رسي ٻڌڻ چم جي پٽي جيڪا لغام ۾ لڳي

(2) سرواڳ: گھوڙي جي مٿي کان وري ايندڙ رَسي، دَهاني واري رسي.

(3) مُڇي: گھوڙي لاءِ چم جي وڏي، يا سُٽ جي ڏورو.

(4) ڏاڳا: گھوڙن جي هار سينگار جا ڏاڳا، ٻڌڻ لاءِ.

(5) سڳا: سڳا پڻ گھوڙن جي سينگار ۾ ڪم ايندا آهن.

(6) ڳلڪڙو: گھوڙي جي ڳچيءَ ۾ ٻڌڻ جو سينگاريل پٽو يا رسو.

(7) جنوئي: گھوڙي جي پنجن مکيه سنجن مان هڪ سنج جيڪو گھوڙي جي ڇاتيءَ کي بند رکي.

(8) اڳياڙي: مطلب اڳيون حصو گھوڙي کي قابو رکڻ لاءِ اڳئين جنگهه واري رسي کي اڳياڙي ڇئبو.

(9) پڇاڙي: پويون حصو گھوڙي جي پوئين پيرن کي قابو ڪرڻ لاءِ رسي جو استعمال

(10) ملخورو: گھوڙي جي تل هينان وڇايل ريشمي ڪپڙو.

(11) تل: گھوڙن جي سنجن مان هڪ سنج جو نالو جانورن جي وارن يا ڪپهه مان نهيل ٿلهو گدو. گھوڙي جي پٺيءَ تي وجهي مٿان هنو رکجي.

(12) ٽڙها: گھوڙي تي ڳرو سامان رکڻ لاءِ هڪ سنج جو نالو

(13) هنو: گھوڙن جي سنج رکڻ لاءِ ڪاٺيءَ مان نهيل هنو.

(14) تنگ پٽو گھوڙي جي هني کي قابو ٻڌڻ لاءِ پٽو تنگ ڇڪڻ.

(15) دوال: گھوڙي جو هڪڙو سنجُ، رڪيبن کي جهلڻ لاءِ چَم جو ٽڪرو، چمڙي جي وَڏي، تَسمو پٽو وغيره

(16) لوند: گھوڙي جي سيڪٽ لاءِ لغام کان ڪمر پٽي تائين ٻڌل پٽو يا رسول

(17) عليانڻ: گھوڙي لاءِ تڪن ڏندن وارو لغام (جيڪو ڏنگي ۽ مست گھوڙي کي ڏجي)

sindhsalamat.com

(18) لغام: لغامُ گهوڙي کي لوهه جي ڪڙين وارو دهان، اڪياڻ ۾ چئجي.

(19) رڪيب: زين، هني يا پاکڙي جي دوال ۾ لٽڪندڙ لوهي ڪڙو جنهن ۾ پير وجهي گهوڙي تي چڙهجي.

(20) ڪشٽو: گهوڙي يا اُٺ کي قابو ڪرڻ لاءِ سُٺ جي ڏور يا چم جي وَڏي، ڪش، ڪشو ڪسٽو ٻانڌو ۾ سڏجي.

(21) ڪڙيون: ڏامچ گهوڙي تي قابو ڪرڻ لاءِ ڪوڙڪو يا ڪڙيون وجهڻ.

(22) زبانا: ڪشو چمڙي جو پٽو هڪ قسم جو واڍڪو آوزار جو هَني جي دُوالن کي ڳنڍڻ لاءِ لوهه جو ننڍڙو ٽڪر.

(23) اشڪيل: هن ۾ ڏاوڻ ناهبو اَهنڊ گهوڙي لاءِ، گهوڙي وهٽ جي ساڄئي پاسي، اڳئين پوئين ٽنگ ٻڌڻ جو ڏاوڻ، اهڙي طرح ڪٻي پير ۽ ساڄي ٽنگ کي ٻڌڻ، خاص ڪري ڏامچ گهوڙي لاءِ:

(24) ڏانواڻ: اڳين ۽ پوين ٽنگن ۾ گهوڙي کي ڏاوڻ ڏئي قلعن سان قابو ڪيو ويندو آهي. خاص ڪري اهنڊ اشڪيل گهوڙي کي چوڙڻ ۾ ڏورڻ جو خاص خيال رکبو نہ تہ نرا ڪٽندو نقصان ڏيندو.

(25) دنمبچي: پڇ هيٺان گهوڙي کي چمڙي جو پٽو ڏبو آهي. سياڻن جون چوٽيون آهن تہ "آويءَ ڍڪ پلوءِ سنجن ۾ پچاڙي چڳي.

(26) مڪراٽو: مک يا مڇر کان بچڻ لاءِ ڏاڳا ٿهيل هوندا آهن، جن ۾ وهٽ اک چنپيندو تہ پالوندر لڙڪندا تہ مکيون اُڏري ويندیون.

(27) اندهياري: هيءَ پرت پريل ڪپڙو ناهبو آهي، جنهن ۾ سونهن لاءِ گهوڙي جي منهن تي رکبو. جنهن ۾ اکيون ظاهر ڇڏبيون يعني عورت کي نقاب پردو هوندو آهي ۽ سهٽين اکين جي جاءِ نشان خالي ڇڏبا آهن.

(28) دستو: گهوڙي جي اڳئين پير ساڄي کي دستو بہ چئبو آهي. جيئن فارسي ۾ دست مبارڪ يعني هٿ مبارڪ.

(29) زين: گهوڙي جي سنجن مان هڪ سنج، هني جو هڪ قسم، چمڙي جو هَنو ڪپڙي جو قسم.

گهوڙن جا وسب ۾ خاص نشان جن کي پنئوريون سڏبو

گهوڙن جي مختلف رنگن روغن کان سواءِ منجهن خاص قسم جا رنگ جا نشان ٿين، اُنهن کي ڪي شوقين سياڳ جي علامت سمجهن تہ ڪي وري شڪ ۽ وسوسا وهم ڪري نياڳ ليکين، جيئن لکيو منجهہ نراڙ قلم ڪياڙي نہ وهي.

(1) ستار پيشانو: گهوڙي وهٽ جي نرار تي اَڇو ننڍڙو ٽڪو اڱوٺي ڇاپ ان نشان کي سياءَ وارو سياڳو ڪو نہ ليکبو.

(2) پونئريون: اُبتيون بہ ٿين تہ سبتيون، اُبتي يعني چنڊ جهڙو گول نشان مٿي پاسي تي اُڪريل.

(3) آلي ٽڪو: دل جي نشان وانگر ٽڪو ان کي علي حضرت علي سائين نالي مثل ٽڪو سڏبو.

(4) بانو: اڪثر گهوڙن کي منهن تي بانو ٿئي جو نراڙ کان وٺي ٻُون تائين هيٺ لهي اچي ان کي بانو سڏجي. هي واٽندڙ ۽ سهٽو سياڳو ليکجي.

(5) پڇ ٿار: هن نشان واري وهٽ کي پڇ ڍار، مالڪ مار ڳوڏا کوڙ هن کي چٽ نياڳو ليکيو ويندو آهي.

گهوڙن جا مخصوص آواز

جيئن ٻار دانهون ڪندو تہ ماءُ ڪيس ڪير ڏارائيندي آهي، تيئن گهوڙا وهٽ بہ وقت بہ وقت ضرورت آهر پنهنجي اندر جو آواز ڪڍي پنهنجي ضرورت جو اظهار ڪن ٿا.

هٽڪ، هٽڪات: خاص طور تي گهوڙي جي هٽڪات مشهور آهي، ٻي وهٽ کي ڏسي خوشيءَ وچان گهوڙو هٽڪات ڪندو آهي. ٻين لفظن ۾ هٽڪ، هٽڪات، هانهر، اونگ اونگرون ڪرڻ، ان کان سواءِ گهوڙن جا ٻرڙاٽ پيا پون، شاهہ لطيف فرمايو **"هانهر ڪندو هل تہ ڪجايون ڪرن ڪي"** مطلب تہ دل نہ لاهہ هانهرون اواز ڪڍندو هل تہ تنهنجو دشمن ساڙوتو توکان حسد ڪرڻ وارو تعصبي پلي پنهنجي ساڙ ۾ سڙي مري.

sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

زيلون: گهوڙو زيلون هڻي عجيب قسم جو آواز ڪيندو آهي، ان ڪان سواءِ ڦوڪون، ڦونگارا پڻ هڻندو ۽ وات مان گجي ڪيندو، خاص ڪري ڏپ يا خطرو محسوس ڪري گهوڙو اهڙو آواز ڪيندو آهي.

رئيس جعفر خان جلالاڻي موجب ڏاڏو نصير خان جلالاڻي چوندو هو ته عام طور تي انسان يا وهٽ جا پنج حواس ٿين پر ڇهين حس واجبي استعمال ڪبي آهي. گهوڙي وهٽ ڇهين حس محسوس ڪندي هو زيلون هڻندو.

گهوڙي سوار جي مخصوص لٺ (ڇهُبڪ)

اوهان ڏٺو هوندو ته گهوڙي سوار اڪثر ڪري هلڪي لٺ جنهن کي چابڪ چئجي سا کڻندو آهي، ان مخصوص لٺ کي چابڪ، ڇهبڪ، لڪڻ، تلهڙ، ڇَهو، تازينو ۽ ٻيا نالا به سڏجن. جيڪا گهڻو ڪري ڪرڙ جي ڪاٺي يا لئي جي سنهي ڪاٺي مان ٺاهي ويندي آهي. هونئن به چوڻي آهي ته "ٽٽون" کي ٽارو، تازيءَ کي اِشارو، پلي وهٽ کي صرف اشاري جي ضرورت آهي، ورنه ٽٽونءَ تي پلي سٽڪٽ لايو ٻيٺو هج پر ورندو ڪجهه ڪو نه.

ان ڪان سواءِ موجوده دؤر ۾ نيٺ جي ڪاٺيءَ جو خاص ڇهبڪ هوندو اهي جو ساڄي ٻانهن جيترو ٿئي سوار اُن جو استعمال ڪري.

ڪونتل: هيءَ لفظ رئيس جعفر خان جلالاڻي اسان کي سمجهايو جيڪو اڳ ۾ اسان جي معلومات ۾ نه هو. مطلب ته هڪ سوار ٻن يا ٻن ڪان وڌيڪ گهوڙن کي هڪليندو ۽ منزل تي پهچائيندو آهي. مطلب ته اڳين گهوڙي تي سوار چڙهندو ۽ پويان هني سان هنو ٻڌي وڌيڪ گهوڙن کي ٽوچن ڪندو. ان کي ڪونتل سڏبو. مطلب سوار چڙهيل وهٽ سان گڏ، ٻيو سنجيل خالي وهٽ واڳ ڪيل.

ڊڪويا ڊڊو: هن قسم جو گهوڙو اصل ڏٽيا پاٽي ويل يعني چٽ، جنهن تي ڪنهن زماني ۾ واڻيا گهور ڪندا هئا.

books.sindhsalamat.com

ليئو ڪرڻ: هن جو مطلب ته جيڪڏهن سنو گهوڙو به ليئو ٿو ڪري هلڻ جي ٽور ۾ ڪنهن هڪ پاسي نگاهه ٿو ڪري يا لڙيو ٿو وڃي ته سوار ان کي سنڀاليندو ۽ لڙڻ واري پاسي ڇهبڪ چڪائيندو هڻندو ته وهٽ عادت مٽيندو.

جهالو رلو: هن قسم ۾ گهوڙو سرس سوايو ٿي هلندو.

ڪڙٻاٽ: گهوڙي هلڻ وقت پيرن جو مخصوص آواز اردو ۾ ٽاپ ٽاپ ۽ سنڌي چوڻي ادا ڪڙٻاٽ ڪندو اچي، يعني سنبن جو آواز ڪڙٻٽ.

هُڙڪ ٽور: هن قسم جي گهوڙي ٽور اصل سوار کي پيٽ ۾ سور وجهي ڇڏيندي. ان ۾ ڪو به ردم نه هوندو، هيءَ سولي چڙهڻي ناهي يعني وهٽ قدم قدم سان ملائي فوجي سپاهين وانگر نه ٿو ڪڻي ان ڪري ڏکيو ٿو لڳي.

گابا ڪُڏ: هيءَ به هڪ قسم جي ٽور آهي، مطلب ته جيئن نوجوانن جو نوجواني ۾ ڪڏڻ، نئون وهٽ ائين هلندو.

فرحتي جهالو رلو: هن ۾ سوار فرحت ۽ سڪون سان سواري ڪندو پلي گهوڙو جي هڪڙي واڳ ڍري ڪري يا ڇڏي ڏئي، مگر گهوڙو پنهنجي مرضيءَ سان هلي. رئيس جعفر موجب سندس ڏاڏي نصير خان جو جادو گهوڙو جيڪو پيٽان خصي مطلب نَرُ نه هو ان جي اهڙي پلي ٽور هئي.

چنگيون: هن قسم ۾ گهوڙو چارئي پير گڏي ٽپ هڻندو اڳيان پير لڳندا، پوين پيرن جون نهيون ڪُپنديون ۽ مٿي پوئتي اُڇليندو هن ۾ گهوڙو تيز هوندو آهي.

سراڙو: هن ۾ گهوڙو تيز ڦيرا ڏيندو، ڦٽندو ۽ وري وري ٺهندو رهندو، سراڙو گهوڙي جي تکي پڇڻ وارو پنڌ، هن کي چوکرو، سرميدان، ٻرانگهه به چئجي. "جيئن،

ساهڙ جون سونهيون، سير سراڙو تن کي.
(شاهه رح)

آخر ۾ رئيس جعفر خان جلالاڻي پنهنجي والد خان محمد جلالاڻي جي گهوڙن بابت ٻڌايو ته هن وٽ ڪجهه سنا به هئا. هڪڙو روهڙي جي پيرزادن ڪان ورتو جيڪو مڪڙو رنگ جو هو. هڪ دفعو بابي کي نرا ڪٽي

sindhsalamat.com

گهوڙي ڪيرايو ٻه هو. بهرحال رئيس جعفر خان جلالاڻي توڻي جو خود موجوده وقت ۾ گهوڙا ڏاري شوق ڪو نه ڪيو پر وٽس پنهنجي خاندان جي گهوڙن بابت سني ڄاڻ آهي.

سوار سيد محمد علي شاهه بخاري

هن سال فيبروري 2017ع تي ٻهرم ٻري جي ميلي ۾ سيد محمد علي شاهه بخاري جن سان ملاقات ٿي ۽ پاڻ گهوڙن جي ثقافتي شوق بابت سني ڄاڻ ڏني. سندس والد جو نالو سيد الهه بچايو شاهه ۽ ڳوٺ لڳ شهر پٿوري ۾ آهي. وٽن سندن والد صاحب جي زماني کان گهوڙن جو شوق آهي، سيد الله بچايو شاهه جو گهوڙو ڪميت ڪارنريو جيڪو گڙهو راجستاني نسل جو هو سو مشهور ٿيو ان دؤر ۾ وڏيرو متو خان وساڻ، سيد نور علي شاهه گرهوڙ شريف واري جا گهوڙا مقابلن ۾ هلندا هئا. سيد محمد علي شاهه موجب سائين نور علي شاهه جي جڳ مشهور گهوڙي ٻور ۽ حاجي دريا خان مريءَ جي سرخي گهوڙي جڏهن پير سائين شاهه مردان شاهه ثانيؒ جن ڪپرو لڳ حاجي محمد ملوڪ ڦهوڙ جي وليمي واري دعوت تي تشريف فرما ٿيا هئا ته اِهي ٻئي گهوڙيون ڪين تحفي ۾ ڏنيون ويون هيون. ان گهوڙي تي پير سائين پاڳاري جن سواري پڻ ڪئي. سائين نور علي شاهه واري گهوڙي ڪي تي پاڳارو ۾ آندي وئي، گڏوگڏ حضرت پير سائين سردار جن ان جي سوار لاءِ حڪم فرمايو جنهن تي وڏيرو عبدالمجيد نقرج لال خان شاخ وارو، سانگهڙ ضلعي جي مشهور سوار ڏينو حجام کي ساڻ وٺي ويو. جنهن پڻ ان گهوڙي کي وڏيڪ ناهيو. حضرت پير سائين ڪي تي پاڳارو ۾ پڻ، ان تي سواري ڪرڻ فرمائي. سيد محمد علي شاهه موجب سيد نور علي شاهه گهوڙن جي مرضن جو پڻ اعليٰ قسم جو جراح حڪيم هو. سائينءَ جي خاص ڏنب ڏيڻ سان پڻ وهٽن جو علاج ٿيندو هو. حاجي الهداد راهو حاجي غلام نبي راهو جي والد سعيد آباد وارو هڪ دفعي پنهنجي گهوڙي علاج لاءِ وٺي آيو. محمد علي شاهه موجب هو خود ٻه موجوده هو شاهه صاحب چيو ته گهوڙي ٽن پيرن تي آهي چوٿون پير ڪوڙي نٿي. پاڻ بندوق گهرائي گهوڙي

books.sindhsalamat.com

جي لونڊڙيءَ مٿان ٻتا فائر ڪيا ته گهوڙيءَ پير چنبي زمين تي رکيو ۽ هلڻ لڳي. سائين نور علي شاهه موجب گهوڙي خواب ۾ منڊي ٿي هئي، هاڻ ڏماڪي سان سندس طاق کلي ويا ۽ چڱي ڀلي ٿي وئي. ان کان سواءِ هڪڙي ڦڪي جنهن ۾ مجٺ، آٻاهيد، معدا لڪڙي ۽ ڪاري جيري گهوتي ڦڪي ٺاهبي ته وهٽ جو پيٽ جو سور ۽ بادي، پيشاب وغيره جاري ٿي ويندو.

سيد محمد علي شاهه موجب سندس هم عمر تر جي سوارن ۾ ٻاٻيهو خاصخيلي، ڦودنو شاهه ۽ ٻيا سوار شامل هئا. شاهه صاحب موجب هن جڳ مشهور ڳاجن وساڻ جو گهوڙو لاهور ميل روبرو هلندي ميلن ۾ ڏٺو. ان کان سواءِ بلاول وساڻ جو جڳ مشهور گهوڙو مڪڙو جنهن تي خانصاحب الهڏنو خان وساڻ سواري ڪندا هئا. ان کان سواءِ محمد مريد وساڻ جو پنج ڪلياڻ چال پٽارو وڏيرو سائين بخش خان جوڻيجو جي گهوڙن تي پڻ سواري ڪئي ۽ گڏجي مقابلا ڪيا. خاص طور تي سيد محمد علي شاهه بخاري جن، سردار مير منظور حسين پنهور جي مشهور گهوڙن تي سواري ڪري مشهوري ماڻي.

مشهور لوڪ ميلي سبي بلوچستان جو ذڪر

سيد محمد علي شاهه بخاري موجب سردار مير منظور پنهور پير پٺوري جي ميلي ۾ آيو جتي ساڻس ملاقات ٿي، هن سائينءَ کي سبي ميلي ۾ پنهنجي گهوڙن تي سواري جي آڇ ڪئي. ان ڏس ۾ 86_1985ع ڌاري ان وقت جو وزيراعظم محمد خان جوڻيجو اچي ان ميلي جو افتتاح ڪيو. ان طرح گهوڙن جي خاص مقابلي ۾ مشهور گهوڙن جي انٽري ٿي، جن ۾ سردار مير منظور پنهور، سردار قادر داد ڪوسو سردار اظهر فاروق لغاري، سردار سخي درد محمد ڪوسو سردار نادر خان مگسي، سردار احمد يار شر، سردار خالد خان لنڊ، سردار ميرل بابل خان جکراڻي ۽ ٻين شوقينن جا گهوڙا شامل هئا. اُتي جي رواج موجب ڏيڍ ڪلوميٽر جو گول چڪر ۾ گهوڙن کي

sindhsalamat.com

مقابلو ڪرڻو هو. اهڙي طرح ٽن چڪرن دوران، امپائر جيڪي ڪليل جيپن تي سوار هئا، سي گڏ گڏ پنهنجي ٽريڪ تي هلي رهيا هئا.

وزيراعظم، وزيراعليٰ سميت هزارين شائقين ان مقابلي مان لطف اندوز ٿي رهيا هئا. آخرڪار ٽئين چڪر کان پوءِ منزل جي نشان تي مقابلو ختم ٿيو ۽ تاڙيون، سيٽيون لڳي ويون. امينن جي فيصلي موجب مير منظور پنهور جو گهوڙو نالي چنبو جنهن تي سيد محمد علي شاهه بخاري بوسڪيءَ جي وڳيءَ شاندار پٽڪي سان ملبوس هيو ان کي پهريون نمبر ڏنو ويو.

جڏهن ته ٻئي نمبر تي سخي در محمد کوسو جو گهوڙو ۽ ٽئي نمبر تي سردار نادر خان مگسي جو گهوڙو بيٺو. اهڙي طرح مهمان خاص وزيراعظم پاڪستان جناب محمد خان جوڻيجو گولڊ ڪپ مير منظور پنهور جي گهوڙي کي ڏنو ان کان سواءِ سوار سيّد محمد علي شاهه بخاري کي هڪ لک روپيا روڪ انعام وزيراعظم طرفان ۽ پنجاهه هزار روپيا مير منظور پنهور وزير حڪومت سنڌ طرفان ڏنو ويو.

جڏهن ته محمد خان جوڻيجو شاهه صاحب جي علائقي جو هو اُن شاهه سائين کي شاباس ڏني ۽ حال احوال ورتو.

لاهور ڪينٽ ۾ گهوڙن جي نمائش

سيد محمد علي شاهه بخاري موجب سال 2003ع ۾ لاهور ۾ 23 مارچ جي سلسلي جي موقعي تي رنگا رنگ تقريب ٿي، اِها تقريب لاهور ڪينٽ چانوٽي ۾ رکي وئي. ان لاءِ پڻ مير منظور پنهور پنهنجا گهوڙا ڪٽائي ويو. اهو ميلو ته پورو هفتو هليو مگر آخر ۾ گهوڙن جو مقابلو پڻ رکيو ويو. خاص طور تي آخري ڏينهن فائنل ۾ ٽن گهوڙن جو مقابلو ٿيو اُنهن ۾ مير منظور پنهور جا ٻه گهوڙا ۽ هڪ پنجاب جي ڊيرا غازي خان علائقي جو. ان فائنل کي ڏسڻ لاءِ مير ظفر الله خان جمالي ۽ پنجاب جو وزيراعليٰ شهباز شريف کان سواءِ سنڌ مان فقير محمد جادم مڱريو ۽ فقير مگهن مڱريو پڻ شريڪ هئا.

ان مقابلي ۾ پڻ مير منظور پنهور جو گهوڙو جنهن تي سوار سيد محمد علي شاهه هيو اُن مقابلو کٽيو ۽ ٽرافي حاصل ڪئي.

گهوڙن جي شوق جو بزرگ شوقين محمد خان پرڙو

محترم محمد خان پرڙو سان سندس ڳوٺ ڪمال خان پرڙو ۾ ڪچهري ٿي، پاڻ وڏو ملنسار ۽ مهمان نواز شخصيت جو مالڪ آهي. ساڻس گڏ ڪچهري دوران سندس فرزند احمد خان پرڙو ۽ محمد هارون چانگو پڻ شامل هئا.

محمد خان پرڙو جي والد جو نالو الهرکيو خان پرڙو ۽ ڏاڏا سائين جن جو نالو آديو خان پرڙو آهي. هي خاندان صدين کان گهوڙن جي شوق سان وابسط رهيو آهي. سندن موجب ڏاڏا آديو خان پرڙو جي وقت ۾ جڏهن انگريزن جي دور ۾ هيءَ سهڻي دريائي ڍورو موج ۾ هو. ان وقت سندس گهوڙي جا ڪميت رنگ واري ڏاڍي مشهور هئي. ان کي ان سوين ماڻهن جي سامهون عيد جي خوشيءَ جي موقعي تي دريائي سير ۾ ڇڏيو ويو. پتاري چڙهڻ پر ڪيندي اُڏرندي پار ٿي وئي. خاص ڳالهه ته مٿس رکيل تل ڪو نه پنو هر طرف واهه واهه ٿي وئي.

اهڙي طرح ان گهوڙي جي نسل مان هڪ وڇيرو ناصري ٻيلو جي پير وڏو شاهه سائين جن کي تحفي ۾ ڏنو ويو ان اصل ڇيهه ڪري ڇڏيو. اهڙي طرح ان جي نسل مان وري ڪڏهر وارن اُنڙن محمد صالح اُنڙ جي وڏن کي مليو. جيڪو مصريءَ جو پاٽي پيئندو هو. واهه جي ٿهل ٽڪور سندس ٿيندي هئي. ان پڻ خوب نالو ڪمايو.

ياد رهي ته اِها گهوڙي جيڪا آديو خان پرڙو جي هئي، سا سنڌ جي گهوڙن جي نسل مان هئي. محمد خان پرڙو موجب سندس والد الهرکيو خان جي وقت ۾ پڻ سندس ڪڙهه ۾ ست گهوڙا شامل هئا. اُڏيرو لال جو سيٺ ڪنهيو مل جيڪو خاندان بعد ۾ انڊيا لڏي ويو. تن وٽان ڪين ٻه پليون گهوڙيون تحفي ۾ مليون. جن مان هڪڙي ڪميت ۽ ٻي بوراِهي گهوڙيون پڻ تمام اعليٰ قسم جون هيون. جيڪي پنهنجي جوبن ۽ جوش ۾ اصل ديوارن تان پڻ ٽپ لڳائي ٽپي ويندي هيون. 1968_69ع ڌاري اُنهن مشهور گهوڙين تي وڏيرو محمد خان پرڙو پڻ سواري ڪئي. محمد خان پرڙو موجب سندس سواري ۾ اُستاد والد صاحب هو پر خاص طور تي ڪڏڙي واري پاسي جو گنبلو فقير چانگ ته سندس اُستاد رهيو.

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

محمد خان ٻرڙو جا مشهور گهوڙا جن ۾ سانول جيڪو رنگ روغن ۾ نيرو جيڪو بعد ۾ رنگ مٽائي چٽو سرخو ٿي ويو. عمر ۾ سرل هو تہ هن خريد ڪيو 1980ع ڌاري جيڪو بعد ۾ جڳ مشهور ٿيو ۽ سانول واقعي رنگ ڪري ڏيکاريو ۽ سنڌ جي مختلف ميلن ۾ ٻيلن گهوڙن سان مقابلا ڪيا.

احمد خان ٻرڙو

ان موقعي تي احمد خان ٻرڙو پڻ پنهنجي والد صاحب جي يادگيرين کي اڳتي وڌايو ۽ ڪچهري ۾ شامل ٿيو. هن موجب گهوڙو سانول 15 کان 20 سال موج سان هليو. تنهن دؤر جي گهوڙن ۾ شاهنواز جوڻيجي جو هرڻ، دلربا ۽ دلبر جاني، سيد انور شاهہ جو ڏاڙيل، جيڪو رنگ جو سرخو هو اُهي بہ چوٽ تي هئا. احمد خان ٻرڙو موجب سندن گهوڙو دلپسند جيڪو هنن رئيس بشير احمد خان مريءَ کان حاصل ڪيو، ان جو پاءُ نالي لانچر گهوڙو رنگ جو بور اڳيان منهن تي بانو هئس. انهن تي پڻ سواري ڪئي. هي شوقين پاڻ سواري ڪن ۽ لطف اندوز ٿين. احمد خان ٻرڙو موجب اسان جو ڪاهيل گهوڙو اهڙو سوار بہ ناهي هلائي سگهندو. هينئر پٽ شاهہ کان بعد ڀهرم ٻروءَ تي احمد خان پاڻ سواري ڪري رهيو هو. احمد خان موجب سواري جا انگ اکر مطلب وهٽ سان دلچسپي يعني دل لڳي، واڳ جو خاص ڪمال آهي. شروع ۾ وک، چرل، ڊگ، اهڙي طرح اشاري سان اڳتي وهٽ رلا پڪا ڪندو. تنهن بعد من ۾ پوءِ اسپيڊ وٺندو. چورس چوٽ ڪندو. لغام جهڙوڪ اسٽيرنگ اهي، گهوڙو هجي هٿ ۾ اگر باهڙجي رمز چڙي تہ سوار سنڀالي. محترم احمد خان ٻرڙو موجب هوندن تہ عام رواجي ميلن ۾ گهوڙي جا ٽي ور ڏيندا آهن، ٽي اچڻ جاءِ وري واپس وڃڻ جا، پر سيد اسماعيل شاهہ بخاري جي ميلي ۾ سيد محي الدين شاهہ جن فرمائش ڪئي تہ وڌيڪ خاص ور ڏيو. ان تي سندس گهوڙي کي 8 ور ڪرايا، آخري بہ ور پري پري ڏياريا تہ پانهين مان تاڙيون، ڪوڪون، واه واه ٿي وئي. سنگت ڏاڍي خوش ٿي، اسان جي پڻ دل باغ و بهار ٿي وئي. 89_1988ع ۾ پٽ ڌڻي سرڪار جي ميلي ۾ سنڌ جي وزير مير منظور حسين پنهور نمائش

books.sindhsalamat.com

ڪرائي. ان ۾ پڻ ٻين گهوڙن جن ۾ سيد انور شاهہ جو دلبر جاني، وڏيرو شاهنواز جوڻيجو جو اَحيل ۽ ڪانگل پڻ انعام حاصل ڪيو.

احمد خان ٻرڙو گهوڙن جي سنڌي مشهور نسل مور ۽ راهي بابت ڄاڻ ڏيندي ٻڌايو تہ اصل ۾ وڏو مور ڪنري جي سيدن مان رئيس رسول بخش خان مري ٽنڊو آدم واري آندو بعد ۾ ان نرسري مان ٻيا گهوڙا وڌيا جن ۾ مور ۽ راهي اُنهن مان سانول گهوڙو بہ راهي، گهوڙي جو پٽ هو. جيڪو محمد امين مري کان خريد ڪيو ويو. اهڙي طرح وڏيرو شاهنواز جوڻيجو مخدوم غلام محي الدين ۽ محمد صالح اُنڙ وارن هن نسل مان گهوڙن جي بنياد کي اڳتي وڌايو جيڪو سڄي سنڌ ۾ مشهور آهي. هن وقت بہ هن نسل جي چوٿين پيڙهي هلي پئي.

سوار محمد هارون چانگو

گهوڙن جو خانداني خفتي محترم محمد هارون چانگو سان ڪچهري محمد خان ٻرڙو جي اوطاق تي ٿي، هن ٻڌايو تہ اسان جو خاندان ذات جي لحاظ کان سنڌ ۾ تمام مختصر ڳڻيو وڃي ٿوجڳين چاريڪو ذات ب ڪنهن وڏي ذات يا ڏندي مان ڦٽي نڪتل آهي .سنڌ ۾ شاهپور چاڪر پرسان چاريڪن جو وڏو ڳوٺ آهي باقي سڄي سنڌ ۾ ڪو نالي ماتر گهر هوندو.اهڙي طرح ّچانگن جي خاندان جو بزرگ فرد حاجي قادر بخش چانگو اُڏيرو لال پرسان سلطان چانگو جي ڳوٺ جو رهائشي هو.اِهوتاليرن جي صاحبي جو دؤر هو.هي ذات سماٽ جي ڪنهن نک مان آهي.سلطان چانگو جو والد غريب هاري ماڻهو هو. جيئن تہ سندس خاندان مختصر هو. ان ڪري ڪين خاندان مان شادي لاءِ سنگ ڪو نہ مليو. اهڙي طرح اهو شخص لاڙ واري پاسي انهيءَ وڙول ۾ نڪري پيو وڃي سمن سرڪار جي خدمت ۾ حاضر ٿيو هي بزرگ الله لوڪ ماڻهو هو. نانگو شاهہ بہ سڏبو هيو. ان وقت حال حيات هو ۽ لالو فقير ڪهيري ۽ سندس زال شاهہ صاحب جي خدمت ڪندا هئا. سمن سرڪار سائين اڪثر منهن تي ڪپڙو ويڙهي هلندو هو ۽ ماني وغيره واپرائيندا هو تہ سو بہ ڪپڙي اندران جو ڪنهن کي

sindhsalamat.com

خبر نہ پوندي هئي. سلطان فقير چانگو عرض رکيو شاهہ صاحب شادي ۽ اولاد جو گهورو آهيان. تنهن تي سمن سرڪار جئين لاڙ ۾ رهندي سرائڪي ڳالهائيندو هو. ان دعا ڏنس تہ بابا آباد ٿيندي. اهڙي طرح ان علائقي مان گهمندي ڦرندي ڪيس خاصخيلي قوم مان سڱ مليو ۽ ان شادي ڪئي.

اهڙي طرح اهو خاندان اڳتي وڌيو جنهن جي هن وقت ڇهين پيڙهي هلي پئي. محمد هارون چانگو هن وقت ڪرڪلي پرسان ڳوٺ ۾ آباد آهي. سندس خاندان ۾ گهوڙن جي شوق جي حوالي سان يار محمد فقير چانگو سڄي سنڌ ۾ شهور هو. حاجي يار محمد چانگو جي اِها خاصيت هئي جو جتي بہ پلو وهٽ گهوڙو سجهندو هيس وڃي ملهہ خريد ڪندو هو. مالڪ جيڪو اگهہ ناٽو رکندو هو جي شيءِ وٽي ويس تہ ان کان بہ وڌيڪ ڏئي، مالڪ کي خوش ڪندو هو. وڏيرو حاجي يار محمد چانگو پهريون گهوڙو ڪنڊياري وارن وساڻن بلاول ۽ ڳاجن وساڻ وارن کان وٺي آندو. رنگ جو ڪارو ڪميت هو سو پهرين جوڙ ۾ هليو ان کان سواءِ جهولو نالي گهوڙو سندس مشهور ٿيو.

ان بعد علي محمد خان کان مکڙو گهوڙو خريد ڪيو ان جو نالو پڪي رکيو ۽ سنڌ جي ميلن ۾ هليو. سواري ۾ حاجي يار محمد چانگو جو فرزند محمد قاسم ۽ فقير محمد چانگو بہ سٺا سوار هئا. ان کان سواءِ محمد سالڪ فقير مگٺهار سندسن خاص سوار هو. حاجي يار محمد چانگو 1960ع کان 1980ع تائين شوق رکيو. آخر ۾ 1998ع ۾ وفات ڪري ويو. جيئن تہ حاجي يار محمد کي گهوڙن جي خريد ڪرڻ جو وڏو شوق هو ان ڪري هن سائين غوث علي عرف سيد غوثل شاهہ درگاهہ پير جڙيل شاهہ جي ماڙي واري کان 6 ايڪڙ زرعي زمين ڏئي ڪميت گهوڙو نالي جهولو خريد ڪيو.

ان کان سواءِ هڪ دفعي پلو گهوڙو تر ۾ سُجهيس ان وقت وٽس پئسا وغيره موجود نہ هئا. بني باري ڪيڙڻ وارو ٽريڪٽر وڪڻي بہ هن گهوڙو خريد ڪيو. هڪ دفعي ڪنهن ٻڌايس تہ فلاڻو نالي وارو گهوڙو سهائي سومر تي مالڪ وڪڻڻ لاءِ هالا جي پڙي ڪاهي ويو آهي. صبح جي مهل گهر آيو ۽ گهر واري کي حاجي صاحب چيو تہ گهران سوني ڌهري سٽن سرين واري

books.sindhsalamat.com

ڪڻي اچ مائي صاحبان چيو تہ پلا پٽ جي شادي وغيره جو انتظام ٿو ڪرين يا ڪو پيو ڪم. چيائين چري گهوڙو ٿو واڪ چڙهيو وڃي. سو ٿو هالن مان ونڻ وڃان. اهڙي طرح شام ڏاري حاجي يار محمد چانگو سنجن سان سينگاريل گهوڙي تي چڙهي اچي گهر لٿو واهہ سائين واهہ واهہ شوق جو واقعي ڪو ملهہ ڪونهي.

ان ڪا سواءِ بي خوبي تہ اهڙا ماٺهو گهوڙو لکن ۾ تہ خريد ڪندا پر وري پنهنجو وهٽ گهوڙي کي وڪڻڻ ۾ عيب سمجهندا. وراٽيندا تہ بابا ڪو پٽ بہ ناٽي وڪڻبا ڇا. يار خدا خدا ڪريو اهڙي تہ وائي نہ ڪڍو.

هڪ دفعي محمد هارون چانگو موجب جام نندو ويجهو سائين امير علي شاهہ جو ميلو هو پر سيني گهوڙن مان حاجي يار محمد چانگو جو گهوڙو پهرين نمبر تي رهيو. جام نندي جو مير لطف علي خان مري ۽ مير غلام علي خان مري جيڪي جاگيرن جا مالڪ هئا سي پڻ ميلي ۾ موجود هئا. آخر ۾ اُنهن چيو تہ حاجي صاحب گهوڙو خريدڻ آيا آهيون. وڪرو ڪيو حاجي يار محمد فقير چانگو چيو تہ سائين خريدڻ جي ڳالهہ نہ ڪيو ها اِهو مون لاءِ مهٽو آهي. باقي سنگت ۾ ڪاهيو تہ سائين حاضر آهي.

وڏيرو محمد اسحاق وساڻ جي گهوڙن جو احوال

وڏيرو محمد اسحاق وساڻ ولد مير محمد وساڻ جي گهوڙن جي شوق بابت محمد هارون چانگو ٻڌايو تہ اسحاق وساڻ ۽ اسان ساڳئي تر سنگهر واري ڳوٺ لگ شهدادپور جا ڳوٺائي آهيون. ان ڪري پرائمري تعليم بہ گڏ حاصل ڪئي سون. منهنجو گهڻو وقت هاڻي محمد اسحاق وساڻ جي بني فروٽ فارم ڳوٺ شجاع جکرو واري اوطاق تي گذري ٿو. جتي وڏيرو محمد اسحاق وساڻ جا گهوڙا پاليل آهن. سندس وڏي ڪڙهہ آهي جنهن ۾ 5 کان 7 گهوڙا رهن ٿا. محمد اسحاق وساڻ جو شوق گذريل 10 سالن کان هلي پيو.

وڏيرو اسحاق وساڻ جي پلن گهوڙن ۾ نالي رانجهن رنگ ۾ ڪميت صافي اصل ڪو ٽڪو وغيره ڪونهيس. ان کان سواءِ سڪرنڊ وارن اُنڙن وٽان خريد ڪيو آٽس جنهن جو نالو آهي ميرا نصيب. هي گهوڙو رنگ ۾

sindhsalamat.com

ڪميت ۽ مطلب چينو ڪميت ڇا لاءِ جو چار ئي پيير آڇا اٽس ۽ منهن تي بانو پڻ اٽس. وڏيرو اسحاق پاڻ به سواري ڪري ٿو ان کان سواءِ سندس نوجوان پٽ امان الله وسان به سواري ڪري ٿو. گهٽو ميلن وغيره ۾ محمد هارون چانگو سواري ڪري ٿو ان کانسواءِ محمد شريف ماڇي، نور نبي گپچاڻي ۽ الاهي بخش مگٽهار به وڏيرو اسحاق وساڻ جي گهوڙن تي سواري ڪندا رهن ٿا. سڄي سنڌ جي ميلن ۾ گهوڙا سنا هلن پيا.

ڳوٺ گٽنگ جي حبيب خان پنيرو جي گهوڙي جو احوال

حر تحريڪ جي تاريخي ماڳ گڙنگ بنگلو جي ذڪر طرف ديھ گٽنگ جي تاريخي ڳوٺ حبيب خان پنيرو ۾ وڏيرو عبدالرزاق پنيرو پنهنجي خانداني پسمنظر بابت ٻڌايو ته سندن وڏا ٽالپرن جي دؤر کان ان ڳوٺ ۾ آباد آهن. جتي سندن جاگيرون هيون. شجري مطابق عبدالرزاق ولد عبدالله پنيرو ايڊووڪيٽ ولد وڏيرو حبيب خان پنيرو ولد فقير منٺار خان پنيرو ولد ڦوٽو خان پنيرو.

وڏيرو ڦوٽو خان پنيرو تي انگريز سرڪار جي دؤر ۾ حر جماعت سان تعلق هوندي سختي ڏني وئي. انگريز سرڪار جي عملدار ڪيس پنهنجي ڪليڪٽر جي آفيس ۾ گهرايو ۽ حڪم ڪيو ته پٽڪو لاهي پوءِ اچ. پر هن فقير انگريز سرڪار جي ڪارندن کي منڊ جي ٻڌائي ته هي پٽڪو مون تي ست راڄن پاڳن جي امانت ۽ نشاني اهي هرگز ڪو نه لاهيندس. ان بعد کين جيل جو منهن ڏسڻو پيو ساٿس گڏ رئيس قادر داد مري پوبي وارو به گڏ هو حڪم ٿيو ته سينٽرل جيل حيدرآباد مان گيٽ مان نوڙي سلامي پري پوءِ لنگهو پر هنن جوانن ائين جيل جي سلامي ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو.

وڏيرو حبيب خان پنيرو 1910ع ۾ پيدا ٿيو ۽ 1976ع ۾ سندس وفات ٿي. پاڻ پنهنجي دؤر جو بي باڪ بهادر ۽ نهايت سخي مرد ۽ مهمان نواز هو. پاڻ گٽنگ توڙي جهول شهر ۾ اسڪول ۽ اسپتالون کولرايون ۽ عام ڀلائي جا ڪم ڪيا. پروفيسر الهه ورايو ٻهڻ جا وڏا به اصل گٽنگ جي ڳوٺ حبيب خان پنيرو ۾ رهيا ۽ استاد الهه ورايو ٻهڻ. هن ڳوٺ مان پرائمري اسڪول جي تعليم حاصل ڪئي. پاڻ حبيب خان پنيرو سدائين ڀلا گهوڙا

books.sindhsalamat.com

رکيا. خاص طور تي سندس (چال بور) گهوڙو تمام مشهور رهيو جنهن تي نهايت ئي قيمتي سنج وجهي پاڻ سواري ڪندو هو. سندس زميندار ي گٽنگ کان شروع ٿيندي هئي، جا وڃي جهول سانگهڙ روڊ دنگ ڪندي هئي. روز صبح جي مهل گهوڙي تي سوار ٿي جاگير ڏانهن نڪري ويندو هو. ٽان جو منجهند ڏاري واپس ٿيندو هو. هڪ دفعي ڊپٽي ڪليڪٽر سانگهڙ حيدرآباد کان جيپ تي سانگهڙ ايندي ڪيس گهوڙي تي ڏٺو. هن وڏيرو حبيب خان سان ملاقات ڪري صلاح ڪئي ته پاڪستان جي آزادي واري ڏينهن جي مناسبت سان گهوڙن جي نمائش رکجي ٿي. اوهان ۽ اوهان جي گهوڙن جا شوقين ساٿي شريڪ ٿين. اهڙي طرح ايوب خان جي دؤر ۾ 1965ع ۾ اِها تاريخي نمائش پوليس لائين گرائونڊ سانگهڙ ۾ ٿي. جنهن ۾ هن علائقي جي ڀلن شوقينن جي گهوڙن شرڪت ڪئي جنهن ۾، وڏيرو حبيب خان پنيرو، وڏيرو سعيد خان وساڻ، وڏيرو گلشير وساڻ، وڏيرو محمد حيات جوٽيجو، وڏيرو ڪريم داد جوٽيجو، وڏيرو امير علي وساڻ، سردار محمد بخش خان ناريجو چوڌري افتخار احمد جي والد چوڌري سلطان احمد جو گهوڙو ۽ ٻين گهوڙن شرڪت ڪئي. آزادي تقريب کان پوءِ شام جو هي نمائش ٿي. جنهن ۾ گهوڙن کي گهمايو ويو. وڏيرو حبيب خان پنيرو جي گهوڙي تي ڪوٽ نواب جي سوار نصير احمد ٿهلاٽي سواري ڪئي. آخرڪار آمينن وڏيرو حبيب خان پنيرو جي گهوڙي کي پهريون نمبر ڏنو. جڏهن ته ان موقعي تي انعامي ٽرافي ۽ سرٽيفڪيٽ وڏيرو حبيب خان پنيرو کي ڊپٽي ڪليڪٽر طرفان پيش ڪيو ويو.

جڏهن ته گهوڙيسوارن مان نصير احمد ٿهلاٽي کي ڊپٽي ڪليڪٽر سانگهڙ بهترين سوار طور هڪ بلاڪ زرعي زمين ڪاتو ڪري انعام طور ڏني، جيڪا اڄ تائين سندس خاندان جي ملڪيت آهي. ان مثالي گهوڙي تي سواري وارو تصوير اڄ به وڏيرو حبيب خان جي اولاد وٽ محفوظ آهي.

اهو به واضح هجي ته ان حبيب خان پنيرو جي خاندان مان نالي حبيب خان پنيرو هينئر به سياسي سماجي شخصيت جو مالڪ آهي ۽ گڙنگ بنگلو يونين ڪائونسل جو چيئرمين آهي، ان مان به گهوڙن جي شوق جي اُميد رکي سگهجي ٿي.

■

sindhsalamat.com

لاکي ڦلاڻي جي مشهور گهوڙي ”لکي“ جو ذڪر

لاکو ڦلاڻي ڪڇ ڀڄ جي راجا راءِ ڪنگهار جو ننڍو ڀاءُ هيو. هڪ دفعي راءِ ڪنگهار ڪنهن خاص ڪم سان ٻي ديس اُسهيو تہ هن پنهنجي ڀاءُ لاکي ڦلاڻي کي تخت تي ويهاريو. هونئن تہ لاکو ارڏو ماڻهو هيو. جنگجو ۽ ويڙهاڪ ڏاڙيل پڻ هيو.

ٿيو ائين جو سنڌ مان ڪنهن شخص جسماڻ اوڏڻ جي سونهن جي تعريف ڪئي. لاکي ڦلاڻي ان تي اڻ ڏٺي عاشق ٿي پيو ۽ بهانو بنائي هڪ عاليشان مٽيءَ جي ڪوٽ جي تعمير شروع ڪرائي. جسمان جي ماڻهن کي پڻ ڪم لاءِ ڪوٺ ڏني. جسمان پنهنجي ور روڙيئي اوڏ سان گڏجي ڪم لاءِ پهتي.

لاکو ڪم ڏسڻ بهاني اوران گهوران ڪرڻ شروع ڪئي جسمان جي حسن تي ڇڪن ٿي پيو.

هن جسمان جو سنگ گهريو جيئن تہ جسمان شادي شده هئي ان ڪري ماڻهن سندس سنگ ڏيڻ کان ڪليو انڪار ڪيو.

لاکا لڄ سنڌياءِ، آءُ اوڏ اگلي آهيان،
پکا سي پرتاءِ، جي اجهي تو اڏياءِ.

اوڏن جي سنگ نہ ڏين تي لاکو ڦلاڻي ڪاوڙجي پيو ۽ آخرڪار هن بہ ڍڳي گاڏيون گهرايون. جسمان جي جسم جي هڪ ٽنگ سان هڪ گاڏي ٻي ٽنگ ٻي گاڏي سان رسن سان ٻڌي ڍڳي گاڏين کي مختلف رخن ۾ هلڻ جو حڪم ڏنو.

آخر جسمان جو نازڪ نفيس جسم ڍڳي گاڏين جي ڇڪڻ سان اڌو اڌ ٿي ويو ۽ لاکو جسمان جي ماڻهن سامهون ان ظلم تي ٺهڪ ڏيندو حويلي هليو ويو.

books.sindhsalamat.com

آخرڪار راءِ ڪنگهار بادشاهہ وريو ۽ اوڏن دانهن ڏني، ان تي راءِ ڪنگهار بادشاهہ لاکي کي موت جي سزا جو حڪم ڏنو. بندوقچي بادشاهہ کي چيو تہ قبلا ان ارڏي ماڻهو تي منهنجو هٿ ڪيئن هلندو. راءِ ڪنگهار چيس تہ تنهنجو هٿ هلي نہ هلي پر منهنجو هٿ توتي ضرور هلندو. تنهن ڪري حڪم جي بجا آوري ڪر. هوڏانهن لاکو ڦلاڻي بہ پنهنجي مشهور گهوڙي ”لکيءَ“ جنهن تي هو ارڏايون ڪندو هو ان تي سنجن سازن سان گهوٽ ٿي اچي بيٺو. آخرڪار بندوقچي فائر ڪيو پهريون ڏڪ لاکي جي گهوڙي لکيءَ کي لڳو. لاکي اهڙو لقاءُ ڏسي لکيءَ کي ڇهبڪ هنيو تہ لکي اچي ٻُل ڏنا. اهڙي طرح هن نو ٻل ڏنا. بندوقچي بہ فائر ڪندو ويو نيٺ وڃي لاکي کي هانوَ ۾ لڳو نائين ٻُل تي لکي گهوڙي ۽ لاکو وڃي پٽ تي ڪريا ۽ ٻنهي جو ساهہ پرواز ٿي ويو.

لطيف جون سٽون:

لکي ۽ لاکو ٻئي مُئا ٻاجهہ ٿي،
قادر لاٿو ڪڇ تان، اديون اولاڪو
وانڍين ۾ واڪو ريباري رهي ويا.

لاکو لکيءَ چڙهي، لکي لاکي هيٺ،
سونهاريون سرڪيو پيڙڙي ٻڌي بيٺ،
ڪندو ڏمر ڏيٺ، صبحان سپ ڪنهن سين.

ياد رهي تہ هيبر تلاءُ ۾ لاکي جي ماڙي واري ڪنڊر پرسان ٻن چوٽين واري هڪڙي پٽ تي اُلهندي پاسي واري چوٽي تي لاکو ۽ اوڀرندي چوٽيءَ تي لکي گهوڙي دفن ٿيل آهي.

(هي سٽون ڪاوش دنيا ۾ ڇپيل 24 مئي 2015ع تي ڪلاڌر متوا جي آرٽيڪل مان ڪاوش جي ٿورن سان شامل ڪيون ويون آهن.)

◘

sindhsalamat.com

گهوڙا ۽ سنڌ

ماڪن شاهه رضوي

ڪجهه ڏينهن اڳ ڪاوش مئگزين جي صفحن تي مون پنهنجي بابا سائين جي ثقافتي خدمتن جو ذڪر ڪندي لکيو هو ته ڪين گهوڙا پالڻ ۽ گهوڙي سواريءَ جو وڏو شوق هو ۽ ذاتي جيپ هوندي به پاڻ گهوڙي جي سواريءَ کي وڌيڪ اهميت ڏيندا هئا. هاڻي ته سڄي سنڌ ۾ گهوڙي سواري ۽ گهوڙا پالڻ جو شوق نالي ماتر ئي وڃي بچيو آهي. پر انهن ڏينهن ۾ گهوڙي کي بادشاهي سواري سڏيو ويندو هو ۽ مرد جو شان مٿي تي پٽڪو شهپر، گهوڙو ۽ هٿيار (تلوار يا بندوق) مڃيا ويندا هئا. اهي گهوڙا مختلف نسل ۽ رنگن جي حوالي سان پسيا ۽ پرکيا ويندا هئا. ڪير جهڙو اڇو گهوڙو ۽ صاف ڪارو گهوڙو وڌيڪ اهم هوندا هئا. ان کان پوءِ ڪميت جيڪو ڪاراڻ مائل ڳاڙهي ناسي رنگ جو هوندو هو. ڪُميت ۾ به ٻه قسم هوندا هئا. هڪ ڪميت ۽ ٻيو ڪار نريو ڪميت. هن ڪميت گهوڙي جي چئني پيرن جون نريون سنبن ڪان ڪجهه مٿيرو تائين ڪاريون هونديون هيون. ٻيو مقبول رنگ جو سرخو اڇي سليٽي مائل رنگ جي هن گهوڙي ۾ ڪارن وارن جو به هلڪو ميلاپ هوندو هو. جڏهن ته سنجاف ان گهوڙي کي سڏبو هو جنهن جي جسم تي ڳاڙهن داغن سان گڏ سفيد داغ هوندا هئا. اهو سنجاف ڳاڙهو ۽ جي ڳاڙهن بدران ڪارا داغ هوندا ته ”ڪارو سنجاف“ سڏبو هو. ڪي هلڪي قد ۽ تيز رفتار گهوڙا ”ڪاراهي“ يا ”ساموندي“ به سڏبا هئا پر ”مڪڙي“ گهوڙي جي به پنهنجي جدا سڃاڻپ هوندي هئي هي پوري رنگ جو پيلاڻ مائل گهوڙو هوندو هو. گهوڙن جي سڃاڻپ رکندڙ سوار، گهوري جي ”ٻر“ يعني ڪنڌ جا وار، پُڇ جي ڊگهائي جنگهن جو گهاڙيٽو

books.sindhsalamat.com

ڏُنب (پوييون حصو) جاچي گهوڙي جي وصف سُڃاڻندا هئا. جڏهن ته چمار ڏسڻ لاءِ هو گهوڙي جا ڏند ڏسندا هئا. گهوڙو چمار جون جيڪي منزلون لنگهندو هو. تن ۾ پهرين ”وڇيرو“ پوءِ ”چئو ڏندو“ بعد ۾ ”دئوڪ“ ۽ پيريءَ ۾ پنج ڪلياڻ سڏبا هئا. جڏهن مادي گهوڙي کي ”دوڪ“ بدران ”ٻهاڻ“ ڪري سڏبو ۽ سڃاتو ويندو هو. گهوڙي جون چالون. يعني ڊوڙڻ جا انداز به مختلف نالن سان سُڃاتا ۽ سڏيا ويندا هئا هن وقت اسان تي وي تي يا ريس ڪورس ۾ گهوڙا ڊوڙ ڏسندا آهيون. ان چال يا ڊوڙ کي سنڌ ۾ ”سيراڙو“ چيو ويندو هو. اوهان ڏٺو هوندو ته ريس ۾ ڊوڙندڙ گهوڙن جو سوار (جنهن کي جاڪي چيو ويندو آهي) رڪيبن ۾ پير وجهي انهن جي زور تي بيهي گهوڙو ڊوڙائيندو آهي. هو گهوڙي جي پٺيءَ تي ويهي ناهي سگهندو چو ته ان قسم جي ڊوڙ ۾ سوار جي جسم جا سمورا ”سنڌ“ اُلٽي ۽ اُڪڙي سگهن ٿا. پر سنڌ ۾ سوار گهوڙن کي سکيا ڏيندي، مختلف دوڙون سيکاريندا هئا. جن ۾ ”رلو“، ”من“ ۽ ”وارو“ اهم ليکبا هئا. جڏهن ته ”ڊگ“ يا ”ڊگام“ واري چال عيب سمجهي ويندي هئي. جنهن ۾ سوار جا آنڊا به لُڏي ويندا هئا ۽ باقي ”رلو“ هلڪي رفتار ”من“ وچولي ڊوڙ ۽ ”وارو“ تيز رفتار اهڙي چال کي چئبو هو. جنهن ۾ سوار پلي گيهه جي پريل وٽو هٿ تري تي رکي گهوڙو هلائي. پر گيهه جو ڦڙو به نه ڪري اهڙي گهوڙي کي ”وارڙيو“ سڏبو هو. بابا سائين (سيد جيئرو شاهه) وٽ جن گهوڙي سوار ماهرن کي مون ڏٺو تن ۾ ابراهيم هاليپوٽو ڪامل شاهه جهُڏي وارو، لکانو مگٽهار ۽ ٻيرو مگٽهار جا نالا ياد اٿم. انهن سوارن جا خرچ به ڳرا هوندا هئا ۽ مهينن جا مهينا هو گهوڙن کي سکيا ڏيندا هئا. هونئن ته هر هفتي ڳوٺ ۾ به گهوڙن جي ڊوڙ ٿيندي هئي. پر ان ڏس ۾ سنڌ جا ميڙا اهم ميدان ليکبا هئا. سمن سرڪار، غلام شاهه غازي، ساجن سوائي، رام جاڳو ۽ ٻيا ميڙا اهي ٿاڪ هوندا هئا. جتي گهوڙن جا شوقين، عارضي اوطاقتون اڏي صبح ۽ شام گهوڙا ڊوڙ جا مقابلا ڪرائيندا هئا. چاڪر خان ڪلوئي ۽ وڏيرو بشير هاليپوٽو به گهوڙن جا وڏا شوقين ليکيا ويندا آهن.

sindhsalamat.com

گھوڙن جا سنج بہ شوقينن لاءِ خاص اهميت رکندا هئا ۽ انهن جي خريداري بہ وڏي چنڊڇاڻ يا آرڊر رستي ٿيندي هئي. سڀ کان پهرين "تل" هي پشم مان ٺاهيو هو ۽ ان جي ڪوالٽي هن جا پُڙ ڏسي محسوس ڪئي ويندي هئي. هڪ مخصوص مصالحي سان انهن سنهڙن ڌاڳن جا تهہ هڪبئي تي چنبڙائي ڪاريگر ٻانهن سان رڳڙي انهن کي مضبوط ڪندا هئا. "تل" ٺاهيندڙ ڪاريگرن جون ٻانهون ڪرائيءَ کان ٺوٺ تائين وارن جي جُر کان خالي ۽ گهٽو ڪري ڦٽيل نظر ايندي يون "تل" هڪڙا عام تہ ٻيا خاص جن کي "موربي تل" چئبو تل ۾ خاص طور نيري ۽ ڳاڙهي رنگ جو استعمال گلڪاري لاءِ ڪيو ويندو آهي "تل" کان پوءِ "تڙها" جيڪي تل تي رکيا چمڙيءَ مان تيار ڪيل "تڙها" هيٺان ڪپڙي سان ٺاهبا آهن ۽ ٻنهي حصن کي وري چمڙي جي مضبوط ڌاڳن سان جوڙيو آهي. جڏهن تہ "تڙهن" جي پويان چمڙي جا بہ "هڪ" هوندا، جن مان ڳاڙهي ڪپڙي جي "دنبچي" جا چيڙا لنگهائي. انهن کي هوا تي اڏامڻ لاءِ ڇڏبو آهي. جڏهن تہ دُنبچي جو باقي حصو گهوڙي جي "پُڇ" هيٺان ڏبو. ڪي شوقين ڳاڙهي بدران سائو يا نيرو رنگ بہ دنبچي لاءِ پسند ڪندا آهن ۽ سوئي بدران ريشمي ڪپڙو بہ استعمال ڪندا آهن، هاڻي "تڙهن" مٿان رکبو "هنون" هي لوهہ يا پتل مان تيار ڪيو آهي. هن جو اڳيون حصو اُڀو ۽ چنڊ يا تاج جي شڪل جو بہ پويون ننڍي منجي يا ڪرسي جي پُٺ جيان ٿئي "هنين" جي پُٺ کان اڳ تائين چمڙي جو گُلڪاري وارو ٽڪر سوار جي ويهڻ لاءِ لڳائبو آهي. جنهن کي "چلمڙدو" چئبو آهي، ڪي شوقين "چلمڙدي" تي زري جو ڪم ڪرائيندا آهن.

ان "هُنين" جي فريم جي ٻنهي "ايسن" مان هر هڪ ۾ چمڙي جو ٻيڙو پٽو گذاري. ان ۾ پيرن وجهڻ لاءِ لوهہ جا فريم رکبا آهن. چمڙي جي انهن پٽن کي "دوال" ۾ لوهہ جي فريمن کي "رڪيب" چئبو آهي ۽ پوءِ "هنين" جي چلمڙدي هيٺان چمڙي جو وڏو پٽو. جنهن ۾ ڪپڙو بہ اوتروئي ٽانڪيل هوندو آهي لنگهائبو. جيڪو چمڙي جو حصو مٿان ۽ ڪپڙي وارو حصو گهوڙي جي پيٽ کان ڦري سنجن کي هڪ هنڌ مضبوط ڪندو. ان کي

books.sindhsalamat.com

"تنگ" چئبو آهي. جنهن جي هڪ طرف لوهہ جو فريم هوندو ۽ ٻئي طرف وري لوهي سيخ ۾ چمڙي جو ٻن آڱرين جيترو ويڪرو "ڪُشو" هوندو. جنهن کي فريم مان لنگهائي ڇڪبو ۽ "تنگ" ڪشبو آهي. گهوڙي لاءِ سڀ کان اهم جيڪو اوزار آهي اهو لغام، لوهہ جي "ڪڙين" ۽ ڪنڊيدار ٽڪرن وارو اهو لغام گهوڙي جي وات ۾ وجهي ان جي ٻنهي حصن ۾ چمڙي جي ننڍي پٽن سان لاڳاپيل ٽڪرن ۾ واڳ وجهبي آهي. جيڪا سوار جي هٿ ۾ هوندي آهي ۽ گهوڙو ان واڳ ڏٽي جي اشاري تي هلڻ لاءِ مجبور هوندو آهي.

لغام جو وڏيڪ تکو قسم "الياڻ" جي نالي سان سڏبو آهي. جيڪو ارڏن ۽ گهگير، گهوڙن کي هٿ وس ڪرڻ لاءِ ڪتب آڻبو آهي "گهگير" ان گهوڙي کي چئبو جيڪو "سوار" جو حڪم مڃڻ بدران پڙ ڪڏي هڪ هنڌ بيهي رهي ۽ اڳتي چُرڻ بدران نرا ڪٽي سوار کي ڪيرائڻ جي ڪوشش ڪري گهوڙي کي مکين کان بچائڻ لاءِ سنهين ڏورين مٿان ٽڪن جي جڙاءِ واري پٽيءَ سان "مکٽهارو" ٺاهي پارائبو آهي. ان جي شڪل هوبهو گهوٽ جي مُنهن تي شادي ويل ٻڌل موڙن جهڙي هوندي آهي. گهوڙي کي ٻن ڪاٺي جي ڪلن ۾ ٻڌبو آهي. پوئين پير ۾ ٻڌل رسيءَ کي پڇاڙي ۽ اڳيان واري رسيءَ کي اڳياڙي چئبو آهي. عام چوٽي آهي تہ گهوڙي جي پڇاڙي ۽ حاڪم (بادشاهہ) جي اڳياڙي کان نہ هلجي. ان لاءِ تہ گهوڙو لت (پُست) هڻي سگهي ٿو ۽ حاڪم ڪاوڙجي سگهي ٿو. گهڻا شوقين گهوڙي کي سينگارڻ لاءِ خوبصورت گل ٽانڪيل ڏور بہ "هنين" کان گلي تائين پارائيندا آهن. جنهن کي "جنوئي" چئبو آهي. ان کان سواءِ گهوڙي کي رنگين مڻين جون ڳانيون بہ ٻڌبيون آهن. هاڻي تہ نہ اهي شوقين رهيا آهن. نہ اهي گهوڙا ٿا نظر اچن ڪٿي ڪڏهن ڪو بدنصيب گهوڙو ڪنهن کير جي گاڏي ۾ جوٽيل نطر اچي ٿو نہ تہ ٽانگي واري گهوڙي کي بہ ڏٺي ڏينهن ٿيا. لطيف سائين فرمايو تہ:

گهوڙن ۽ گهوٽن، پڇاڙيون پٽيون،
ڪڍي سڀ ڪلن کي ورنائون وهہ وٽيون،

sindhsalamat.com

سُجهن ٿيون سامونڊين کي پنڌن جون پٽيون،
گهوڙا، هي گهٽيون سُڃيون سنجافن ري.

گهوڙو مزاجن نازڪ جانور آهي. جيڪو بدليل موسمن جو اثر وٺي بيمار به جلدي ٿيو پوي. چوندا آهن ته جيئن ماڻهو کي زڪام ٿيندو آهي. تيئن گهوڙي کي ”سرگير“ ٿيندو اهي. جيڪو گهوڙي کي گهڻو پريشان ڪندو آهي. ان لاءِ شوقين بچاءُ لاءِ گهوڙي کي ”سُئانجڙي“ وڻ جو ڪنئور ڪارائيندا هئا. هاڻي ته ”سئانجڙو“ وڻ به ڪڏهن ڪٿي ڪٿي ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ نظر ٿو اچي. نه ته اهو به خواب ٿو لڳي. گهوڙي کي ”ڏنگ“ جي بيماري به ڪيرائي وجهندي آهي. هي هڪ اُڏامندڙ جيت جي ڏنگڻ ڪري ٿيندي آهي ۽ ڪارو واءُ جيت (جنهن جو رنگ به گاهه جهڙو سائو هوندو آهي) به جي گهوڙو کائي وڃي ته اڪثر مري پوي. گهوڙي کي ”چٺوسر“ يا ”چٺوگام“ بيماري ٿيندي آهي. جنهن ۾ هن جا چار ئي پير ڪري ويندا. سنڌ ۾ گهوڙي سواريءَ جا شوقين ۽ ماهر به شروع کان رهيا آهن. شاهه مردان شاهه ستون پير سائين پاڳارو به پلن گهوڙن جو وڏو ذوق شوق رکندا هئا اڳوڻو صدر آصف علي زرداري به گهوڙن جي وڏن شوقينن مان هڪ آهي. ڌرتي جي محبوب شاعر مرحوم حسن درس ته مشائخ هوتي ڳوٺ ۾ گهوڙن جو باقاعده تحقيقي فارم کوليو هو پر ڇا ڪجي؟ حضرت شاهه لطيف رح فرمايو ته:

گهوڙن ۽ گهوٽن جيئڻ ٿورا ڏينهڙا،
ڪڏهن منجهه ڪوٽن، ڪڏهن راهي رڻ جا.

◘

books.sindhsalamat.com

گهوٽڪي لڳ ڪچي واري پڌر تي ساليانِي گهوڙن جي ڊوڙ

اُتر سنڌ ۾ درياءَ بادشاهه جي سُڪل پيٽ ۾ ڪچي اندر لڳ گهوٽڪي ضلعي ۾ ساليانِي گهوڙن جي نمائش 16_17 جنوري 2015ع تي ٿي گذري جنهن ۾ سنڌ، پنجاب ۽ بلوچستان جي ناميارن گهوڙن ۽ شوقينن حصو ورتو. جنهن ۾ سردار مظهر خان جنداڻ جي گهوڙي پهرين پوزيشن حاصل ڪئي. جڏهن ته ٻين مشهور گهوڙن ۾ ميانوالي جي مخدوم صدام حسين، پير حسين شاهه، مير احسن علي سندراڻي، مير منظور پنهور، اظهر خان لغاري، سردار جهانزيب خان ڊومڪي، عبدالحق پنگوار، سردار احمد الله گوپانگ ۽ ٻين گهوڙن مقابلي ۾ حصو ورتو ۽ داد حاصل ڪيو.

◘

ڏهرڪي جي ڳوٺ ريتي ۾ گهوڙن جو شاندار مقابلو

ڏهرڪي ويجهو ڳوٺ وارث ڏنو شر لڳ ريتي ۾ گهوڙن جو ساليانو ڊوڙ جو مقابلو ٿيو جنهن ۾ سنڌ پنجاب ۽ بلوچستان جي گهوڙن حصو ورتو هن تقريب جو مهمان خاص مير منظور پنهور، سردار مظهر خان جنداڻ، سردار شهريار مهر، رئيس شفقت خان جکراڻي، مير احسان سندراڻي، ايس پي مسعود احمد بنگش ۽ ٻيا مهمان شامل هئا. هن مقابلي جي پهرين جوڙ ۾ سردار اشفاق سهرياڻي جو گهوڙو ڪلاشن، زينل سندراڻي جو گهوڙو دلربا، احسان سندراڻي جو گهوڙو ڪيڪڙو ۽ ٻين حصو ورتو. ٻي جوڙ ۾ مير منظور پنهور جو مورائي، ممتاز شر جي گهوڙي مستاني، جام ڪامل خان جي گهوڙي ڪويل، ياسين جکراڻي جي گهوڙي مستاني سميت پلن گهوڙن حصو ورتو. ٽي جوڙ ۾ عبدالحڪيم اعواڻ جو گهوڙو شوتر، عبدالرحيم ڏهر جو موتر، ممتاز شر جي گهوڙي مور زادي، سردار شهاب ڏهر جو عقاب ۽ نور محمد خان لنڊ جو گهوڙو گبر شامل هئا.

◘

sindhsalamat.com

گهوڙن بابت سائنسي علم جي اُپٽار

سنڌ جي ثقافتي ورثي ۾ سنڌ جي روايتي سنڌي اسٽائل بابت منهنجي هن تحقيقي ڪتاب ۾ جتي گهڻن گهوڙن جي شوقينن سوارن ۽ ڄاڻو ماڻهن جا انٽرويوز ۽ معلومات شامل آهي. ان ۾ هي مواد جيڪو مون کي ڊاڪٽر رياض حسين لغاري جيڪو تازو چائنا مان پي ايچ ڊي ڪري آيو آهي. ۽ هن وقت زرعي يونيورسٽي ٽنڊو ڄام ۾ اسسٽنٽ پروفيسر جي عهدي تي فائز آهي. ان جي صلاح تحت محترم ڊاڪٽر گهنشام داس لوهاڻو جي تحرير ۽ تحقيق ٿيل ڪتاب جنهن جو نالو ”جانورن جا نسل سندن بيمارين ۽ علاج“ بابت آهي. هي ڪتاب سن 1998ع ۾ شايع ٿيو جيڪو اٽڪل 750 صفحن تي مشتمل آهي. هن ۾ ڪافي جانورن بابت معلومات سهيڙيل آهي. خاص طور تي منهنجي موضوع سان لاڳاپيل گهوڙن جي سائنسي علم بابت چاليهه کن صفحا پڻ شامل آهن. جن کي مون پنهنجي ڪتاب جي ضرورت مطابق چنڊي چاڙي، سنڌ جي گهوڙن بابت دلچسپي رکندڙ پهراڙي جي عام شوقينن جي اصلاح لاءِ شامل ڪيو آهي ته جيئن گهوڙن بابت اسان وٽ ڪان وڌ معلومات عام ماڻهن تائين پهچائي سگهون.

پروفيسر ڊاڪٽر گهنشام داس جي، هن ڪتاب لاءِ به اکر ڊاڪٽر غلام محمد ميمڻ صاحب سابق سيڪريٽري لائيو اسٽاڪ سنڌ ڪراچي جا لکيل آهن. ان کان سواءِ محمد نواز بلوچ صاحب، ڊاڪٽر غلام سرور شيخ صاحب سابق ڊائريڪٽر اينيمل هسبنڊري حيدرآباد سنڌ، ڊاڪٽر غوث بخش عيساڻي ايگريڪلچر يونيورسٽي ٽنڊو ڄام سنڌ، جن جا ويچار پڻ ڏنل آهن. پيش لفظ محترم باز محمد جوڻيجو سابق ڊائريڪٽر جنرل لائيو

اسٽاڪ ڪراچي سنڌ ۽ مهاڳ خود محترم ليکڪ ڊاڪٽر گهنشام داس جن جو لکيل آهي.

هن ڪتاب ۾ گهوڙن بابت مخصوص باب ۾ گهوڙن جي بايولاجيڪل اسٽرڪچر، يعني ڍانچي ڪان وٺي گهوڙن جي عضون جي خاص سنڌي، انگريزي نالن ڪان وٺي، گهوڙن جي عمرين، گهوڙن جي بلوغت، ريپروڊڪشن ڪان وٺندي گهوڙن جي مرضن ۽ علاج، ڪان وٺي وچڙندڙ بيمارين ۽ آخر ۾ مصنوعي طريقي سان نسل حاصل ڪرڻ يعني ٻج رکڻ تائين معلومات شامل آهي. جس لهڻي ڊاڪٽر گهنشام داس جو هن ايتري معلوامت گڏ ڪئي، جيڪا وڌيڪ پڙهندڙن تائين پهچندي ۽ عام ماڻهو ان مان فيضياب ٿيندو.

گهوڙن جا نسل Horse breeds

پاڪستان ۾ هيٺيان گهوڙن جا نسل لين ٿا.

1. ٿارو بريڊ انگلش هارس Thorough Breed English Horse: هي گهوڙي جو نسل انگلينڊ جو آهي. هن جا پيءُ ۽ ماءُ ٻئي ٿارو بريڊ نسل جا هوندا آهن.
2. ٿارو بريڊ ڪنٽري هارس Thorough Breed Country Horse: هن نسل جي گهوڙي جو پيءُ انگلينڊ جي ٿاروبريڊ جي نسل جو ۽ ماءُ پاڪستاني ديسي نسل جي هوندي آهي.
3. عرب بريڊ هارس Arab Breed Horse: هي عربستان جي نسل جو گهوڙو آهي.
4. بلوچي بريڊ Balochi Breed: هي اصل ۾ بلوچستان ۽ ديره غازي خان جو پراڻو نسل آهي، هاڻي پوري پاڪستان ۾ ملي ٿو.
5. ڪاٺياواڙي نسل Kathiawar Breed: هي هندستان جي ڪاٺياواڙ علائقي جو نسل آهي.
6. ويلر هارس Waller Horse: هي آسٽريليا ملڪ جي گهوڙن جو نسل آهي.

sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

7. ڪنٽري بريڊ يا پاڪستاني بريڊ Country Breed or Pakistani Breed: هي ٿارو بريڊ، عربي نسل ۽ بلوچي وغيره سيئي مليل نسل هوندا آهن.

مختلف جانورن جو نارمل درجا حرارت Temperature ساهه ڪڍڻ Respiratory Rate ۽ نبض Pulse Rate:

جانورن جو قسم	درجه حرارت	سراسري	ساهه ڪڍڻ هڪ منٽ ۾	نبض هڪ منٽ ۾
گهوڙو	101.2-99.4	100.5	13-8	41-33
وڇيرو	102.2-99.5	100.8	15-10	58-40
گڏهه خچر	102.2-99.5	100.8	12-10	50-46
ڍڳو	102.0-101.0	101.5	30-10	60-40
ڳئون	103.1-99.5	101.3	30-26	90-60
گابو يا گابي	104.0-102.2	102.0	30	100
مينهن	102.4-99.0	101.5	30-10	60-40
رڍ	103.5-101.5	103.0	22-14	82-67
ٻڪري	104.0-102.2	103.0	22-14	82-67
اُٺ	101.0-97.0	99.0	12-5	50-32
هاٿي	99.6-97.8	98.6	10	35-28
سوئر	103.5-101.0	102.6	18-8	80-60
ڪتو	102.1-100.3	101.5	25-14	103-71
ٻلي	102.2-100.4	101.5	30-20	130-110
ڪڪڙ	108.5-105.8	107.0	28-15	200-120

گهوڙي جي جسم جا حصا: Body Points of Horse

پائنٽس جي لحاظ کان گهوڙي جي جسم کي پنج حصن ۾ ورهايو ويو آهي.

books.sindhsalamat.com

(1) مٿو Head، (2) ڪنڌ Neck، (3) ڌڙ Trunk، (4) اڳيون ٽنگون Fore Limbs، (5) پويون ٽنگون Hind Limbs.

مٿو Head

1. ڪنن جي وچ ۾ اوچي جڳهه-گدي — Poll
2. پيشاني جا وار (الي) — Fore Lock
3. منهن — Face
4. نراڙ — Fore Head
5. ڪن — Ear
6. ڪن جي پاڙ — Root of the Ear
7. ڪن جي چوٽي — Tip of the Ear
8. اک — Eye
9. اک جو مٿيون ڇپر — Upper Eye Lid
10. اک جو هيٺيون ڇپر — Lower Eye Lid
11. پرون (پنبڻ) — Eye Lashes
12. اک جو اندريون گوشو — Inner Canthis
13. اک جو ٻاهريون گوشو — Outer Canthis
14. اک جو تارو — Eye Ball
15. اک جو کوپو — Eye Socket Orbit
16. اک جو ميوڪس پردو — Conjunctiva
17. اک جو ٽيون پردو — Nictitating Membrane
18. اک جي ماڻڪي — Pupil
19. اک جي مٿان اُڀريل هڏي — Facial Crest
20. ڳل — Cheeks
21. نڪ — Nose
22. نڪ جو اُڀريل حصو — Nose Bridge
23. ناسو — Nostrils

sindhsalamat.com

24. ڪوڙيون ناسون	False Nostrils
25. مٿيون ۽ هيٺيون چپ	Lip (Upper_Lower)
26. نڪ جي بيني (ٻوٿ)	Muzzle
27. مُنهن	Mouth
28. ڪاڏي	Chin
29. اڳيان ڏند	Incisor Teeth
30. چيرڻ ڦاڙڻ جا ڏند	Canine Teeth
31. اڳيون ٽي ڏاڙهون	Three Molar
32. پويون ڏاڙهون	Molar
33. ڏندن جي وچ ۾ فاصلو	Inner Dental Space
34. زبان	Tongue
35. زبان جي چوٽي	Tip of the Tongue
36. سخت تارون	Hard Plate
37. نرم تارون	Soft Plate
38. ڄاڙي	Jaw
39. ڄاڙي جي ڪُنڊ	Angle of Jaw
40. گلو	Throat

ڪنڌ Neck

1. ڪن جو اڳيون حصو	Apex of the neck
2. ڪنڌ جو پويون حصو	Base of the Neck
3. پئراٽڊ غدود جي جاءِ	Parotid Region
4. ڪنڌ جي چوٽي	Crest
5. ڪنڌ جا وار (ٻشڪُون)	Mane
6. ڪاڏي جي ناليءَ	Esophagus
7. ساهه جي ناليءَ	Trachea
8. مدئو	Withers

books.sindhsalamat.com

9. پُٺي	Back
10. چيلهه	Lion
11. ڏُنب	Croup
12. پُٺي جي هڏي	Sacrum
13. ڏُڏ	Quarters
14. پُڇ	Tail
15. ڪُچ جي ڪنڊ	Angle of Hock
16. سٿر ڪان مٿي	Buttocks
17. ڇاتي	Breasts
18. سينو	Chest
19. تنگ	Girth
20. هني جي جاءِ	Saddle Place
21. پاسڙيون	Ribs
22. ڪُک	Flank
23. پيٽ	Belly (Abdomen)
24. ڪَڇ	Brisket Axilla
25. ڏُن	Umbilicus
26. چپ (نيڪال جو سوراخ)	Anus

ماديءَ جا عضوا

1. سار	Vulva
2. سار جا چپ	Lips of Vulva
3. سار جو مٿيون حصو	Upper Commissure
4. سار جو هيٺيون حصو	lower Commisure
5. سار جي اندر	Clitoris
6. چپ کان سار	Perineum
7. اوهه ۽ ٿڻ	Mammary Gland

sindhsalamat.com

گھوڙن جا عمر مطابق استعمال ٿيندڙ نالا:

1. هارس (Horse): "گھوڙو" هي لفظ سيني گھوڙن لاءِ استعمال ٿئي ٿو پوءِ هو ڪھڙي بہ جنس جو هجي.
2. اسٽئلئن (Stallion): هي لفظ نر گھوڙي لاءِ استعمال ٿيندو آهي، جو نسل ڪشيءَ لاءِ ڪم اچي ٿو.
3. گيلڊنگ (Gelding): خصي ڪيل گھوڙو ڪھڙي بہ چمار جو هجي.
4. فول (Foal): هڪ سال تائين وڇيرو يا وڇيري.
5. ڪولٽ فول (Colt Foal): نر وڇيرو هڪ سال ڪان گھٽ.
6. ڪولٽ (Colt): هڪ سال ڪان مٿي نر وڇيرو.
7. فلي فول (Filly Foal): مادي وڇيري هڪ سال ڪان گھٽ.
8. فلي (Filly): هڪ سال ڪان مٿي مادي وڇيري.
9. ميئر (Mare): مادي گھوڙي.
10. بروڊ ميئر (Brood Mare): مادي گھوڙي جيڪا صرف نسل ڪشيءَ لاءِ رکي وڃي.
11. ييئرلنگ (Yearling): گھوڙو جنھن جي عمر هڪ سال ڪان مٿي ۽ ٻن سالن ڪان گھٽ هجي.
12. ايجڊ هارس (Aged Horse): هي لفظ پوڙهي گھوڙي لاءِ ڪتب ايندو آهي، جنھن جي عمر 15 سالن ڪان مٿي هجي.
13. رگ (مونارڪڊ) (Monorchid) (RIG): نر گھوڙو جنھن جو هڪ آنورو ڪڍيو ويو هجي. يا آنورن جي ٿيلهي (Scrotum) ۾ نہ لٿو هجي ۽ مٿي پيٽ ۾ رهجي ويو هجي.
14. ڊبل رگ (Double Rig): ٻارهن مهينن يا مٿي چمار جو نر گھوڙو جنھن جا ٻئي آنورا مٿي پيٽ ۾ رهجي ويا هجن ۽ آنورن جي ٿيلهي (Scrotum) ۾ نہ لٿا هجن.
15. ميول (Mule): خچر جنھن جو پيءُ (Sire) نر گڏھ ۽ ماءُ (Dam) گھوڙي هوندي آهي.

books.sindhsalamat.com

16. جنيٽ (Jennet) يا هِني (Hinny): خچر جنن جو پيءُ (Sire) گھوڙو ۽ ماءُ (Dam) مادي گڏھ هوندي آهي.
17. انٽائر (Entire): نر گھوڙو ڪھڙي بہ عمر جو جنھن کي خصي نہ ڪيو ويو هجي پر نسل ڪشي لاءِ بہ استعمال نہ ڪيو وڃي.
18. ڊئم (Dam): جانور جي ماءُ.
19. سائر (Sire): جانور جو پيءُ.

گھوڙن جي چمار Dentition

انسائيزرس ٽيٿ Incisors Teeth	ڪئنائين ٽيٿ Canine Teeth	مولرس ٽيٿ Molar Teeth	ڪل ٽوٽل ٽيٿ Total Teeth
6+6 ٽوٽل 12	2+2 ٽوٽل 4	12+12ٽوٽل 24	ڪل ٽوٽل 40

چم ڪان ڏند نڪرڻ جو تفصيل

وقت	انسائيزرس (ڪير وارا يا اڳيان ڏند)	ڪئنائين (چير ڦاڙ وارا ڏند)	مولرس
چم ڪان هفتي تائين	2 ٽيمپرري سينٽرلس	--	--
2 ڪان 4 هفتا	2 ٽيمپرري ليٽرلس	--	1، 2، 3 نمبر ٽيمپرري
7 ڪان 9 مهينا	2 ٽيمپرري ڪارنرس	--	4 نمبر پرمنٽ
½ 1 ڪان هڪ			
سال اٺ مهينا	--	--	5 نمبر پرمنٽ
½ 2 سال	2 سينٽرلس پرمنٽ	--	2-1 نمبر پرمنٽ
½ 3 سال	2 ليٽرلس پرمنٽ	--	3 نمبر پرمنٽ
4 سال	--	4 ڏند نڪرن ٿا	6 نمبر پرمنٽ
½ 4 سال	2 ڪارنرس پرمنٽ	ٽوٽ ڦوٽ ۾	--

sindhsalamat.com

5 سال: سپ ڏند نڪري ظاهر هوندا آهن.
6 سال: سينٽرلس تان انفنڊيبيولم (Infundibulum) ختم ٿئي ٿو ۽ انيمل رنگ (Enamel Ring) ظاهر هوندي آهي.
7 سال: انفنڊيبيولم سينٽرل تان ختم ۽ ليٽرل تي سامهون پاسي هوندو ۽ ناچ (Notch) ظاهر هوندي هن کي ست سالن جي هُڪ (7 Year's Hook) چئبو آهي.
8. سال: سينٽرل ٽڪنڊا ڏسڻ ۾ ايندا.
9 سال: سينٽرل ۽ ليٽرل گول ٿيندا ويندا ۽ ڊينٽل اسٽار (Dental star) هيٺين ۾ ظاهر هوندو.

گھوڙن جا رنگ Colors of Horses

1. Bay: (ڪُميت) Reddish brown with mane and tail black.
2. Brown: (ڪارو) completely blak.
3. Chest Nut: (بور ڪکو ڪميت) varying light red with mane and tail of body colour.
4. Grey: نُڪرو، سبزه، مڪڙو white with muzzle, mane and tail black. (Fleabitten grey if very small black spots on body)
5. Dun: (بادامي، ڪارانجهڙو) cream with list and slight zebra on legs.
6. Pie Bald (ڪارو ابلق، چٽڪبرو) black and white patches distinctly separated from one another.
7. Skew Bald: (ڳاڙهو ابلق) white and red patches (or any other colour except black) distinctly separated from one another.
8. Roan: (گرڙو چينو) mixture of different coloured hair

books.sindhsalamat.com

(blue roan of black and white hair. Red Roan if red and white hair)

گھوڙي جو هڏائون پڃرو Skeleton of Horse

گھوڙي جي هڏائين پڃري ۾ جملي 205 هڏيون آهن. هنن جو تفصيل هيٺ ڏجي ٿو.

1. ورٽيبرل ڪالم (Vertebral Column)
(i) سروائيڪل ورٽيبري (Cervical Vertebrate): ڪنڌ جون 7 هڏيون.
(ii) ٿورسڪ ورٽيبري (Thoracic vertebrate): پٺيءَ جون 18 هڏيون.
(iii) لمبر ورٽيبري (Lumber Vertebrate): چيلهه جون 6 هڏيون.
(iv) سئڪرل ورٽيبري (Sacral Vertaberate): ڍونگريءَ جون 5 هڏيون.
(v) ڪاڪسيجيئل ورٽيبري (Coccigeal Vertebrate): 15:21 پڇ جون هڏيون. جملو 51-56 هڏيون.
1. ربس (Ribs) 2x18 = 36 پاسراٽيون.
2. اسٽرنم (Sternum): 1 ڇاتيءَ جو هڏو.
3. اسڪل (Skull) 34 کوپڙي جا هڏا.
4. ٿورسڪ لمب (Thoracic Limb): 40 اڳين ٽنگن جا هڏا.
5. پيلوڪ لمب (Pelvic Limb): 40 پوئين ٽنگن جا هڏا.

گھوڙي جي کوپڙي (Skull of Horse)

کوپڙي جون هڏيون ٻن حصن ۾ ورهايل آهن.
هڪ مٿي واريون هڏيون يا ڪرئنيئل بونس (Cranial Bones). هي دماغ لاءِ مضبوط باڪس ٺاهين ٿيون. ٻيون چهري واريون هڏيون يا فيشئل بونس (Facial Bones) هي نڪ ۽ منهن جون ڪيوٽيون ٺاهين ٿيون.
ڪرئنيئل بونس ۾ هيٺيان هڏا شامل آهن.
1. اوڪسي پيٽل (occipital Bone) هڪ.
2. اسفيناڻيڊ (Sphenoid Bone) هڪ.

sindhsalamat.com

3. اتمائيڊ (Ethmoid Bone) هڪ.
4. انٽرپئرائيٽل (Interal Aprital Bone)
5. پئرائيٽل (Parietal Bone) جوڙي.
1. فرنٽل بونس Frintal Bones
هي مغزجي خاني سان تعلق رکن ٿيون. پيشاني Face Head ناهين ٿيون.
2. ٽيمپورل بون Temporal Bone:
هي مغز جي خاني جو ٻاهريون حصو ناهي ٿو. هيٺ مئڊيبل بون جي هڏي سان ملي ٿو. هن جو تعلق وچين ڪن سان آهي.
3. ڪرنيئل ڪيوٽي Cranil Cavity:
هن ۾ مغز پردا ۽ رت جون ناليون هونديون آهن.
4. نيزل ڪيوٽي Nasal Cavity:
هي هڪ اُيي نالي وانگر آهي.
5. فورنٽل سائنس Frontal Sinus
6. اڳين ٽنگ جا هڏا Bones of the thoracic Limb
شولڊر گرڊل Sholder Girdle، آرم Arm، فور آرم Fore Arm ۽ مئنس Manus.

پوئين ٽنگ جا هڏا Bones of the pelvic Limb

هن جا پڻ چار حصا آهن.
1. پيلوڪ گرڊل Pelvic Girdle
2. ٿاءِ Thigh
3. ليگ Leg
4. پيش Pes

اسپلئنچنولاجي Splanchnology

1. گهوڙي ۾ هاضمي جو سرشتو (Digestive system in horse):
هاضمي جو سرشتو خوراڪ کائڻ، هضم ٿيڻ، جسم ۾ جذب ٿيڻ ۽

اڻ جذب ٿيل ڦوڳ کي ٻاهر ڪيڻ جي نظام لاءِ ڪم ڪندڙ عضون تي مشتمل آهي. هن جا ٻه گروپ آهن.
الف. ايليمينٽري ڪئنال Alimentary Canal
هي وات کان چپ (Aaus) تائين آهي. هن کي اندرين پاسي مڪمل ميوڪس ڪوٽ آهي. گهٽو حصو پيريٽونئم سان ڍڪيل آهي. ايليمينٽري ڪئنال ۾ هيٺيان حصا آهن.
1. وات (Mouth)، 2. نڙيءَ (Pharynx)، (3) ڪاڏي جي ناليءَ (Oesophagus)، 4. معدو (Stomack)، 5. ننڍو آنڊو (Small Intestine)، 6. وڏو آنڊو (large intestine)، 7. چپ (Anus)
ب. ائڪ سيسري آرگن (Accessory organs) يا مددگار عضوا هي آهن. 1. ڏند (Teeth)، 2. زبان (Tongue)، 3. سلائيوري گلئنڊ (Salivary Gland)، 4. جيرو (Liver)، 5. لبلبو (Pancreas)، 6. جيري سان گڏ پتو يا گال بلئڊر (Gall Blader) هوندو آهي.
وات (Mouth): هي ائلي مينٽري ڪئنال جو پهريون حصو آهي. هن ۾ ڏند ۽ زبان آهن. ٻاهر چپ آهن. جنهن سان وات بند ٿئي ٿو. اندر نڙيءَ سان ڳنڍيل آهي. وات جو اندريون حصو ميوڪس ميمبرين سان ڍڪيل اهي، چپ خوراڪ کڻڻ ۾ مدد ڏين ٿا.
زبان کي لنگوئا (Lingua) يا گلاسا (Glassa) به چوندا آهن. هي وات جي هيٺين حصي ۾ واقع آهي. زبان جي مٿان ميوڪس ميمبرين آهي، جنهن مٿان چٽن نمونن جون سنهيون تڪيون سُيون آهن. جنهن کي پئپيلي (Papillae) چئبو آي. اهي سُيون ڍڳي جي زبان ۾ گهوڙي جي پيٽ ۾ سخت اهي، جيڪي بدن کي صاف ڪرڻ لاءِ برش جو ڪم ڏين ٿيون. وات ۾ ڏند آهن ۽ ڏندن لاءِ جدا هر جانور جو فارمولا ڏنو ويو آهي.
سلائيوري گلئنڊ (Salivary Gland) ٿڪ يا لعاب پيدا ڪرڻ وارا غدود آهن. هي ٽن قسمن جا آهن.
1. پرائٽڊ گلئنڊ (Parotid Gland) هي ڪن جي پاڙ ۾ آهي.
2. مئنڊبي بيولر يا سب مئگزيلري گلئنڊ Mandibular (Submaxillary gland) هي پئرائٽڊ کان ننڍو آهي.

3. سب لنگئل گلئنڊ (Sublingual Gland) هي ننڍا ننڍا غدود آهن. هي غدود، لعاب يا سلائيوا جيڪا ليسدار رطوبت آهي، پيدا ڪري وات ۾ ڇڏين ٿا جو ڪاڌي کي نرم ڪري ۽ ڳهڻ ۾ مدد ڪري ٿي.

فئرنڪس (Pharynx): هي نڙيءَ جو مٿيون حصو آهي، هي ڪاڌي ۽ ساهه جو گڏيل رستو اهي. هن ۾ ست سوراخ کلن ٿا. 1. منهن جو پويون سوراخ، 2. نڪ جا پويان ٻ سوراخ، 3. ايسوفيگس جو سوراخ، 4. هڪ ٽرئڪيا جو سوراخ، 5. يواسٽيچين ٽيوب (Eustachian Tubes) ٻه سوراخ.

ايسوفيگس (Oesophagus): ڪاڌي جي ناليءَ، نڙيءَ کان شروع ٿي معدي ۾ وڃي ٿو 50 کان 60 انچ ڊگهي آهي. ڪنڌ ۾ ٽرئڪيا جي ڪاٻي پاسي جو گلر گروو مان گذري ٿي ۽ ڊايفرئم مان لنگهي معدي ۾ داخل ٿئي ٿي. ايسوفيگس جون مشڪون گول ۽ ڊگهيون آهن. اندر ميوڪس ميمبرين لڳ آهي. پاڻي يا ڪاڌي کي ٻاهريان ڪاٻي پاسي گذرندو ڏسي سگهجي ٿو.

ايبڊامينل ڪيوٽي (Abdominal Cavity): ايبڊامينل ڪيوٽي وڏي ۾ وڏي باڊي ڪيوٽي آهي. هي ٿورئسڪ ڪيوٽي کان ڊايفرئم ذريعي جدا ٿيل آهي ۽ پويان پيلوڪ ڪيوٽي سان ڳنڍيل آهي. جيڪا برم (Brim) ذريعي ڌار ٿئي ٿي. ڊارسل وال يا ڇت لمبر ورٽيبري، لمبرمسلز ۽ ڪجهه حصا ڊايفرئم ٺاهي ٿو. لئٽرل وال ايبڊامينل مسلز اليئڪ مسلز ۽ ٽيونڪ ٺاهين ٿا. وينٽرل وال يا فلور ٻه ويڪٽائي ٽيونڪ زيفائيڊ ڪارٽيليج ٺاهين ٿا. ائنٽيريئر وال ڊايفرئم ٺاهي ٿو.

پيٽ جو پردو (The Peritoneum): هي هڪ سنهو سيرس ميمبرين آهي. ايبڊامينل ڪيوٽي ۽ پيلوڪ ڪيوٽي جي اندرين پاسي آهي ۽ وسرا کي ويڙهيل اهي. نر ۾ هڪ بند ٿيل ٿيلهي آهي، پر مادي ۾ ٻه ننڍا سوراخ آهن. جنهن مان فئلوپين ٽيوب نڪرن ٿا. هي پردو ٻاهريان بلڪل لسو آهي. هن کي وسرل لئر چئبو آهي. پيريٽونم جڏهن ننڍي آنڊي کي ويڙهي ايبڊامينل وال سان ڳنڍي هي. هن کي گريٽ مزينٽري (Mesentry) سڏبو آهي ۽ ڪالڪ مزينٽري سمال ڪولن کي ويڙهي ڳنڍي ٿي. ڪٿي ۾ سيني آنڊن کي هڪ مزينٽري ويڙهي ٿي.

books.sindhsalamat.com

هن جي هڪ حصي کي اومينٽم (Omentum) ٻه ڏسبو آهي. پيريٽونئم جو هڪ حصو معدي کان اڳتي وڌندو آهي. جيئن ليسر اومينٽم معدي ۽ جگر کي ويڙهجي ٿو. گيسٽرو اسپيلينڪ اومينٽم، معدي ۽ تلي کي ڳنڍي ٿو ۽ گريٽر اومينٽم معدي ۽ لارج ڪولن کي سمال ڪولن سان ويڙهي ٿو.

پيريٽونئم جي فولڊس (Folds) کي لگامينٽ ٻه ڏسبو اهي، جيڪي وسرا جي وچان لنگهن ٿا ۽ مينل وال سان ڳنڍين ٿا. جينيٽل فولڊ ريڪٽم ۽ مثاني کي ڳنڍي ٿو. مڊل لگامينٽ مثاني کي دن سان ڳنڍي ٿو. لئٽر لگامينٽ مثاني جي اڳيان ڏن تائين وڃي ٿو. رائونڊ لگامينٽ مثاني کان دن تائين وڃي ٿو. براڊ لعاب يوٽرس کي سب لمبر ريجن جي ديوار سان ڳنڍي ٿو.

پيلوڪ ڪيوٽي (The Pelvic cavity): پيلوڪ ڪيوٽي ڏڙ جو پويون حصو آهي. هي اڳيان ايبڊامينل ڪيوٽي سان ڳنڍيل آهي ۽ ڪنارو (Brim) پيلوڪ ڪيوٽي کي رستو ڪري ٿو.

مادين ۾ يوٽرس ۽ ٿورو حصو وڃينا جو هن ۾ اچي وڃي ٿو. جنهن کي پيلوڪ وسرا چئبو آهي.

معدو (The Stomach): هي ائليمينٽري ڪئنال جو سڀ کان ويڪرو حصو آهي جو ايسوفيگس ۽ ننڍي آنڊي جي وچ ۾ آهي. هي انگريزي لفظ J جي شڪل نما ٿيلهي آهي.

ڪارڊيڪ آريفس جنهن ۾ ايسوفيگس داخل ٿئي ٿي ۽ پائيلورڪ آريفس جتان ڊيوڊينم شروع ٿئي ٿو. هن جا ٽي حصا آهن. سيرس ڪوٽ، مسڪيولر ڪوٽ ۽ اندريون ميوڪس ميمبرين. هن ۾ گئسٽرڪ، ڪارڊيڪ ۽ فنڊس گلئنڊ آهن. سنهي حصي ۾ پائيلورڪ گلئنڊ آهن.

گلئنڊ گئسٽرڪ جوس پيدا ڪن ٿا. جنهن ۾ هائڊرو ڪلورڪ تيزاب ۽ انزائيم هونديون آهن. هتي تمام سنهو ۽ پاٽيانو ٿئي ٿو. جنهن کي ڪائم يا ڪيومس (Chyme or Cumis) چئبو آهي. ڪاڌو معدي کان نڪري ڊيوڊينم ۾ داخل ٿئي ٿو.

sindhsalamat.com

ننڍو آنڊو (Small Intestine): هي معدي کان شروع ٿي، وڏي آنڊي جي سيڪم تي ختم ٿئي ٿو. هن جي اٽڪل ڊيگھه 70 انچ آهي ۽ ويڪرائي 3 کان 4 انچ آهي. 40 کان 50 لٽر گنجائش آهي. هن جي ويڪر ننڍي آهي، تنهن ڪري ننڍي آنڊي جو نالو ڏنو ويو آهي. هن جا ٻہ حصا ڊيوڊينم (Duodenum)، ۽ مزينٽرڪ حصو جيڪو اڳتي وري ٻن حصن جي جيجونم (Jejunum) ۽ اليم (Ileum) ۾ ورهائجي ٿو.

هن جي ديوار ٻہ ٽن پردن جي ٺهيل آهي. سيرس ڪوٽ، مسڪيولر ڪوٽ ۽ ميوڪس ليئر. هي آنڊا ڊيوڊينم ڪانسواءِ لارج مزينٽري جي مدد سان چيلهه سان لٽڪيل اهن. معدي جي پائلورڪ آريفس کان 6 جي فاصلي تي بائيل ڊڪٽ ۽ پين ڪرياٽڪ ڊڪٽ ڊيوڊينم ۾ اچن ٿيون. هڪ ننڍي ڊڪٽ پين ڪرياز کان نڪري آنڊي مر الڳ وڃي ٿي.

بائيل ۽ پين ڪرياٽڪ جوس کاڌي کي هضم ڪرڻ لاءِ ضروري آهن. آنڊن ۾ جوس پيدا ٿئي ٿو جو بچيل کاڌي کي هضم ڪري ٿي. هن کي سڪسس انٽري ڪس (Succus Entricus) چوندا آهن. رس جي پيدا ڪرڻ وارا آنڊي ۾ پيئرس پئچس (Payers Patches) گلئنڊ آهن. اليم سيڪم ٻہ ٽي، انهي حصي کي اليوسيڪل والو چوندا آهن.

وڏو آنڊو (Large intestine): وڏو آنڊو سيڪم کان شروع ٿئي ٿو ۽ اِنيس چپ تي ختم ٿيئ ٿو هي 25 فوٽ ڊگھو اهي، هي ننڍي آنڊي کان ويڪرو آهي، هن جي ديوار جا ٻہ پردا آه. سيرس، مسڪيولر ۽ ميوڪس ڪوٽ.

سيڪم (Caecum): هي اٽڪل 4 فوٽ ڊگھي آهي ۽ 25 کان 30 لٽرس جي گنجائش هي ڪاما (،) جي لفظ جي شڪل جهڙي آهي. هن جا ٻئي ڇيڙا بند آهن. هن ۾ پاڻي جو ذخيرو آهي. هتان خوراڪ پاڻي سان ملي ڪولن طرف وڃي ٿي.

ڪولن (Colon): هن جا ٻہ حصا آهن. لارج ڪولن ۽ سمال ڪولن. لارج ڪولن 10 سمال ڪولن 10 فوٽ آهي. سمال ڪولن کي فلوٽنگ ڪولن ٻہ چوندا آهن.

books.sindhsalamat.com

لارج ڪولن ۾ ٽي ور آهن، جيڪي اهم آهن. هنن کي فليڪس يوئرس (Flexures) چئبو آهي. اسٽرنل فليڪس يوئر (Sternal Flexure) ٻيو پيلوڪ فليڪس يوئر (Pelvic Flexure) ۽ ڊايفرئمئٽڪ فليڪس يوئر (Diaphragmatic Flexure). هي وري انهي ڪري اهم آهن ڇاڪاڻ جو کاڌي جا گولا ور ۾ ڦاسن ٿا ۽ آنڊي جي بندش (Impaction) جو سبب بڻبا آهن.

پچو (Rectum): هي آنڊي جو آخري حصو آهي، پيلوڪ ان ليٽ کان شروع ٿئي ٿو اِنس تائين ختم ٿئي ٿو. هي سڌو آنڊو آهي، هي اٽڪل هڪ فوٽ ڊگھو اهي، گھوڙي ۾ لڏ ۽ ڳائي مال جو ڇيڻو هتي جمع رهي ٿو.

چپ (Anus): هي لڏ يا ڇيڻي لاهڻ جو ٻاهريون سوراخ آهي، هتي اسفنڪٽر انائي يا چلو آهي جو بند هوندو آهي ۽ لڏ يا ڇيڻو ڪرڻ وقت کلي ٿو ۽ پوءِ وري بند ٿي ويندو آهي. لڏ يا ڇيڻي جي عمل کي ڊيفيڪيشن (Defaecation) چئبو آهي.

لبلبو (The pancreas): لبلبو ڊيوڊينم جي ڊارسل وال تي لڳل آهي ۽ ٻڪي جي سامهون آهي. هن جو ڪجهه حصو اينڊوڪرائين گلئنڊ آهي جو هارمون پيدا ڪري ٿو ۽ ڪجهه ايڪسوڪرائين گلئنڊ آهي، ڇاڪاڻ تہ پينڪرياٽڪ جوس پيدا ڪري ٿو جيڪا هاضمي لاءِ ضروري آهي. هن جو رنگ ڳاڙهو ڪريم جهڙو ٿئي ٿو.

مادي جا نسلي واڌ ويجھ جا عضوا (Female Genital organs)

1. اووريز (Ovaries)، 2. يوٽرائين يا فئلوپين ٽيوب (Uetrine or fallopian tubes)، 3. يوٽرس (Uterus)، 4. وجينا (Vagina)، 5. ولوا (Vulva) 6. مئمري گلئنڊ يا ٿڻ (Mammary Gland).

گھوڙي جا عضوا (Male Genital Organs of Horse)

1. آنورا (Testicles): هي ٻہ عدد گلئنڊ ٿيندا آهن، جيڪي پريپيوبڪ ريجن ۾ پيٽ جي خاني کان ٻاهر هڪ ٿيلهي جنهن کي اسڪروٽم (Scrotum) چئبو آهي، انهي ۾ اسپرمئٽڪ ڪارڊ

sindhsalamat.com

(Spermatic Cord) سان انگائنل ڪئنال (Inguinal Canal) مان هيٺ لٽڪيل آهن. آنورا سيمن يا مني پيدا ڪن ٿا.

اپيڊيڊمس (Epididymis): هي ٽيونڪا ٽيونيڪا وجينيلس سان ڍڪيل آهي. آنورن جي مٿان آهي. هن جي ڇيڙن مان واس ڊيفرنس يا ڊڪٽس ڊيفرنس (Vas Deferens or Ductus Deferens) نڪري ٿي. واس ڊيفرنس يوريٿرا تائين پهچي ٿي ۽ مٿاني جي نيڪ تي ويسيڪيولا سيمينيلس (Vesicula Seminals) ۾ کلي ٿي. ويسيڪيولا سيمينيلس ٻه ٿيلهيون آهن. جنهن ۾ سيمن جمع ٿئي ٿي. هنن جي وچ ۾ هڪ بند ٿيلهي آهي، جنهن کي يوٽرس مئسڪيولينس (Uterus Masculinus) چئبو آهي. هي يوٽرس ۽ وجينا جي باقيات آهي.

ويسڪيولا سيمينيلس مان اجيڪيولٽري ڊڪٽ جي ذريعي سيمن يوريٿرا ۾ ڪرندي آهي ۽ نر مادي ميلاپ وقت يوريٿرا مان خارج ٿئي ٿي ۽ وجينا يا يوٽرس ۾ پوي ٿي.

يوريٿرا (Urethra) پيشاب ۽ مني (Semen) جي گڏيل نالي آهي، جيڪا آلت جي اندر آهي، هن جو ذڪر اڳ ۾ ٿيل آهي.

اسپرمئٽڪ ڪارڊ (The spermatic cord):

هي آنورن کي انگوائنل ڪئنال مان هيٺ لٽڪائي ٿي. هن جا هيٺيان حصا آهن.

1. اسپرمئٽڪ آرٽري (Spermatic Artery)
2. اسپرمئٽڪ وين (Spermatic Vein)
3. لمفئٽڪس (Lymphatics)
4. نرور (Nerves)
5. ڊڪٽس ڊيفرنس (Dutus Deferens)
6. انٽرنل ڪريمئسٽرمسل (Internal Cremaster Muscle)
7. وسرل ليئر آف ٽيونيڪا وجينئلس (Cisceral Layer of Tunica Vaginalis)

books.sindhsalamat.com

برڊيزو ڪاسٽريٽر سان خصي ڪرڻ وقت اسپرمئٽڪ ڪارڊ کي چيپاٽيو (Crush) ويندو آهي.

پراسٽيٽ (Prostate): هي گلئنڊ آهن، جيڪي مٿاني جي ڪنڌ (Neck) تي يوريٿرا شروع واري پاسي تي هوندا آهن. هي کير جهڙي رطوبت پيدا ڪن ٿا، جنهن ۾ خاص قسم جي بوءِ هوندي آهي. هي رطوبت ڊڪٽس جي ذريعي يوريٿرا ۾ پوي ٿي، جيڪا ليسدار هوندي آهي.

بلبو يوريٿرل گلئنڊ (Bulbo Urethral Gland)

آلت (Penis): هي نر جي ميلاپ جو عضوو آهي. اريڪٽائيل ٽشو (Erectile Tissue) نهيل آهي. هن اندر يوريٿرا آهي، هي اسڪيچيل آرچ کان شروع ٿئي ٿو. امبائيڪل ريجن تائين ائبڊامينل تائين رانن جي وچ ۾ شيٿ اندر هوندو آهي. شيٿ کي پريپيوس (Prepuce) چوندا آهن. ميلاپ ۾ اريڪٽ (Erect) ٿي پوي ٿو. اڳئين حصي کي گلانس پينس (Glans Penis) چوندا آهن. يوريٿرا جو سوراخ هن جي اڳيان نڪتل آهي. پينس ۾ رت جو دورو تمام گهٽو آهي ۽ اريڪشن وقت رت جمع ٿئي ٿو. هن جي ٿيلهي ۾ گند جمع ٿئي ٿو جنهن کي سميگما (Smegma) چوندا آهن.

مني يا سيمن (Semen): هي گهاٽي رطوبت آهي، جيڪا ر مادي جي ميلاپ وقت نر جي يوريٿرا مان خارج ٿئي ٿي. هن جو رنگ اڇو کير مائل آهي. هن ۾ خاص قسم جي بوءِ ٿيندي آهي. هن ۾ آنورن مان، سپرمئٽوزا ۽ رطوبت، پروسٽيٽ ۽ ٻين غدودن جون رطوبتون شامل آهن.

سپرمئٽوزا يا اسپرم زنده چرندڙ آهن، جيڪي مادي جي اووم سان ملي ٻچو پيدا ڪن ٿا.

گهوڙيءَ جا عضوا (Female Genital Organs of Mare)

اووريز (Ovaries): هي چونئري (Bean) جي شڪل جا ٻه غدود آهن، جيڪي سب لمبر ۾ يوٽرس جي براڊ لگامينٽ جي ذريعي هڪ هڪ پاسي لڳل آهي. هي ڊيگهه ۾ 3 انچ ۽ ٿولهه ۾ 3 انچ آهن. تور اڍائي ڪان تي آئونس آهي. هن

sindhsalamat.com

۾ اووا (Ova) يا مادي بيضو پيدا ٿئي ٿو. اووا گريفين سيڪل ۾ هوندي آهي. گريفين وسيڪل يا فاليڪل جانور جي وهر واري عرصي ۾ ڦاٽي پوندو آهي ۽ ربطوبت سان گڏ فئلوپين ٽيوب وسيلي هيٺ يوٽرس ۾ پهچي ٿو. انهي عمل کي اوويوليشن (Ovulation) چوندا آهن.

بچيداني (Uterus): يوٽرس يا ٻچي دانيءَ ڳوٿري آهي. جيڪا فئلوپين ٽيوب کان شروع ٿئي ٿي ۽ وجينا تائين پهچي ٿي. هي مسڪيولر آرگن آهن. هي ائبڊامينل ڪيوٽي ۾ آهي ۽ ڪجھ حصو پيليوڪ ڪيوٽي ۾ پهچي ٿو. هن جا ٻه هارن، هڪ باڊي ۽ سرويڪس يا ليڪ آهي. هارن فئلوپين ٽيوب سان ملن ٿا ۽ ٻنهي طرف جي باڊي سان گڏجن ٿا ۽ اووم وصول ڪن ٿا. يوٽرس مٿي ريڪٽم سان لڳل آهي. هيٺ مثانو آهي ۽ براڊلگامينٽ جي مدد سان سب لمبر ريجن ۾ لڳل آهن. يوٽرس جي باڊي 7-8 انچ ڊگهي آهي ۽ 4 انچ ويڪري آهي.

ليڪ يا سروڪس يوٽرائي يوٽرس جو پوين حصو آهي ۽ وجينا سان لڳي ٿو. هي سريل 2-3 انچ ڊگهي ۽ ڏيڍ انچ ويڪري اٿس. ڦر جي پيدائش جي وقت سروڪس يوٽرائي (Cervix Uteri) يا آس يوٽرائي (Os, Uteri) کلي پوي ٿو.

وجينا (Vagina): هي يوٽرس جي آس يوٽرائي کان شروع ٿي ولوا تائين پهچي ٿي. هن کي ڳڀڻ چوندا آهن. هي ناليءَ نما آهي ۽ 6-8 انچ ڊگهي آهي ۽ 4-5 انچ ويڪري اٿس. هن جا ٻه ڪوٽ آهن هڪ ميوڪس ڪوٽ آهي جو تمام الاسٽڪ آهي ۽ ٻيو مسڪيولر ڪوٽ. هن ۾ هڪ فولڊ آهي جو يوريٿرا جي ٻاهرين سوراخ کي ڍڪي ٿو ۽ ننڍن جانورن ۾ اهو فولڊ ٻنهي پاسي وڏي وڃي ٿو ۽ وجينا جي

گهوڙي کي ليٽائڻ جا طريقا

گهوڙي جي بيٺل پوزيشن:

(1) بلائينڊس (Blinds):

معمولي آپريشن ڪرڻ جنهن لاءِ ڪيرائڻ لازمي نه اهي يا ڪيرائڻ لاءِ هبلس يا رسا وغيره ٻڌڻ کان سواءِ گهوڙي جون اکيون ٻڌيون ويندڻيون آهن. جيئن گهوڙو ڊپ ۽ خوف وچان ٿهي نه پوي. هن لاءِ خاص قسم جون

books.sindhsalamat.com

پٽيون هونديون آهن. جنهن کي "بلائينڊس" چئبو آهي. ڪپڙو وغيره به استعمال ڪري سگهجي ٿو.

(2) ٽئيچ (Twitch):

ٽئيچ هڪ ڪاٺ جو ڏنڊو آهي. جنهن جي چيڙي تي سوراخ هوندو آهي. جنهن ۾ رسي ٻڌل هوندي آهي. جيڪا گهوڙي جي ڪن يا مٿئين چپ ۾ لڳائي وٺ ڏيئي ڪنٽرول ڪيو ويندو آهي.

(3) ڪن ڪان جهلڻ (Holding ear):

هڪ ماڻهو هڪ ڪن جهليندو آهي ۽ گهوڙي کي قابو ڪيو ويندو اهي.

(4) اڳيون پير جهلڻ (Holding up or strapping up fore limb):

اڳين پير کي مٿي ڪري جهلڻ يا ٻڌڻ سان گهوڙي کي ڪنٽرول ڪبو آهي.

(5) سائيڊ لائين (Side Line):

سنگل هڪ پاسي يا ڊبل سائيڊ لائين ٻنهي پاسي لڳائبي آهي. رسي ڊبل ڪري ڪنڌ جي ماپ تي انگريزي ۾ اٺ (8) شڪل جي ڳنڍ (Eight Knot) لڳائبي آهي. رسي ڪنڌ ۾ وجهبي. جيئن ڳنڍ اڳين ٽنگن جي وچ ۾ چاتي تي اچي ۽ ٻنهي رسين کي اڳين ۽ پوين ٽنگن جي وچان لنگهائي پوئين ٽنگن جي مريئي (pastern) ۾ وڪڙ لڳائي واپس هر پاسي جي ڪنڌ واري رسي مان لنگهائي اڌ يا ڏيڍ ڳنڍ ڏبي آهي. ته گهوڙو بيٺل حالت ۾ قابو ٿي ويندو. ڪيرائڻ جي صورت ۾ ڳنڍ نه ڏبي پر هڪ پاسي جي رسي اڳين طرف ۽ ٻئي پاسي جي رسي کي پوئين طرف ڇڪبو آهي ۽ جانور ڪري پوندو آهي. اهو ياد رکڻ ضروري اهي ته جانور ڪيرائڻ وقت ڪنڌ ۽ پڇ تي قابو رکڻ لاءِ ماڻهو جو هجڻ ضروري آهي. ٻي صورت ۾ جانور بار بار ڪنڌ زمين تي هٽندو يا اٿڻ جي ڪوشش ڪندو وري ڪري پوندو. ائين ڪنهن هڏ ڀڃڻ زخم اچڻ ۽ نقصان رسڻ جو خطرو هوندو آهي.

(6) سروس هبلس (Service Hobbs):

بيٺل حالت ۾ هبلس کي مختلف وقتن تي گهوڙي کي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ لڳائبا آهن. جيئن پويون ٽنگون هٽي نه سگهي. گهوڙي کي ڪيرائڻ لاءِ به هبلس استعمال ڪيا ويندا آهن.

sindhsalamat.com

(7) سائيڊ فٽر (Side Fitter):

رسي جي مدد سان اڳئين پيرن جي مُريئي (Pastern) کي پوئين پيرن جي مريئي (Pastern) ٻڌڻ کي سائيڊ فٽر چئبو آهي. هن کي هڪ پاسي جي پوئين ٽنگ کي قابو ڪرڻ لاءِ ٻڌبو آهي.

(8) اسٽاڪ يا ٽريوس (Stock or Trevis)

ڪاٺ جو پڃرو يا جنگلو جنهن ۾ جانور کي بيهاريو وڃي ۽ جانور ڪنهن بہ پاسي چُري ڦري سگهي ۽ اهو گهڻو ڪري اسپتالن ۾ هوندو اهي.
هن کي ڪئٽل ڪرش (Cattle Crush) بہ چئبو آهي.

(9) سائيڊ اسٽڪ يا ڪرئڊل (Side Stick or Cradle):

ڪاٺين کي رسين سان ٻڌي جانور جي ڪنڌ ۾ ٻڌبو آهي. جيئن جانور ڪنڌ يا پوئين جسم جي ڪنهن قسم جي زخم کي وڏيڪ نقصان نہ رسائي. ڪرئڊل لڳائڻ سان گهوڙو ڪنڌ ڦيرائي نہ سگهندو آهي.

گهوڙي کي ڪيرائڻ جي صورت ۾ ڪنٽرول ڪرڻ Cast Position

گهوڙي کي مختلف وقتن تي ڪيرائڻ ۽ قابو ڪرڻ لاءِ مختلف طريقا استعمال ڪيا ويندا آهن.

(1) رسي جي مدد سان سائيڊ لائين لڳائي ڪيرائڻ

انهيءَ لاءِ نرم رسي 30 کان 50 فٽ ڊگهي ڏيڍ انچ ٿلهي هجڻ گهرجي.
جانور جي جسم جي چمڙيءَ کي رهڙجڻ ۽ زخم لڳڻ کان بچائڻ لاءِ نرم رسي جو هجڻ لازمي آهي.
ٿلهي رسي سان جانور کي مضبوط ٻڌي نہ سگهبو. هَبلس جي مدد سان بہ گهوڙي کي ڪيرائي سگهجي ٿو.

گهوڙي جي معدي ۾ خوراڪ جو جمع ٿيڻ

Impaction of the stomach of horse

گهوڙي جي معدي ۾ خوراڪ هضم نہ ٿئي ۽ خوراڪ معدي ۾ جمع ٿي پوندي آهي ۽ معدي جي حرڪت بند ٿي ويندي آهي انهيءَ کي ”امپيڪشن آف اسٽمڪ“ چئبو آهي.

books.sindhsalamat.com

سبب (Causes)

جانور گهڻي وقت جي بک کان پوءِ سٺي ۽ لذيذ کاڌي ملڻ ڪري لالچ ۾ وڏيڪ خوراڪ کائي ويندو آهي ۽ پاڻي گهٽ پيارڻ سان خوراڪ جمع ٿي پوندي آهي. ڏندن جي بيماري سبب خوراڪ چڱي طرح چٻاڙڻ يا معدي جي بيماري سبب رطوبتن جو گهٽ پيدا ٿيڻ بہ عام سبب آهن.

علامتون (Symptoms)

جانور بيچين، پيٽ جو سور، اٺ ويهہ، ساهہ سوڙهو درجہ حرارت گهٽيل، بدن ٿڌو، پگهر پوئين ٽنگن پر ويهڻ ۽ ڪڏهن انهيءَ عمل سان ڊايفرئم ڦاٽي پوندو آهي. جيئن تہ علامتون پيٽ جي سور (Colic) سان ملندڙ جلندڙ آهن، تنهن ڪري مرض جي صحيح سڃاڻپ ڪري علاج ڪرڻ گهرجي.

علاج (Treatment)

علاج جو اصول اهو هئڻ گهرجي تہ معدي ۾ طاقت پيدا ٿئي ۽ معدي جون حرڪتون بحال ٿين جمع ٿيل خوراڪ هضم ٿي آنڊن ڏانهن وڃي. انهيءَ لاءِ هيٺيان نسخا آزمائجن.

گهوڙي جي معدي ۾ گئسون Gases in the stomach of a horse

گهوڙي جي معدي ۾ گئسون پيدا ٿي پونديون آهن ۽ ساجي ڪک خاص ڪري يا ٻئي ڪکون ڦولجي پونديون آهن ۽ گڊوگڊ پيٽ جو سور بہ هوندو آهي. ڪکن تي ڏڪ هڻڻ سان دهل وڄڻ جو آواز ايندو آهي.

سبب (Causes)

ساوا گاهہ ڏيڻ کان پوءِ جلد پرتي شروع ٿيندي، خاص ڪري برساتي گاهہ يا لگيومس لوسن پريم سنجي وغيره. جيڪي پيٽ ۾ خمير پيدا ڪن ٿا ۽ جنهن گاهہ ۾ لوڻ جي گهٽتائي هوندي آهي.

علامتون (Symptoms)

پيٽ تي طرتي، ڪکون ڦوليل. جانور بيچين ۽ زمين تي ليٽي جلد اٿي ٿو چاڪاڻ جو ڊايفرئم (Diphram) تي گئسن جو بار پوي ٿو ۽ ساهہ

sindhsalamat.com

۾ تڪليف محسوس ڪري ٿو. نبض تيز ساهه سوڙهو ڪنڌ اڳتي ڪري ساهه کڻي ٿو. پوئين ٽنگن تي ڪتي وانگر وهي ٿو جيئن ڊايفرئم تي بار گهٽجي ۽ ساهه کڻڻ ۾ تڪليف گهٽ ٿئي. پر انهيءَ حالت ۾ ويهڻ خطرناڪ آهي. چاڪاڻ جو ڊايفرئم يا معدي جي ڦاٽڻ جو خطرو هوندو آهي. جنهن ڪري موت واقع ٿيندو آهي.

علاج (Treatment)

مرض جي سڃاڻپ ٿي وڃي ۽ خاطري آهي ته صرف پيرتي آهي ته پوءِ اسٽمڪ ٽيوب پاس ڪجي ۽ خارج ڪجي بهتر آهي دوا اسٽمڪ ٽيوب ذريعي پيارجي. اسٽمڪ ٽيوب تمام گهٽي احتياط سان پاس ڪجي نه ته نڪ مان رت وهندو جيڪو وڌيڪ تڪليف جو سبب بڻبو.

هي دوا پيارجي:

[1]

تاربين جو تيل 30 کان 60 ملي لٽر.
ڪورل هئڊراس 16 گرام.
هگ 30 گرام.
لوڻ 30 گرام.
تيل سرنهن ½ ڪلوگرام ملائي پيارجي.

[2]

تاربين جو تيل 30 ملي لٽر.
مني سوڊا 16 گرام.
ٽنڪچر ڪارڊڪو 16 ملي لٽر.
ٽنڪچر آئسافيٽڊا 30 ملي لٽر.
لائڪر امونيا فورٽس 4 ملي لٽر.
فيري سلفاس 4 گرام.
ڪلورل هئڊراس 16 گرام.
تيل سرنهن ½ ڪلو گرام گڏي پيارجي.

گهوڙي ۾ معدي جو ڦاٽڻ Rupture of the stomach in horse

معدي (Stomach) جي پيرتي يا بندش (Impaction) جي وقت جڏهن گهوڙو زمين تي زور سان ڪري پوندو آهي يا ليٽڻ چاهيندو آهي ته پيريل ”معدو“ ڦاٽي پوندو آهي.

علامتون (Symptoms)

معدي جي ڦاٽڻ سان هڪدم پيٽ جي سور ۽ بندش (Impaction) جون علامتون ختم ٿي وينديون آهن. گهوڙو آرام محسوس ڪندو آهي. گهوڙي کي التي ٿي پوندي آهي. بدن پگهر ۾ ٻڏي پوندو آهي. ڪن ۽ ٽنگون ٿڌيون، جانور جو ڏڪڻ، تمام گهٽي سهڪ، نبض ڪمزور ۽ غائب. پوءِ آخر پيري (Peritonitis) ٿي پوندي آهي ۽ آخر جانور ڪمزور ٿي زمين تي ليٽي ليٽي مري ويندو آهي.

علاج (Treatment)

ڪو به علاج نه آهي. جيئن ته معدي جو آپريشن ۽ انهن مان ٻين بيمارين جو پيدا ٿيڻ ڪري علاج مشڪل آهي ۽ جانور کي بچائڻ مشڪل آهي. پوسٽ مارٽم تي معدي جو رپچر (Rupture) معلوم ٿئي ٿو.

پيٽ جو سور Colic

جانورن ۾ پيٽ جو سور آنڊي جي مختلف حصن ۾ مختلف نمونن ۽ مختلف سببن کان ٿئي ٿو. جنهن کي الڳ الڳ نالن سان سڏيو ويندو آهي. مثال طور فلئچولنٽ ڪالڪ (Flatulent Colic) وغيره. جانور بڪي ۾ پٿري سبب به سخت سور ٿيندو آهي. اهو رينل ڪالڪ (Renal Colic) آهي. پٿري يا ٻي سبب پيشاب جو بند ٿيڻ سان جانور تمام گهڻو سور محسوس ڪندو آهي. گهوڙي کي سردي لڳڻ سبب به پيٽ ۾ سور پوندو آهي. جنهن کي ڪولڊ ڪالڪ (Cold Colic) چئبو آهي. ڪاڏي يا گاهه ۾ مٽي وغيره کائڻ سان به پيٽ ۾ سور پوندو آهي، انهي کي سئنڊ ڪالڪ (Sand Colic) چئبو آهي. هر ڪالڪ جدا جدا بيان هيٺ ڪجي ٿو.

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

اسپارماڊڪ ڪالڪ Spasmodic Colic

اسپازماڊڪ ڪالڪ گهڻو ڪري گهوڙن ۾ عام آهي. پر ڪئٽل (Cattle) ۾ به هي مرض ٿيندو آهي. گهڻو ڪري جوشيلن (Excitable) جانورن ۾ ٿيندو آهي جن کي ڪنهن خاص سبب ڪري خوف هوندو آهي.

سبب (Causes)

خوراڪ جو بنا چباڙي تڪڙو تڪڙو کائڻ جيئن لالچي جانور بڪ ۾ کائيندو آهي. گهڻي طاقت سان خوراڪ ڏيڻ، ڪتر يا ڪانا ٿلها هجڻ، جوشيلي (Excitable) جانور کي خاص شو ميلي يا ڊوڙ لاءِ ڪرڻ يا پگهريل جانور کي هڪدم تمام ٿڌو پاڻي پياري بيهاري ڇڏڻ خاص سبب آهن. داڻو ڏيڻ هڪدم پوءِ پاڻي پيارڻ جنهن ڪري اڻ هضم ٿيل ڪاڏو سيڪم (Caecum) ۾ هليو ويندو آهي. اڳتي داڻو وڃي آنڊي ۾ اڪڙ (Spasm) پيدا ڪندو آهي ۽ پيٽ جي سور جو سبب بڻبو آهي.

علامتون (Symptoms)

پيٽ جي سور جو يڪدم ظاهر ٿيڻ ۽ وقفي وقفي سور پوڻ، پيرن جو زمين ۾ هوا ۾ هڻڻ، ليٽڻ، بدن کي چنبڻ ۽ ڪجهه وقت لاءِ خاموش بيهڻ جيستائين سور جو بيهو وٽ شروع ٿئي ۽ وري زمين تي ڪرڻ ۽ اٿل پٿل رڻ ۽ اٿڻ، ڪنڌ ورائي ڪک ڏانهن ڏسڻ، آنڊن مان آواز، پيشاب ۽ لڏ بند ٿيڻ، بدن ۾ پگهر اچڻ، هٿ سان پيٽ تي مالش ڪرڻ سان جانور آرام محسوس ڪندو آهي. اڪثر آنڊن جي سوڄ (Enteritis) يا آنڊي جي رڪاوٽ (Obstruction) جي مرضن جون علامتون به ملندڙ جلندڙ آهن.

آنڊن جي سوڄ ۾ دست ٿيندا آهن ۽ آنڊن جي رڪاوٽ ۾ ريڪٽل اگزئمينيشن (Rectal Examination) تي ڏسبو ته آنڊي ۾ لڏ موجود نه هوندي آهي.

علاج (Treatment)

جانور کي ڪالڪ روم (Colic Room) يا ڪنهن اهڙي جڳهه تي بيهارجي جيڪا نرم، وارياسي هجي يا گاهه پيل هجي. جيئن جانور جي هيٺ ڪرڻ سان ڌڪ لڳڻ جو خطرو نه هجي، ڇاڪاڻ ته مرض ۾ شديد

books.sindhsalamat.com

(Acute) سور پوندو آهي. اڪڙ ختم ڪرڻ لاءِ ائنٽي اسپازماڊڪ ۽ سور گهٽائڻ (Anodyne) واريون دوائون ڏجن. هينيان آزمايل نسخا آهن.

تاربين جو تيل 60 ملي لٽر.
ڪلورل هئڊراس 16 گرام.
هگ يا ٽنڪچر ائسافيٽڊا 30 يا 60 ملي لٽر.
لوڻ 60 گرام.
تيل سرنهن 400 ملي لٽر.

گڏي وات کان پيارجي. گهوڙي کي اسٽمڪ ٽيوب جي ذريعي ۽ ڳائي ۽ ماهي مال کي نار جي ذريعي پيارڻ گهرجي. جيڪڏهن اسٽمڪ ٽيوب ميسر نه آهي ته دوا پيارڻ جو طريقو ڏسو.

لوڻ جي نيم گرم پاڻي سان پچڪاري (Enema) ڪجي ۽ لڏ ڇيڻو وغيره ڪڍجي. پيشاب نه اچڻ جي صورت ۾ هينين مان ڪا به هڪ انجيڪشن ڏيئي 15 منٽ انتظار ڪجي ۽ جانور کي هلائجي. پيشاب اچي ويندو. نه ته ڪٿيٽر سان پيشاب ڪڍجي.

سئنڊ ڪالڪ Sand Colic

(واري يا ريتي سبب پيدا ٿيندڙ پيٽ جو سور)

گهوڙي ۾ واري يا ريتي وارو گاهه کائڻ سان واري پيٽ ۾ جمع ٿي ويندي آهي ۽ پيٽ جو سور ظاهر هوندو آهي. اهو گهڻو ڪري وارياسي علائقن ۾ ٿيندو آهي.

علامتون (Symptoms)

پيٽ جي سور جون نشانيون اٿ ويهه بيچيني، پير زمين ۾ هڻڻ، دست، جيڪڏهن لڏ کي پاڻي جي بالٽي ۾ وجهبو ته واري تري ۾ ڏسڻ ۾ ايندي

علاج (Treatment)

نسخو نمبر 1:
ٽنڪچر اوپيم 4 ملي لٽر
تيل سرنهن 120 ملي لٽر

sindhsalamat.com

ٻه ٻه ڪلاڪن کان پوءِ دوا پياريندا رهو. جيستائين فائدو ٿئي، ٽنڪچر اوپيم وڌ ۾ وڌ 30 ملي لٽر تائين پياري سگهجي ٿو.

نسخو 2:

ڪلورو ڊين 16 ملي لٽر

تيل سرنهن 120 ملي لٽر

ڪولڊ ڪالڪ (Cold Colic)

(سردي ڪان پيٽ ۾ سور)

گهوڙي کي جيڪڏهن سردي لڳي ۽ سور پيدا ٿئي ته ”ڪولڊ ڪالڪ“ چئبو آهي.

سبب (Causes)

سرديءَ جي موسم ۾ گهوڙي کي ٿڌي اصطبل ۾ ٻڌڻ، گرم ڪمبل يا جهل نه وجهڻ تمام گهڻو پاڻي پيارڻ يا برسات ۾ جانور جو گهڻو وقت پسڻ وغيره خاص سبب آهن.

علامتون (Sympton)

وار اُڀا، بدن جو ڏڪڻ، لڏ پٽڙي، اُٿ ويهه، بيچيني ۽ پيٽ جو سور.

علاج (Treatment)

باهه ٻاري اصطبل ۽ آس پاس کي گرم ڪجي. گهوڙي جي بدن کي خوب مالش ڪرڻ گهرجي ۽ بدن گرم ٿئي ۽ ڏڪڻي ختم ٿئي. بدن تي گرم جهل وجهجي ۽ ٽنگن تي گرم پٽيون ٻڌڻ گهرجن. هيٺ ڏنل دوا پيارجي.

اسپرٽ امونيا ارومئٽڪ 60 ملي لٽر

اسپرٽ ڪلوروفارم 60 ملي لٽر

اسپرٽ ايٿر نائيٽروسائي 60 ملي لٽر

ٽنڪچر بيلاڊونا 16 ملي لٽر

پاڻي هڪ لٽر

اسٽمڪ ٽيوب جي مدد سان پيارجي.

books.sindhsalamat.com

چپاڪي Utricara

ڪل تي گول شڪل جا ڏيا جيڪي ڳاڙها هوندا ۽ خارش تمام گهڻي هوندي آهي. انهي حالتن کي ”ارٽيڪيريا“ يا ”چپاڪي“ چوندا آهن. هن مرض ۾ ڏيا ظاهر ٿيندا ۽ غائب ٿيندا رهندا آهن. هي مرض گهوڙن ۾ گهڻو هوندو آهي. ڳائي، ماهي مال ۽ ڪتن ۾ گهٽ هوندو آهي. جوان جانور پوڙهن جي نسبت وڌيڪ مبتلا ٿين ٿا.

سبب (Causes)

خاص سبب جسم ۾ هستامين (Histamine) جو پيدا ٿيڻ آهي. ڪنهن زهريلي ڪيڙي جو چڪ هڻڻ سان زهر جسم ۾ داخل ٿي ويندو آهي ۽ جسم تي ڏيا پيدا ٿي پوندا آهن. مثال ماڪي جي مک جو چڪ پائڻ، ڪنهن قسم جي زهريلي دوا پيارڻ يا انجيڪشن هڻڻ وغيره. زهريلي ٻوٽي سان جسم جو لڳڻ، زهريلي خوراڪ ڏيڻ، خوراڪ وڌيڪ ۽ ٻي موسم ڏيڻ گهٽ ونڻ، جيري جي مرض يا معدي جي زخم سبب. قبض ۽ پرپيورا هيمورجڪا (Purpura Haemorrhagica) ۽ انفلو زڪام (Influenza) جا زهر (Toxins) رت ۾ ملي ڏيا پيدا ڪن ٿا. مرڪيوري (Murcury)، (Lead) جا مرڪب ڪائڻ به سبب آهن.

علامتون (Symptoms)

جسم تي هر هنڌ گول ڊگها ڏيا نڪري پوندا آهن. انسانن جي جسم تي ڳاڙها هوندا آهن پر جانورن ۽ ڪاري رنگ ڪري ڳاڙها معلوم نه ٿيندا. جانور بيچين، جسم کي چڪ پائڻ يا ديوار يا وڻ جسم کي رڳڙڻ، ڳاهه ٻند ۽ زمين تي ليٽڻ خاص علامتون آهن.

علاج (Treatment)

هستري معلوم ڪري علاج ڪجي، جسم تي وائٽ لوشن لڳائجي، خوراڪ سبب آهي ته ڪاڌو بند ۽ هلڪو جلاب ڏجي. مئگ سلف وغيره. ڪجهه ڏينهن ڏيندو رهجي. گڏ پلوجنجر ڏجي، ائنٽي هستامين، ڪالرول، هستامول، ايول وغيره ڏجي.

sindhsalamat.com

ڪئلشيم گلوڪونيٽ مطلب ملفون سي يا ڊيڪسٽروز سلائين وغيره ڏجي. جيئن پيشاب وڌيڪ ٿئي جيئن جسم مان زهريلا مادا خارج ٿي وڃن.

پگهر نہ اچڻ Anhidrosis

(Non Sweating Syndrome, Puff Disease, Drycoat)

جسم مان پگهر نہ اچڻ کي ائنهئڊروسس چئبو آهي. پگهر نہ اچڻ جي حالت ۾ خاص ڪري گهوڙن ۾ تڪليف گهڻي ٿيندي آهي ۽ ڳائي مال ۾ گهٽ. اها حالت گهڻو ڪري گرمي ۾ ٿيندي آهي ۽ ٿڌ ۾ جانور ٺيڪ ٿي ويندو آهي. گهوڙن کان گرمي ۾ گهڻو ڪم وٺڻ ۽ ڳائي مال ۾ گهٽي کير جي پيداوار سبب جانور متاثر ٿين ٿا. سبب معلوم ٿي نہ سگهبو آهي.

پگهر پيدا ڪندڙ گلئنڊ جي نالي (Duct) بند ٿي ويندي آهي ۽ رت ۾ ائڊرينيلين جي ليول گهڻي مٿي هوندي آهي. گرم ملڪن جا جانور انهي حالتن کي پيدائشي برداشت ڪندڙ آهن.

پگهر نہ اچڻ جي ڪري بدن جي گرمي ٻاهر نہ نڪرڻ ڪري جسم جو ٽيمپريچر تمام وڌي ويندو آهي. خاص ڪري گرمي ۾ يا ورزش جي دوران ۽ جانور کي سهڪ بہ ٿي پوندي آهي ۽ جانور ڪم نہ ڪري سگهندو. ٽيمپريچر 107^0F کان 108^0F تائين هميشہ رهندو آهي. شروع ۾ گهڻو پگهر ايندو آهي سهڪ بہ هوندي آهي. پوءِ چمڙي تي پگهر گهٽ ٿيندو ويندو ۽ گهوڙي ۾ صرف ڪنڌ تي پگهر ۽ ڪل سڪل محسوس ٿيندي، سهڪ تمام وڌي ويندي ۽ جانور ڇانوَ يا ٿڌي جاءِ ڏانهن ڇڪ ڪندو. جيڪڏهن ڪم گهڻو وٺبو تہ دل جي بند ٿيڻ ڪري موت واقع ٿئي ٿي. جانور کان گهٽ ڪم وٺڻ ڇانوَ يا ٿڌ ۾ رکڻ سان حالت ختم ٿي ويندي آهي.

علاج (Treatment)

لوڻ جو وڌيڪ استعمال I/V گلوڪوس يا نارمل سلائين سوليوشن ڏيڻ گهرجي، سائو گاهہ ڏجي آيوڊينائيزڊ ڪئزين (Iodinated Casin) ڪارائڻ سان گهوڙن ۾ سٺو فائدو ملي ٿو.

books.sindhsalamat.com

وٽامن اِي (Vitamin E) 1000 کان 3000 يونٽ روزانہ ڏيڻ هن بيماري ۾ مفيد ثابت ٿيندو.

هيٽ اسٽروڪ (Heat Stroke)

(Hyperthermia)

جڏهن سج جي تپش يا گرمي سبب جسم جو درجہ حرارت (Temperature) حد کان گهڻو وڌي وڃي، جنهن جو سبب صرف جسماني نقص سان هجي، انهي کي ”هيٽ اسٽروڪ“ چئبو آهي.

سج جي روشني جي تپش کان ٿيندڙ اهڙي حالت کي اڳ ۾ سن اسٽروڪ (Sun Stroke) ٿي ويندو هو پر هاڻي ٻنهي صورتن ۾ هيٽ اسٽروڪ سڏجي ٿو.

سبب (Causes)

ماحول ۾ تمام گهڻي گرمي هجي، گرمين جي موسم ۾ جڏهن ڏينهن تمام گرم ٿيندا آهن ۽ سج جي روشني تمام تيز هوندي آهي ۽ جانور کان گرمي ۾ سخت پورهيو ورتو ويندو آهي ۽ جانور ٿلهو متارو هوندو آهي، جسم تي وار گهاٽا هوندا آهن ۽ هوا اندرين تهہ تائين نٿي پهچي يا جانور جي جسم ۾ گرمي گهٽائڻ، پگهر اچڻ وغيره جو سرشتو خراب هجي تہ جسم هڪدم ٻاهرين گرمي جذب ڪرڻ جي ڪندو ۽ جسم اندر پيدا ٿيندڙ گرمي ۽ ٻاهرين گرمي سبب جسم جو درجہ حرارت وڌڻ شروع ٿئي ٿو. ايتري قدر جو ڪڏهن ڪڏهن عام ڪلينيڪل ٿرماميٽ سان بخار رڪارڊ بہ نہ ڪري سگهبو آهي.

علامتون (Symptoms)

جسم جو ٽيمپريچر تمام تيز ڪڏهن ڪڏهن عام ٿرماميٽر سان رڪارڊ بہ ڪري سگهبو آهي. دل جي ڌڙڪن تيز ساهہ تيز ۽ گڏ آواز اچڻ، جانور بي چين ۽ جلد موڳو ٿي، ٿڙندو ٿاٻڙندو زمين تي ڪري پوندو ساهہ ڏکيو ۽ پيٽ تي ڇڪ. جانور بي هوش، جانور بيهوشي ۾ پنهنجو مٿو زور سان زمين تي هڻندو آهي، ٽنگون ڇڪي هڻڻ، ٿوري دير کان پوءِ جانور

sindhsalamat.com

مڪمل بي هوش ٿي ويندو آهي ۽ آخر موت واقع ٿئي ٿو. جيڪڏهن مادي جانور ڏڪي آهي ته گرمي سبب ٽهجي پوي ٿي.

علاج (Treatment)

جسم جي ٽيمپريچر کي گهٽائڻ لاءِ هڪدم ٿڌو پاڻي مٿي تي هارڻ شروع ڪجي، ٿي سگهي ته برف پٽيون مغز تي رکجن. ٿڌي پاڻي ۾ ڪپڙو پسائي بدن تي بار بار رکجي. بدن تي پاڻي جو ڦوهارو ڪجي جانور کي ٿڌي جاءِ تي رکجي، جتي هوا جو لنگهه هجي، جيئن جسم جو بخار گهٽجڻ شروع ٿئي. بخار گهٽائڻ جون سيون نوالجن، ڊائيران، بروفين وغيره نس ۾ آهستي آهستي ڏجن.

گلوڪوس ڊرپ ۾ مٿيون سيون ملائي ڏيئي سگهجن ٿيون. تازي ويم جي صورت ۾ ڪئلشيم گلونيٽ ڏجي، جيئن ملڪ فيور جو شڪ باقي نه رهي. اهو ياد رکڻ گهرجي ته بيهوشي جي حالت ۾ سان ڪا به دوا نه پيارجي. چاڪاڻ ته ڊرينچنگ نمونيا جو شديد خطرو رهي ٿو.

هوش ۾ اچڻ سان جانور کي اٽي پيارجي، جنهن ۾ ٿورو لوڻ، کنڊ ۽ مٺي سوڊا هجي. جانور کي ڪلوروپرومزائين (Chloropromazine) ڏجي، جيئن جانور کي آرام پهچي. جانور اٿڻ جي ڪوشش ته ٽيڪ ڏجي. ڪجهه ڏينهن لاءِ جانور کي ٿڌيون شيون پيارجن، مثال گلوڪوس، ڳڙ جو شربت ۽ ٿڌي جاءِ تي رکجي، ڪم وٺڻ بند ڪجي.

آبيگريا بند Lamintis

لئمينائيٽس جانور جي کر ۾ سينسيٽو لئمينا (Sensative Lamina) جي سوزش (Inflammation) کي لئمينائيٽس (Laminitis) چئبو آهي. جانور جي پيرن ۾ سخت تڪليف هوندي آهي. بخار تيز ٿي پوندو آهي. هلڻ ڦرڻ کان لاچار، جانور ليٽي پوندو آهي. کُر وارو حصو گرم هوندو جو رت جي گهٽي دباءُ سبب هوندو آهي. اها بيماري چارئي پيرن ۾ يا ٻنهي اڳئين پيرن ۾ يا ٻنهي پوئين پيرن ۾ يا هڪ ۾ ٿي سگهي ٿي پر هڪ اڳئين يا هڪ پوئين ۾ يا ڪراسنگ پيرن ۾ ڪڏهن به نه ٿيندي آهي.

books.sindhsalamat.com

هي بيماريءَ سڀني جانورن ۾ ٿي سگهي ٿي پر گهوڙي ۾ عام آهي. سنڌي ۾ آبگيريا بند چوندا آهن. هن جا به قسم آهن.

(1) شديد (Acute) لئمينائيٽس

(2) پراڻي (Chronic) لئمينائيٽس

1. شديد لئمينائيٽس (Acute Laminitis)

هن حالت ۾ مرض شدت وارو هوندو آهي.

سبب (Causes):

مرض جا ڪيترائي سبب هوندا آهن، جيڪي هيٺ ڏجن ٿا:

1. گهٽي لحميات وارا ڪاڏا مطلب داڻيدار خوراڪ ڪارائڻ ۽ ڪم بلڪل نه وٺڻ يا تمام گهٽ وٺڻ مثال: ساوا چڻا، داڻو يا جَوَ گهڻا ڪارائڻ سان مرض ٿي پوندو آهي.
2. اجايل جانور کي تيز ڊوڙائڻ سان رت گهاٽو ٿي پيرن ۾ جمع ٿي پوندو آهي ۽ انفلئميٽ ٿي پوندو آهي.
3. سخت زمين تي وڏو سفر ڪرڻ.
4. ڦر ڏيڻ کان پوءِ مادي گهوڙين ۾ مرض پيدا ٿي پوندو آهي.
5. ٻين بيمارين مطلب نيفرائيٽس (Nephritis)، ميٽرائيٽس (Metritis)، نمونيا (Pneumonia) وغيره ۾ زهر (Toxins) جي ڪري به مرض پيدا ٿيندو آهي.
6. ٽرانسپورٽ مطلب جانور کي گاڏي يا جهاز جي سفر دوران هي مرض ٿي وندو آهي، جيئن جانور گهڻو وقت هڪ هنڌ بيهي رهندو آهي ۽ رت پيرن ۾ جمع ٿي پوندو آهي ۽ جانور مرض ۾ مبتلا ٿي وندو آهي.
7. برساتن ۾ گپ چڪ سبب جانور جو ويهڻ کان ڪيٻائڻ ۽ گهڻو بيهڻ.

علامتون (Symptoms)

جانور بيچين، بخار تيز 104^0F کان 106^0F تائين، هلڻ مشڪل، پيرن جو زمين تي واري تي بدلائڻ زوري هلائڻ سان پير زمين تي گسيٽي هلائڻ، تيز هلائڻ سان ائين محسوس ٿيندو جو جانور ٻاهه تي هلي رهيو

sindhsalamat.com

آهي. پيرن جو جلدي ڪٽڻ ۽ بار ڪڙي تي ڏيڻ، بيهڻ مهل جانور اڳيان پير اڳتي ڪري ۽ پويان پيٽ ڏانهن ڪري بيهندو جيئن وزن پب (Toe) تان ڪجي پوي. گهٽي سور ڪان بدن تي پگهر، اک جو پردو ڳاڙهو ڪاڏو بند، زمين تي ليٽڻ ۽ اٿڻ کان لاچار پير گرم. ڏک هٽڻ سان سور محسوس ڪندو ۽ ڪنهن وقت ڪارونٽ ڪان رت وهي پوندو آهي. فيٽلاڪ تي نبض تيز محسوس ٿيندي.

علاج (Treatment)

علاج جو دارومدار سبب تي آهي ته بيماري ڪهڙي سبب ڪان ٿي آهي ۽ انهي مطابق علاج ڪجي. ٿڌيون پٽيون ڪجن يا جانور کي ٿڌي پاڻي يا گپ ۾ بيهارجي. بخار گهٽائڻ لاءِ ڊاپيران يا نوالجين سيون هڻجن يا ٽنڪچر ايڪونائيٽ 4 ملي لٽر السي جو تيل 400 ملي لٽر پيارجي. اصطبل ۾ واري پلال وڇائجي. انهي ڪان پوءِ هلڪي ورزش ڪرائجي.

پاڻي سان فائدو نه ٿئي ته گرم پاڻي جي ٽاڪور ڪجي، ٻه ٽي ڏينهن لاءِ پينسيلن يا ڪنهن بي ملڪ جون سيون لڳائجن. انجيڪشن ايول ۽ انٽيسان ڏيڻ سان هستامين (Histamine) گهٽبي آهي. انهي ڪري اهي سيون لڳائجن، ائڊرينيلين انجيڪشن به فائديمند آهي. سور گهٽائڻ لاءِ ڪلورل ڏجي. 500cc نس مان رت ڪڍي I/M هڻڻ سان سنو فائدو ملي ٿو.

هيپاٽيٽس جي ڪري ڪيترائي خراب نتيجا نڪرندا آهن، انهن ۾ ڊراپ سول (Dropsole) جنهن ۾ کُر جو ڪمزور حصو هيٺ ڪري پوندو آهيءِ سول تراڪڙو تي پوندو آهي. فراگ (Frog) جي نوڪ جي سامهون ڪمزور تي پوندو آهي ۽ اس پيڊس هڏي جو اڳيون حصو ٻاهر نڪري ايندو آهي. مرض شديد ڪان بدلجي ويندو آهي. کر جي وال تي سر سر تي پوندا آهن. جيڪي پب (Toe) جي طرف تنگ ۽ ڪئارٽرز جي طرف ڪشادا هوندا آهن. پب جي طرف سنب ڏگهو تي پوندو آهي ۽ ڪڙي طرف سُڪڙجي ويندو ۽ سُنب بدشڪل تي پوندو آهي.

books.sindhsalamat.com

لئمينائيٽس (Chronic Laminitis)

بيماري شدت واري لئمينائيٽس ڪان تبديل تي آهستي آهستي پراڻي تي پوندي آهي.

علامتون (Symptoms)

بدشڪل کُر تي مختلف قسم جون لڪيرون. ليٽرل ڪلفٽ گهرا. جانور پير بدليندو رهندو آهي.

علاج (Treatment)

جانور ڪم ڪان بيڪار تي پوندو آهي، ڪارونٽ تي هلڪو بلسٽر لڳائجي، ڪم بند ڪجي. انهي ڪري ڪجهه وقت ڪان پوءِ سنو سُنب پيدا ٿيندو ۽ جانور هلڪي ڪم ڏيڻ جي قابل تي پوندو آهي. پينسلين ۽ ايول وغيره جون سيون هڻجن، ڪم وٺڻ ڪان اڳ پير جي شڪل موجب نعل لڳائجي. جيئن هلڻ ۾ تڪليف نه ٿئي.

آسماني بجلي ڪرڻ يا بجلي جو شاڪ لڳڻ
Lighting Stroke and Electrocuem

بجلي جي وڏي وولٽيج جي ڪرنٽ لڳڻ يا آسماني بجلي ڪرڻ ڪري جانور وقتي طور بيهوش ٿيندو يا مري ويندو آهي. آسماني بجلي ڪرڻ سان ويهه جانور مري سگهن ٿا. غلط وائرنگ يا ڪنهن سبب گهوڙن مان گذرنڊڙ بجلي جي تارن جي ڪري پوڻ ڪري جانور جو موت واقع تي سگهي ٿو. گهڻو ڪري برساتن ۾ بجلي جو جهٽڪو لڳڻ جو وڏو امڪان هوندو آهي. چاڪاڻ جو زمين ۽ آس پاس هر شيءِ پسيل هوندي آهي. ڳوٺن ۾ بجلي جي ٿنڀن سان جانور کي ٻڌڻ به هڪ وڏو ڪارڻ آهي. برسات گجگوڙ ۽ ڪنوڻ مهل وڻن هيٺ بيٺل مال وڏيڪ شڪار ٿئي ٿو. واڙن تي ڪير ڪيڙڻ واري مشينن مان پڻ لڳي سگهي ٿو.

شاڪ مختلف ڊگرين جا ٿيندا آهن. جيڪڏهن ڪرنٽ وڌيڪ وولٽيج وآهي ۽ فرش پاڻي پڪو آهي ته جانور ڪرڻ سان مري ويندو آهي. ٻرڻ وغيره (Singeing and Burning) ڏسڻ ۾ ايندا آهن. نشان مزل

sindhsalamat.com

(Muzzle) يا پير تي نظر ايندا آهن. جيڪي ڪاربان جو جمع ٿيڻ ڪري وڻ وانگر پيرن ۾ بدن تي ٿيندا آهن.

گهٽ شاڪ جي ڪري جانور زمين تي ڪري ڇڙيون هڻندو ۽ بيهوش تي ويندو. جنهن جو وقت ڪجهه منٽن کان ڪلاڪن تائين ٿي سگهي ٿو. جڏهن جانور بيهوشي مان اٿندو ته ٿي سگهي ٿو ته.

سُست يا انڌو هجي، پوين ڏڙ جو اڌ رنگ، چمڙي جو خراب ٿي پوڻ ۽ اهي اثر هڪ ٻن هفتن کانپوءِ خود بہ خود ختم ٿي ويندا آهن. پر ڪرڻ جي ڪري هڏ ڀڃي پوڻ عام هوندو آهي. مالوند يا واڙن ۾ ڪم ڪندڙ ماڻهو جنهن کي ربڙ جا بوٽ پاتل هوندا آهن. اهي شاڪ لڳڻ کان بچي پوندا آهن.

مرڻ کان پوءِ رائگر مارٽس (Rigor Mortis) ٿيڻ ۽ جلد ختم ٿيڻ، آنڊن ۾ گئس جو گڏ ٿيڻ ڪارڪيس جو سڙڻ (Decompose)، قدرتي سوراخن مان رت وهڻ ۽ نڪ مان جهڳ اچڻ اکيون کليل، رت اڻڄميل ۽ ڪارو سپ وسرا (Viscera) ڪنجسٽيڊ. مئل جانور ڏانهن وڃڻ کان اڳ ۾ بجلي بند ڪرڻ ضروري آهي.

علاج (Treatment)

جيڪڏهن جانور زنده آهي ته سينٽرل نروس سٽيميولينٽ ڏجن ۽ هٽرادو ساهه کڻائڻ گهرجي.

ڪنٽرول (Control)

برساتن جي موسم ۾ جانور کي حفاظت سان ٻڌڻ گهرجي ۽ بجلي جي غلط لائين کي ٺيڪ هڻڻ گهرجي. آسماني بجلي لاءِ ڪجهه نہ ڪري سگهبو آهي. البت برساتن ۾ جانور کي وڻن هيٺان ۽ بجلي جي ٿنڀن سان ويجهو ٻڌڻ نہ گهرجي.

چانڊي جو مرض (Tetanus)

هي هڪ خطرناڪ بيماري آهي. جنهن جو ڪارڻ ڪلاسٽريڊئم ٽيٽنائي (Clostridium Tetani) آهي. هي بئڪٽيريا هوا جي غير

books.sindhsalamat.com

موجودگي ۾ پوسل واري زمين ۾ وڌي ۽ ويجهي ٿو. غير موافق حالتن جو (Spore) جي حالت ۾ تبديل ٿي ويندو آهي. جو ڪيتري عرصي تائين زمين ۾ زنده رهي سگهي سج جي روشني ۾ 12 ڏينهن ۾ ۽ ٽهڪندڙ پاڻي ۾ 90 منٽن ۾ مري ٿو. ٽيٽنس گرم علائقن جي آهي ۽ ماڻهن ۽ جانورن ۾ ٿيندي آهي. خاص طور انسان. گهوڙو اوڳر ورائيندڙ جانورن ۽ پولٽرن ۾ ٿئي ٿي. پکين ۾ بہ هي بيماري ٿيندي آهي.

بيماريءَ جا بئڪٽريا مٽي جيڪا وڌيڪ گهميل ٿيندي آهي. خاص طور پاڻ، باغن جي مٽي، گند گاهه وغيره ۾ رهن ٿا. جراثيم زخم جي رستي بدن ۾ داخل ٿين ٿا. مثال طور آپريشن جو زخم، خصي، پير ۾ ڪلي جو زخم يا حادثاتي زخم. ويم کان پوءِ ٻچيداني ۾ جراثيم جو داخل ٿيڻ يا ڦر ڌُن رستي يا آنڊي ۾ ڪيڙن جي زخم رستي جراثيم داخل ٿي سگهن ٿا. اسپور جيئن زخم ۾ داخل ٿئي ڪجهه وقت کان پوءِ جراثيم جي شڪل اختيار ڪري ٿو ۽ وڌي ويجهي ٿو ۽ زهر (Toxin) پيدا ٿئي ٿو ۽ اهو زهر پرپاسي ماس (Tissue) ۾ لمف (Lymph) ۽ رت جي دوري ذريعي تنتن (Nerve Fiber Sensitive) جي موٽر سيلس (Motor Cells of Nerves) تائين پهچي ٿو جنهن ڪري تنتون حساس (Hyper Sensitive) ٿيو پون ۽ تمام ننڍڙي ٺڪاءُ تي اڪڙجي پونديون آهن. ماڻهو گهوڙو ۽ اوڳر ورائيندڙ جانورن ۾ هن بيماريءَ ۾ سڄو بدن اڪڙجي پوندو آهي. سوئر ۽ ٻين گوشت خور جانورن ۾ صرف حصو متاثر ٿيندو آهي. موت ٿڪ (Exhaustion) جي ڪري واقع ٿئي ٿو. بيماري جو مخفي مدو (Incubation) گهڻو ڪري ٻہ هفتا ٿيندو آهي. پر اهو 24 ڪلاڪن کان وٺي ڪجهه مهينا بہ ٿي سگهي ٿو.

علامتون (Symptoms)

گهوڙي ۾ هي بيماري ٻين جانورن کان جلد ٿئي ٿي ۽ بيماري جون نشانيون واضح هونديون آهن. شروع ۾ ڪنڌ، جاڙي ۽ نڙي جون مشڪون (Muscles) اڪڙجن ٿيون. کاڌو کائڻ ۽ چٻاڙڻ جو عمل آهستي تڪليف سان ڪري ٿو هلڻ ۾ ڪيٻائي ٿو ۽ سنڌ سڪيو پون. ڪن سڌا ٿيو پون ۽

sindhsalamat.com

چرپر نہ ڪري سگهندا، اک تي پردو (Nictitating Memberane) اچي ويندو ۽ اڌ اک بند ڪري ڇڏيندو. جيئن بيماري جو زور وڌي ٿو تيئن جاڙي بند ٿيو پوي (Lock Jaw, Trismus) وات مان رسيدار گگ وهي ٿي ۽ جانور بک جي باوجود کائي نہ سگهندو، ڇاڪاڻ جو وات کلي نٿو سگهي. جسم جي آڪڙجي وڃڻ ڪري جانور چرپر نہ ڪري سگهندو ۽ هڪ هنڌ بيٺو هوندو آهي. تمام چست ڏسڻ ۾ ايندو ۽ چارئي ٽنگون ٻاهر نڪتل هونديون ۽ پُڇ مٿي کنيل هوندو اٿس. هلڻ ۾ تمام تڪليف محسوس ڪري ٿو. بدن جون مشڪون ظاهر ٿيو پون ۽ پيٽ مٿي چڪجي وڃي ٿو ۽ بدن سڄو ڪاٺ ٿيو پوي، جنهن ڪري ”ڪاٺ جو گهوڙو“ (Wooden Horse) چوندا آهن.

ساهہ ڇڪي کڻي ٿو پيشاب ۽ لڏ بند ٿيو وڃي، پوءِ تمام گهڻو ٿئي ٿو. ٿوري ٺڪاءُ سان بدن آڪڙجي ٿو ۽ دورا پون ٿا. بيمار جانور روشني برداشت نہ ڪري سگهندو. روشني ۽ ٺڪاءُ تي ڇرڪ پريندو ۽ دورا پوندس. تنهن ڪري بيمار جانور کي هميشہ اونداهي ڪوٺي ۾ رکيو وڃي.

ٻين جانورن ۾ بہ بيماري جون نشانيون ساڳيون ٿين ٿيون پر ڪن کي پيٽ تي پرتي ٿئي ٿي. ڍڳي ميڻهن ڇرڪ گهٽ پرن ٿيون. رڍ ۽ ٻڪري کي بہ پرتي ٿئي ٿي. ڪنڌ سيٽجيو پوي.

علاج (Treatment)

زخم ظاهر هجڻ جي صورت ۾ انهي کي وڌي کولڻ گهرجي ۽ پوٽشيم پرمينگنيٽ جي گهٽتائي لوشن سان ڌوئڻ گهرجي ۽ ڪاربولڪ تيزاب لڳائڻ گهرجي. جيئن جراثيم هجن تہ مري وڃن. جيڪڏهن ڪجهہ ڏينهن اڳ ۾ زخم بند ٿي ويو هجي تہ انهي کي ٽڪو ڏئي کولي صاف ڪري ڪاربولڪ لڳائڻ گهرجي. روزانہ اينٽي ٽيٽنس سيرم ۽ اينٽي بايوٽڪس ڏجن. جيئن ليوڪومائسن، ٽيرامائسن يا PVP، ڏايا ڊبن وغيره.

جانور کي اونداهي ڪوٺي ۾ رکجي هيٺ واري وڇائجي ڇاڪاڻ جو پلال تي چرپر سان آواز ٿيڻ ڪري جانور ڇرڪ پري ٿو.

books.sindhsalamat.com

مئگ سلف جو سئچوريٽيڊ لوشن (Saturated Solution) 20cc ڪنڌ ۾ هڪ پاسي 20cc ٻئي پاسي کل جي هيٺان ڏنو وڃي، جيئن مشڪون (Muscles) آڪڙ ڇڏن. شروع ۾ دوائون چٽٽي شڪل ۾ ڪارايون وڃن ۽ پيارڻ هرگز نہ گهرجن. نشيدار دوائون فائدو ڪن ٿيون. مثال ڀنگ 30 گرام، چرس 4 گرام ٻئي ملائي ڪارائجن ۽ انهي ۾ ايڪسٽرئڪٽ بيلاڊونا 2 گرام ۽ پوٽشيم برومائيڊ 4 گرام بہ ملائي سگهجي ٿو يا 30 گرام ڪلورل هئڊراس اڌ ليٽر پاڻي ۾ ڳاري انيما ڪجي. ڪٿيٽر سان پيشاب ڪيڄجي. پاڻي جو برتن مٿي ڪري پيارجي. انجيڪشن لارجيڪٽل I/M لڳائجي.

بچاءَ طور جيڪڏهن آپريشن ڪيو ويو آهي يا حادثي جو زخم آهي تہ اي ٽي ايس (A.T.S) وڏي جانور کي 12500 Units لڳايا وڃن، طبيلا ۾ جانور جي رهڻ جون جايون طاقتور جراثيم ڪش دوائن سان صاف ڪيون وڃن.

جانورن جي مرڻ جي صورت ۾ ڪڏهن بہ کوليو نہ وڃي، نہ تہ جراثيم اسپور جي صورت اختيار ڪري ڪيترن ئي سالن لاءِ بيماري جو ڪارڻ بڻجي ويندا جيڪو تمام خطرناڪ آهي. مئل جانور کي انهي کڏ ۾ چن وجهي پوري ڇڏڻ گهرجي. يا جانورن کي زخم ٿيڻ جي صورت ۾ مٽي نہ وجهڻ گهرجي، جيئن تہ مٽي ۾ اسپور هوندا آهن ۽ دوا لڳائي پٽي ٻڌڻ گهرجي. A.T.S لڳائڻ گهرجي ۽ زخم جو روزانہ علاج ڪرڻ گهرجي.

ڏنڀ (Cauterisation Firing):

جانورن ۾ ڏنڀ ڏيڻ، ساڙڻ (Firing) سان چند بيمارين جو علاج ڪرڻ اصل کان رائج آهي. انهيءَ لاءِ ياڳيا عام چوٽي بہ استعمال ڪندا آهن تہ ”ڏنڀ ٿنڀ آهي“ آڳاٽي زماني ۾ جڏهن انگريزي دوا جو ملڻ ۽ واهپو گهٽ هو تہ مالوند يا سياڻا ڏنڀن جي مختلف طريقن سان علاج ڪندا هئا ۽ اهو طريقو اڄ ڏينهن تائين رائج آهي. البت جديد دور ۾ انگريزي دوائون نڪري پوڻ کان پوءِ صرف چند بيمارين لاءِ هڏ نڪرڻ يا رت بند ڪرڻ وغيره جي صورت ۾ ڏنڀ استعمال ڪيو وڃي ٿو. اڳئين

sindhsalamat.com

زماني ۾ پٽيءَ ريج جي بيماري لاءِ پٽي جو ڏنب ڏنو ويندو هو يا نمونيا جي بيماري لاءِ پاسراٽين تي ڏنب ڏنا ويندا هئا. انهي جي ضرورت محسوس نٿي ڪئي وڃي. چاڪاڻ جو پٽيءَ يا ريج لاءِ پيارڻ جون دوائون ترت مڪمل علاج لاءِ موجود آهن ۽ نمونيا لاءِ اينٽي بايوٽڪس دستياب آهن.

ڏنب (Firing) جو مقصد ٻاهرين چمڙي يا هيٺيان ٽشو ساڙڻ ۽ هڪ سخت قسم جو ڪائونٽر ائڪشن پيدا ڪرڻ آهي. اهو تڏهن استعمال ڪبو آهي، جڏهن دوائن وارا طريقا ڪامياب ٿي نه سگهندا آهن.

ڏنب ڏيڻ لاءِ مختلف اوزار استعمال ڪيا ويندا آهن. گهڻو ڪري هر اسپتال ۾ فائرنگ سيٽ موجود هوندو آهي جنهن ۾ ٻه لائين فائرنگ جنهن کي چپٽريون ڏنيٽيون چئبو آهي ۽ ٥ پوائنٽ فائرنگ (Firing Point) جنهن کي نوڪدار ڏنيٽي چئبو آهي. ٻهراڙين ۾ لوهه جي شيخ يا ڏاتو وغيره استعمال ڪيو ويندو آهي.

عام طور ڏنيٽيون ڪوئلن ۾ يا ڪاٺ کي باهه ڏيئي گرم ڪيون ويندِيون آهن. گرم فلگريشن ڏنيٽيءَ کي استعمال ڪرڻ ڪان اڳ ۾ ٻنهي پاسن کي ڪنهن سخت شيءِ سر وغيره سان گسايو ويندو آهي. جسم تان لهندڙ ڪٽ يا گند وغيره هجي ته لهي وڃي.

ڏنب ڏيڻ واري جاءِ تي جيڪي وار هوندا آهن. انهن کي ڪٽي صاف ڪيو ويندو آهي. (Fine Needle) يا فائين فائرنگ ڪرڻي آهي ته انهي حصي تان وار بليڊ يا پاڪي سان لاٿا ويندا آهن.

فائرنگ جا مختلف طريقا آهن. جيڪي مختلف بيمارين ۾ بدن جي حصن تي استعمال ڪيا ويندا آهن. (Line Firing) چمڙي جي مٿئين حصن کي ساڙڻ يا هيٺين ٽشو کي گرم ڪرڻ لاءِ ڪئي ويندي آهي. انهي ۾ لائنون ڪڍيون ويندِيون آهن يا گول ڏنب ڪڍيا ويندا آهن. انهي لاءِ چپٽريون ڏنيٽيون استعمال ٿينديون آهن.

فائرنگ نوڪدار ڏنيٽي سان ڪئي ويندي آهي. اهو مٿي چمڙي ٿائين يا هيٺ اونهن حصن تي به پئجي ٿي.

سنهي نيڊل سان پوائنٽ فائرنگ سائينوبئل سئڪ وغيره مان پاٽيات ڪيڻ وغيره لاءِ استعمال ڪئي ويندي آهي. انهي لاءِ سئي کي گرم ڪيو ويندو آهي ۽ فارسيپس جي مدد سان سائينوبئل سئڪ ۾ داخل ڪئي ويندي آهي. انهي عمل لاءِ سئي کي بار بار گرم ڪري بار بار ساڳئي سوراخ ۾ داخل ڪئي ويندي آهي، جيئن سوراخ وڏو ٿئي ۽ رس وهي نڪري وڃي ۽ اهڙا گهربل تعداد ۾ سوراخ ڪيا ويندا آهن.

ريڊ آيوڊائيڊ آف مرڪيوري لڳائي مٿان به فائرنگ ڪئي ويندي آهي، جنهن جو مطلب پلستر کي تيز يا ڊبل ڪرڻ هوندو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن فائرنگ ڪرڻ وقت رت جي نس سڙي پوندي آهي، رت وهي هلندو آهي، انهي کي بند پٽي لڳائي رت بند ڪرڻ گهرجي.

ڏنب جي زخم ۾ ٽيٽنس ٿي سگهي ٿي. گهڻي ڏنب سان حصي جي سلفنگ (Sloughing) ٿي سگهي ٿي اُن مطابق علاج ڪرڻ گهرجي.

فائرنگ جو مقصد ڪائونٽر اريٽيشن پيدا ڪرڻ آهي، جيئن جسم جي متاثر حصي ۾ رت جي دوري کي تيز ٿي وڃي ۽ بيمار حصي مان رت پيچ ڊاهه جي ذريعي خراب حصا ڪٽي خارج ڪري ۽ تندرست ٽشو پئدا ٿين ۽ متاثر حصو تندرست ٿي پوي.

ڏنب سان به جسم کي ساڙيو ويندو آهي. انهي لاءِ سلفيورڪ ائسڊ استعمال ٿيندو آهي، انهي ۾ سور گهڻو آهي، انهي جا ڪجهه فائدا ۽ ڪجهه نقصان آهن.

چمڙي تي ڏڍ، اِسا وغيره ساڙڻ لاءِ ڪاربولڪ ائسڊ استعمال ڪيو ويندو آهي، هي هلڪو تيزاب آهي.

فلگريشن (Fulguration)

فلگريشن هڪ عمل آهي، جنهن ۾ اليڪٽرڪ اسپارڪ يا شعلا جسم تي لڳايا ويندا آهن. هن وسيلي ڪئنسر جو علاج ڪيو ويندو آهي.

اونها ڳڙهه (Deep Abscess)

هي جسم جي اندرين حصن ۾ ٿيندا آهن. هن ۾ جانور خاص ڪري گهوڙي کي تيز بخار ٿيندو ۽ سور ٿيندو. خاص ڪري نڙي Pharynx، گلي Larynx پيچي Rectum، مغزي ڏوري Spinal Cord ۾ ظاهر ٿيندا. ڪڏهن ڪڏهن اندر دل، ڦڦڙ، آنڊن ۾ ٿيندا آهن. برساتن ۾ وڌيڪ ٿين ٿا.

علاج ديسي:

1. ڪٽڪ جو آتو پاڻيءَ ۾ ڳوهي ڳڙهه تي 24 ڪلاڪن تائين لڳائبو منهن خالي ڇڏبو. اتو سڪڻ سان ڳڙهه ڦاٽي پوندو.
2. ڪٽڪ کي چپاڙي ساڳئي نموني لڳائبو.
3. ايريي Aloes Barb کي پاڻي ۾ ڳاري ڪپهه جو تهه پسائي ڳڙهه تي رکبو.
4. ڪٽڪ جي ماني هڪ پاسي پچائي، ٻيو ڪچو ڇڏيو هڪ پاسي تيل ۽ هيڊ مکي ڳڙهه تي ٿاڪور ڪجي پوءِ ٻڌي ڇڏبو.
5. گگر، ڳڙهه پراڻو ايريو ۽ ڪارا تر هم وزن ڪٽي پچائي تڏو ڪري ڳڙهه تي ٻڌبو ته ڦاٽي پوندو.

ناسور Ulcer

السر کي سنڌيءَ ۾ "ناسور" چئبو آهي، ٻاهريون زخم پراڻو هجي يا تازو خراب ٿي پوي، تندرست انگور نڪرڻ بند ٿي پون، زخم سڪي پوي ۽ چٽڻ (Heal) ڏانهن راغب نه هجي، تنهن کي ناسور يا السر (Ulcer) چئبو آهي. زخم جي اهڙي خراب ٿيڻ جي عمل کي "السريشن" (Ulceration) چئبو آهي.

سبب (Reason)

1. اهڙي جاءِ تي زخم ٿيڻ جتي بار بار رڳڙ ايندي هجي، جيئن جنگهه جي بغل، پچ جي هيٺيان ۽ ڪن جي پاڙ ۾ زخم ٿيڻ.

books.sindhsalamat.com

2. ڪنهن فارن باڊي (Foreign Body) يا نيڪروٽڪ ٽشو (Necrolic Tissue) جو زخم ۾ رهجي وڃڻ.
3. نروسپلائي (تنتن) جو اتفاقي حادثي يا ٻئي ڪنهن سبب ڪري ڪٽجي پوڻ.
4. جسم جي زخم واري حصي ۾ رت جي گهٽتائي.
5. ڪجهه خاص بيمارين ۾ خاص قسم جا السر پيدا ٿين ٿا.

جيئن السريٽو لمفئنجائيٽس (Lymphangitis)، گلئنڊرس (Glanders) ٽي بي (T.B) وغيره جا هيٺيان قسم آهن.

1. سادو السر (Simple Ulcer)
2. ڪمزور السر (Weak Ulcer)
3. آنڊيولنٽ السر (Undulent Ulcer)
4. برساتي السر (Barsati Ulcer)

علامتون (Symptoms)

ٻاهر جسم تي زخم گهٽو ڪري گول هوندو آهي، زخم جو ڪنارو ٻاهرين تندرست چمڙي جي برابر يا متي اپريل هوندو آهي. اخر جو اندريون حصو تراڪڙو يا اونهو ٿيندو آهي. جنهن تي نيڪروٽڪ نشان (Necrotic) هوندا آهن. گهڻن حالتن ۾ رت واري پوري ڊسچارج هوندي آهي ۽ زخم چٽڻ ڏانهن راغب نه هوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن داڻيدار گوشت (Granules) وڏا ٿي متي اُڀري ايندا آهن. برساتي السر برسات جي موسم ۾ ٿيندا آهن. جراثيم هن جو سبب آهي. اهي السر ۾ چن جا ننڍا نشان هوندا آهن، جنهن کي ڪئنڪر (Canker) چوندا آهن. هن السر ۾ خارش هوندي آهي ۽ جانور رڳڙڻ جي ڪوشش ڪندو آهي ۽ رت وهندو رهندو آهي. هٿ لڳاڻ سان متر جي داڻي ڪان وٺي اکروٽ جيڏو ڪئنڪر محسوس ٿيندو. جنهن کي خرچي ڪيڻيو ويندو آهي. برساتي السر خاص ڪري اکين جي هينان چاتي تي، آلت ۽ گوڏن تي ٿيندا آهن.

sindhsalamat.com

علاج (Treatment)

1. سبب کي رفع ڪجي جيئن زخم رڳڙ جي جاءِ تي آهي تہ اهڙي طريقي پٽي ٻڌجي جيئن رڳڙ نہ جانور جي بار بار چٽڻ ۽ ڪرچڻ وغيره کان بچائجي. ڳلي ۾ ڪاٺي ٻڌڻ گهرجي يا ڪنڌ ۾ ٻنهي پاسن رسيون ٻڌجن.
2. دوا لڳائي، ڪپهہ جو پريشر بئنڊيج ٻڌڻ سان زخم جلد اُپرڻ (Heal) شروع ٿئي.
3. ڪاسٽڪ (Caustic) دوا لڳائڻ جڏهن زخم ۾ فالتو گوشت وڌي وڃي تڏهن هڪ دفعو ساڙيندڙ دوا لڳائبي آهي. جيئن غير ضروري گوشت ختم ٿي وڃي. ڪاسٽڪ ۾ ڪاربولڪ جو تيزاب، سلور نائٽريٽ يا توتيو (ڪاپر سلفيٽ) لڳايو ويندو آهي،اِنهي سان گڏ زنڪ آڪسائيڊ جو پورو يا ملم لڳائبو.
4. ٿرمو ڪاٽري (Thermo Cautry)، گِرم وغيره سان غير ضروري گوشت کي ختم ڪري ڇڏبو آهي ۽ زخم جلد پرجڻ شروع ٿيندو.
5. چاڪو سان ڪُرچي زخم ٿان غير ضروري انگور ۽ گوشت ڪيدي ڇڏبو آهي. انهي سان زخم مان گهٽو رت وهڻ جو خطرو هوندو آهي پر اِهو تمام سنو طريقو آهي خاص ڪري جڏهن زخم سخت هڏن تي هوندو آهي.

گدي جو زخم (Poll Evil)

گهوڙي ۾ پول (Poll) يا گدي جي جاءِ تي (ٻنهي ڪنن جي وچ ۾ آهي) زخم هجڻ کي ”پول ايول“ چئبو آهي. پول تي زخم گهوڙي کي رسي ٻڌي ڪنهن سوڙهي دروازي کان ٻاهر ڪڍيو ويندو آهي تہ گهوڙو ڪنڌ ڇڪ سان ٻاهر ڪيندو آهي ۽ پول زور سان مٿي ڪاٺي سان لڳندو آهي ۽ زخم ٿي پوندو آهي.

علامتون (Symptoms)

پول جي جاءِ تي سوڄ، زخم، سور، جاءِ گرم، جانور ڪنڌ هيٺ ڪرڻ ۾ سور محسوس ڪندو، زخم مان ڊسچارج، زخم ڪڏهن چامالو ڪڏهن ڳِهرو هوندو آهي.

books.sindhsalamat.com

علاج (Treatment)

ٽاڪور (Fomentation) ڪرڻ، ٽنڪچر آيوين يا ٻي ڪنهن آئنٽي سيپٽڪ سوليوشن سان روزانہ ڊريشنگ ڪجي. جيڪڏهن زخم خراب ٿي وڃي تہ هلڪو توتيو لڳائجي. جيئن تہ پول جي هيٺيان مغز آهي انهيءَ ڪري زخم خراب ٿي خطرناڪ بہ ثابت ٿي سگهي ٿو. آئنٽي بايوٽڪ بہ لڳائجن. جانور کي آرام ڏجي. لغام لڳائڻ وقت پول اسٽرئپ (Poll Strap) جو خيال رکجي ۽ نرم رکجي. دروازي کان ڪيڏڻ مهل خيال رکجي.

چِتا Gall

جانورن ۾ هنن، پاکڙن، رسين، پٽن ۽ لغام وغيره کان ٿيندڙ زخمن کي ”چِتا“ (Gall) چئبو آهي. چٽن جا هيٺيان پنج قسم آهن. جيڪي عام طور گال (Gall) جي نالي سان مشهور آهن.

(1) سيڊل گال (Saddle Gall)، (2) ڪالرگان (Collar Gall)، (3) گرٿ گال (Grith Gall)، (4) ڪروپرگال (Crouper Gall)، (5) وڊرس گال (Withers Gall)

سئڊل گال (Saddle Gall)

هي زخم جانور جي ريڙهہ جي هڏين جي مٿئين اڀار Process of Dorsal Vertebrae) هني يا پاکڙي جي رکڻ جي جاءِ (Seat of the Saddle) تي هوندا آهن. هن کي هني پاکڙي جو زخم بہ چوندا آهن. زخم جڏهن پني مٿي آهي تہ ”سور بئڪ (Sore Back) چوندا آهن. جڏهن زخم اسي تي آهي تہ سئڊل گال (Saddle Gall) چوندا آهن. عام سنڌي ۾ ”چِتو“ چئبو آهي.

سبب (Causes)

هني يا پاکڙي جي خرابي، پسيل چمڙو يا هنو ٻڌڻ، زين، هنو يا پاکڙو ڍرو ٻڌڻ يا سوار جي هجڻ وغيره خاص سبب آهن.

sindhsalamat.com

علامتون (Symptoms)

پني تي زخم، تازو يا پراڻو زخم گهڻي وقت تائين رهندو آهي ۽ هني يا پاڪڙي رکڻ سان پراڻو زخم کلي پوندو آهي يا تازو زخم ٿي پوندو آهي.

علاج (Treatment)

زخم جي حالت مطابق علاج ڪجي جيڪڏهن تازو زخم آهي ته ٽاڪور (Fomentation) ڪري ائنٽي سيپٽڪ مثال، ٽنڪچر آيوڊين، ائڪري فليون يا مرڪيورو ڪروم سوليوشن لڳائجي. پراڻو (Chronic) چٽو آهي ۽ گوشت وڌيل آهي ته گوشت ڪٽي ساڙيندڙ دوا (Caustic) لڳائجي. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ زنڪ جو ملم لڳائجي ۽ جانور کي آرام ڏجي.

ڪالرگال (Collar Gall)

ٽانگي جي گهوڙن ۾ لغام جي پٽن (Collar) کان ٿيندڙ زخم کي "ڪالر گال" چئبو آهي. گهڻو ڪري سيني تي زخم ٿيندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڪنڌ جي ٻنهي پاسن يا مدئو (Withers) تي به ٿيندو آهي. نوان گهورا ٽانگن يا ريڙهن ۾ ٻڌبا آهن ته اهي زخم ٿي پوندا آهن.

سبب (Causes)

ڪالر جو سخ هجڻ يا ڇڪي ٻڌڻ وغيره.

علامتون (Symptoms)

ڪالر ٻڌڻ واري جاءِ تي چٽن جا نشان جيڪي ڪليل زخم هوندا آهن، سوڄ ۽ سور به هوندو آهي.

علاج (Treatment)

ٽاڪور ۽ ائنٽي سيپٽڪ لوشن سان ڊريسنگ ڪجي، جانور کان ڪم وٺڻ بند ڪرڻ گهرجي. ڪالر کي ڌوئي نرم ڪجي ۽ تيل لڳائجي.

گرٿ گال (تنگ جو زخم) Girth Gall

هي زخم تنگ جي پٽي جو ٻڌڻ واري جاءِ گهڻو ڪري ايلبو (Elbow) جي پوئين حصي چاتي تي هوندو آهي.

books.sindhsalamat.com

سبب (Causes)

تنگ جي خرابي، پراڻو يا سخت تنگ زخم پيدا ڪندو آهي، سواري ۾ تنگ ڍرو ٿي پوي ۽ جانور کي تيز ڊوڙايو وڃي ۽ تنگ کي تمام ڇڪي ٻڌڻ وغيره.

علامتون (Treatment)

ٽاڪوڙ ائنٽي سيپٽڪ ڊريسنگ ۽ آرام، تنگ کي صاف ۽ نرم رکيو وڃي.

ڪروپرگال (دُمچي جو زخم) (Crouper Gall)

دُمچي هن کي قابو ڪرڻ لاءِ لڳائبي آهي. جيئن هنو يا پاڪڙو اڳتي ترڪي نه وڃي. دمچي جي سخت هجڻ يا رڳڙجڻ جي ڪري پڇ جي اڙ ۾ زخم ٿي پوندو آهي، انهي کي "ڪروپر گال" چئبو آهي.

سبب (Causes):

دمچي جو سخت هجڻ ۽ پڇ جي پاڙ ۾ آس پاس سان رڳڙجڻ سبب آهن.

علامتون (Symptoms)

پڇ جي پاڙ ۽ آس پاس چٽا ۽ زخم هوندا، سوڄ ۽ سور به هوندو.

علاج (Treatment)

وار ڪتي ائنٽي سيپٽڪ ڊريسنگ ڪجي. دمچي جو استعمال ڪجهه ڏينهن لاءِ بند ڪجي. دمچي تي ڪپڙو ويڙهي نرم رکجي، جانور کي ڪجهه ڏينهن لاءِ آرام ڏجي.

ونڊگال (Wind Gall)

مريئي (Fetlock) تي بيضوي شڪل جا اڀار ٿيندا آهن. انهي حالت ۾ ڪو به زخم نه هوندو آهي. پر ونڊ گال (Wind Gall) نالي مشهور آهي. سنڌ جي اندر هڪ پردو هوندو آهي جنهن کي سائينوويل ميمبرين چوندا آهن ۽ انهي ۾ هڪ رطوبت پيدا ٿيندي آهي جنهن کي سائينوويا (Synovia) چوندا آهن. جنهن جو ڪم سنڌ کي سٽيو رکڻ آهي.

ونڊ گال جو اُڀار سائينوويا (Synovia) جي جمع ٿيڻ ڪري هوندو آهي ۽ اهو اڀار بيضوي شڪل ۾ هوندو آهي، انهي ڪري انهي کي "بيدا" به

sindhsalamat.com

چوندا آهن. اڳئين ۾ پوئين پنهي تنگ ۾ تي سگهي ٿو. جيئن پوئين تنگ ۾ جهٽڪو گهٽ ايندو آهي تنهن ڪري پوئين تنگن ۾ وڌيڪ ٿيندا آهن.

سبب (Causes)

جهٽڪو (Jerk) پهچڻ خاص سبب آهي.

علامتون (Symptoms)

مريئي تي بيضوي شڪل جهڙي اڀار نظر ايندي، دٻائڻ سان اندر رطوبت محسوس ٿيندي، سور نه هوندو آهي. ڊوڙهڻ مهل جانور جي رفتار ۾ به ڪا گهٽتائي نه هوندي آهي البته ڏسڻ ۾ بدنما هوندو آهي.

علاج (Treatment)

اُڀار ڪپهه رکي پريشر بئنڊيج ڪجهه ڏينهن ٻڌڻ سان اڀار دٻجي ويندا. هائيپوڊرمڪ نيڊل سان رس (Synovia) ڪڍي هڪ ڊرام ليوگال سوليوشن پرجي ۽ پريشر بئنڊيج ٻڌجي.

سنب جي تري جي سوزش (Canker)

گهوڙي جي سُنب جي هيٺين پاسي سول (Sole) ۽ فراگ (Frog) جي پراڻي (Chronic) سوزش (Inflammation) کي ”ڪئنڪر“ (Canker) چوندا آهن.

سبب (Causes)

گهوڙي کي پوسل ۾ گندگي واري جاءِ تي ٻڌڻ سان سُنب جو هيٺيون حصو خراب ٿيڻ.

علامتون (Symptoms)

پيرن مان بدبوءِ، هيٺ تر ۾ فراگ (Frog) جي آس پاس سُنب نرم ۽ ڦونڊيل ۽ گوبيءَ جي گل جهڙو مادو نڪرندو آهي ۽ ڪوٽڻ سان رس نڪرندو آهي ۽ تري جو گهڻو حصو متاثر ٿيل هوندو آهي.

علاج (Treatment)

گهوڙي کي ڪيرائي سُنب کي چلي خراب حصو ڪٽي ڪيڻ گهرجي ۽ زخم کي صاف ڪري رس ڪڍي ڇڏجي آئنٽي سيپٽڪ ڊريسنگ ڪري پٽي ٻڌجي پير کي هلڪي ڪاپر لوشن ۾ رکجي ائنٽي بايوٽڪ جا انجيڪشن ڏجن.

ڦٽڪي ۽ بورئڪس هڪ هڪ ڊرام ڪٽي ليمي جي رس ۾ ملائي ڪپهه پري ڦٽ تي رکجي ۽ پٽي ٻڌجي ۽ روزانه علاج ڪجي مفيد دوا آهي.

سيڊي ٽو (Seedy Toe)

هن حالت ۾ سُنب ۾ آس پيڊس (Ospedis) جي وچ ۾ خال پيدا ٿي پوندو آهي جيڪڏهن سُنب کي مٿي ڪٽي ڏسبو ته خالي جڳهه نظر ايندي جيڪا پٽ (Toe) وٽ وڌيڪ هوندي آهي ۽ ڪئارٽرس (Quarters) وٽ گهٽ. هٿوڙي جي ڌڪ هڻڻ سان خالي آواز معلوم ٿيندو ۽ جانور کي سور به ٿيندو.

سبب (Causes)

سُنب ۾ هڏي جي وچ ۾ ڪلي جو لڳڻ، نعل جي ڪلپ جو چُڀي پوڻ، لئمينائيٽس (Laminitis) بيماريءَ کان پوءِ به سُنب خراب ٿي پوندو آهي ۽ اِها بيماري ٿي پوندي آهي.

علامتون (Symptoms)

سنب ۾ هڏي جي وچ ۾ خال پيدا ٿيڻ ۽ سنب جي شڪل جو بگڙي پوڻ.

علاج (Treatment)

خال جي اندريان صفائي ڪري زنڪ آڪسائيڊ جو پورو تار ملائي پرڻ گهرجي ۽ ڪارونٽ (Caronet) تي هلڪو بلسٽر لڳائجي جيئن سُنب جي وڌڻ ۾ تيزي اچي ۽ خال پرجي وڃي. ڪم بند ڪرڻ گهرجي، اصطبل جي صفائي رکڻ گهرجي.

ٿرش (Thrush)

سُنب جي هارني فراگ (Horny Frog) جي خراب ٿي سڙڻ کي ”ٿرش“ (Thrush) چوندا آهن. ان مان پوري رنگ جي بدبودار رس به نڪرندي آهي. پاسي وارين پٽين کان وچ واري پُٽلي وڌيڪ خراب ٿيندي آهي. پويون پير وڌيڪ خراب ٿيندو ڇاڪاڻ جو اِهو گندگي ۾ اڳئين پير کان وڌيڪ رهندو آهي.

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

سبب (Causes)

پيرن جو مسلسل پوسل ۾ رهڻ، اصطبل ۾ گندگي ۽ گپ، فراگ جو سُڪڻ يا ڪٽڻ جنهن سبب فراگ ننڍو ٿي پوندو آهي ۽ گندگي پرجي پوندي آهي ۽ سنب جو فراگ خراب ٿي پوندو آهي.

علامتون (Symptoms)

فراگ (Frog) جي پٽلي ڳريل ۽ سڙيل، بدبودار ۽ پوري رنگ جي رس نڪرندي رهندي آهي. هن حالت ۾ منڊ نه هوندو آهي، جيستائين سُنب جو ڪافي حصو خراب ٿي نڪري پوي ۽ هيٺيان سينسيٽو (sensitive) حصو ظاهر ٿي پوي.

علاج (Treatment)

سُنب کي صاف ڪري گندگي ۽ خراب حصي کي چاڪو سان ڪٽي ڪڍي ڇڏڻ گهرجي. آئنٽي سيپٽڪ لوشن لڳائڻ گهرجي ۽ پٽي ٻڌي ڇڏجي. ڪُرجي مٿان پوري ٻڌڻ گهرجي جيئن زخم تائين پاڻي نه پهچي ڊريسنگ روزانه ڪجي.

نيل باٿونڊ (Nail Bound)

گهوڙن ۾ سُنب تي نعل لڳائڻ وقت جڏهن نعل جي ڪِلي (Nail) غلطي سان سئنسيٽِو فوٽ (Sensitive Foot) جي پير سان گذرندي آهي ته جانور سور سبب منڊو ٿي پوندو آهي. انهي حالت کي "نيل باٿونڊ" (Nail Bound) چوندا آهن.

سبب (Causes)

اها بيماري نعل لڳائڻ وقت ڪِلي جو غلط طريقي سان لڳڻ سبب هوندي آهي، ڪلي لڳائڻ وقت جانور چرڪ پريندو آهي.

علاج (Treatment)

نعل لڳائڻ کان پوءِ جيڪڏهن گهوڙو منڊو اهي ته چئن ئي پيرن واريون ميخون چيڪ ڪرڻ گهرجن، هٿوڙي جي نوڪر سان چيڪ ڪجي ته ڪنهن ميخ تي سور ته ڪا نه ٿو محسوس ڪري جيڪڏهن ڪنهن به سيخ ۾ سور هجي ته ڪيڏي ٻئي جڳهه تي ميخ لڳائجي ۽ ٽنڪچر آيوڊين پينٽ ڪجي.

■

books.sindhsalamat.com

جانورن جي بلوغت

بلوغت (جواني) (Puberty)

پيوبرٽي يا بالغ ٿيڻ جانور جي اها عمر آهي، جڏهن جانور جا جنسي عضوا (Sex organs) (نر ۽ مادي) ميلاپ ڪري ٻَر پيدا ڪرڻ جي لائق ٿيندا آهن. ماديءَ ۾ انهي جو آغاز نر سان ملڻ جي خواهش سان پيدا ٿئي ٿو. مادي ۾ وهر (Oestrus) پيدا ٿيئ ٿي ۽ بيضي دانين (Ovaries) ۾ بيضو (Ovam) ٺهڻ سروع ٿئي ٿو. نر ۾ مادي سان ميلاپ جي خواهش پيدا ٿئي ٿي ۽ اسپرم (Sperm) ۽ (Semen) وغيره پيدا ٿيڻ شروع ٿين ٿا. بلوغت جو عرصو عمدي خوراڪ، سني سار سنڀال، سني صحت ۽ آبهوا سان گهٽائي سگهجي ٿو ماديءَ کي پڪي عمر ۾ نر سان ملائڻ گهرجي. ڪچي عمر ۾ ٻر ڪمزور پيدا ٿيندا آهن.

1. جانورن جي بالغ ٿيڻ ۽ ميلاپ لاءِ موزون عمر

1. گهوڙيءَ ڏيڍ کان اڍائي سال	3 سال
2. ڳئون ڏيڍ کان ٻه سال	اڍائي کان 3 سال
3. مينهن ٻه کان ٽي سال	3 سال
4. رڍ، ٻڪريءَ 8 کان 12 مهينا	12 سال
5. ٻليءَ 10 کان 12 مهينا	12 مهينا
6. ڪتيءَ 8 کان 10 مهينا	12 مهينا
7. ڏاچيءَ يا سانڊ 3 کان 4 سال	4 سال

sindhsalamat.com

2.نر جانورن جي بالغ ٿيڻ جي عمر

نر گهوڙو	3 کان 4 سال
ڏڳو ۽ پاڏو	2 سال (ٻہ ڏندو)
گهيٽو	ڏيڊ کان ٻہ سال (ٻہ ڏندو)
ٻڪر	ڏيڊ کان ٻہ سال (ٻہ ڏندو)
ڪتو	هڪ سال
اُٺ	4 کان 5 سال ٻہ ڏندو (دوئڪ)

3.هڪ سانهہ (نر) ۾ ميلاپ لاءِ مادين جو تعداد

گهوڙو	120 گهوڙيون في سال
ڏڳو	100 ڏڳيون في سال
پاڏو	80 کان 100 مينهون في سال
گهيٽو	50 رڍون في سال
ٻڪر	50 ٻڪريون في سال
اُٺ	150 کان 200 ڏاچيون في سال

خچر پيدا ڪرڻ:

مادي گهوڙيءَ کي نر گڏهہ سان لڳ ڪرايو وڃي تہ خچر نر يا ماديءَ پيدا ٿيندي.

وهر Oestrus or Heat

ايسٽرس سائيڪل (oestrus cyle)

ماديءَ جانور جو ڪنهن خاص وقت تي نر جانور جي ملڻ جي خواهش ظاهر ڪرڻ کي جانور جو وهر (Oestrus) ۾ اچڻ يا وهرجڻ يا گرمي ۾ اچڻ يا گرم ٿيڻ چئبو آهي. انگريزي ۾ هيٽ (Heat) چئبو آهي. جانورن جي وهر لاءِ خاص ڏينهن مقرر هوندا آهن ۽ مادي جانور خاص علامتون

books.sindhsalamat.com

ظاهر ڪري ٿي. معمول کان وڌيڪ آواز ڪرڻ، بيچيني، هيڏانهن هوڏانهن پيچڻ، اٿ ويهہ ڪرڻ، هر هر پڇ لوڏڻ ۽ مٽي ڪرڻ، پيشاب ڪرڻ، سار جو ڳاڙهو ٿيڻ، ٻي جانور کي يا نر کي چٽڻ ۽ مستي ڪرڻ، سار مان اڇي رطوبت (مر) وهڻ ۽ مادي جانور جو ٻي مادي تي چڙهڻ يا ٻي مادي جو خود تي چڙهڻ وقت خاموش رهڻ. ڪاڏو گهٽ کائڻ، کير گهٽائڻ، گهوڙيءَ ۾ ڪلائي تورس (Clitoris) جو اُڀو ٿيڻ وغيره جنهن مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو تہ مادي جانور اڄ گرمي ۾ آهي ۽ سانهہ (نر) ڏيکارڻ سان سائي تي پوندي آهي. جي ڪڏهن نر نہ ڏيکاربو تہ ٻئي ڏينهن تي اهي علامتون آهستي آهستي ختم ٿي وينديون ۽ ٽئين ڏينهن تي مادي جانور معمول مطابق ڏسڻ ۾ ايندي اهي ۽ وري ايڪيهہ ڏينهن کان پوءِ ساڳيون نشانيون ظاهر ٿينديون آهن ۽ اهڙي نموني وهريا هيٽ سائيڪل يا ايسٽرس سائيڪل (Oestrus cycle) هلندو رهندو آهي.

وهر جي عرصي ۾ ايسٽروجن (Oestrogen) هارمون گريفئين فاليڪل (Grafian follicle) مان پيدا ٿي رت ۾ گردش ڪن ٿا ۽ بيضي دانين (Ovaries) ۾ گريفئين فاليڪل ڦاٽي پوي ٿو ۽ بيضو (Ovum) خارج ٿي ٻچيدانيءَ جي مٿان نالي (Fallopian tube) ۾ اچي ٿو. ايسٽرس سائيڪل جو هر جانور يا نسل ۾ فرق هوندو آهي. مثال گهوڙيءَ سيزنل پولي ايسٽرس (Seasonal Polly Oestrus) آهي. جنهن جو مطلب سال ۾ بهار (Spring) ۽ گرمين جي مند ۾ گهوڙيءَ بار بار چاٽي (Heat)جون علامتون ڏيکاري ٿي، اهو گهٽو ڪري هر مند ۾ ٻن مهينن جو عرصو هوندو آهي.

نوٽ: گهوڙيءَ جي وهر کي چاٽو چئبو آهي ۽ ٻين جانورن جي وهر کي وهر يا گرمي چئبو آهي. ڳئون ۽ مينهن سڄو سال وهر ۾ اچي سگهي ٿي، پر بهار ۽ گرمين جي مندن ۾ اڪثر وهر ۾ اچن ٿيون سياري ۾ گهٽ. گهوڙيءَ جي خوراڪ ۽ سنڀال سٺي آهي تہ سياري ۾ جنوري ۾ بہ چاٽو ڪري ٿي.

وهر جي عمل ۾ سڄو هارمونس (Hormones) جو عمل دخل آهي.

دماغ جي سينٽر ۾ پچوٽري (Pitutary) غدود جي اڳئين لوب (Lobe) ۾

sindhsalamat.com

گونئڊو ٽروفڪ هارمون (Gonado Trophic Hormone) پيدا ٿئي ٿو. جنهن جا ٻه حصا يا پرنسپل آهن. هڪ (F.S.H) فاليڪل اِسٽي ميوليٽنگ هارمون (Follicle Stimulating)، ٻيو ليوٽينائيزنگ هارمون (Luteinizing Hor (L.H) mone) فاليڪل اِسٽي موليٽنگ هارمون سان اووريز ۾ فاليڪلس (Folicles) پيدا ٿي پچن ٿا ۽ سينائزنگ هارمون پڪل فاليڪلز ۾ اووم (Ovum) پيدا ڪرڻ ۽ ڦاڙي ڪارپس ليوٽئم (Corpus Luteum) کي تيار ڪرڻ جو ڪم ڏئي ٿو. بيضي دانين (Ovaries) کان پورو ڪم وٺڻ لاءِ انهن ٻنهي هارمونس جو توازن قائم رهڻ ضروري آهي.

ايسٽروجن هارمون جنهن جو ذڪر اڳ ۾ ڪيل آهي. ٻچيداني (Uterus)، ٻچي داني جو منهن (Cervix)، ڳيڙ (Vagina) ۽ غدود (Gland) انهي اثر هيٺ پنهنجون رطوبتون پيدا ڪن ٿا ۽ وهر پئدا ڪرڻ جون علامتون ظاهر ٿين ٿيون. ايسٽروجن (Oestrogen) سان اوهه وڌو ٿئي ٿو ۽ ڪير جي پئداش شروع ٿئي ٿي. بيضي جي ڇٽڻ (Ovulation) کان پوءِ ڪارپس ليوٽيئم (Corpus Luteum) اهو هڪ ٻيو هارمون پروجيسٽيرون (Progesterone) پيدا ڪري ٿو. جيڪو بيضي جي پيدائش ۽ ڪچي ڦر (Embryo) جي نشونما ۾ مدد ڏئي ٿو پر حمل جي عدم موجودگي ۾ گونيڊو هارمون هن جي پيدائش روڪي ڇڏن ٿا ۽ وري وهر (Heat Period) شروع ٿئي ٿو.

ڳئون يا مينهن هر ٽئين هفتي وهر ۾ اچي ٿي ۽ اٽڪل ويهه ڪلاڪ گرم رهي ٿي. انهي عرصي ۾ ڦرجڻ جو موقعو يڪسان نه ٿيندو اهي. وهر ۾ اچڻ کان پوءِ اٺ ڪلاڪن تائين لڳ ڪرائڻ نه گهرجي ان ۾ سائي ٿيڻ جا گهٽ امڪان اهن. لڳ ڪرائڻ لاءِ بهترين وقت وهر شروع ٿيڻ کان پوءِ اٺ ڪلاڪ کان وٺي ارڙهن ڪلاڪن تائين آهي. جيڪڏهن جانور ڳپ جهليو مطلب ڦر جي ويئي آهي ته ايڪيهه ڏينهن کان پوءِ وهر جون علامتون نه ڏيکاريندي ۽ سانهه جي خواهش ظاهر نه ٿيندي نه ته وري وهر شروع ٿيندو. اڄڪلهه مصنوعي طريقي سان وهر پيدا ڪرڻ لاءِ سُين جو

books.sindhsalamat.com

استعمال ڪيو وڃي ٿو. جنهن ۾ ٻه هارمون پيل هوندا آهن. اسٽلبيسٽيرول (Stilboesterol) ۽ ايسٽروميٽ (Estrumate) عام آهن. ايسٽرومينٽ جديد ايجاد آهي. جنهن سان ولر يا فارم تي هڪ ئي دفعي سڀني مادين ۾ وهر پيدا ڪيو ويندو آهي، جيئن سڀئي مادين هڪ ئي وقت ڦرجي وڃن. اهو مصنوعي نسل ڪشيءَ لاءِ بهتر اهي. هٽ سان بيضي دانيءَ (Ovary) کي مهٽڻ سان ڪارپس ليوٽئم (Corpus Luteum) تي اثر پوي ٿو ۽ مادي جانور 5 ڏينهن ۾ گرمي ۾ اچي ٿي.

ڪي جانور وهر جون علامتون ظاهري گهٽ يا بلڪل نه ڏيکاريندين آهن انهي کي "گونگي" سڏيو آهي. انهي صورت ۾ مادي کي نر جانور ڏيکاربو ته خبر پوندي آهي، اهي جانور مالڪ لاءِ نقصانڪار آهن. ڪن جانورن ۾ بيقائدي وهر پيدا ٿئي ٿو جنهن جا ڪيترائي سبب آهن. نسل پيدا ڪرڻ جي عضون (Genital System) جي بيمارين کان سواءِ خوراڪ، موسم، عمر وغيره جو ٻه وهر تي اثر ٿئي ٿو. جنهن جو تفصيلي ذڪر هيٺ ڏجي ٿو.

(1) خوراڪ Nutrition: ڪاڏ خوراڪ جو وهر تي وڏو اثر ٿئي ٿو. ناقص خوراڪ سبب جانور جي صحت سٺي نه رهندي ۽ وهر صحيح وقت تي نه ايندو. خاص ڪري خوراڪ ۾ معدني جزن (Minerals) ۽ وٽامنس جي گهٽتائي، مثال، ڪوبالٽ، آيوڊين، آئرن، فاسفورس ۽ وٽامن (بي) وغيره جنهن سبب پچوٽري غدود (Pitutray) ۾ گونئڊو ٽروفڪ هارمون جو پيداوار تي اثر ٿئي ٿو ۽ وهر ۾ بيقائدگي پيدا ٿئي ٿي.

(2) عمر Age: ڦهريون وهر بيقائدي هوندو ۽ پوءِ آهستي آهستي وهر ٽن هفتن کان پوءِ ايندو آهي. جانور جي وڏي عمر ۾ وهر (هيٽ سائيڪل) بيقائدي ٿي پوندو آهي.

(3) موسم season: سخت گرم ۽ سخت سرد ٻئي موسم جانور کي گرم ٿيڻ يا وهر ۾ اچڻ کان روڪين ٿيون. سردي ختم ٿيڻ سان بهار جي موسم شروع ٿيئ ٿي، مطلب فيبروري ۽ مارچ مهينن. بهار جي موسم ۾ اڪثر سڀئي مادي جانور وهر ۾ ايندين آهن. برسات جي مند ۾ گاهه تمام

sindhsalamat.com

گهڻو پيدا ٿئي ٿو ۽ موسم بہ خوشگوار هوندي آهي. انهي موسم ۾ بہ وهر ۾ ايندين آهن مطلب آگسٽ کان آڪٽوبر تائين.

(4) مرض: مختلف مرض بہ وهر کي روڪين ٿا، مطلب ٽي.بي جونيز بيماري (Johnes Disease) خارش (Mange) ۽ پيٽ جي مختلف قسمن جا ڪيڙا (Internal Parasites) جانور کي ڪمزور ڪري ڇڏين ٿا ۽ ڪمزوريءَ ڪري وهر پيدا نہ ٿو ٿئي.

(5) اينڊو ڪرائين ۾ خرابي: جيڪي غدود جنسي هارمون پيدا ڪن ٿا مثال: پچوٽري، اووري وغيره ۾ ٽيومر يا ٻي ڪنهن خرابي سبب هيٽ سائيڪل وقت تي نہ ايندو.

(6)سپلٽ هيٽ Split Heat: جانور وهر جون علامتون ڏيکاري وري خاموش ٿي وڃي ۽ ٻن ڏينهن کان پوءِ وري وهر جون علامتون ظاهر ڪري انهي کي ”سپلٽ هيٽ“ چئبو آهي.

(7) جانور جو مسلسل وهر ۾ رهڻ: ڪي جانور مسلسل وهر جون نشانيون ڏيکاريندا آهن، جنهن کي ”پرسٽنٽ ان هيٽ“ (Persistent In Heat) چئبو آهي. جنهن جا بہ ڪيترائي گهوڙيءَ کي ويم کان پوءِ ست کان ڏهہ ڏينهن اندر چاڙهو ٿئي ٿو ۽ هي وقت 8 کان 12 ڏينهن آهي. جيڪڏهن نائين ڏينهن تي گهوڙيءَ کي نر گهوڙو ڏيکارجي تہ حمل ٿي ويندو آهي.

اهو ياد رکڻ ضروري آهي تہ مادي جانور نر جانور کي چڙهڻ (Copulation) جي انهي وقت اجازت ڏيندي آهي جڏهن هو وهر ۾ هوندي آهي ۽ نر جانور بہ اڪثر ڪري تڏهن جنبش ۾ ايندو آهي. جڏهن مادي کي ڏسندو آهي، نہ تہ خاموش هوندو آهي.

نر جانور ۾ ڪاپوليشن (Copulation) جو عرصو

انهي عمل کي ڪوئٽس (Coitus) بہ چئبو آهي.

ڍڳو پاڏو گهيٽو ٻڪرو صرف ڪجھ سيڪنڊ.

گهوڙو ۽ گڏھ	10 کان 30 سيڪنڊ
اُٺ	10 کان 15 منٽ

books.sindhsalamat.com

ڪتو	15 کان 20 منٽ
ٻلو	2 کان 5 منٽ

گوشت خور جانورن ۾ دير لڳندي آهي. ڪتي ۾ دير جو سبب اهو آهي تہ ڪتي جي آلت ۾ هڏي آهي ۽ گلانس پينس (Glans Penis) جي ڦونڊڻ ۾ دير لڳندي آهي ۽ آلت جي پاڙ نرم آهي. سار (Vulva) جون مشڪون سڪڙجن ٿيون ۽ آلت کي دٻائي رکن ٿيون ۽ ڪتيءَ ۽ ڪتي جي ڳنڍجي پوندي آهي ۽ جڏهن مني خارج ٿيئي ٿي تہ گلانس پينس سسڻ شروع ٿئي ٿو تڏهن آلت ڳپڻ کان ٻاهر اچي سگهندو آهي.

وهر جي چڪر (Heat Circle) جو عرصو

گهوڙي	3 هفتا
ڍڳي ۽ مينهن	3 کان 4 هفتا
ٻڪريءَ ۽ رڍ	14 کان 15 ڏينهن
ڪُتي	سال ۾ ٻہ دفعا موسم بهار ۽ خزان، مطلب هر 6 مهينن کان پوءِ.

مادي جانور متعلق حقيقتون Female Facts

جانور جو قسم	وهر جي مدت	لڳ جو بهترين وقت	گرڀ جو عرصو	ڦرڻ جو تعداد
گهوڙي (Mare)	10-6 ڏينهن	72-36 ڪلاڪ وهر ختم ٿيڻ کان اڳ	355-320 (340) ڏينهن	2-1
ڳئون (Cow)	18 ڪلاڪ	وهر شروع ٿيڻ کان پوءِ 8 ڪلاڪن کان 18 ڪلاڪن تائين	295-275 (280) ڏينهن	2-1
مينهن (Buffalo)	18 ڪلاڪ	ساڳيو	317-306 (310) ڏينهن	2-1
ٻڪري–رڍ (F.Goat/Doe_Ewe)	72-24 ڪلاڪ	وهر شروع ٿيڻ جي ٻي ڏينهن	157-146 (150) ڏينهن	3-2

sindhsalamat.com

ڪُتي (Bitch)	21-18 ڏينهن	12-11 ڏينهن	68-64 ڏينهن	10-2
ٻلي (Cat)	10-5 ڏينهن	وهر جي دوران ڪنهن به وقت	64-56 ڏينهن	6-3
سانڍ-ڏاچي (Cow_Camel)	3 مهينا	وهر جي عرصي دوران ڪنهن به وقت	380-375 ڏينهن	2-1
هاٿڻ (Female Elephant)	-	-	600 ڏينهن	1

ڪُڪڙ ۾ بيدي جو انڪيوبيشن وقت 22-20 ڏينهن.

بدڪ ۾ بيدي جو انڪيوبيشن وقت 28-26 ڏينهن.

▪

1 نومبر 2016ع تي ميلو
سيد اصغر علي شاهه (چام صاحب)

هن ميلي جي صبح واري ڊوڙ نمائش ۾ جن سنڌ جي نامور شوقينن ۽ پلن گهوڙن ۽ سوارن جي شرڪت تي اُنهن ۾ سرفهرست هيٺ ڏجن ٿا. ان ميلي ۾ ڪمپيئرنگ جا فرائض مشهور شخصيت دلمراد عرف دلو خاصخيلي ڏئي رهيو هو.

گهوڙي جي مالڪ جو نالو	گهوڙي جو نالو	سوار جو نالو
وڏيرو محمد صالح اُنڙ	دلربا	نور نبي گپچاڻي
حاجي غلام نبي راهو	لک پتي	نور نبي گپچاڻي
رئيس بشارت خان زرداري	شاندار	ارباب مڱڻهار
رئيس سلام خان زرداري	رانديڪو	ارباب مڱڻهار
مخدوم غلام محي الدين		خود سوار
سردار پيو خان ڪيريو	رانديڪو	اُستاد حاجاڻو
رئيس علي خان مري	هوائي جهاز	
فقير خير محمد راڄڙ	ملنگ	خود سوار
سردار بابو خان برهماڻي	شير ڪوهستان	
سردار ڪانيو خان برهماڻي		
سڪندر خان درس		ارباب مڱڻهار
عبدالله خان جتوئي		
محمد حنيف ڏاهري	شينهن	اُستاد مبين ڏاهري
ڏاڏو حاجي هاشم سمون	ڪبوتر, ڪنگ	بچو ڏيٿو

حاجي محمد هاليپوٽو		
غلام مصطفيٰ خان ڏاهري		
حاجي محمد يوسف سهتو	دلربا	
رئيس بشير احمد هاليپوٽو	هوائي جهاز	خود سوار
سيد اويس علي شاهه	بادشاهه	
سيد علي رضا شاهه		
سردار نورل خان پرٽ	ننڍيڙو ڏماڪو	
سردار نادر خان لاڪير		
اسد مگهٽار	مارشلا	
خان محمد خان آرادين		
سردار شمن خان چانگ		
غلام مرتضيٰ آرادين	سنڌ سينگار	
سردار سڪندر خان جمالي		
سردار بشير احمد بوترائي		
سردار صالح محمد برهماڻي	تارزن	
سردار عمران خان ٻبر		
سردار علي خان هنگورو		
سردار فيصل خان ڏاهري		
رزاق ڏنو سيال		
احمد خان پرڙو	دلپسند	خود سوار
قوتو خان پرڙو		
علي اصغر بروهي		
محمد خان جوڻيجو	سنهڙو	محمد يوسف کوسو
شاهجهان جوڻيجو		خود سوار
غلام شبير ٻانيڻ		
سيد عابد راشدي سمن سرڪار	طوفان	
حاجي الهبچايو اُنڙ	طوفان	

books.sindhsalamat.com

پٽائي سائين جي ميلي 2014ع ۾ شريڪ گهوڙا ۽ سندن شوقين سوار

مالڪ	گهوڙي جو نالو	سوار
محمد خان جوڻيجو	شهزادو	خود سوار
شاهجهان جوڻيجو		خود سوار
مخدوم غلام محي الدين	رانديڪو	خود سوار
عبدالقادر لنڊ	قندهار	
سردار نظير احمد چنا		
رئيس آفتاب زرداري	يار بادشاهه	
حاجي سائين بخش جوڻيجو	لاهوتي	نواب هاليپوٽو
رئيس رضا محمد زرداري	تونگر	
رئيس سلام خان زرداري	راجا	ثمر مگسي
ڏاڏو حاجي هاشم سمون	ڪنگ	بچو ڏيٿو
حاجي محمد اشرف جمالي	ڪانگل	
سردار عاصم علي خان لنڊ	ڪنڌهار	
محمد بچل خان باريچو	شير ڪوهستان	
سردار گاجي خان		
سردار بابو خان برهماڻي	شير ڪوهستان	
حاجي محمد هاليپوٽو		
محمد پريل جکرو	ناچو	خود سوار
مخدوم غلام محيٰ الدين	چڪور	خود سوار
رئيس منتار خان زرداري		
سيد پيو شاهه بدين	تونگر_راجا	
رئيس غلام رسول زرداري		
وڏيرو بشير احمد هاليپوٽو	هوائي جهاز	
فيصل خان ڏاهري ٻانڊي	گهوڙي مستاني	
سردار احمد خان پرڙو	دلپسند	خود سوار

sindhsalamat.com

2 مارچ 2015ع متياري پرسان سيد علي انور شاهه (مست بخاري) جو ميلو

مالڪ جو نالو	گھوڙي جو نالو	سوار
عبدالرحمان ڏيٽو	جادو	خود سوار
حاجي محمد هاشم سمون	مور	
ڏاڏو احمد مگريو	شير سنڌ	
ملھار خان ملڪاڻي	جھولو	خود سوار
نصر الله سمون	پيغام	
محمد صديق	راڪيٽ	
محمد عظيم بروهي	شهزادو	
رئيس وحيد خان مري		
وڏيرو اعجاز علي خان راهو		
رئيس سڪندر علي جمالي		
علي محمد خان ڏاهري		
سرور شاهه	بادشاهه	
محمد پريل جکرو	ناچو	خود سوار
سردار بابو خان برهماڻي		
سيد عابد حسين شاهه راشدي		
رئيس محسن خان زرداري		
مدد علي لغاري	لوڪ پسند	خود سوار
وڏيرو محمد مبين خان ڏاهري		
سردار شير محمد خان پرٽ		
سيد شاهجهان راشدي		
سيد تاج محمد شاهه		
رئيس امداد علي خان	لڪ پٽي	
سيد گاجي شاهه	لڪ پٽي	
حاجي سائينداد مري		

سردار عزت خان برهماڻي		
نياز حسين ميمڻ		چنيسر ڪيريو
قمر حسين لغاري		
سردار ولي محمد نوتاڻي	ڏاڙيل	
روشن خان بهڻ	سنڌ ملوڪ	
سردار جاويد علي هيسباڻي	جان من	جان من
غلام حيدر هالار		
سردار آصف علي لنڊ		
قوتو خان برڙو	مارشلا	
وڏيرو آمير خان وساڻ	مستانو	خود سوار
سردار سليم خان	پدم	
سردار شير خان پرٽ	طوفان	ارباب مگٽھار
عبدالرحمان ڏيٽو		
رئيس بشارت علي زرداري	ڪبوتر	ارباب مگٽھار

2014ع چام صاحب جو ميلو

مالڪ	گھوڙي جو نالو	سوار
محترمه فريال تالپور	ڪئنڊا ۽ سرخو	ارباب مگٽھار
رئيس بشارت زرداري	شاندار	ارباب مگٽھار
بشير احمد هاليپوٽو	هوائي جهاز	
مخدوم غلام محي الدين	جان من	خود سوار
رئيس عبدالسلام زرداري	طوفان	
صوبدار خان مري	برسات	
حاجي محمد هاليپوٽو	ڪانگل	خود سوار
رضا محمد خان زرداري	تونگر	
عبدالقادر لنڊ	قنڌهار	
علي ڏنو مگريو	شاهين	

خير محمد راڄڙ	پکيئڙو	خود سوار
حاجي سائين بخش جوڻيجو	محبوب	

سيد مصري شاهه جو ميلو نصرپور 2014ع

مالڪ	گهوڙي جو نالو	سوار
بشير احمد هاليپوٽو	هوائي جهاز	وڏيرو محمد هاليپوٽو
محمد پريل جکرو	جادو	خود سوار
سيد عابد شاهه راشدي	ناچو	
ارباب امان الله	شير سنڌ	

ٽر جا سوار

نالو	ڳوٺ
عبدالله سميجو	محمد صالح جنجهي
خميسو خان سميجو	سينهنڙا
سيد جڙيل شاهه	وٽهاريو
ارباب لنجو	جاني لنجو
سومر لنجو	جاني لنجو
حبيب لنجو	جاني لنجو
پنهون لنجو موچارو لنجو	ڳوٺ يوسفاڻي
سالار لنجو مانجهي لنجو	ڳوٺ يوسفاڻي
محمد امين رند	مبارڪ ٽڙ (ڪامنتريٽر)
حسن خاصخيلي	مبارڪ ٽڙ
بشير احمد پوتراڻي	لڳ سامارو
سوار ڪريم بخش ڪارو مڱڻهار	ڪنري
سوار مهراڻ چانڊيو	ڳوٺ وسيڙو
سوار منٺار جکرو ۽ محمد جکرو	ڳوٺ ٻيراهو
سوار خيرو خان رند	جيئندو خان رند

محمد ايوب کوسو	گونگڙي
ميوو خان کوسو	گونگڙي
حبدار ڪپري, شڪور ڪپري	ڪُنري
مجنون خان نوهڙي	ٻاڏو
سوار ڪبڙ خان چانڊيو	ٻاڏو
سوار گوڏو خاصخيلي	
محمد خان نهڙي	ٻاڏو
سوار ڪبڙ خان دل	ڪاروڙو
سوار فضل دل	ڪاروڙو

سنڌ ۾ گهوڙن جا مشهور سوار

سوار	ڳوٺ
سماٽو فقير مڱڻهار	ڪنڊياري
الهڏنو فقير مڱڻهار	ڪنڊياري
لونگ فقير مڱڻهار	ڪنڊياري
غلام حسين فقير مڱڻهار	ڪنڊياري
ارباب مڱڻهار	جعفر مڱڻهار
عبدالرحمان ڏيٿو	ڳوٺ پليجاڻي
سوار منو مڱڻهار	چام صاحب
لائق چانڊيو	ٻهرم ٻري
صدام چانڊيو	ٻهرم ٻري
امير بخش چانڊيو	ٻهرم ٻري
انور فقير جوڻيجو	ٻهرم ٻري
ميهر علي فقير مڱڻهار	ٽنڊوالهيار
سوار بچو ڏيٿو	ٽنڊوالهيار
سوار غلام رسول مڱڻهار	مير آباد
سوار احمد مڱڻهار	ڪنڊياري

books.sindhsalamat.com
sindhsalamat.com

سوار عبدالرحيم ڪيريو	ڪاڻ ميرپور خاص
ارباب ڪيريو	ڪاڻ ميرپورخاص
محمد رحيم شاھ عرف پودنو شاھ	ڪنڊياري
ٻاٻيهو خاصخيلي	جهڏو
سيد محمد علي شاھ ڪاروڙو	ڪاروڙو عمرڪوٽ
سوار جمعون سونهارو	بدين
محمد بخش پهوڙ	بدين
سوار قوتو بروهي	ٽنڊو محمد خان
سوار رمضان بروهي	جهول
سوار نور نبي گيچاٽي	گيچاٽي
غلام رسول گيچاٽي	هالا
چنيسر ڪيريو	هالا
حبو پهوڙ	ڪنڊياري
شير علي مري	سانگهڙ
نياز لوهر	شهدادپور
شير علي مري	
سائين بخش ماڇي	سڪرنڊ
ميهر علي مڱڻهار	
صيفل لغاري	
محمد مڱڻهار عرف ڏاڏو	ڪنڊياري

مالڪ	گهوڙي جو نالو	سوار
نور احمد وساڻ	ميزائل	حبو پهوڙ
منظور اُنڙ	ڪبوتر	خود سوار
نعيم خان قائمخاني	ڏاڙيل	خود سوار
علي حسن مري	ڏاڙيل	شير علي مري
بابو خان وساڻ	قنڌار	فتن چاڪراڻي

books.sindhsalamat.com

امير علي وساڻ	ڏاڙيل	خود سوار
دودو جوڻيجو	جهاز	مالڪ خود سوار
نصير خان	طوفان	
سائينداد مري		
ملهار ملڪاڻي	جهولو	خود سوار
سائين بخش جوڻيجو	(ننڍو ميزائل)	نواب هاليپوٽو
سوڍو جوڻيجو	دلبر جاني	صيفل لغاري
نبي بخش خاصخيلي	مور	غلام رسول مڱڻهار
عبدالقادر لنڊ	قنڌار	خود سوار
سلام خان زرداري	راجا	ثمر مگسي
عبدالرحمان ڏيٿو	جادو	فاروق ڏيٿو
عابد جوڻيجو	باز	موچارو شر
شاهجهان جوڻيجو	شهزادو	خود سوار
حاجي غلام محمد راڄڙ	فخر سنڌ	سوار احمد مڱڻهار
خير محمد راڄڙ	ڏماڪو	خود سوار
حسين فقير جوڻيجو	دلربا	خود سوار
پپو هنگورجو	ناچو	حاجي الله راهمون
اسحاق وساڻ	ميرا نصيب	نياز لوهر
عمران ٻير	بادشاھ درويش	غلام رسول مڱڻهار
سائينداد مري	سدا بهار	
عالم لاشاري		شير علي مري
گل حسن مري	ڌماڪو	ميهر علي فقير
لائق چانڊيو	ڪانگل	صدام چانڊيو
ڪالو خان چانڊيو	پکيڙو	خود سوار
خير محمد رڄڙ	پکيڙو	خود سوار
پنهون شاھ	خوش نصيب	غلام رسول مڱڻهار
غلام رسول وساڻ	لاهور ميل	فتن چاڪراڻي

sindhsalamat.com

عبدالله وساڻ	مور	فتن چاڪراڻي
مشتاق وساڻ	ڪروڙپتي	حبو پهوڙ
حاجن هاليپوٽو	ڪانگل	خود سوار
الهبچايو اُنڙ	مارشلا	سائين بخش ماڇي
علي محمد نوداڻي	مارشلا	نور احمد سوار

سانوڻ فقير جو ميلو لاڙ ضلعو بدين

مالڪ	گهوڙي جو نالو	سوار
محمد خان جوڻيجو	دادلوءِ لکي	خود سوار
بشير احمد هاليپوٽو	جهاز	
بشير احمد پنهور		
ڏاڏو حاجي هاشم سمون	مور	
خان محمد هاليپوٽو		
سيد تاج محمد شاهه		
رئيس محمد صالح اُنڙ		نور نبي گپچاڻي
وڏيرو منظور احمد اُنڙ		خود سوار
حاجي غلام نبي راهو		نور نبي گپچاڻي
الهه بخش اُنڙ		
علي حسن هاليپوٽو		
عبدالرحمان ڏيتو	جادو	خود سوار
امير علي وساڻ	ڏاڙيل	خود سوار
بابو خان هنگورجو	شاهين	خود سوار
حڪيم جوڻيجو	ڪميت	
جهانزيب خان جکرو		خود سوار
سهيل خان سومرو		
وڏيرو پپو خان ڪيريو	سرخو	خود سوار
رئيس گل حسن مري	ڏماڪو	غلام رسول مگڻهار

books.sindhsalamat.com

حاجي احمد مگريو		خود سوار
رئيس منتار خان زرداري		
محسن خان زرداري		
رئيس شير خان پيرت		نياز پيجارو
شاهجهان جوڻيجو	شهزادو	خود سوار
رئيس وحيد خان	جان من	
واحد بخش فقير مگڻهار	ملنگ	خود سوار
نبي بخش خاصخيلي	مور	خود سوار
علي محمد زرداري	گلدستو	خود سوار
زوار عبدالحسين زرداري	باز	
سردار اعجاز خان ڏامراه	برسات	ثمر مگسي
رئيس قوتو خان برڙو	ديوانو	
استاد علي اڪبر لاشاري		
سردار محمد صالح برهماڻي		مُبين ڏاهري
حاجي سڪندر خان جمالي		عبدالحسن مري
وڏيرو سوڍو خان جوڻيجو	دلبر جاني	نياز پنجارو
محمد لائق چانڊيو		خود
انور خان لاشاري	طوطو	
خير محمد راڄڙ	ملنگ	خود سوار

sindhsalamat.com